

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૨૮૮૬ કિંમત ૨.૦૦૦

ગ્રંથનામ સુખનાહર સમીક્ષા

વર્ગિક ૫૭:૪

મુખ્તારલ મસાએલ.

(હિંદ અને ધરિકના ઓલમાએ અકાબર અને મુજતહોદોનો સંપુર્ણ અમલીયા રિસાલો)

ઉર્દુ ભાષાંતર કર્તા:- મુસન્વીર હુસેન (અમ્રોહી) સાહેબ કિબ્લા.

સેક્રેટરી:- અન્જુમને મોતીદુલ ઉલુમ દારલ,

તાલીફ મદ્રસતુલ વાએઝીન (લખનવ)

ગુજરાતી ભાષાંતર કર્તા:- અબ્દુલ્લા ચતુર “અમીન”

(પ્રકાશના સર્વ હક્ક સ્વાધીન છે.)

પ્રકાશક :-

અબ્દુલ્લા ચતુર “અમીન”

અબુલ ફઝલ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ,

૧૧, પાયધુની રોડ ખડક

મુંબઈ ૯.

પ્રત: ૧૦૦૦

(સને ૧૯૪૧)

મુલ્ય રૂપીઆ બે.

જગપ્રસિદ્ધ વજ્રાત વિધાપાઠ અમદાવાદ ગ્રંથાલય
જરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

દાતુ મનજી પદમશી સુરમાવાલા

ના

સાચા મોતીના સુરમાઓ

૭૭ વર્ષથી એકધારી પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી લાખોના આશીર્વાદ મેળવવામાં અમારા સાચા મોતીના સુરમાઓ બીન હરીફ નિવડયા છે. દરેક કોમ અને દરેક વર્ગના લોકો અમારા સુરમાઓ વાપરવાનું પસંદ કરે છે. કારણ કે એ આંખની દરેક બીમારીઓ માટે અકરીર પુરવાર થએલા છે. આંખની રોશનીનું કાયમી જતન કરવા અમારા ચાલુ નંબરના સુરમાઓ છુટથી વપરાય છે.

એકજ વખત વાપરી ખાત્રી કરો

જગપ્રસિદ્ધ

દાતુ મનજી પદમશી સુરમાવાલા

૨૮૦ પાલાગલી, મુંબઈ ૬

ફોન નં. ૨૫૮૬૬

ઉદ્ધૃત પુસ્તક: મુખતારલ મસાએલ : ઉપર
છપાયેલ મુજતહેદોની રજનુ લખાણ.
(બીરમીદલા હિર રહમાનિર રહીમ)

હઝરાતે મુજતહેદીને કરામ દામદલાહો ઝીદલહુ

તસ્દીક:-આકા સય્યદ અબુલહસન ઇસ્ફહાની સાહેબ કિબ્લા
મુજ-તહેદુલ અસ્ત્ર હાલ મુકામ નજરે અશરફ

આ રીસાલા પર અમલ કરવું દુરસ્ત અને સહીહ છે.

સહી:-સય્યદ અબુલહસન મુસ્વી ઇસ્ફહાની

તસ્દીક:-સરકાર હુજ્જતુલ ઇસ્લામ શમસુલ ઓલિમાં આકા સય્યદ
નજમુલ હુસન સાહેબ કિબ્લા મુજતહેદુલ અસ્ત્ર વ જમાન લખનવી

હુ આ રીસાલા પર અમલ કરવાની રજા આપુ છુ અને
ઇ-શાઅદલાહ અમલ સહી અને દુરસ્ત છે.

સહી:-નજમુલહસન અફી અન્હ

તસ્દીક:-સરકાર હુજ્જતુલ ઇસ્લામ આકા સય્યદ નાસરહુસયન
સાહેબ કિબ્લા મુજતહેદુલ અસ્ત્ર "લખનવી."

બેઇરમેસુખહાનહ

આ રીસાલા પર અમલ કરવું દુરસ્ત છે. અને હું અમલ
કરવાની રજા આપુ છુ.

સહી:-નાસીર હુસયન અફીઅન્હ

નિવેદન :—

અબ્દો લિલાહે રખીત અલમીન, વસત્રા તો વસત્રામો, અલા સયદીત અંબીયાએ વત્ર મુરસલીન વ આલેહીતયખીનતાહેરીન.

અમમાયાદ 'મુખ્તારૂલ મસાએલ' જે આજે વાંચકોના હાથમાં છે એને હિંદ અને હિંદ બહારમાં લાખોના હિસાબે મુકલીદ ધરાવતા હાકીમે શર્ખ હુજ્જતુલ ઇસ્લામ, મુજતહેદુલ અસ્ત્ર જનાય. આકા સયદ અબુલ હસન સાહેબ "ઈસ્કાની" એ આમ જગતના લાભની ખાતર લખીને પ્રગટ કર્યું. એ પછી એ પુસ્તકનું ઉર્દુમાં લખનવની મદ્રસતુલ વાએઝીન તરફથી ભાષાંતર થઈ ને બહાર પડ્યું કે જેની ઉપર લખનવ (હિંદ)ના નામાંગીત મુજતહેદો હુજ્જતુલ ઇસ્લામ આકા નજમુલ હસન સાહેબ કીયલા મદે ઝીલ્લહુ, અને હુજ્જતુલ ઇસ્લામ આકા નાસીર હુસયન સાહેબ કીયલા મદે ઝીલ્લહની મજકુર રિસાલા ઉપર અમત્ર કરવાની દરખત થઈ.

મજકુર પુસ્તક સને ૧૯૩૧ માં મારી પાસે આવ્યું જેનું ગુજરાતીમાં ભાષાંતર કરીને પ્રગટ કરવાનું કહેવામાં આવ્યું. જો કે એ સમયે એ સંજોગો મારી પાસે નહતા, એ હું સારી પેઠે જાણતો હતો. અને એ વખતે છપાવી પ્રગટ કરી શકું એવી સ્થિતિમાં પણ ન હતો છતાં ફદરત ઉપર ભરોસો કરીને એનું ભાષાંતર તો કરીને આપી દીધું. જેને એક ભાઈ એ પ્રગટ કરાવ્યા માટેની વ્યવસ્થાની જોખમદારી અન્યોના અપાયેલા વચનોને અંગે પોતા ઉપર લઈ લીધી.

પરંતુ ઇન્સાનની ધારણાં સદાએ અધુરી રહી છે તેમ એ ગિયરા ગિરાદરને સર્વ તરફથી નાસીપાસી મળી, વચન આપનારાઓના જોશ ઠંડા થઈ ગયા અને એ ગિરાદરને શાંતી અખતયાર કરવી પડી.

આવ્યું સને ૧૯૪૦, કંઈક વાતાવરણ અનુકુળ દેખાંવ લાગ્યું જેથી એ પુસ્તક મેં મારા જતી પ્રેસમાંથી છાપી પ્રગટ કરવાનું માથે લીધું. ખુદાવંદે કરીમના લાખે લાખ શુકાના કે પુસ્તક બહાર પડવાના સમાચારથી, ખાસ ઉર્દુ કે અરબી ન જાણનારા ધાર્મિક માન્યતાને માનનારા; અને મઝહબી કાનુનને સમજવા માંગનારા મારા ગિરાદરોમાં આનંદ છવાયો અત્ર મને કહેવા દો કે આજ પહેલાં મેં જે જે પુસ્તકો પ્રગટ કર્યા છે. "ઈસ્લામની ફિલસુફી" કે જે મુજતહેદુલ અસ્ત્ર આકા અદલામાં હાએરી સાહેબનું મુળ ઉર્દુમાં લખાએલું પુસ્તક છે, જે ગુજરાતીમાં અનુવાદ કરીને અને "માર્ગ દર્શક" મૌલીક વિગેરે જે પણ પુસ્તકો બહાર પાડ્યા તે મેં કદીપણ અંગત ઉપયોગ માટે કંઈ પણ નફાની લાલચ વગર બહાર પાડ્યા હતા, તેવીજ રીતે આ પુસ્તક પણ એજ નિયતથી—એક પાઈ પણ નફો લીધા વિના માત્ર મારા ધર્મ-બન્દુઓની જાણસાને તૃપ્ત કરવા, મારી ફરજ સમજીને બહાર પાડું છું,

હું આ તકે એ સર્વે ભાઈઓનો એહસાન માનું છું કે જેમણે પુસ્તક છપાતા ટાંકણે મને અનેક રીતે પ્રોત્સાહન આપીને ઉત્તેજિત રાખ્યો અને આજે આ પુસ્તક ગુજરાતીમાં બહાર પડ્યું, જે જે ભાઈઓએ પોતાનું નામ બહાર પડવા ન આપી, કાપીઓ (મુળ કિંમતે) અમુક અમુક ખરીદી લઈ મારી ફરજનાં બોજમાં લિસેા લીધો છે એ સર્વે ભાઈઓનો આ તકે ફરીને ઉપકાર માનું છું. અને આશા રાખુ છું કે બાકીની પૃતો માટે અન્ય દાંનવીરો બહાર પડી અવામને લાલ કર્તા થઈ પડવા માટે એજ પ્રમાણે અન્ય પૃતો ખરીદી લઈ આખેરતનો લાલ ઉપાડશે.

મારે કહેવું જોઈએ કે ફિક્કલાની આવી જગ્યર જોખમદારીવાળી વસ્તુ જેને ગુજરાતીમાં સાદી ભાષામાં સમજાવું મારા જેવા માટે અતી કડણ વસ્તુ છે અને તેથી ક્યાંક જે ભુલ ચુક રહી ગઈ હોય તો વાંચક વર્ગ કને યાચના છે કે સુધારીને વાંચે અને મને લખી જણાવશે તો અન્ય આગ્રતીમાં સુધારો કરી શકીશ. ઉપરાંત જે જે મસાએલમાં પુરતી સમજ ન પડે તેને પોતાના નજદીકના કોઈ આલીમ કે મુજતહેદને પુછાવી લે, અને આ કિતાબને છેડે આપેલું શુદ્ધિ પત્રક પણ જોઈ જવા વિનંતી છે.

“અમીન”

નૈરંગ દરબાર અગરબત્તી વાપરો.

દરેક ઠેકાણે મળે છે.—

પ્રાઈસ લીસ્ટ માટે લખો.

પ્રાન્ય :—

ધીમૈસુર અગરબત્તી કંપની

(રજીસ્ટર્ડ.)

૧૬૨, જકરીઆ મસજદ,

મુંબઈ નં. ૩.

મુખતારલ મસાએલનું સાંકળું

નામ	પાનું	નામ	પાનું
હિસુબેદિન	૧	ગુસલ આપનારને માટે શરતો	
તવહિદ	૧	ગુસલના હુકમો	
સિકાતે સખુતિયાહ	૨	ગુસલની ખીના	
.. સલખિયાહ		ગુસલ પછીના હુકમો	
નખુવત	૩	કફન	
જરમાની કયામત	૪	મય્યતની નમાઝ	
અદ્દ	૫	દફને મય્યત	
ઈમામત			
કુરઆદીન	૬		
પ્રાથનાના હુકમો	૧૭		
		ગુરહે મસે મય્યત	૩૨
તકલીદ-મસાએલો સાથે			
તહારત	૧૩		
વઝુ	૧૪	સુન્નત ગુસલો	
વઝુની શરતો		તયમ્મુમ	
મુખતેલાતે વઝુ	૧૬	તયમ્મુમની જગાઓ	
વઝુના કારણો	૧૭	તયમ્મુમની હકીકત	
અહકામે ખયતુલખલા		તયમ્મુમની શરતો	
ગુસલ	૧૭	તહારતે ખયસી	
ગુરહેજનાખત		નખસતની સાખીતી	
મોહરરમાતે જુનુઝ		નખસતના હુકમો	
ગુસલની રીત			
ગુરહે હયઝ મસાએલો સાથે			
હયઝ સંખંદી હુકમો			
હયઝના વખતે હરામના હુકમો			
ગુરહે હયઝની રીત			
ગુરહે નિકાસ			
ગુરહે ઇસ્તેહાઝા			
ગુરહે મય્યત અને મય્યત	૨૭		
સંખંદી હુકમો			
મૃત્યુ સમયના હુકમો			
વાજુખ ગુસલ			
		મુતહરરાત	૩૮
		આખે રાકેદ	
		આફતાખ	
		એસ્તેહાલા	
		ઇસ્લામ	

નામ	પાનું	નામ	પાનું
તબીયત ગયબતે મુરિલમ ઝવાલે અયન ઇસ્તખરા ખુરજે દમે મોતઆરીફ આખે ગોસાલહ		કામો સખંદી શક રકાત સખંદી શક નમાઝે અહેતયાત ઝન્નીયાત	૬૦
નમાઝ	૪૩	નમાઝ સખંદીનું ઝન કાર્યો સખંદી ઝન સહવિચ્યાત	૬૩
વાજીખ નમાઝો સુન્નત નમાઝો		સહવ રકાત સખંદી સહવ ભાગો સખંદી	-
મુકદ્દમાતે નમાઝ	૪૪	બીજી વાજીખ નમાઝો	૬૬
નમાઝનો વખત ફિખ્લાની ઓળખ શરીર અને વસ્ત્રો નું પાક કરવું મકાને નમાઝ પરદો અઝાન અને એકામહ		નમાઝે કઝા નમાઝે વાલદ્યન નમાઝે ઈગ્મરહ નમાઝે જમાઅત	૭૧
વાજીખાતે નમાઝ	૫૦	શરાયતે ઇમામે જમાત નમાઝે કસર અને પુર્ણ રોઝા	૭૯
નિયત તકબીરતુલ એહરામ કયામ કરાઅતેહમ્દ વ સુરાહ સિન્દા તશહુદ સલામ તરતીખ મવાલાત		રોઝાની નિયત રોઝાને તોડનારી ચીઝો સંભોગ કઝારોઝાં વાજીખ રોઝા ઝકાત	૮૮
અરકાને નમાઝ મુખતલાતે નમાઝ શકયાતે નમાઝ	૫૬ ૫૭	ઝકાતે ફિતરા ફિતરાની ચીઝો ફિતરાની હદ ફિતરો આપવાનો વાજીખ વખત ફિતરાની બહેચણી ઝકાતે માલ	

નામ	પાનું
ઝકાત વાજીય થવાની શરતો	
ઝકાતની ચીઝો	
ઝકાતની બહેંચણી	
ઝકાતની બહેંચણીનો નકશો	
ખુમ્સ	૯૭
ખુમ્સની ચીઝો	
ખુમ્સ વાજીય થવાની શરતો	
ખુમ્સની બહેંચણી અને ખર્ચ	
લકકદારોની શરતો	
નઝર	૧૦૩
નઝરની શરતો	
કસમ	૧૦૫
અહુદ	
નિકાહ	૧૦૮
નિકાહના હુકમો	
હરામ ઓરતો	
ખીજી હરામ ઓરતો	
ગ્યર મુખઅદ હરામ ઓરતો	
સમાપ્તિ	
તલાક	૧૧૬
તલાક આપવા માટે હુકમો	
તલાકવાળી રત્ર માટે હુકમો	
તલાકની શરતો	
તલાકની રીત	
તલાકે બાએન	
તલાકે રજઅઈ	
છઠ્ઠે તલાક	
બહેવાર	૧૧૯
બહેવાર	
આદાબ અને સુત્રનો	
મકરહ મામલાત	
હરામ મામલાત	
ખરીદ-વેચાણનું અકદ	
વેચનાર-લેનાર-વેચાણ-કિંમતની શરતો	
ખયાર (અખતયારી)	૧૨૬
ખયએ સર્ફ	
નકદ, નસબ સર્ફ	
કર્ઝ	
માર્ગેજ	
હિજ્જ	
ઝમાન વલ કેફાલહ	
હવાનો	

નામ	પાનું
ધનરો	
મુંઝારેબહ	
શિક્કહ	
વકાલત	
વહીગત	
ઉધારી	
ગસમ	
સુલેહ	
હિજ્યાહ	
વકફ	૧૪૪
વકફની શરતો	
વકફ કરનારને માટે શરતો	
વકફ થાય તેને માટે શરતો	
વકફના હુકમો	
વસિયત	૧૪૭
શરતો	
વારસો	
વારસે નસબી	
પ્રથમ તખકકા	
ખેલો વિભાગ	
બીજો વિભાગ	
બીજો તખકકા	
ખેલો વિભાગ	
બીજો વિભાગ	
ત્રીજો તખકકા	
ખેલો વિભાગ	
બીજો વિભાગ	
મિરાસે સખબી	૧૫૫
સ્ત્રિપણને અંગે વારસો	
વિદ્વાને કારણે મળતો વારસો	
વારસાની અટકાયત	૧૫૭
મિરાસ પ્રકરણની સમાપ્તિ	૧૫૯
વારસદારોના પ્રકારો	
હિરસો	
બહેંચણીના હિરસાનો નકશો	
મા અને બાપના સગપણને	
અંગે વારસદારો	
બહેંચણીને રીત	
થાડાઅંક વિચારવા જોગ	
વિચારો	
હુજબના પ્રકારો	
હિરસો કાઢવાની રીત	

❖ મુખ્તારહ મસાએલ. ❖

.... ઉસુલે દીન

આ વિષયમાં રીતસરની દલીલોની સાથે ઉસુલે દીનને એ રીતે વર્ણવવામાં આવેલ છે જેને એક સામાન્ય મનુષ્ય પણ સમજી શકે, ઉસુલે દીનને શરૂઆત કર્યા પહેલાં સમજવું જોઈએ કે દરેક બુદ્ધિશાળી પોતામાની કિંવા અન્ય સર્વ કારીગરીઓ સંબંધે જે વિચાર કરે તો એ પરિણામને સમજી શકશે કે, કાષ્ટપિણુ વસ્તુ પોતમોળી બની (ખહેરમા આવી) નથી ગઈ, બદલે કાષ્ટ એક શક્તિશાળી કારીગરે કે જે સર્વ પ્રકારની સિકાતો કમાવતો ભંડાર અને ઊણપ વાલી સિકાતો અને લાજતોથી મુનઝઝલ અને મુખરહ (વિમુખ) છે તેણે એનો પૈદા કરેલ છે, વળી આ વાત પણ બુદ્ધિ વિરૂધ્ધ છે કે એ કારીગર (ખુદા) કાષ્ટ અન્યતો પૈદા કરેલ હોય, કેમકે જો એમજ હોય તો (વંશ) પેઢી દર પેઢીનું એનું હોવું જરૂરી છે. એવીજ રીતે દરેક વસ્તુના કારીગરને માટે દલીલ છે.

ઉસુલે દીન પાંચ છે.

૧ તૌહિદ. તૌહિદના અર્થ છે કે ખુદાવંદ આલમ એક અને એકલો છે. તૌહિદ સમંદી અમે આહ્યાં છ પ્રણીતા રજુ કરીએ છીએ.

(૧) જો કદી એનો કાષ્ટ જોડ્યો હતો તો એના સાથી દોવાને કારણે અવશ્ય જગતમાં કચાદ પૈદા થઈ જતે.

(૨) જોડ્યા હોવું ખુદાને માટે એક ઊણપ છે. અને ઊણપ ખુદાની જાતમાં નથી હોઈ શકતું.

(૩) સઘળા પયગંબરો એકજ ખુદા તરફથી ખહેર થયા (આવ્યા) જો કદી બીજો પણ કાષ્ટ ખુદા હતો તો એ પણ પોતાની (દોવાની) ખહેરાત કરતે,

(૪) જે ખુદા બે હોય તો બન્નેમાંથી એક ખુદા બીજા ખુદાનો નાશ કરવાને માટે શક્તિવાન છે. તો બીજા (ખુદા) નું નાશ કરવું પહેલા (ખુદા) ની ખુદાઇને સંપૂર્ણ કરી દે છે. તેવીજ રીતે બીજા ખુદાને માટે પણ જરૂરતનું છે કે એ પહેલા (જોડયા) નો નાશ કરે, જે આ રીતે (પહેલા) જોડયા ખુદાનો નાશ કરવા માટે અશક્ત હોય તો પછી અશક્ત ખુદા નથી થઇ શકતો.

(૫) ખુદાએ અખીયાઓ (નખીઓ) થી કહ્યું છે કે મારો ક્રોધ સાથી નથી, જે એણે (ખુદાએ) અસત્ય કહ્યું છે તો અસત્ય દંભ છે. અને ખુદાની ખુદાઇમાં દંભ હોતું નથી, જે તેણે ખરું કહ્યું છે તો મતલબ ખુદા છે.

(૬) જે ચીજો વચ્ચે કાંઈ વસ્તુ મધ્યમાં કારણરૂપ હોવી જોઈએ, જેથી બન્ને વસ્તુ જુદી જુદી સમજાય, જે ખુદા બે છે તો અવશ્ય બન્ને વચ્ચે જે વસ્તુ મધ્યમાં કારણરૂપ હોય એ કદીમ હોય, જેકે એ દાવો નથી. અને જે કદી એ દાવો કરવામાં આવે તો પેઠીનું હોવું જરૂરી છે. અને એ અસંભવીત છે.

સિક્કાતે સખુતિયાહ.

સિક્કાતે સખુતિયાહ જાંતીયદ એટલે એ સિક્કાતો જે ખુદાવદે આલમની અયને જાત છે. આલમાઓએ આ સિક્કાતો વર્ણવી છે. જેમાંથી કેટલીએક સિક્કાતો એવી છે જે સર્વ અન્ય સિક્કાતોમાં અસલ હિસુલ છે.

૧ ખુદા કાદીર છે. ૨. ખુદા આલીમ છે. ૩ ખુદા હક (જીવંત) છે. ૪. ખુદા અઝલી છે. એટલે ખુદા હમેશાથી છે. ૫. ખુદા અખદી છે, એટલે હમેશાં રહેશે, અને એના માટે ક્યારેય પણ નાશ નથી. એ સિવાયની બાકી સિક્કાતોનો સમ્બંધ ઇદમ [જોડે] છે. અને અન્ય કુદરત [સમંદી] તરફ રજુઅ છે. ખુદાવદે આલમની અન્ય સિક્કાતો એ છે જે સિક્કાતે ફેલીયા (કાર્ય) કહેવાય છે, જેવી રીતે ખાલકીયત, દરઝકીયત (મરતબો-૫૬) વિ: વિ. એ સર્વ સિક્કાતોની સામેતીઓની ફલીલ એ છે કે એ સર્વ સિક્કાતે કમાલીયાહ છે અને ખુદા કામીલ છે.

સિક્કાતે સલખિયાહ.

એ સિક્કાતો જેન થી ખુદાવદે આલમ મુખરરહ અને મુનઝઝહ (રહીત. પવિત્ર) છે, આલમાઓના વર્ણન પ્રમાણે થોડીએક સિક્કાતો છે.

૧ ખુદા મુરકકય નથી (કાંઈ વસ્તુથી મળીને બનેલ નથી) ૨ ખુદા જુમ (શરીર) જવહર અથવા અર્જ [વસ્તુ] નથી. ૩ ખુદા મરઅઇ નથી. એટલે ખુદા દીદામા નથી આવતો, ૪ ખુદા મહલ્લે હવાદીસ નથી. ૬ ખુદા મોહતાંજ નથી. ૭ ખુદાની જેટલી પણ સિક્કાતો છે. એ એની જાતથી વધારે નથી, એની અયને જાત છે.

ખુદાવદે આલમ આ સર્વ પ્રકારની સિક્કાતોથી પવિત્ર છે, કમંકે આ સિક્કાતો નુકસ ઊગુપ છે, અને ખુદા ઊગુપથી પાક છે.

જાણવું જોઈએ કે વિખરાયેલા માનવોની જાંઘીમાં સંપીલા જીવનને માટે એકત્રીત હોવું જરૂરનું છે, અને એક બીજાને મદદ કર્યા વીના ચારો નથી, અને એક બિજાની મદદ આપસનાં મામલા વિના નથી થઈ શકતી, વળી આપસના મામલાને માટે એ પણ અગત્યનું છે કે કોઈએક સત્ય ન્યાયી કાનુન ખુદા તરફનું હોવું જોઈએ, એટલા માટે કે જે કદી ખુદાવદે આલમ કાનુનના મસઅલા (પ્રશ્ન) ને જગત (મનુષ્ય) ને હાથ આપતે તો દરેક જણ પોતાની નાકીશ અકકલ પ્રમાણે એક માર્ગ અખત્યાર કરતે. અને જગત વહેવાર અશક્ય થઈ પડતે, (એટલા માટે) એક ન્યાયી કાયદાને જાહેર કરવું ખુદાવદે આલમપર અગત્યનું છે, અને જરૂરી છે કે એ કાયદાને કોઈક પ્રવિણ પુરૂષ થકી મખલુકે ખુદા [મનુષ્યો] લગી પહોંચાડી દે, જેથી કરીને એવી વ્યક્તિ જોડે મખલુક (માનવ) મિત્ર બની રહે, અને એ કાનુનના હુકમોને એની કનેથી પ્રાપ્ત કરે, એવી વ્યક્તિ માટે એ પણ અગત્યનું છે કે એ વ્યક્તિ સમજદાર અને માઅસુમ (નિર્દોષ) હોય, અને મોઅજ્જા, આયાત અને વર્ણનો થકી પોતાની નખુવ્વતને સાબીત કરી આપી શકે, જેથી મખલુક (મનુષ્ય જાત) એની નખુવ્વત અને રિસાલત પર ઇમાન લાવી ખુદાઈ હુકમો સમજી એને માન્ય કરે, જેની સમ્મ્યાઈ અને નખુવ્વતને માટે કોઈ સત્ય (પયગંબર) ખબર દેવાવાળાએ ખબર આપી હોય. જાણવું જોઈએ કે હ. આદમ અ. સ. ના સમયથી લઈને હઝરત ખાતેમુન્નબીઈન મોહમ્મદ બીન અબ્દુલ્લા બીન અબ્દુલમુતલીબ બીન હાશમ બીન અબ્દે મનાફ સ. અ. વસલ્લમના સમય લગી એક લાખ એવીસ હજાર પયગંબર ખુદાવદે કરીમ તરફથી મુકરર થયા, એ સર્વ પયગંબરોએ આ હઝરત મોહમ્મદ સ. અ. ના આવ્વા, મુકરર [થવા] ની ખબર આપી છે. અને આપનો ધર્મ રોજે કયામત લગી બાકી છે, આ. હઝરત સ. અ. ની નખુવ્વત છ દ્રષ્ટાંતોથી સાબીત છે.

૧ મુસલમાન અને કાફરો, સધળાઓ આ બાબદને માટે સમંત છેકે આં. હઝરત સ. અ. વ. વસલ્લમ કોઈપણ ઉસ્તાદના સાગીઈ (શિષ્ય) નથી થયા, અને ન કોઈ કને લખવું કે વાંચવું શીખ્યા, છતાં આ હઝરત સ. અ. વ. અને આપના અવસીયાઓએ દરેક જ્ઞાન સમજી એ ફાયદાઓ મેળવ્યા કે જેનું કોઈ શિક્ષક કને શીખ્યાં વગર જાહેરમાં આવવું અશક્ય છે, આ પ્રમાણેની રીત અને આદાતનું આ હઝરત સ. અ. થી જાહેર થવું અપટ દલીલ અને મોઅજ્જા છે.

૨ આઝમાની કિતાબો (તવરેત, ઇન્જીલ, ઝબુર, વિ.) માં આસાનપણે આ. હઝરત સ. અ. ના મુકરર થવા સમજી બશારત મોજુદ છે. જેવી રીતે કે કુરઆને શરીફની આયતોમાં દર્શાવ્યામાં આવ્યું છે જે કદી આ બશારતો અત્યારે એ પુસ્તકોમાં મોજુદ નહત તો યહુદી નસારા જેઓ આ હઝરત સ. અ. ના વિરોધીઓ હતા, જરૂર (આપને) જુઠ્ઠાવતે, જે કદી આ પ્રશ્ન સમજી એ લોકો આ હઝરત સ. અ. ને જુઠ્ઠા કહ્યા હતા, અને સાબીત કર્યું હતાં તો અવશ્ય એક પછી એક એમ અમારા લગી એ વાત (સાબીતીઓ) પહોંચતે, જેકે અમારા લગી નથી પહોંચી.

(૩) એ મોઝાઇકો જે રિવાજ પ્રમાણે જાહેર થતા રહ્યા અને એક પછી એક અમારા લગી પહોંચ્યા, જેવી રીતે કે શકુલ કમર (ચંદ્રના બે દુકડા થવું) અને સંગરેજો (પત્થરો) નું આં. હજરત સ. અ. ના હાથમાં તસ્બીહ કરવું, એવી રીતે અનેક મોઝાઇકો જે પુસ્તકોમાં મોજુદ છે,

(૪) આપ ખુદાવંદે કરીમ તરફથી કુરઆને મજુદ લાવ્યા, જેની ફસાહત, અને બલાગતે, ફસીહ અરબોને લાચાર કરી મુક્યા, જેનો કુરઆને મુકાબલો કરી ફરમાવ્યું ફઅતુ બે સુરતીમ મીમમીસ્લેહ, અને સઘળા અરબો કુરઆનનો મુકાબલો કરવાથી લાચાર થઈ ગયા.

(૫) આપના અખલાક, અને કમાલો જે અમારા લગી પહોંચ્યા છે એવું માત્ર એક પયગંબરમાં જ હોઈ શકે. હજરતનો સમય એક કાફરોનો સમય હતો, વળી ખુદાઈ ઇચ્છા પણ એ હતી કે એવા સમયમાં આપ જેવા કાદ નખીને મુકરર કરવામાં આવે.

(૬) જે આપ સત્ય પયગંબર નહોત, તો ખુદાવંદે આલમ કાદ એક એવા પયગંબરને મુકરર કરવું અગત્યનું હતું કે જે આપના જુદાણાને જાહેર કરી શકે (આપે), એટલા માટે કે આ લિકમતે ઈલાહિની ઇચ્છા કે જે હકીમ, આલીમ, અને કાદાર છે. એ ગદબો કરીને અને શકિતને અંગે અથવા બીજી કાદ રીતે જગડાવાલાને દંફે કરી દે.

હુસ્માની કયામત.

એટલે સર્વ મનુષ્ય અજ બાકી શરીરની સાથે રોજ કયામત જાહેર થશે. અને લિસાબ આપવાનાં સ્થળે ભેગા થશે, આ વસ્તુ છ દલીલોથી સાબીત છે.

(૧) બની આદમમાં જુદમો ઘણા છે, કેટલીક વખતે એની સજા, અત્યારે અને પછી પુરતી રીતે દુન્યામાં નથી મળતી તો પછી જે કાદ એક દિવસ જઝાનો (અદ્દો) ન હોય જેમાં જલ્લીમ કંતથીમઝલુમની દાદ, દેવરાવામાં આવે, તો એમ મનાય કે ખુદાવંદે આલમ જુદમનું કારણ છે, પણ જુદમ ખુદાવંદે આલમને માટે નથી.

(૨-૩) ખુદાવંદે આલમ હકીમ છે, અને એણે પોતાના બંદાઓને માટે કેટલાએક કામોમાં દુઃખ પણ રાખ્યા છે. અને એ બાબદો સખંદી બંદાઓથી સવાબ (આપવા) નો વાયદો અને અજાબના બદલાનો દિવસ કહ્યો છે. વળી એ પણ જાહેર છે કે, એ સુઃખ અને દુઃખ દુન્યામાં નથી અપાતું, આથી સાબીત છે કે કાદ એક દિવસ બદલાનો જરૂર મુકરર છે. નહિતો એમ સમજતે છે કે ફરમાંબરદાર અને નાફરમાનો બન્ને એક સરખા છે, પણ એ ખોટું છે. એમ (અદ્દાનો દિવસ) ન હોવાને કારણે એમ સમજતે કે ખુદાએ ખોટું જાહેર કર્યું છે

(૪) દરેક આસ્માની ધર્મોનો આ પ્રશ્ન સખંદી એકમત છે.

(૫) જે આવા (પ્રકારનો) દિવસ નહોત અને આ પ્રમાણે દાખવવામાં ન આવ્યું હોત તો મનુષ્યો પોતાના જુદમને અંગે જગતમાં ફસાદ કરતે,

(૬) આ હજરત સ. અ ની નબુવત સાબીત થઈ જવા પછી, પણ જે સ્પષ્ટ આવતો કુરઆને મજુદમાં વારીદ છે એ પણ આ વસ્તુને સ્પષ્ટ કરે છે.

અહલ.

કેટલાએક આલીમોએ અહલને ઉસુલે મઝહબમાં જણાવ્યું છે, અદાલત છ રીતે સાબીત છે.

(૧) જુલ્મ પુર છે, ખુદાથી પુરા કામો થવા શક્ય નથી.

(૨) કાઈ શખ્સ પોતાની મોહતાજીને કારણે જુલ્મ આધરે (કરે) છે, અને ખુદા મોહતાજ નથી.

(૩) ખુદાવદે આલમે પોતે જુલ્મ કરવાની મના કરી છે. એ કઈ રીતે જુલ્મ કરી શકે છે.

(૪) ખુદાવદે આલમે પોતાની આસ્માની કિતાબોમાં પોતાના અહલની ખબર આપી છે

(૫) જગ (ઉત્પન્ન કરેલ) વસ્તુ બંધારણ અને રિતો એના અહલને જાહેર કરે છે.

(૬) એના (ખુદા) સમંદી જુલ્મ ઉત્પન્ન થવાથી એના સાદીક (સત્ય) પણ ખરોસો બાકી નથી રહેતો.

ઈમામત.

કેટલાએક આલીમોએ ઈમામતને પણ ઉસુલે મઝહબમાં લેખ્યું છે. અમે અગાઉ જે દલીલો નખુવત સમંદી રજુ કરી ગયા છીએ, અને જે દલીલોથી મખલુકની નખીયો તરફ મોહતાજ દાખવી છે. એજ દલીલો વિલાયત સમંદી (પ્રચલિત) જાહેર છે. એજ મજકુર દલીલોથી સાબીત થાય છે કે હઝરત ખાતે મુલ્ક અંખીયાના ધર્મને બાકી રાખવા, મખલુકપર હુજ્જત સમાપ્ત કરવા માટે, અને ખુદાઈ હુકમો જાહેર કરવા માટે, ખુદાવદે આલમપર પોતા તરફથી કાદા ઈમામને મુકરર કરવું અવશ્યક છે વળી એજ રીતે સાબીત થાય છે કે ઈમામ માઅસુમ (નિર્દોષ) હોવા જોઈએ અને ઈમામતની પેઠી કયામતના દિવસ લગી કાયમ રહે, એ ઈમામોના મુખારફ નામો આ છે.

હઝરત અમીરૂલ મેઅમેનીન અલી ઇબ્ને અબી તાલીબ અ. સ., હઝરત ઈમામ હસન અ. સ. હઝરત ઈમામ હુસેન અ. સ., હઝરત ઈમામ ઝયનુલ આબેદીન અ. સ., હઝરત મોહમ્મદ બાકર અ. સ. હઝરત ઈમામ જાફર સાદીક અ. સ. હઝરત ઈમામ મુસા કાઝીમ અ. સ. હઝરત ઈમામ અલી રજા અ.સ. હઝરત ઈમામ મોહમ્મદ તકી, અ.સ. હઝરત ઈમામ અલીયુન્નકી અ.સ. હઝરત ઈમામ હસન અસ્કરી અ. સ. હઝરત ઈમામ કાયમ મહેદી અ. સ. આ બાર ઈમામોની ઈમામત, પાંચ દલીલોથી સાબીત છે.

(૧) શિઆ અને અહલે સુન્નત એકમત છે કે, જ: રિસાલત મઆબ સ. અ. એ ફરમાવ્યું કે મારી પાછળ બાર ખલીફાઓ થશે, અને એમના સિવાય જે લોકોએ ખિલાફતનો દાવો કર્યો એમની સાંખ્યા પણ અટકી નહતી, તેવીજ રીતે એ લોકો માઅસુમ [પાપ મુક્ત] પણ નહતા, જોકે અહમ્મએ તાહેરીન (ઈમામો) ની [ખુ જુગી] ઇઝઝત તમામ મુસલમાનોની નજરે એકસરખી છે, અલબત્તા જે આડ બાંદનારા ફિરકાઓ બારીજ લચ્ચનહોમુલાહ આ હઝરતની જુજુગીના વિરોધીયો છે, એમની દુશ્મની અવશ્યક છે.

(૨) એ મજકુર લોકોમાંથી દરેકે ઇમામતનો દાવો કર્યો, અને એમનો દાવો દરેક પ્રકારે રહ્યો ઉપરાંત એમના કમાલ, હાલત, ઇબ્દત, અને કાર્યો, અખલાક અને રૂડી સિક્કો જે એક પછી એક અમારા લગી પહોંચી છે, એમના સાદીક (સત્ય) હોવાને સ્પષ્ટ કરે છે.

(૩) એમના જે ઇલ્મ (જ્ઞાનો) અમારા લગી પહોંચ્યા છે એ, એમણે કોઈ અન્યકનેથી પ્રાપ્ત કર્યા નહતા, પણ આદત પ્રમાણે છે.

(૪) જનાબ રિસાલત મઆબ સ. અ. થી (હદીસો) એક પછી એક જાહેર થએલ છે. જેમાં હજરતે એક પછી એક નામ અને તાઅરીફનું વર્ણન કરી એઓની ઇમામત પર સીલ મારી આપ્યું છે. જેમકે એ સર્વ આયતો (હદીસો) પુસ્તકોમાં મોજુદ છે.

(૫) મજકુર ઇમામોમાંથી દરેકનાં એક પછી એક મોઅજ્જાઝ્મો જાહેર છે. જે વિવિધ પુસ્તકોમાં લખાયેલા છે.

પુરુએ દીન.

કુરુએ દીનના અર્થ ઇબ્દત (પ્રાર્થના) મામલાત (ઘહેવાર) ફરજો, અને સિયાસિયાત (જગઘહેવાર)ના હુકમો છે, જે વિસ્તારવાર મોટા પુસ્તકોમાં લખાયેલા છે. જોકે ભારી વસ્તુ આ રિસાલામાં જે છે તેમાં પ્રાર્થના, ઘહેવાર, અને વારસા હકકનાએ ભારે હુકમો વર્ણુવા પર સંતોષ કરવામાં આવે, જેની સર્વસ્વ લોકોને અત્યારે અને હવે પછી અગત્ય રહે છે, એ સિવાયના હુકમો મોટા પુસ્તકોમાં જેવા જેઘએ જેમાં હજરત સય્યદ મહમ્મદલ્લહુના ફતવાઓ છે. જે વિશ્વ-ભરમાં જાહેર થઈ ચુક્યા છે, હજ્જના હુકમો જે આ સિવાય જુદી રીતે મોટા પુસ્તકમાં પ્રગટ થયેલા છે. મોહક અન્સારી મહુમ શેખ મુરતઝા અ, અદલાહો મકામોહુતી એક જુદી કૃતી છે, જેનાપર જનાબ સય્યદ હાસીયો લખી આપ્યો છે કે જે ખાસ હજ્જના હુકમો સમંદી છે. જોકે આ ટુંક રિસાલો, વિગતવાર ત્રણ વિભાગોપર સંપુર્ણ કરવામાં આવેલ છે. ઇબ્દતના હુકમો, ઘહેવારના હુકમો અને ભારી હુકમો.

પ્રકરણ પહેલું.

પ્રાર્થનાનાં હુકમો.

આ પ્રકરણમાં થોડાએક ભાગો છે. જેને શરૂઆત કરવા પહેલાં તકલીફના વિષય સંબંધી વર્ણન કરવામાં આવે છે.

તકલીફ.

સમજવું જોઈએ કે ગર મુજતહેદ મનુષ્યને માટે તકલીફ કરવી તકલીફનો મસઅલો (પ્રશ્ન) નથી. પણ મુકલીફે (તકલીફ કરનારે) પોતાની બુધ્ધિબળે સમજવું જોઈએ, કે આ વસ્તુ (હુકમ) જાહેર છે કે જો કદી માર્ગદર્શક થવું દરેકે દરેક વ્યક્તિને માટે હોતતો, લોકોનો જગ વહેવાર બરબાદ થઈ જાય, બલકે કેટલાએક લોકો એવા પણ છે જેઓ માટે માર્ગદર્શક થવું મુશ્કેલ છે. અને કેટલાએક એવાએ છે કે જેમને માટે હદ બહાર દુઃખ, અને મુસિબતનું કારણ છે. જોકે ખુદાવહે આલમે ઉમ્મતે મરહુમાને શક્તિ આપી છે, તેવી રીતે આમ લોકોને પણ મુશ્કેલી છે, ખેર, લોકોને માટે અગત્યનું માત્ર તકલીફ છે, એટલા માટે અવશ્યકતા જણાય છે કે અહીં તકલીફ સંબંધી થોડાએક મસાએલ બ્યાન કરવામાં આવે.

મસઅલો.

જે વ્યક્તિ સશક્ત યાતો ખુદ મુજતહેદ છે, એટલે શરીઅતના હુકમોને પ્રાપ્ત (મેળવ્યા) કરવાનું જે માર્ગો છે એ માર્ગો મસાએલોને સમજી (ઉકેલ કરી) શકે, અથવા એને સંશોધન કરવાની શક્તિ નથી, એવીજ રીતે જો કોઈ મનુષ્ય પોતે મુજતહેદ હોય તો એ (ઈબ્તેહાદ)સહી કોશીશપર અમલ કરે, નહિ તો તકલીફ કરે, કિંવા (એહતીયાત)બચાવપર અમલ કરે, બલકે મુજતહેદને માટે પણ (એહતીયાત)બચાવ [પ્રમાણ] પર અમલ કરવું જાએઝ છે, જોઈએ તો એ કોઈપણ ગુંચવણ ભર્યા ઉકેલ સંબંધી એણે કોશીશ કરી હોય કે નહિ, પરંતુ જો કોશીશ (માર્ગ કાઢવાની) કરવાની શક્તિ ધરાવતો હોય, અથવા કોઈ માણસને કેટલીએક ગુંચવણો (મસાએલો) સંબંધી માર્ગ સમજવાની (કાઢવાની) શક્તિ હોય અને કેટલાએકમા નહોય. જેને સર્વમાંના કહેવામાં આવે છે, એવા મસાએલમાં પોતાની કોશીશપર અમલ કરી શકે છે અને જે મસાએલમા એને કોશીશ કરવાની શક્તિ નહોય એવા મસાએલો સંબંધી એજ હુકમ છે જે ગર મુજતહેદને માટે છે, એટલે જોઈએ તો તકલીફ કરે જોઈએ તો એહતીયાત (બચાવ) પર અમલ કરે.

મસઅલો.

મુકલીફ અને મુજતહેદ, દરેકને માટે એહતીયાતપર અમલ કરવું જાએઝ છે. એ મસઅલાના હુકમ સંબંધી પણ કે જેના હુકમો સંબંધી શંકા હોય અને એ સ્થળે પણ કે જ્યાં મસાઅલાના નક્કી હોવા સંબંધી યક્નીન હોવામાં શંકા હોય, જોઈએ તો એહતીયાતમાં તકરારે અમલ કરવું પડે, કિંવા એની અગત્યતા નહોય, જોઈએ તેમ હોય, એહતીયાતપર અમલ કરવું જાએઝ છે.

મસઅલો. એહતીયાતના થોડાએક પ્રકારો છે, એટલા માટે કે, ક્યાંક તો કોઈ કાર્યનું કરવું મકતબાએ અહતીયાત હોય છે, જેવી રીતે કે કોઈ હુકમ (કાર્ય) સખંદી એતો હોયજ કે એ હરામ નથી, પરંતુ એનું વાજીબ અને સુન્નત અથવા વાજીબ અને મુખલ (પાક) કિંવા વાજીબ અને મકરૂહ હોવામાં તરવીદ [શંકા] હોય તો, એવી સ્થિતી વચ્ચે એહતીયાત એ છે કે, એ કાર્યને કરે, અને ક્યારે મુરતબાએ અહતયાત કોઈ કાર્યનું તર્ક હોતુ હોય, જેમકે કોઈ વસ્તુ સખંદી એ તો જાણુ હોયજ કે એ વાજીબ નથી, પરંતુ બનવા જોગ છે કે હરામ હોય, કિંવા હરામ ન હોય, અને મુસ્તહબ, મુખાલ અથવા મકરૂહ હોય, એવા સમયે એહતયાત એ છે કે એને મુકીદે, અને કોઈ અહતયાત સખંદી જમઅ બયનુલ અમરયન કરવામાં આવે જેમકે કોઈ માણસ પોતાને માટે એ નકરી ન કરી શકે કે મારે નમાઝ કસર પડવી જોઈએ કે પુર્ણુ તો એને જોઈએ કે કસર પણ પડે અને પુર્ણુ પણ પડે, અને ક્યારે મુકતબાએ અહતયાત એ હોય છે કે એકજ અમલને બે જુદી જુદી રીતે બગતવી લાવે, જેવી રીતે કે કોઈ માણસ એ નકરી ન કરી શકે કે ફલાણુ કાર્ય ફલાણી રીતે કરવાની શરત છે, અથવા એ કાર્ય કરવાથી એ અમલ બાતીલ થઈ જશે, તો એને જોઈએ કે એક વખત એ અમલને એજ રીત પ્રમાણે અને બીજી વખતે બીજી રીત પ્રમાણે બગતવી લાવે.

મસઅલો

જે સ્થળે અહતીયાત અશકય છે. ત્યાં કોશીશ કિંવા તકલીદ કરવી જરૂરી છે જેવી રીતે કે કોઈ વસ્તુના વાજીબ અથવા હરામ હોવા સખંદી મામલો સામે હોય અથવા કોઈ અમલનો નિકાલ અશકય હોય, અને તેમાં કોઈ કાર્યનો હુકમ હોવા સખંદી અથવા સખંદીત હોવા સખંદી શંકા હોય, અથવા જેવી રીતે કોઈ માલ સખંદી એ બિના હોય કે માલ આ બાળકનું છે કે પેલા બાળકનું અથવા બે ગાંડાએ સખંદી આવીજ સ્થિતી હોય, અથવા એક તરફ બાળક હોય અને એક તરફ ગાંડો હોય, અથવા આવાજ પ્રકારની બીજી બાબદો હોય તો આ સર્વ સ્થિતી વચ્ચે ઇન્તેહાદ અથવા તકલીદ લાઝીમ છે.

મસઅલો

અંગતણ માણસને મટે અહતયાત સખંદી જાણવું ઘણાએક બનાવો સમયે મુરફલ હોય છે, એટલા માટે કે અહતયાતનો હુકમ મસાએલની હાલત અને સ્થિતી બદલાઈ જવાને કારણે બદલાઈ જાય છે, જેવી રીતે કે જેપાણી રફઅ હદસે અકબર [એ હદસ જેનાથી ગુસલ વાજીબ થાય] માં એક વખત વપરાઈ ચુક્યું હોય, એજ પાણીથી બીજી વખતે ગુસલકે વજ્ર સહી હોવા સખંદી એખતલાફ [મતફેર] છે. અને બનાબર ઝાંઝેર અહતયાત (વજુબી) એ છે કે એ પાણીને બીજી વખતે વજ્ર કે ગુસલને માટે ઉપયોગમાં લેવું ન જોઈએ, પરંતુ એ અહતયાત એ વખતે છે કે

જ્યારે એની પાસે ખીજી પાણી કે જેમાં કંઈ ઉણપ ન હોય, એની કને હાજર હોવું જોઈએ, પરંતુ જો વાપરવા જોગ પાણી એટલુંજ એની પાસે મોજુદ હોય, અને એની કને તયમ્મુમને માટે માટી પણ હાજર ન હોય, તો અહવત એ છે કે એ પાણીથી વજુ કરે. અને જો એની કને તયમ્મુમને માટે માટી પણ હાજર છે, તો અહવત એ છે કે એ પાણીથી વજુ પણ કરે અને તયમ્મુમ પણ કરે, એવીજ રીતે કોઈ કાર્યમાં એક સ્થળે એક હુકમ અહતયાતનો હોય છે. અને ખીજે સ્થળે ખીજો હુકમ હોય છે, અને બન્ને હુકમો એક ખીજથી વિરૂધ થઈ જાય છે. જેવી રીતે કે તરખીહાતે અરખાહને નમાઝમાં ત્રણ વખત પડવું જોઈએ, કે એકજ વખત પડવું બસ છે, અહતયાત એ છે કે ત્રણ વખત પડવું જોઈએ, પરંતુ જો હાલતમાં કે નમાઝનો વખત તંગ (ઓછો) હોય, તો એવી સ્થિતીમાં ત્રણ વખત તરખીહાતે અરખા પડવા જતાં નમાઝનો કેટલોએક ભાગ ખારીજ વખતમાં (વ્યર્થ) ચાલ્યા જવાનો બચ હોય તો બન્ને અહતયાત એક ખિગ્નની વિરૂધ છે. અને બન્નેમાંથી એક વસ્તુનું સમજવું અજાતને માટે અતી કઠણ છે, બદલે અહતયાતનાં સ્થળને સમજવામાં ફોશીશ (ઉકેલ) કરવાની ઓછી. મહેનત નથી, એથી અજાતને માટે આવા સમયે લાઝમી રીતે તકલીફ કરવી જોઈએ.

મસઅલા

કેટલાએક એલમાઓનો કોલ છે કે તકલીફથી મુજતહેદના કહેવા પર અમલ કરવાના અર્થ છે. અને અમલ વગર તકલીફ સત્ય (દુરસ્ત) નથી થતી, પરંતુ ખરૂં એ છે કે, જો તકલીફ પછી અમલ દુરસ્ત થઈ જાય છે એના અર્થ એ છે કે, કોઈ માણસ કોઈએક મુજતહેદના ફતવા પ્રમાણે અમલ કરવા પોતાને માટે હીક સમજે, અને એમનેજ પોતાને માટે અલકામે શરીઅત સમજે અને એ કામ (હુકમ) ની નિયત કરે કે મારા સખાંદી મોજુદ વખતમાં (ગયઅતે ઇમામ) માં ખુદાનો હુકમ એજ છે, અને એમનાજ કહેવા પ્રમાણે અમલ કરવાને પોતાને માટે લાઝમી (હીક) સમજે, ગરજ કે તકલીફ અમલનો મુકદ્દમો (નિવેદન) છે. જો કોઈ વ્યક્તિ મુજતહેદના ફતવા પર અમલ કરવાને વિસ્તાર પુર્વક જરૂરી નિયત કરે, એટલે એને દરેકે દરેક મસઅલ સખાંદી મુજતહેદના ફતવાની જાણ હોય, અને એ ફતવા પર અમલ કરવાની નિયત કરે તો એ બદોઅસ્તથી તકલીફનો હકકદાર થઈ જવું ખરૂં છે, પરંતુ જો એ માને કે ફલાણા મસઅલામાં મારા મુજતહેદનો જે કંઈ ફતવા હશે એની પર અમલ કરીશ, અને અત્યારે એને એ ખબર નહોતી કે મુજતહેદનો ફતવા એ મસઅલા સખાંદી શું છે, અથવા એણે મુજતહેદનો રિસાલો એના ફતવા પ્રમાણે અમલ કરવાની નિયતથી મેળવી લીધો હોય તો આ સ્થિતી પણ હીક છે. કે નહિ! જાહેર એ છે કે પુરતું છે, અલબત્તા મુજતહેદના ફતવાને, એની પર અમલ કરવાની

નિયત વગર પાદ કરી લેવું, અથવા માત્ર રિસાલો મેળવી લેવો અને અમલ કરવાની નિયત ન હોય, અને કહી દેવામાં આવે કે હું ફલાણા મુજતહેદનો મુકલીદ છું. એ તકલીદ નથી. જેમ એક મુરદા મુજતહેદ કે જીવતા મુજતહેદની તકલીદથી ખીગ્ન જીવંત મુજતહેદની તકલીદ તરફ ફરી જવું, આ બન્ને વાતોને માટે મુજતહેદના ફતવાપર અમલ કર્યા વગર મજકુર વયવસ્થા પુરતી નથી, જે કોઈ માણસે કોઈ મુજતહેદના ફતવાને પ્રાપ્ત કરીને એનીપર અમલ કરવા માટે બદોઅસ્ત કરી લીધો હોય અને એ સમયે અમલ કરવાનો સમય આવ્યો ન હોય, તો એને ખીગ્ન કોઈ જીવતા મુજતહેદની તરફ રજુ થવું જાય છે. તેમજ જે મુજતહેદની તકલીદમાં અમલ કરવાનો સમય ન આવ્યો હોય, તો એના મરી જવા પછી એના ફતવાપર અમલ કરવું એના માટે જાય છે નથી.

મસઅલો

જે કદી મમીઝ (નાદાન) બાળક તકલીદ કરે, તો એની તકલીદ દરસ્ત છે, જે કદી એનો મુજતહેદ એના બાલીગ થવા પહેલાં મરી જાય, તો એ મજકુર મુજતહેદની તકલીદ પર આકીરહી શકે છે, એવીજ રીતે મુજતહેદના જીવતા હોવા છતાં, જે સ્થળે એક બાલીગને તકલીદથી ફરી જવાની રજા નથી. એ પાણુ પોતાની પુખ્ત વય પહેલાં અને પછી એ (મજકુર) મુજતહેદની તકલીદને મુકી ખીગ્નની તકલીદ નથી કરી શકતો.

મસઅલો.

તકલીદ કરવા લાયક મુજતહેદ એ છે જે જામેઉશ્શરાએત (શરીઅતને પુર્ણપણે સમજનાર હોય) જેની તરફ વળવાને માટે હમામે ઝમાને ખાસ કરીને એક આમ ઉસુલપર રજા આપી હોય, ગયબતે કુઅરાના સમયમાં ખાસ રીત મોજુદ નથી, પરંતુ આમ રીત છે. જેવી રીત કે, શાહી ફરમાને મુયારકમાં હમામ અલયહિસ્સલામે હરિશાદ ફરમાવેલ છે.

જે ખીનાની તમને જરૂરત પડે, એમાં તમે એ લોકોની તરફ રજુ થાવ, જેઓ અમારી હદીસોની રિવાયત કરવાવાળાઓ છે, કેમ કે મારી તરફથી એઓ તમારી ઉપર હુજૂરત છે અને હું ખુદ તરફથી એમનાપર હુજૂરત છું.

એમની વાતોને રદ કરનાર, જાણે અમારી વાતોને રદ કરનાર છે, અને અમારી વાતને રદ કરનાર જાણે ખુદના હુકમનો રદ કરનાર છે, જે ખુદની સાથે શિક્ક કરનારની હદમાં આવી જાય છે.

હઝરત ઇમામ હસન અરકરી અ. સ. થી મન્કુલ છે.

ફિક્કામાં જે માણસ એવો હોય કે જે પોતાના નફસને સંભાળનાર અને પોતાના ધર્મનો રક્ષક, (મન) ઈચ્છાઓની વિરૂધ્ધતા, અને પોતાના મવલાના હુકમોની તાબેદારી કરવાવાળો હોય તો અવામ (લોકો) ને જોઈએ કે એની તકલીફ કરે.

મસઅલો

અકવી એ છે કે કોઈ મહુમ (મુજતહેદ) ની તકલીફ પર આપી રહેવું જાયેઝ છે પરંતુ શરૂમાં મહુમ મુજતહેદની તકલીફ કરવી જાયેઝ નથી.

(૨) જે કોઈ માણસ મહુમ મુજતહેદની તકલીફને મુકી આપી જીવતા મુજતહેદની તકલીફમાં આવે (કરે) તો એને ફરી બીજી વખત મહુમ મુજતહેદની તકલીફ કરવાની રજા નથી, તેવીજ રીતે કોઈ એક જીવતા મુજતહેદની તકલીફ કરતો હોય તો એ પછી બીજા કોઈ જીવતા મુજતહેદની તકલીફની તરફ ફરવું (બદલવું) પણ જાયેઝ નથી પરંતુ જેની તરફ ફરવાનો વિચાર હોય, જે એ આઅલમ હોય તો એની તરફ ફરવું જાયેઝ છે.

મસઅલો

આહવત (વળુખી)એ છે કે હતુલ ઈમકાન દરેક જગ્યા પર આઅલમ (મદા વિદવાન) ની તકલીફ વાજીબ છે. જે કોઈ વ્યક્તિને ખબર ન હોય કે કોણ આઅલમ છે તો એની શોધ કરવી વાજીબ છે. આઅલમ જ્ઞાતી ને શોધવા સંખંદી, બુદ્ધિશાળી લોકોથી ખબર મેળવવી અને એ લોકો તરફ ગુનુ થવું જોઈએ. જે પોતે પણ સંશોધક અને મસાએલની કાબેલીયત ધરાવતા હોય, આઅલમના અર્થ એ માણસના છે કે જેની (મસાએલની) શોધ, અને ખુલાસો કરવાની શક્તિ બીજાથી ઉત્તમ હોય, અને એ મસાએલની શોધ (ખુલાસો) ના માર્ગો બીજાઓથી વધુ સમજતો હોય.

મસઅલો

તકલીફ કરવા લાયક મુજતહેદમા થોડીએક વાતો હોવી શરત છે, ખુલુગ (પુખ્ત વય) બીજી અકલ, ત્રીજી મદદ, ચોથું ઇસ્માઅશરી, પાંચમું ન્યાઇ. છઠું પાક ઐદાઈશ, સાતમું તેની યાદ શક્તિ સાધારણ પદથી ઓછી ન હોય, આઠમું સારા રસ્તા શોધનાર, નવમું જીવતું હોવું. કારણકે મુરદાની શરૂઆતથી તકલીફ નથી થઈ શકતી, અલબત્ત જે કોઈ વ્યક્તિ જીવતા મુજતહેદની તકલીફમાં હોય તો એના મરણ પછી એની તકલીફ પર આપી રહેવું જાયેઝ છે, અગરએ અહવત (અસ્તેહ્યાબી) એ છે કે મુરદાની તકલીફ મુકીને જીવતા મુજતહેદની તકલીફ કરે

મસઅસો

કોઈ મુજતહેદના મસઅસના ઉકેલ કરવાની શક્તિની સામેતી થોડીએક રીતે થઈ શકે છે, પ્રથમ તો એક કોઈ વ્યક્તિ એની પરિક્ષા હોય, અને એ માણસને એના ઉકેલ સંબંધી જાતી હકમ થઈ જાય, અથવા એના ઉકેલ સંબંધી એક આમ ચર્ચા (પ્રચલીત) હોય, અથવા એ આદીલ એના મુજતહેદ હોવા સંબંધી સક્ષી આપે, એવી રીતે કોઈ મુજતહેદના વિદ્વાન હોવા સંબંધી પણ આજ માગો છે, અલગતા અઅલમીયત, (મહાજાની) સંબંધી કોઈ પણ માણસ જે સંતોષ મેળવી ન શકે પરંતુ કોઈ (મુજતહેદ)ના બુદ્ધિશાળી હોવા સંબંધી ગુમાન હોય તો એ ગુમાન એને માટે પુરતું છે, બદલે જે થોડાએક મુજતહેદો વચ્ચે બુદ્ધિશાળી હોવા સંબંધી સંતોષ મેળવવું શક્ય ન હોય, અને એઓમાંથી કોઈ એકના મહાજાની હોવા સંબંધી ગુમાન હોય, એટલે એને એ રીતે સંતોષ થાય કે એ સર્વ મુજતહેદો હકમમા સરખા છે. અથવા એઓમા ફલાણો માણસ વધુ જ્ઞાની છે તો એવી સ્થિતી વચ્ચે ગુમાનવાળા મુજતહેદની તકલીફ કરવી જોઈએ.

મસઅસો

જે મુકદ્દીનો દરેક મસઅસા (ગુન્યાણ) માં મુજતહેદનાં ફતવાની ખબર ન હોય, પણ એને એટલી અધ્યા હોય કે હું જે અમલ ખગતવી લાવું છું, એ સર્વ શર્ત અને કાનૂન પ્રમાણે ખગતવું છું, અને તેમાં કોઈપણ હુકમ (કાર્ય) અમલ વિરૂધ્ધ નથી થતા, તો ખરૂં એ છે કે એ અમલ દુરસ્ત છે. જોકે અહવત એ છે કે એ અમલને માટે અઆદહ (ખીજવાર) કરે.

મસઅસો

જે મસઅસામા અહતયાત મુતલક સંબંધી હુકમ આપવામાં આવ્યા હોય એમા મહાજાની કરતા દરજ્જા અદરજ્જા ગ્યર અઅલમ (જ્ઞાની)તરફ ફરવું (રજુ થવું) જાએઝ છે, અને એ અહયાતના હુકમો પર અમલ કરવું જોઈતર છે, અને (મુસ્તજ) એકદીત એહયાતને તર્ક કરવું પણ જાએઝ છે. મુસ્તજ અહતયાત એ છે, જેનાં પહેલાં અથવા પછી એ મસઅસા સંબંધી મુજતહેદનો ફતવો મોજુદ હોય, અને ફતવો દેવાની સાથે સાથે મુજતહેદ એમ કહી દે કે, પરંતુ “અહવત એ છે” અથવા અહવતે દાદી આ છે.” અને જે અહતયાતના હુકમની સાથે મુજતહેદનો કોઈ ફતવો મસઅસામાં મોજુદ ન હોય બદલે માત્ર અહતયાતના હુકમ કરી દેવાપરજ મુજતહેદે સંતોષ થયો હોય, તો એ એહતયાત અહતયાતે મુતલક છે.

તહારત

તહારતની બે રીતો છે, તહારતે હદસ. અને તહારતે ખખસ.

* તહારતે હદસની પણ બે રીતો છે, તહારતે આખ (પાણી), તહારતે ન જાલે વજુવ ગુસ્લે તહારતે બ આખ કહેવાય છે અને માટીથી જે તહારત (પાક) કરવામાં આવે છે તેને તયમ્મુમ કહેવાય છે, નમાઝ વગેરેને માટે ક્યારેક તો માત્ર વજુ પુરતું હોય છે, અને ગુસ્લ કે તયમ્મુમની જરૂર નથી હોતી, અને ક્યારેક માત્ર ગુસ્લ પુરતું હોય છે, અને વજુની જરૂર નથી હોતી, અને ક્યારેક વજુ અને ગુસ્લ બન્નેની જરૂર હોય છે, અને ક્યારેક વજુ અને તયમ્મુમ, અને ક્યારેક ગુસ્લ અને તયમ્મુમ બન્ને એકી સાથે બજાવવામાં આવે છે. અને ક્યારેક આ સર્વ વસ્તુઓમાંથી કોઈ એક વસ્તુની જરૂર નથી રહેતી જે જગાએ માત્ર વજુ પુરતું છે એ જગા એ છે કે કોઈ માણસ નમાઝ વિ. બજાવી લાવે. અને ગુસ્લ પ્રમાણે કોઈ હુકમ એની ઉપર વાજીબ થયેલ ન હોય, અને પાણીના વપરાસથી કોઈ હુકમ એના માટે જાહેર થયેલ ન હોય (જેની વિગત આગળ આવશે.) અને અત્યારે એણે વજુ કરેલ ન હોય, અથવા વજુ કરેલ હોય, પરંતુ એ પછી વજુને રદ કરવાવાળી કોઈ બિના (સામે) નહી હોય તો એ સમયે માત્ર વજુ કરવું જોઈએ, પરંતુ જે સ્થળે માત્ર ગુસ્લ કરવું પુરતું છે, એ એવા માણસને માટે છે જે જુનુબ (સ્ત્રિ સંગમાં આવેલ) થયેલ હોય, અને કોઈ વસ્તુ ગુસ્લને રોકનાર ન હોય તો માત્ર તેને ગુસ્લે જનાબત કરવું જોઈએ, પરંતુ જ્યાં ગુસ્લ અને વજુ બન્ને કરવા જોઈએ, એ એવાઓને માટે છે કે, જે માણસ ઉપર જનાબત ઉપરાંત બીજા કોઈ પ્રકારનાં ગુસ્લેઅમલ જાહેર થયેલ હોય તો, અને કેઈ હુકમ ગુસ્લ વિરુદ્ધ (રોકનાર) ન હોય તો, એવી સ્થિતિ વચ્ચે એને ગુસ્લ અને વજુ બન્ને કરવા જોઈએ, અને ઉત્તમ તો એ છે કે પ્રથમ વજુ કરે અને પછી ગુસ્લ અને જ્યાં વજુ અને તયમ્મુમ બન્ને વાતોની જરૂર પડે છે. એ રીત એવી છે કે, જે માણસથી જનાબત ઉપરાંત કોઈ એક પ્રકારનું બીજું ગુસ્લ અમલમાં આવ્યું હોય, અને માણસ ગુસ્લ કરવા અશક્ત હોય, અને વજુ કરી શકતો હોય તો વજુ અને ગુસ્લના બદલમાં તયમ્મુમ કરે, અથવા જો વજુ કરી શકતો ન હોય તો એક તયમ્મુમ ગુસ્લ બદલ કરે, અને એક તયમ્મુમ વજુ

* કપડું અથવા બીજી વસ્તુઓ અથવા શરીરનાં જાહેરી ભાગને પાક કરવાને બીજા શબ્દોમાં અન્ય જાહેરી નગ્નસતને પાક કરવાને તહારતે ખખસ કહે છે, અને મળા, કે મુત્ર અને જનાબત પછી મનુષ્યની અંદર એક ગુપ્ત નગ્નસત ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. જેને વજુ અથવા ગુસ્લને રસ્તે દૂર કરવામાં આવે છે. છુપી નગ્નસતને પાક કરવાને તહારતે હદસ કહે છે. [ઉદ્દ' અનુવાદક]

બહલ બગ્ગવી લાવે, જે જગાએ માત્ર તયમ્મુમ પુરતું થઈ શકે છે એ એવા વખતે છે કે કોઈ માણસને માત્ર વજુ કરવું (અમલમાં આવ્યું) હોય અને વજુ કરવું એને માટે શક્ય ન હોય તો એ વજુને બહલે તયમ્મુમ બગ્ગવી લાવે, (જેની વિગત આગળ આવશે) એવીજ રીતે કોઈ માણસ જુનુઝ થયેલ હોય, અને તેને માટે ગુસ્લ કરવું શક્ય ન હોય તો માત્ર એક તયમ્મુમ ગુસ્લને બહલે કરે, અત્યંતતા જે આવી સ્થિતિ વચ્ચે તયમ્મુમ કરીને નમાઝ પાઠે, અને પછી હદ્સે અગર જાહેર થઈ જાય અને ગુસ્લમાં જે હુકમ રોકનાર (અશક્ય) હતા એ જ એવીજ રીતે બાકી હોય તો એ પછીની નમાઝ માટે અકવી (જરૂરી) એ છે કે માત્ર વજુ પુરતું છે અગર એ અહવત (એસ્તેહ-આબી) સુન્નત એ છે કે વજુ શક્ય હોવાથી તયમ્મુમ અને વજુ બન્ને બગ્ગવી લાવે અને જે વજુ કરવાથી લાચાર હોય તો એક તયમ્મુમ જોખદારીના હિસાબે કરે, અને એ કરતા પણ વધુ એહતયાત એ છે કે એક તયમ્મુમ વજુ બહલ અને એક તયમ્મુમ ગુસ્લને બહલે કરે, અને જે જગાએ ગુસ્લ વજુ કે તયમ્મુમની જરૂરત નથી એ નમાઝે મય્યતનો સમય છે.

આ તહારતોના હુકમો વિસ્તારવાર વિવિધ રીતે વર્ણવવામાં આવશે

વજુ

(૧) મોઢું ધોવું, લંગાણમાં (કપાળના) વાળ ઊગવાની જગાથી લઈને ડાઘી લગી અને પહોળાઈમાં હાથનો અંગુઠો અને વચલી આંગળી સહેરા વચ્ચે આવી શકે.

(૨) કાણીથી લઈને આંગળીઓના માથા (ટેરવા) લગી બન્ને હાથોનું ધોવું.

(૩) હાથના અન્દર (હથેળી) ના વજુના પાણીની તરીથી માથાનો એવી રીતે મસો-કરવો, જેને મસો કહેવામાં આવે.

(૪) હાથના [હથેલી] અંદરના ભાગમાં વજુની જે તરી બાકી રહી હોય, એનાથી પગના આંગળાઓની ટોચથી લઈ પગની જડ, એટલે એહતયાત પ્રમાણે (વજુખી) પગના જોડ લગી મસા કરવું, અને પહોળાઈમાં એટલી જગામાં મસા હોવા જેમ છે જેને મસો કહેવામાં આવે.

વજુની શરતો

વજુમાં થોડી એક શરતો છે.

(૧) વજુ કરવા સમયે કુરબત નિયત કરવી એટલે, ખુદાને માટે વજુ કરું છું, જોઈએ તો એનો હુકમ બગ્ગવી લાવવા માટે, જોઈએ તો સવાબને ખાતર, અથવા ગુનાહોના ખોઈના લીધે અથવા કોઈ એવા કારણોને માટે જે વજુ કરવાવાલાના લક્ષમાં હોય, જેનું કારણ ખુદાવંદે આલમની જાત હોય, એ પણ શરત છે કે નિયત, વજુ ખલાસ થવા લગી બાકી રહે. અત્યંતતા જે કોઈ માણસ વજુ કરવા સમયે વજુ મુકી દેવાની ઇચ્છા કરે, અથવા

એને વજુ ચાલુ રાખવા માટે શક પેદા થાય, અને જે ભાગને હવે ધોવું અથવા મસો કરવો છે, એ પહેલાના ભાગ નો સુકાયા ન હોય, અને ફરીને પોતાને અસ્લી નિયત તરફ ફેરવે અને બીજું કોઈ કારણ વજુ બાતીલ કરવા માટે અમલમાં આવ્યું ન હોય તો એ, એ સમયથી વજુના બાકીના કામોને પુર કરે તો વજુ સહી છે.

(૨) વજુના પાણીનું પાક હોવું.

(૩) પાણીનું મુખાહ હોવું, અથવા જે વજુ કરનારને એટલી ખબર હોય કે પાણીનાં વાસણોની ખાસ સંખ્યામાંથી કોઈ એક અથવા અમુક વાસણોમાં નગ્નસત, અથવા ગસખી પાણી છે, અને મુકરર રીતે એને ગસખી અથવા નજસ વાસણની જાણ ન હોય તો એ સધળા વાસણો નજસ અને ગસખીના હુકમોમાં છે, અને એનાથી વજુ ખર નથી. જે કોઈ માણસને પ્રથમથી પાણી ગસખી હોવાનું જ્ઞાન ન હોય, અને વજુ કરી લીધા પછી જાણ થાય કે એણે ગસખી પાણીથી વજુ કર્યું તો વજુ દુરસ્ત છે, પરંતુ પાણીના માલીકને એનો ખદલો (કરી) આપે પરંતુ કોઈ માણસને વજુ કર્યા પછી એ જાણ થાય કે મેં નજસ યા મુઝાફ પાણીથી વજુ કર્યું છે તો એનું વજુ બાતીલ છે.

(૪) આખે મુતલક (સાફ પાણી) હોવું. આખે મુઝાફથી વજુ બાતીલ છે અલબત્ત જે કદી ધારો કે એ વાસણ હોય, એકમાં આખે મુઝાફ હોય, અને એકમાં આખે મુતલક હોય, અને સંપૂર્ણ પાણું ખબર ન હોય કે કેમાં કયું પાણી છે. એ ઉપરાંત બીજું પાણી હાજર ન હોય તો વાજબ છે કે બન્ને વાસણોમાંના પાણીથી જુદું જુદું એક પછી એક વજુ કરે, પરંતુ જો એવીજ રીતે મુખાહ અને ગસખી પાણીનાં વાસણ મળત્યા હોય, તે ન સમજાય અને બાજુ પાણી હાજર ન હોય તો એવા સમયે તયમ્મુમ કરવું વાજબ છે. અને જે કદી પાક અને નજસ પાણીમાં એવીજ રીતે શક પડે, અને બીજું પાણી મોજુદ ન હોય તો, ઉત્તમ એ છે કે પ્રથમ એક વાસણમાંના પાણીથી વજુ કરીને નમાઝ પડે, એ પછી બીજા વાસણમાંના પાણીથી પ્રથમ વજુના ભાગને પાક કરે અને એ પછી બાકી પાણીથી વજુ કરી બીજી વખતે નમાઝ અદા કરે, પરંતુ અહવત (ઈસ્તિહ્યાબી) એ છે કે નજસ અને પાક પાણીના એક થઈ જવાના સમયે મઝકુર રીતે વજુ કરવાની સાથે તયમ્મુમ પણ ખમ્મવી લાવે, અને જે બીજું પાણી મળી શકતું હોય તો બીજા પાણીથી વજુ કરે, પાણીના ન ઓળખાવાના સમયે એજ પ્રમાણના હુકમો મુસ્લિમને માટે પણ છે.

(૫) વજુનું પાણી કોઈ નગ્નસતને દૂર કરવા માટે વપરાયેલું હોય, અલબત્ત આ હુકમ આખે કલીલ (થોડા પાણી) ને માટે છે જેવી રીતે કે કપાશે જતા વખતે, પેશાબ કરીને પાક કરતી વખતે જે પાણી લેવાયું હોય જતા જોડે એની તહારતની જે શરતો છે, એ એમાં જોવામાં આવે તો એ પાણી પાક છે. પરંતુ એ પાણીથી વજુ દુરસ્ત નથી.

(૧) વઝુના ભાગનું પાક હોવું, અકવી એ છે કે દરેક ભાગો વઝુ માટે એનાં વઝુ પહેલાં પાક હોવા જોઈએ. સમળા ભાગોનું વઝુ શરૂ કરવા પહેલા પાક હોવું (કરવું) જરૂર નથી.

(૭) વઝુના સ્થળનું સુખાહ હોવું, એટલે જે જગાએ ખેતીને વઝુ કરે એ જગા અને જમીન બંને જે જગાએ વઝુનું પાણી પડતું હોય એ સ્થળ પણ સુખાહ હોય, એવીજ રીતે જે વાસણથી વઝુ કરે એ વાસણ પણ સુખાહ હોવું જોઈએ, અને અવશ્ય એ વાસણ ચાંદી સોનાનું ન હોય.

(૮) પાણીના વાપરવાથી કોઈ કારણ આકુ આવતું (નુકશાન થતું) ન હોય, એવી સ્થિતિ સમયે તયમ્મુમ કરી શકાય છે.

(૯) તરતીબ-એટલે પ્રથમ મોઢું વાંચે, એ પછી જમણા હાથ, એ પછી ડાબા હાથ એ પછી મથાનો મસો કરે, એ પછી બન્ને પગોનો મસો કરે, બન્ને પગોના મસાહ કરવામાં બન્ને પગ એકીસાથે મસાહ કરવા રીત નથી, બંને અલબત્ત (વળુખી) ડાબા પગનો જમણા પગ પહેલા મસો કરવો જોઈએ નથી. અલબત્ત બન્ને પગોનું સાથે મસો કરવો જોઈએ, પરંતુ બહેતર એ છે કે પ્રથમ જમણા પગનો કરે પછી ડાબા પગનો.

(૧૦) મવાલાત એટલે કોઈ ભાગનું વોવું અથવા મસો કરવો, એટલી વારે શરૂ ન કરે જેથી વળ લગાડવાને અંગે પહેલાના ધોરણ ભાગો સુકાઈ જાય, પણ જે હવા ગરમ હોય ત્યાં વધુ પવનને કારણે ભાગો સુકાઈ જાય અથવા કોઈ માણસ પેટે વઝુના ભાગોને સુકવી નાખે અને વઝુનું કાર્ય એક પછી એક બગવવી લાવતો હોય તો એનું વઝુ સહી છે.

(૧૧) શક્ય હોય તો વઝુનું કાર્ય પોતાની હાથે બગવવી લાવે અને જો અશક્ય હોય તો બીજાને માણસ એને વઝુ કરાવે, પરંતુ વઝુની નિયત પોતે કરે.

મુખ્તલાતે વઝુ

જ આજોથી વઝુ આવીસ [રિદ] થઈ જાય છે. [૧] પેશાબ કરવી, પેશાબ કરવાના, હુકમમાં એ મળતી રીતુઅત પણ છે જે હસ્તપરા કરવા પહેલા નિકળી જાય છે.

(૨-૩) પૈખાના (કળશે જવું) અને રિદ [પવન] છુટવું.

(૪) ઉંઘી જવું (૫) દરેક એવસ્તુકે જે અકલને ખરાબ કરતી હોય.

(૬) ઈસ્તેલાઝા (સ્ત્રી જાતીની માસિક માંદગી) અને દરેક એ વસ્તુ જે ગુસ્સાનું કારણ હોય છે.

જો કોઈ માણસ પ્રથમથી વજ્ર કરેલ હોય એને પાછળથી વજ્રના દુટવાનો શક જાય તો એ શક તરફ ધ્યાન ન કરે. અને જો પ્રથમથી હાલની સ્થિતિ હતી અને શક જાય કે એ પછી વજ્ર કરી લીધું હતું અથવા નહિ. તો વજ્ર કરવું જોઈએ,

વજ્રના કારણો

વજ્ર થોડીએક આખરો માટે વાજીય અને એના ખરા હોવાની શરત છે.

(૧) નમાઝે મય્યત સિવાય દરેક વાજીય નમાઝને માટે વજ્ર વાજીય છે, પરંતુ સુન્નત નમાઝોને માટે વજ્ર વાજીય નથી. પણ શરત છે, એટલે સુન્નત નમાઝ વજ્ર વગર દુરસ્ત નથી.

(૨) નમાઝના ભુલાઈ ગયેલા ભાગો અને નમાઝે એકતયાત બગળી લાગ્યા માટે વજ્ર વાજીય છે. બહેકે અલ્લવત (વજુખી) એ છે કે સીજદે સહુ બગળી લાગ્યા માટે પણ વજ્ર અગત્યનું છે.

(૩) તવાફે વાજીયને માટે જોઈએ તો એ સુન્નતી હજી કે ઉમરાહનો ભાગ હોય.

સમજવું જોઈએ કે કોઈ પણ માણસને ખુદાવદે આલમના ઇસ્મે (નામ) ઝાત અને એના સિકાતી નામો જે એની ઝાતના ખાસ છે એવીરીતે, અંબીયા, અને અર્શમ્મએ હાદા (ઇમામો) અલ્લયાત પ્રમાણે (વજુખી) હઝરત ફાતેમા ઝહેરાના નામ મુઆરફો, વજ્ર કર્યા વિના પોતાના શરીરના કોઈપણ ભાગપર મસ કરવા જાયેઝ નથી.

અહકામે બયતુલ ખલા.

કાગશે (પેખાના) જતા વખતે, એ ઉપરાંત અન્ય સ્થિતિ વચ્ચે પણ સ્ત્રિઓએ (શરમ-ગાહ) સમજદાર જોવાવાળાઓથી છુપાવું વાજીય છે, દરેક મનુષ્યે કિબ્લાની સામે કે કિબ્લાને પીઠ આપી પેશાબ, કે પયખાના માટે બેસવું હરામ છે. અને પેશાબ કરી લીધા પછી ઇસ્તેખરા કરવું સુન્નત છે. ઇસ્તખરાના અર્થ એ છે કે આંગળીને મકઅદ (પયખાનાની જગાથી) થી લઇને ઉપર ઇંદ્રીના મુળ લગી જોરથી ત્રણ વખત ખેંચવી જોઈએ અને બે આંગળીઓ (એક ઉપર એક ઇંદ્રી નીચે) મુળથી લઇને કાંચ લગી ત્રણ વખત ખેંચવી જોઈએ. પછી ઇંદ્રીયના કુલને ત્રણ વખત જટકવું જોઈએ સમજવું જોઈએ કે ઇસ્તખરા કરવું શીનસેહ વાજીય નથી. અલખત્તા જે ચીઝોને માટે શરરીનું પાક હોવું જરૂરનું છે, એને માટે ઇસ્તેખરાની વાજીય છે.

ગુસલ

વાજીય ગુસલ છ-છે (૧) ગુસ્લે જનાબત, (૨) ગુસ્લે હયઝ, (૩) નિફાસ, (૪) ઇસ્તેહાઝા (૫) મસે મય્યત (૬) ગુસ્લે મય્યત. દરેક ગુસ્લનું વર્ણન છુટું છુટું થશે.

ગુસ્સેજનાખત,

જનાખતનું કારણ બે રીતે હોય છે, (૧) મનીનું (વીર્યનું) ખહાર નિકળવું મનીના હુકમમાં એ રીતખત પણ છે જે વીર્યના ધસ્તખરા કયા પહેલા નિકળે, મનીનો ધસ્તખરા પેશાખ કરવું છે, (૨) સોખત કરવી, જોધએ તો આગળ કે પાછળ, જોધએ તો વીર્યપાત થાય કે ન થાય, જન્ને સંજોગને માટે જનાખતનું ગુસલ વાજીય છે,

ગુસ્સે જનાખત કેટલાએક કામોમા વાજીય છે.

(૧) નમાઝે મયત વિના દરેક વાજીય નમાઝોને માટે વાજીય છે.

(૨) નમાઝના ભુલાએલા ભાગો માટે અને નમાઝે અહતયાત બખખવાને માટે બદકે અહતયાત (વજીખી) સીજદે સહુ કરવાને માટે ગુસ્સેજનાખત હોવું જરૂરી છે. ત્રીજી તવાફે વાજીય ને માટે જોધએ તો સુન્નત હજી કે ઉમરાનો ભાગ હોય. પરંતુ તવાફે ગયરે વાજીય જનાખતની હાલતમાં ખાતીલ નથી. જો કે ગુસ્સે જનાખતની હાલતમાં મસ્જીદુલ હરામમાં દાખલ થવું હરામ છે, જો કોઈ માણસ જનાખતથી ગારીલ થઈ ને મસ્જીદુલ હરામમા દાખલ થઈ જાય અથવા તવાફ બખવી લાવે તો તવાફ દુસ્ત છે.

(૪) રોઝાને માટે (જેવી રીતે રોઝાના અહકામોમાં વિગતવાર વર્ણવ્યામાં આવશે)

મોહરરમાતે જીનુખ

જીનુખ [જનાખતની હાલતમાં] ને માટે થોડાએક કામો હરામ છે.

[૧] ખુદાવંદે આલમની ઝાતના નામો અને એની ખાસ સિક્કાતોના નામો, અંખીયાએના નામો અને અદમ્મએ તાહેરીનના નામો, અને બનાખર અહયાત [વજીખી] હઝરત ફાતેમા ઝહેરાના નામ ખુખારકને મસ કરવું.

[૨] કીતાબે કુરઆનને મસ (અડવું) કરવું.

(૩) આમ મસ્જીદોમાં થોલવું, પરંતુ મસ્જીદમાંથી થઈને આલ્યા જવામાં કોઈ હરકત નથી, પરંતુ અહવત [વજીખી] એ છે કે જતાં જતાં મસ્જીદમાં કોઈ ચીઝ ન નાખે, એવીજ રીતે અહવત [વજીખી] એ છે કે જનાખતની હાલતમાં મસ્જીદની ખાહારથી પણ મસ્જીદમાં કોઈ વસ્તુ ન નાખે. બનાખર અહતયાત [વજીખી] અદમ્મએ માઅસુમીન અ, સ. ની (મુશાહદે મશરફહ) જગાઓ પણ ભેગી છે. મશાહદ ની રહેન બદકે છતનો પણ આ હુકમમાં ભેગુ હોવાની જાણ નથી.

(૪) મસ્જીદુલ હરામ અને મસ્જીદુલ રસુલની અંદર થઈને જવું, બદકે ખાસ કરીને તેની અંદર જીનુખની હાલતમાં દાખલ થવું પણ હરામ છે.

(૫) વાજીય સીજદાવાલા ચાર સુરામાંથી કોઈ સુરાનું પડવું,

ગુસલની રીત

ગુસલ કરવાની ૨ રીતો છે. (૧) ધરતેમાસી (૨) તરતીખી

ગુસલે ધરતેમાસી એ છે કે, પુર્ણ શરીર એકજ વખતમાં ધોવાય, એટલે જેને માત્ર એકજ વખતમાં ધોવું કહી શકાય, એ પણ શરત નથી કે ધોવા પહેલા શરીરનો પુર્ણ ભાગ પાણીથી બહાર હોય, અને પછી ગુસલ કરવાના ધરાદાથી ગોતું મારવામાં આવે બહારે આખાએ શરીરનું એકજ વખતમાં ગુસલના ધરાદાથી ધોવાઈ જવું પુરતું છે, જોઈએ તે રીતે હોય.

અને ગુસલે તરતીખી એ છે કે પ્રથમ માથું અને ગરમ ધોવે એ પછી શરીરનાં જમણાં ભાગને ધોવે, એ પછી શરીરના ડાબા ભાગને, ગુસલની શરતો એજ છે જે વજુ માં બ્યાન થઈ ચુકી છે. અલગતા ગુસલમાં ઉપરથી નિચે ધોવાની શરત નથી અને મવાલાત જરૂર નથી, ગુસલે જનાબત પછી વજુ કરવાની જરૂર નથી, પરંતુ જનાબત સિવાય બીજા ગુસલો પછી વજુ કરવું અહવત (વજુખી) છે, જો કોઈ માણસને માથે કેટલાએક ગુસલો હોય, જેમકે ગુસલે જનાબત, ગુસલે હયઝ, ગુસલે જુમ્મા વિગેરે અને એ સર્વ ગુસલોની નિયતથી જો એકજ ગુસલ બગવવી લાવે તો પુરતું છે, એવીજ રીતે કોઈ માણસ એ સર્વ ગુસલોમાંથી માત્ર એક ગુસલની નિયતથી ગુસલ કરે તો એવી સ્થિતિ વચ્ચે બીજા ગુસલોની જરૂર નહિ રહે, જો કોઈ માણસને માથે થોડાએક ગુસલો હોય, તેમાં જો ગુસલે જનાબત પણ હોય, તો અકવી એ છે કે એ ગુસલે જનાબત સિવાય, બિગ્ગ કોઈ ગુસલની નિયતથી પણ એક ગુસલ કરી શકે છે, જે ગુસલે જનાબત ની જગાએ સંતોષાય જશે, જો કે આ સ્થિતિ વચ્ચે અહવત [એસ્તહ્યાખી] એ છે કે બીજા ગુસલોને પણ બગવવી લાવે.

ગુસલે હયઝ

(માસીક માંદગીનું ગુસલ.)

હયઝનું ખુન (સ્ત્રિને) ખાસ કરીને કાળાશ પડતુ, અથવા સુખ્મ અને ગરમ અને તાજુ હોય છે અને બળતરાની સાથે નિકળે છે, અને ક્યારે એની વિરૂધ્ધ રીતે પણ હોય છે. અને ખાસ કરીને મહિનામાં એક વખત હયઝનું ખુન આવે છે. હયઝની મુદત ઓછામાં ઓછી ત્રણ દિવસ છે. એ સિવાય ઓછુ જે લોહી આવે એ હયઝ નથી, મશહુર કાલ પ્રમાણે એ પણ જરૂરી છે કે ત્રણ દિવસ સરખું લોહી આવે (ગહે) જો દસ દિવસની અંદર જુદી જુદી રીતે ત્રણ દિવસ ખુન આવે તો હયઝ નથી, બહારે ખરી રીતે એ છે કે આ શરત અગત્યની નથી, જો કે અહવત (એસ્તહ્યાખી)એ છે કે આવી લાલતમાં અહવતના જે કામો હયઝવાલી સ્ત્રિને મુકી દેવા જોઈએ, અને મુકી દે, અને મુસ્તેહાઝાના અઅમાલ પણ બગવવી લાવે, એવીજ રીતે અકવી એ છે કે એ દસ દિવસની અંદર

જોટલા દિવસ લોહી ન પડ્યું હોય એ દિવસો પણ હયઝના દિવસોમાં ગણતરી થશે, ભલે પછી એ દિવસોમાં પણ અહતપાતન જે કામો હયઝવાળી સ્ત્રિને મુકી આપવા જોઈએ એને મુકી દે, અને જે અઅમાલ મુસ્તેહાઝાના છે એ ખગતરી લાવે.

હયઝનાં ખુનતી શરત એ છે કે એ પુખ્ત ઉંમર થવા પછી અથવા પહેલા આવે છે પરંતુ પુખ્ત વય (ખલુગ) એટલે નવ વર્ષ પુરા થવા પહેલાં સ્ત્રિ જે લોહી જીવે એ હયઝ નથી, અલગતા કાઠ સ્ત્રિને પોતાના ખાલીગ થઈ જવા માટે શંકા હોય, તેને એ આ પ્રકારનું લોહી જીવે જેમાં હયઝના પ્રકાર દિઠામાં આવે તો એ ખલુગતી નિશાની થશે. કુરયશી સ્ત્રિને સાઠ વર્ષ પછી અને અર કુરયશી સ્ત્રિને પચાસ વર્ષ પછી જે લોહી પડે એ હયઝ નથી.

હમલવાળી સ્ત્રિને લોહિ આવી શકે છે, ભલે પછી હમલ જાહેર થઈ ચુક્યું હોય. એ હયઝોવચ્ચે તહારતની મુદત ઓછામાં ઓછી દસ દિવસની છે, વધુતી કાઠ હદ નથી.

જો કાઠ સ્ત્રિને શંકા પડે કે આ લોહી હયઝનું છે કે ખીજી ખુન છે તો એની પરિક્ષા એ રીતે થઈ શકે છે કે થોડું -૩-યુનીમાં રાખી થોડીવાર પછી ખ્હાર કાઢે, જો -૩-ની આજીખાજી લોહિ ઘેરાઈ જાય તો એ ખુન હયઝનું નથી. અને જો લોહિ-૩ ની અંદર દાખલ થઈ જાય તો એ લોહિ હયઝનું છે.

સમજવું જોઈએ કે સ્ત્રિ યા ઝાતુલ આદત (મુકરર આદત રાખવાવાળી સ્ત્રિ) છે અથવા જેને મુકરર આદત નથી, ઝાતુલ આદત એ સ્ત્રિ કરેવાય છે જે એ મહિના બરાબર એકજ રીતે લોહિ જીવે. જો કદી કાઠ સ્ત્રિને એ મહિના બરાબર એવી રીતે લોહી આવે કે બન્ને મહિનામાં સમય અને દિવસની સંખ્યા એક સરખી હોય તેને ઝાતુલ આદત અદદીયા વ-વકતયાહુ કહે છે, એટલે એના હયઝનો સમય અને દિવસોની સંખ્યા બન્ને મુકરર છે. જેવી રીતે કે કાઠ સ્ત્રિને પહેલા મહિનાના શરૂ મહિનામાં ૭ દિવસ ખુન આવે અને બીજા મહિનામાં પણ એજ પ્રમાણે અને એવીજ રીતે આવે. અથવા જો માત્ર એમજ હોય કે ખુન આવવાનો વખત બન્ને મહિનામાં (તો) એક સરખું હોય, પણ દિવસની સંખ્યામાં તફાવત હોય તો એને ઝાતુલ આદત વકતયાહુ કહે છે. જેવી રીતે કે કાઠ સ્ત્રિ પહેલા મહિનામાં પહેલી તારીખથી પાંચમી તારીખ લગી લોહી જીવે અને બીજા મહિનામાં પહેલીથી ચોથી તારીખ લગી અથવા પહેલેથી છઠી તારીખ લગી, અને અથવા એવું થાય કે દિવસની સંખ્યા તો બન્ને મહિનામાં સરખી હોય, પણ હયઝ આવવાનો વખત જુદો જુદો હોય તો એને ઝાતુલ આદત અદદીયાહુ કહે છે (જેવી રીતે કે પહેલા મહિનામાં પહેલી તારીખથી પાંચમી લગી ખુન આવે અને બીજા મહિનામાં દસમી તારીખથી પંદરમી તારીખ લગી.)

ગ્યર ઝાતુલ આદતની પણ ત્રણ રીતો છે. (૧) મુખ્તદહ એટલે એ સ્ત્રી જે પ્રથમ વખત હયઝ જુવે (૨) મુઝતરેઆહ એ સ્ત્રી જેણે ખુન તો અનેક વખતે જોયું હોય પણ આદત મુકરર ન થઈ હોય, એટલે તેણીને ક્યારેય તે સમયમાં એ વખતે સમય અને ગણતરી પ્રમાણે એકી સાથે ખુન ન આવતું હોય.

(૩) નાસીયાહ, એટલે એ સ્ત્રી જે વખત અથવા સંખ્યા અથવા બન્ને દિસાએ આદત તો ધરાવતી હોય પણ એ આદત બુઝી ગઈ હોય.

અન્નગરઝ ઝાતુલ આદત વકતીયાહ અથવા આદત અદદીયાહ પણ રાખતી હોય અથવા ન રાખતી હોય, જો ખાસ આદતના દિવસોમાં અથવા આદતથી બે દિવસ પહેલાં ખુન જુવે તો જોતા સાથે એને હયઝ સમજે, જોઈએ તો એ ખુનમાં હયઝની સિક્કાતો જોવામાં આવે કે ન આવે, જો ખુન ત્રણ દિવસથી વધારે ન હોય તો હયઝ છે, અને જો ત્રણ દિવસથી ઓછા દિવસમાં બંદ થઈ જાય તો જે રીતે નમાઝ, અને રોઝા તેણીએ મુકી આપ્યા હોય એની કઝા બગતી લાવે, પરંતુ જે સિત્ર માત્ર ઝાતુલ આદત અદદીયાહ હોય એવીજ રીતે ત્રણ પ્રકારની ગ્યર ઝાતુલ આદત સિત્રઓ, જો એ ખુન જુવે, અને જો ખુનમાં હયઝના પ્રકારો મોજુદ હોય તો એને હયઝ સમજે, જેવી રીતે ઝાતુલ આદત વકતીયાહ ખુન જોતાની સાથે હયઝ સમજે છે, અને જો એ ખુનમાં હયઝના પ્રકાર મોજુદ ન હોય એમને જોઈએ કે અહતયાત કરે, અને હયઝવાળી એ જે હુકમો મુકી આપવા જોઈએ એને મુકી પણ દે, અને મુસ્તહાઝના અઅમાલ પણ બગતી લાવે, ત્રણ દિવસ લગી એજ પ્રમાણે કરે, જો ખુન ત્રણ દિવસ લગી બરાબર આવતું રહે તો એને હયઝ સમજે. નહિ તો એસ્તહાઝા (વધારાનું ખુન)

જે સિત્ર ઝાતુલ આદત અદદીયાહ હોય, જોઈએ તો સમય-સમંદી પણ આદત ધરાવતી હોય કે નહિ, જો એને ખુન આવે અને દસ દિવસ કરતા વધારે અને ત્રણ દિવસથી ઓછું ન હોય તો એ પુરા દિવસો હયઝના છે, અગરએ એની આદત કરતાં દિવસ ઓછા વધુ થઈ જાય, અન્નગરઝ જે વખતે કે ખુન એની આદતના દિવસોની સંખ્યા કરતા વધવા માંડે તો એની પર વાજબ છે કે એક દિવસ ઇમાદતને મુકી આપે, અને એ એક દિવસ વધી જવા પછી દસમાં દિવસ લગી. ઇમાદત મુકી આપવી મુસ્તહાઝ (સુન્નત) છે, વાજબ નથી, જો ખુન દસ દિવસ લગી અથવા દસ દિવસથી ઓછું આવીને બંદ થઈ જાય તો એ સઘળા દિવસો હયઝના ખુનના છે, અને જો દસ દિવસથી વધી જાય તો એ તેણીની આદતની હદ પ્રમાણેના દિવસોને હયઝના દિવસ સમજે, અને જેટલા દિવસોની ઇમાદત તેણીએ મુકી આપી છે એની કઝા બગતી લાવે, પરંતુ જે સિત્ર ઝાતુલ આદત અદદીયાહ ન હોય જોઈએ તો મુખ્તદહ (જેની શરૂઆત હોય તે) અથવા મુઝતરેઆહ અથવા માત્ર ઝાતુલ આદત વકતીયાહ હોય, જો એવી સ્ત્રી ખુન દસ દિવસની અંદર રહે તો એ સર્વ દિવસો હયઝના ખુન-

નાજ છે, અને જો દસ દિવસથી ઉપર જાય તો મુખતદ્દહ અને મુઝતરરખેહ ને જોઈએ કે ખુનના પ્રકારને તપાસે, જો કેટલાક દિવસોમાં ખુન સ્પાહ (કાળુ) અથવા સુખ (લાલ) અને કેટલા દિવસો ઝડ (પીળુ) આવ્યું તો એ સુખ અને સ્પાહ ખુનને હયઝ સમજે, એ શરતે કે ખુન ત્રણ દિવસથી ઓછું અને દસ દિવસથી વધુ ન આવ્યું હોય, જો પ્રથમથી લઈને અંત લગી ખુન એકજ પ્રકારનું આવ્યું હોય અથવા જુદા જુદા રંગનું આવ્યું હોય, પરંતુ જો ખુનમાં હયઝના પ્રકાર જોવામાં આવે એ ત્રણ દિવસથી ઓછું અને દસ દિવસથી વધુ આવ્યું હોય તો એને જોઈએ કે સાત દિવસ હયઝના સમજે, જોઈએ તો ભલે એકજ મહિનામાં આ બનાવ બને, કે ખુન દસ દિવસ કરતા વધી જાય, અથવા દરેક મહિનામાં આવે બનાવ બને, અને જો સ્ત્રી માત્ર ઝાતુલ આદત વકતવ્યાહ હોય એમનાં સગંદી અકવી એજ પ્રમાણે છે, કે આવા સમયે સત દીવસ હયઝના સમજે એવીજ રીતે જો સ્ત્રી પોતાની આદતની સંખ્યાને ભુલી ગઈ હોય એને માટે પણ મજકુર હુકમ છે, પરંતુ જો સ્ત્રી પોતાની આદતના સમયને ભુલી ગઈ હોય, તો એને જોઈએ કે ખુનનાં પ્રકારને જુવે, અને ખુનમાં જો એ પ્રકાર ન હોય તો અહવત (વજુખી) એ છે કે મજકુર સંખ્યા એટલે સાત દિવસ શરૂઆત હયઝના ખુનનાં સમજે, અને જો આદતને વખત અને દિવસની સંખ્યા બન્ને ભુલી ગઈ હોય તો વખતના ભુલી જવાને કારણે નાસીયતુલ વકત (વખત ભુલી જનાર) નાં હુકમ પ્રમાણે અને દિવસની સંખ્યા ભુલી જવાને કારણે નાસીયતુલ અદદ (સંખ્યા ભુલી જનાર)ના હુકમ પ્રમાણે અમલ કરે (આ જગાએ) થોડાએક મસાએલો છે.

મસઅલો

જો કોઈ સ્ત્રીને મસલન છ દિવસની આદત હોય અને તેણીને ત્રણ અથવા ચાર દિવસ ખુન આવી જવા પછી બંદ થઈ જાય તો એની પર વાજબ છે કે ગુસલ કરીને નમાઝ બગાવી લાવે, જો વહેમ કે ગુમાન હોય કે પાછું ખુન આવશે તો, અને માનો કે પાછું ખુન આવવા લાગે, અને દસ દિવસ અથવા દસથી ઓછા દિવસ લગી આવીને અટકી જાય, તો શરૂઆતી લઈને દરમ્યાનના તહારતનાં દિવસો સાથે બધા દિવસો હયઝના સમજે, અને જો એ દિવસોમાં રોઝા રાખ્યા હોય તો એની કઝા બગાવી લાવ, અને જો છઠ્ઠા દિવસે ખુનનો સિલસિલો પાછું ચાલુ થાય અને દસ દિવસથી વધી જાય તો શરૂઆતી લઈને છઠ્ઠા દિવસ લગી હયઝના દિવસો સમજે અને બાકીના ને એસ્તેહાઝા, અને જો છઠ્ઠા દિવસ પછી સંખ્યા વધે અને દસ દિવસથી વધી જાય તો માત્ર એ ત્રણ અથવા ચારજ દિવસને હયઝ સમજે.

મસઅલો

જો કોઈ સ્ત્રીને શક હોય કે હયઝ બંદ થયું છે કે નહિ, તો તેણીએ બાણુવું વાજબ છે, તેણીને જોઈએ કે થોડુંક રૂ—(કપાસ) યુનીમાં મુકે, અને થોડીવાર રહીને

બહાર કાઢે, જો ૩-ખુનથી ભરાઇ ન જાય તો એ હયઝથી પાક થઇ ગઇ, અને જો ખુનથી ભરાયેલું નિકળે તો સમજે કે હજી હયઝનો સિલસિલો ચાલુ છે, અને જો સમજ્યાં, કે જાણ્યા વિના કોઈ સ્ત્રિ ગુસત્ર કરીને નમાઝ બજાવી લાવે તો એની નમાઝ સહી નથી અગર એ પછીથી જાણે એ સાબીત થાય કે એ વખતે હયઝથી પાક થઈ ગઇ હતી, પરંતુ તેણીને કસદે કુરખત પ્રાપ્ત થઇ ગયું હોય અને પછીથી સાબીત થાય કે ગુસત્ર કરતાં સમયે હું હયઝથી પાક થઈ ચુકી હતી તો નમાઝ સહી થઈ જશે.

મસઅલો

જો કોઈ સ્ત્રિ ઝાતુલ આદત અદીપ્યાહ અને વકત્યાહને એની આદતના ઝમાના પહેલા ખુન આવે અને એ ખુનનો સિલસિલો આદતના સમય કરતાં વધુ ચાલુ રહે અને જો દસ દિવસોની સંખ્યા કરતાં વધુ ન હોય તો એ સઘળા દિવસો હયઝના છે, અને જો દસ દિવસ કરતાં વધી જાય તો માત્ર પોતાની આદતનાં દિવસોની સંખ્યાને હયઝ સમજે, અને શરૂઆત અને આખરનાં દિવસોને ઇસ્તેલાજા, અને જો એવું હોય કે આદત કરતાં વહેતું ખુન આવે અને આદત પ્રમાણે બંદ થઇ જાય, અને આદતના દિવસો ખતમ થઇ જવા પછી પાછું ખુન આવે એ શરૂઆતી લખને આખર લગી કુલ દિવસ દસથી વધુ ન હોય તો પ્રથમ અને આખર સઘળા દિવસો હયઝના, અને મધ્યનાં પાક સમય પણ હયઝના હુકમમાં છે, અને જો દસ દિવસ કરતાં વધી જાય અને પહેલા અને પાછલા બન્નેમાંથી જો ખુનમાં હયઝનાં પ્રકાર જોવામાં આવતા હોય એને હયઝ સમજે, જો બન્ને ખુન એકજ પ્રકારનું હોય તો અહવત (વજુખી)એ છે કે પ્રથમ દિવસોને હયઝના સમજે અને જો આદત પહેલા અને આદત પછી ખુન જીવે, અને બન્ને ખુનોમા હયઝની શરતો મોજુદ હોય અને બન્ને ખુનો વચ્ચે દસ દિવસ તહારતનો ફાસલો (છોટું) થાય તો બન્ને ખુન હયઝ છે.

મસઅલો

જો પહેલાં અને આખરી જો ખુન આવે એમાં જો હયઝનાં પ્રકાર દિશામાં આવતા હોય અને બન્ને ખુનો વચ્ચે દસ દિવસ અથવા એથી વધુ દિવસો જો ખુન આવે એમાં ઇસ્તેલાજાના પ્રકારો જોવામાં આવતા હોય તો પણ પહેલા અને છેલ્લા દિવસોના બન્ને ખુનોને હયઝ સમજે, અને વચ્ચેના દિવસોને જોમાં ઇસ્તેલાજાના પ્રકારો હોય ઇસ્તેલાજા સમજે.

(+) કસદે કુરખત પ્રાપ્ત થવાની નિશાની એ છે મજકુર સ્ત્રિ પોતાની મોજુદ હાલતથી ગાંધીય થકને એમ વિચારીને કે ગુસલ કરવું મારી પર ફરજ છે. તો ફરજ અદા કરવા માટે ગુસલ કરે (ઉદ્દા અનુવાદક)

મસઅલો

જો કોઈ સ્ત્રી પોતાની આદત પહેલાં ખુન જુએ જેમાં હયઝના પ્રકાર જેવામાં આવતા હોય, અને આદતના સમયમાં જે ખુન આવે તેમાં ઇસ્તેહાઝના [૧] પ્રકારે જેવામાં આવતા હોય, અને સઘળા દિવસો દસ મળી કરતાં વધુ થતાં હોય તો એને જોઈએ કે પોતાની આદતના સમયનાં ખુનને હયઝ સમજે, એ શરતે કે તેણીને આદત એજ પ્રમાણે હોય જેવી રીતે આમ રીતે હોય છે, પરંતુ જો તેણીએ ખુનના પ્રકારમાં વિચાર કરતાં કરતા પોતાની આદત [કરતાં] વધી જાય તો એ હુકમ મુસ્કેફ છે જો કે બન્ને ખુનમાં એહતયાતના હુકમો પાળે, [શરૂઆતી આખર લગી જે વસ્તુ હયઝવાળીએ મુકી દેવીજોઈએ. એને મુકી દે, અને મુસ્તહાઝના [૨] અઅમાલ બગવવી લાવે] એવીજ રીતે કોઈ સ્ત્રી આદતનાં સમયમાં ખુન જુએ જેમાં ઇસ્તેહાઝના પ્રકારે જેવામાં આવતા હોય, અને આદત પછી જે ખુન આવે એમાં હયઝના પ્રકારે દીકામાં આવતા હોય અને સઘળા દિવસો મળીને દસ દીવસથી વધુ હોય તો પણ એજ હુકમ છે, અલબત્ત બન્ને ખુનો વચ્ચે દસ દીવસ તહારતનો ફાસલો થઈ જાય તો બન્ને રીતો અને બન્ને ખુનોને હયઝ સમજે

મસઅલો

હયઝના ઓઝામાં ઓછી મુદતમાં પહેલી અને છેલ્લી રાત ખારીજ છે. એટલે જો કોઈ સ્ત્રી વચલી બે રાતોને સાથે લેખતા પણ દિવસ ખુન જુએ તો હયઝની ઓઝામાં ઓછી મુદત સાથે આવી જશે, એવીજ રીતે હયઝની વધુમાં વધુ વખત અને તેવીજ રીતે બેહયઝો વચ્ચેના ઓઝામાં ઓછો તહારતનો સમય જે દસ દીવસ થાય છે એ દીવસોમાં પણ પહેલી અને છેલ્લી રાત ખારીજ છે.

હયઝ સમંદી હુકમો

હયઝ સમંદી થોડાએક હુકમો છે.

- (૧) એનાથી કોઈ નમાઝ સહી નથી જોઈએ તો નમાઝ વાજીબ હોય કે સુન્નત
- (૨) એના કોઈ રોઝા સહી નથી, પરંતુ હયઝના કારણે જે વાજીબ રોઝા મુકાયા હોય એની કજા બગવવી લાવે.
- (૩) વાજીબ તવાફ એનાથી સહી નથી, પરંતુ સુન્નત તવાફ સહી ન થવાના કારણો માત્ર એ છે કે હયઝવાળી સ્ત્રીને મસ્જીદુલ હરામમાં દાખલ થવાની મના છે. અલબત્ત જો તેણી અંગૂળપણામાં અથવા બુલ્લને કારણે મસ્જીદુલ હરામમાં ચાલી જાય અને તવાફ કરી લ્યે તો તવાફ સહી થઈ જશે.

- (૧) હયઝથી વધારાનું ખુન
- (૨) હયઝથી વધારેનું ખુન જેને આવે તે.

હયઝના વખતે હરામના હુકમો

હયઝની હાલતમાં એજ કામો હરામ છે જે જનુમની હાલતમાં હરામ છે, એ ઉપરાંત હયઝના વખતે સોખત કરવી પણ હરામ છે, ત્યાં લગી કે જ્યાં લગી ખુન વહેતું (આવતું) હોય, અલખત્તા જે ખુન બંદ થઈ ગયું હોય અને ગુસલ ન કર્યું હોય તો (અકવી) એ છે કે સોખત કરવી જાએઝ છે, ભલે પછી યુની પોતાની અસ્તી સ્થિતી પર ન આવી હોય, અને અહવત (વજુખી) એ છે કે સોખત કરવાથી બચતો રહે,

જો પુરૂષ પોતાની સ્ત્રી જોડે હયઝના સમયમાં સોખત કરે, ભલે પછી તે સ્ત્રી કાંઈ બીજાની કનીઝ પણ હોય, તો અહવત (વજુખી) છે કે ધણી કફરો અદા કરે, જેની વિગત એ છે કે હયઝની શરૂઆતમાં સોખત કરે તો અદાર (૧૮) (દાણા ચણા) નખુદના દાણા જેવડા સિકકાવાળું સોનું કફરો આપે, અને એનો અર્દો હિસ્સો એટલે નવ દાણા બરાબર સિકકાદાર સોનું હયઝ દરમ્યાનને માટે, અને એનો (૧૮) નો એથો હિસ્સો હયઝના આખરી વખતમાં સોખત કરવા બદલ, અને સોનાની કિંમત આપી દેવી પુરતું છે અને જો કાંઈ માણસ પોતાની કનીઝ જોડે હયઝની હાલતમાં સોખત કરે તો ત્રણ મુંદ [૧] ઘઉં ત્રણ ફકીરોને એકેક મુંદ ઘઉં એકેક ફકીરોને આપે, તેવીજ રીતે સ્ત્રીને હયઝની હાલતમાં તલાક આપવી સહી નથી, પરંતુ જો ધણી ગાએબ હોય હોય. અથવા સ્ત્રી અરમદખુલા (સોખત કર્યા વિનાની) અથવા હામેલા હોય તો તલાક સહી થઈ શકે છે, અને હયઝથી પાક થઈ જવા પછી અને ગુસલ કરી લીધા પહેલા તલાક સહી છે.

ગુસ્લે હયઝની રીત,

ગુસ્લે હયઝની રીત તરતીખી અને ધરતેમાસી, બન્ને રીતે એજ પ્રમાણે છે જે રીત ગુસ્લે જનાબતને માટે છે, અલખત્તા અહવત (વજુખી) એ છે કે વજુ કર્યા વિના પુરતું નથી, એટલા માટે નમાઝ વિગેરેને માટે ગુસ્લ કર્યા પછી વજુ કરવું જોઈએ. - જોઈએતો ગુસલ પહેલા અને જોઈએતો ગુસલ પછી, પરંતુ ગુસલ પહેલા વજુ કરી લેવું ઉત્તમ છે, એવીજ રીતે ગુસ્લે નિફાસ, ગુસ્લે ઇસ્તેલાઝા, ગુસ્લે મસેમખત, અને સર્વ મુન્નત ગુસલોને માટે એજ હુકમ છે.

ગુસ્લે નિફાસ

નિફાસનું એ ખુન છે, જે સ્ત્રી જાતને બસ્યુ જણતાં સમયે આવે (પડે) છે. નિફાસની મુદત વધુમાં વધુ દસ દિવસની ઓછા મુદતની કંઈ હદ નથી, જે સ્ત્રીને

હયઝની આદત મુકરર હોય, એનું નિકાસ તેણીની એજ આદત પ્રમાણે છે, એને જો આદત કરતાં વધી જાય, અને દસથી ઓછું અથવા દસ દિવસ લગી પહેંચી બંદ થઈ જાય તો એ સધળું નિકાસ છે. અને દસ દિવસ કરતાં વધી જાય તો (એજ) આદત ના દિવસો એના નિકાસના છે અને બાકીના દિવસ ઇસ્તેહાજના છે. જો કે અહવત (એસ્તેહ બાબી) એ છે કે આવી સ્થિતી વચ્ચે એ સર્વ વસ્તુઓ ત્યાગ કરે જે નિકાસ (નિકાસ વાળી સ્ત્રી) ને ત્યાગ કરવા જોઈએ, અને મુસ્તેહાજના અઅમાલ પણ બજવી લાવે, બહુકે બહેતર એ છે કે અઢાર દિવસ લગી એવીજ રીતે અમલ કરે, અને જો હમલના બહાર પડવાથી લઈને દસ દિવસ લગી એક દિવસ ખુન ન આવે તો નિકાસનો હુકમ રદ નહિ થાય. અને જો એક દિવસ ખુન જીએ અને બંદ થઈ જાય તો એજ એક દિવસ નિકાસનો છે. અને જો પહેલે દિવસે જીએ અને પછી ધારોકે પાંચમાં દિવસે ખુન જીએ અને પછી બંદ થઈ જાય તો બસ એ બે દિવસ નિકાસ છે, અને બન્ને દિવસો વચ્ચે જે તહરતનો સમય છે એ પણ એમાંજ લેખાશે, એવીજ રીતે ધારોકે પહેલી અને દસ, અથવા નવમાં અથવા આઠમાં દિવસે ખુન જીએ તો બન્ને બાજુના દિવસો નિકાસનાં છે, અને વચમાં જે તહરતનો (પાક) સમય છે એ પણ નિકાસ ના હુકમમાં છે,

હયઝવાળી સ્ત્રીને માટે જે ચીજો વાજીબ કે હરામ, સુન્નત કે મકરૂહ છે. એજ હુકમો નિકાસવાળી સ્ત્રી માટે પણ છે.

ગુસ્તે ઇસ્તેહાજ

ઇસ્તેહાજના ત્રણ પ્રકારો છે. કહીલા (થોડું) મોતવરસેતા (મધ્યમ) કસીરા (વધુ) ઇસ્તેહાજે કહીલા એ છે કે સ્ત્રી, કાપુસ લઈ એની ઉપર કપડું લપેટી પોતાની યુનીમાં મુકે, જો ખુન એને લાગી જાય અને ખુન રૂના અંદર પ્રવેશ ન થાય તો કહીલા.

ઇસ્તેહાજા મોતવરસેતા-એ છે કે ખુન રૂની અંદર પ્રવેશ થઈ જાય પણ કાપુસમાંથી બહાર નિકળી ન જાય,

ઇસ્તેહાજા કસીરા એ છે કે ખુન કાપુસમાં પ્રવેશ થઈ બહાર નિકળે અને કપડાને લાગે.

ઇસ્તેહાજા કહીલામાં ગુસ્લ વાજીબ નથી થતું, અલબત્ત! દરેક નમાઝને માટે જોઈએ તો વાજીબ નમાઝ હોય કે સુન્નત એક વજુ અવશ્ય જોઈએ, ઇસ્તેહાજા મોતવરસેતામાં દરેક નમાઝમાં એક વજુ ઉપરાંત સવારની નમાઝને માટે એક ગુસલ. પણ કરે, પરંતુ જો સવારની નમાઝ પડ્યા પછી ઇસ્તેહાજા મોતવરસેતાહ ની હદ પહેંચે તો અકવી એ છે કે

વજુ ઉપરાંત ઝોહરની નમાઝને માટે એક ગુસલ પણ બગ્ગવી લાવે, એવીજ રીતે નમાઝે ઝોહર પછી અને નમાઝે અસર પહેલા અથવા પછી અને મગરીબ પહેલા કે મગરીબ પછી અને ઇશા પહેલા કલીલામાંથી મોતવસ્સેતક થઈ જાય તો ગુસલ કરવું જોઈએ, પરંતુ ઇસ્તેલાઝા કસીરામાં વજુ ઉપરાંત ત્રણ ગુસલ બગ્ગવી લાવે, એક ગુસલ નમાઝે સુબહને માટે, એક ગુસલ નમાઝે ઝોહર અસરને માટે, એક ગુસલ મગરીબ ઇશાને માટે, એ શરતે કે ઝોહર અને અસરની નમાઝ એક વખતમાં અને મગરીબ ઇશાની નમાઝ એક વખતમાં પડવામાં આવે, અને જો એ નમાઝો વચ્ચે કંઈ ફાસલો કરે તો વાજીબ છે કે દરેક નમાઝને માટે એકેક ગુસલ કરે, એવીજ રીતે અહવત (વજુખી) છે કે ગુસલ અને વજુ પછી નમાઝ પડવામાં વેળ ન લગાડે, અને કાશીશ કરે કે એટલા સમયમાં ખુન ન આવે, એ શરતે કે તકલીફ થવાનું કારણ ન હોય, અને બહેતર એ છે કે વજુને ગુસલ પહેલા બગ્ગવી લાવે.

મુસ્તેલાઝા (હયઝ ઉપરાંતનું વધારાનું ખુન આવતું હોય તે) ઔરત સાથે સોખત કરવી જાએઝ છે, એ શરતે કે નમાઝ સાથે સમંદ ધરાવતા જો ગુસલો એની ઉપર વાજીબ હોય એને બગ્ગવી લાવે.

ગુસ્લે મય્યત અને મય્યત સમંદી બીજા હુકમો [અહકામો]

અહકામે એહતેઝાર (મૃત્યુ સમયનાં હુકમો)

સકરાતની (જનજવાની) દાલતમાં મય્યતને ચત્તુ સુવરાવી એના પગોને કિબ્લા તરફ કરી દેવા વાજીબ છે, અને શહાદતયન (કલમો) અને અઈમ્મએ માઅસુમીન અ. સ. ની ઇમામતનો એકરાર અને ફરજ કલમાઓ એને તલફીન કરાવવા મુસ્તહય (સુન્નત) છે, એવીજ રીતે મરતી વેળા એના હોઠોને મેળવી દેવા અને આંખો બંદ કરી દેવી, હાથોને લાંબા કરી દેવા, અને મોમેનીનોને એના જનાઝા સાથે શરીક થવા માટે બખર કરવી સુન્નત છે, અને તલજીઝ વ તકરીન માટે ઉતાવળ કરવી પણ સુન્નત છે. પરંતુ જો એના જીવતા કે મુરદા હોવા સમંદી સંશય ઉત્પન્ન થાય તો જરૂર એટલી દાલ કરવી જોઈએ કે એના મૃત્યુને માટે સંપુર્ણ સંતોષ થઈ જાય, જુનુબ પુરૂષ અથવા સ્ત્રી બન્ને અને હયઝવાળી સ્ત્રીએ મય્યતના સકરાતના સમયે પાસે હોવું મકરૂહ છે.

વાજીબ ગુસલ

મય્યતને ગુસલ આપવું વાજીબે ફીકાહ છે, એટલે દરેક મોકલ્લીફને માટે એનું બગ્ગવી લાવવું વાજીબ છે. અને જો માત્ર એકજ વ્યક્તિ એ (ગુસલનું) કામ બગ્ગવી લાવે તો બીજા પરથી એ ભાર ઉતરી જાય છે. સ્ત્રી (પત્નિ) ને ગુસલ આપવા માટે

એનો ધણી સર્વ કરતાં બહેનર છે. સ્ત્રિ (પત્નિ) ઉપરાંત બીજા મુરદાને માટે દરેક મય્યત ના વારસામાંથી જે શખ્સ વધુ હકકદાર હોય એજ એને ગુસલ આપવા માટે હકકદાર છે. પરંતુ જે મય્યતે (મુરદાએ) પોતાને ગુસલ આપવા માટે કોઈ ખાસ માણસ સખંદી વસિયત કરી હોય તો અકવી એ છે કે વસિ (વસિયત થયેલો માણસ) વારસ કરતાં ગુસલ આપવા માટે પ્રથમ હકકદાર રહેશે, મય્યતનાં વારસો વચ્ચે પણ ગુસ્લે મય્યતના હકકદારોના વધુ ઓછા માટે વારસનાં દરજ્જા અને પદ છે. જે કદી મય્યતનાં વારસોમાં કોઈ માણસ ન હોય તો હાકીમે શરઆ બીજા કરતાં શ્રેષ્ઠ છે, અને હાકીમે શરઆ પછી સાહેબાને અદાલતે મોઅમેનીનનો દરજ્જો છે. મજકુર મસાએસો જેવી રીતે ગુસ્લે મય્યત સખંદી સખંદ ધરાવે છે એવીજ રીતે કફન અને દફન અને નમાઝમાં પણ બરાબર છે.

ગુસ્લ આપનારને માટે શરતો

(ગુસલ આપનાર) ને માટે થોડી એક શરતો છે.

(૧) ગુસ્લ આપનાર ઇસ્તિસ્કરી હોય.

(૨) મર્દ અથવા સ્ત્રિ હોવામાં મય્યતનાં જેવુંજ હમજન્સ હોવું જોઈએ, પસ બએઝ નથી કે કોઈ પુરૂષ કોઈ (અન્ય) સ્ત્રિને અથવા કોઈ સ્ત્રિ બીજા (પરાયા) પુરૂષને ગુસલ આપે, બલ્કે અહવત (વજુબી) એ છે કે મહરમ મર્દ પણ કોઈ સ્ત્રિને અથવા મહરમ સ્ત્રિ કોઈ પુરૂષને ગુસલ નથી આપી શકિત, અલબત્તા મજબુરીની હાલતમાં મહરમ પુરૂષને માટે સ્ત્રિને અને મહરમ સ્ત્રિને, પુરૂષને ગુસલ આપવાની રજા છે. પરંતુ ગ્યર મહરમ સોકામાં કોઈ પણ સમયે રજા નથી કે એ પોતાના ખિલાફ જન્સને ગુસલ આપે હાં પત્નિ (ધણીયાણી) ધણીને, અને ધણી પોતાની ધણીયાનીને હમજન્સના હોવાથી ગુસલ આપી શકે છે. અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે બન્નેમાંથી એક પણ બીજાની શરમની જગાંપર નજર ન કરે, જો કે અકવી એ છે કે બન્નેમાંથી એકમેકને એકબીજાની શરમની જગાએ નજર કરવી બએઝ છે પરંતુ મકરૂહ છે એવીજ રીતે કનીઝને એનો આકા (માલીક) પણ ગુસલ આપી શકે છે. પરંતુ અહવત (વજુબી) એ છે કે કનીઝ પોતાના માલીકને ગુસલ ન આપે. ત્રણ વર્ષ ભરના બાળકને સ્ત્રિ અને ત્રણ વર્ષની બાળકીને પુરૂષ ગુસલ આપી શકે છે.

ગુસલના હુકમો

મય્યતનાં શરીર ઉપરથી ગુસલ આપ્યાં પહેલાં નજસત દૂર કરવી, વાજબ છે. એટલું પુરતું છે કે એના શરીરના દરેક ભાગ એને ગુસ્લ શરૂ કર્યા પહેલા પાક કરી લેવામાં આવે, જો કે અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે ગુસલ શરૂ થવા પહેલા મય્યતનાં આખા શરીરને એક વખત પાક કરી લેવામાં આવે, મય્યતની શરમગાહને

ના મહરમેની દ્રષ્ટિએ છુપુ રાખવું પણ વાજીબ છે, અને અહવત (વળુખી) એ છે કે જેવીરીને મય્યત મૃત્યુ થવા સમયે કિબ્લા સામે રહે છે. એવીજ રીતે ગુસ્લના વખતે પણ રાખવું જોઈએ.

ગુસલની રીતી (ખિના)

મય્યતને એક પછી એક એમ ત્રણ ગુસલ આપવા વાજીબ છે, પ્રથમ આખે સહર (ખેરડીના પાનના પાણી) થી (૨) આખે કાકુર (કાપુરના પાણી) થી (૩) આખે ખાલીસ (પાક પાણી) થી. અહવત (વળુખી) એ છે કે મય્યતને દરેક ગુસલ, ગુસ્લે તરતીખી પ્રમાણે આપવા જોઈએ, (જેની વિગત ગુસ્લે જનાખતમાં આવી ગઈ છે) મય્યતનાં દરેક ગુસલમાં, ગુસલ શરૂ કરતી વખતે ગુસલની નિયત પણ કરવી અગત્યનું છે, અને જો કદી ત્રણ ગુસલમાંથી એક ગુસલ માટે પણ પાણી ન હોય તો મય્યતને દરેક ગુસલ બદલ અડકે તમ્મુમ કરાવવું (દેવું) જોઈએ, ત્રીજું તયમ્મુમ ગુસ્લની નિયતના ઠેકાણે માફીલ ઝીમ્માની નિયતે દેવામાં આવે, તયમ્મુમના હુકમો હવે પછી વર્ણુવામાં આવશે. મય્યતને તયમ્મુમ આપવાવાળો પોતાના હાથે તયમ્મુમ આપે, ન કે મય્યતના હાથે.

ગુસલ પછીના હુકમો

ગુસલ પછી મય્યતને હુનુત કરવું અને સાતે (૧) સીજદના ભાગો પર કાકુર લગાડવું વાજીબ છે, બકદર (૨ મુસમ્મા) લગાડવું પુરતું છે. અને સુન્નત છે કે કાકુરમાં થોડીએક ખાકે (૨ શકા) ભેગું કરીને હુનુત કરવામાં આવે, જો મય્યત એહરામ બાંધેલ હોય તો કાકુર બદલે દરે (પ્રકારના) સુગંધોને એના ગુસલ અને હુનુતમાં વાપરવું મના છે.

કફન

મય્યતને ત્રણ હુકડાનું કફન આપવું વાજીબ છે. પ્રથમ પહેરણ, બીજું લુંગી, ત્રીજું લીફાફા જેને સરતાસરી પણ કહે છે. પહેરણમાં શરત છે ખંભાથી લઈને અર્ધા ગુંટળ લગીના ભાગને છુપાવી શકે, અને ઉત્તમ એ છે કે પગ લગી લાંબુ હોય, લુંગી પુટીયી લઈને ગુંટળ લગી હોવી જોઈએ. બહુતર એ છે કે એટલી મોટી હોય કે સીનાથી લઈને પગો લગીનું શરીર લુંગી નિચે આવી જાય, લીફાફાની આદરની

(૧) સાત ભાગોમાં પેશાની (કપાળ) બે હાથની હથેલીઓ પગના ગુંટળ, બે પગના અંગુઠા ('અમીન,,

(૨) બકદર મુસમ્માથી મતલબ એ છે કે, એવું સમજાય જાણે કાકુર લગાડ્યું છે.

(૩) ખાકે શકા ભેળવેલ કાકુર પગો પર લગાડવાથી સારૂ નથી લાગતું, એટલા માટે ઉત્તમ એ છે કે પગોને માટે એવું કાકુર વાપરવામાં ન આવે.

લંબાઈ એટલી હોવી જોઈએ કે એના બન્ને છેડા બંધાઈ શકે અને પહેલાઈમાં એટલું હોય કે એક ભાગ બીજા ભાગ પર ચડેલું રહે. લુંગી શરીરથી લાગેલી જોઈએ, એની ઉપર પહેરણ અને એની ઉપર લીફાફાની આદર. કફનમાં થોડી એક વાતોની શરત છે.

(૧) કફન મુખાહ હોય,

(૨) ,, નજસ ન હોય,

(૩) ,, હરીર (રેશમી) ન હોય.

(૪) કોઈ જનવરની ખાલનું કફન ન હોય, ભલે પછી હલાલખોર જનવરની ખાલ કેમ ન હોય, જેને કાયદા પ્રમાણે ઝખ્લ કરવામાં આવેલ હોય, બદકે અહવત (વળુખી) એ છે કે માકુલુલલહમ (હલાલ ગોસ્તવાળું) જનવરના વાળ અથવા રૂંવાનું બનેલું પણ ન હોય,

પતિનું કફન ધણીને જોખમે છે. પરંતુ જો ધણી ફકીર (ગરીબ) હોય તો એના જોખમે નહિ રહે. વાજીબ પ્રમાણે કફન મય્યતનાં અસલ વારસામાંથી લેવામાં આવે છે. જોઈએ તો મય્યત (મરહુમ) કરજવાર પણ હોય, ડાખળીઓ મય્યતની સાથે રાખવી મુસ્તહબે મોઅકકહેદ્દ છે, બની શકિત ખજુરની ડાખળી હોય, નહિ તો ઉત્તમ એ છે કે ખોરડીની લાકડી હોય, એ પછી લાકડીના ઝાડની અથવા અનાર (દાડમ) ની લાકડી હોય, જો એમાંથી એક પણ ન મળે તો પછી કોઈ પણ તાઝી લાકડી હોય પુરતી છે, અને ખાકે શકીથી શાહદતયન અને ઇમામોન નામ એના (કફન) પર લખી દેવા જોઈએ.

મય્યતની નમાઝ

દરેક મુસલમાનની મય્યત પર (જોઈએ તો એનાથી જીવતા ગુનાહે કબીરા થયા હોય) નમાઝ પડવી વાજીબે ફિક્કાઈ છે, હતાકે જો બાળકને છ વર્ષ પુરા થઈ ગયા હોય, એની પર પણ નમાઝ પડવી વાજીબ છે, અને છ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના બાળક પર નમાઝ પડવી સુન્નત છે, કાફર પર નમાઝે મય્યત પડવી જાગેજ નથી, અને સેહતે નમાઝમાં શરત છે કે નમાઝ પડવાવાળો શિઆ ઇસ્નાઅશરી હોય, અલબત્ત બાલીગ (પુખ્ત વય)ની શરત નથી, જો કદી મમીઝ (સમજદાર) બાળક નમાઝે મય્યત પડાવે તો દુરસ્ત છે. જો કે અહવત [વળુખી] એ છે માત્ર બચ્ચાન! પડાવવાથી બીજા મોકહ્લેશીનથી નમાઝ સાકીત નહિ થાય,

નમાઝે મય્યતની રીત એ છે કે નિયત કરીને આં રીતે પાંચ (૧) તકબીરો બોલે, કે પ્રથમ તકબીર પછી શહાદતયન પડે, ઉત્તમ રીત એ છે કે શહાદતયન આ પ્રમાણે પડે, અશહુદો અન્લાએલાહા ઇદલદલાહો વહુદહુ-લા-શરીકલહુ, વઅશહુદો અન્ન મોહમ્મદન અબ્દહુ વરસુલોહુ, અરસલહુ મિદહુકે બશીરન વ નઝીરા બરનયદયરસાઅહુ, પછી બીજી તકબીર પછી સલવાત પડે, જેની ઉત્તમ રીત આ પ્રમાણે છે.

અદલાહુમ્મા સહેઅલા મોહમ્મદી' વ આલે મોહમ્મદ, વ અરહમ મોહ-
મ્મદ વ આલે મોહમ્મદ કઅફઝલે મા સદસયતા વ ખારકત વતર હમ્મ અલ્લા
ઈબ્રાહીમ, વ આલે ઈબ્રાહીમ, ઇન્નક હમીદુમ મજીદ, વ સદલે અલા જમી-
ઈલ અંબીયાએ વલમુરસલીન વરશોહદાએ વરસીદીકીન, વ જમીઈન
એઆદકરસાલેહીન ત્રીજી તકબીર પછી મોઅમેનો માટે દુઆ કરે ઉત્તમ છે કે આ મપ્રાણે
દુઆ કરે, અદલાહુમ્માફીરલીલ મુઅમેની ન વલમુઅમેનાત, અલઅહુયાએ
મીનહુમ વલ અમવાત, તાએઅ બયનના વ બયનહુમ બિલબયરાત, ઇન્નક
મોજીબુદઅવાત, ઇન્નક અલાકુદલે શમન કદીર ચોથી તકબીર મયતને માટે દુઆ
કરે, જેની ઉત્તમ રિત આ પ્રમાણે છે. અદલાહુમ્મા ઇન્ન હાઝા અબ્દોક, વખન
અબ્દોક, વખન અમ તેક, નઝલ બેક અન્ત બયરો મન્જુલીનબેહ, અદલાહુમ્મા
ઇન્ના લા નઅલમો મીન્હો ઇદલા બયરન વ અન્ત અઅલમો બેહી મિન્ના,
અદલાહુમ્મા ઇનકાન મુહસેનન ફઝીદ ફી એહુસાનેહી વ ઇનકાન મુસએયન
ફતખવુઝ અન્હો, વગફીરલહુ, અદલાહુમ્મજ અલહો ઇન્ફકે ફી અઅલા
ઇદલીયીન, વખલુફ અલા અહલ્લેહી ફીલ ગાબેરીન. વરહમહો બેરહમતેક
યા અરહમર રાહેમીન, એ પછી તકબીર કહીને નમાઝ ખલાસ કરે, અને મયત સ્થિતી
હોય તો ચોથી તકબીર પછી આ રિતે દુઆ પડે, અદલાહુમ્મા ઇન હાઝેહી અમતેક
વખનતો અબ્દોક વખનતો અમતેક નઝલેત બેક વઅન્ત બયરો મન્જુલીન બેહી
અદલાહુમ્મા ઇન્ના લાનઅલમો મિન્હો ઇદલા બયરન, વ અન્ત અઅલમો
બેહી મીન્ના અદલાહુમ્મા ઇનકાનત મુહસેનતન ફઝીદફી એહુસાનેહી વ ઇન
કાનત મુસએયન ફતખવુઝ અન્હો વગફીર લહુ, અદલાહુમ્મજ અદહો
ઇન્ફક ફી અઅલા ઇદલીયીન, વખલુફ અલા અહલ્લેહી ફીલ ગાબેરીન,
વઅરહમહો બેરહમતેક યા અરહમર રાહેમીન.

નમાઝે મય્યતમાં નિયત કરવી અને કિબ્લા સામે ઉભા રહીને નમાઝ પડવી
શરત છે, અને એ પણ શરત છે કે મય્યતનું માથું નમાઝ પડાવનારની જમણી બાજુ
હોવું જોઈએ. જોઈએ તો જમાતની સફ લાંબી થવાને કારણે બીલ ફએલ મુસલ્લીની
જમણી બાજુ ન હોય, પરંતુ મય્યતને એના વિરુદ્ધ એવી રીતે રાખવામાં આવ્યું હોય કે
મુસલ્લી [નમાઝ પડનાર] ની જમણી બાજુ મય્યતના પગ અને અને ડાબી બાજુ મય્યતનું
માથું પડતું હોય તો નમાઝ ખાતીલ છે. એવીજરીતે એપણુ શરત છે કે મય્યત ચતુ

લેટેલુ હોય, જે નમાઝે મયતમાં નમાઝ પડનારાઓની સફ વધારે હોય, અને દરેકે દરેક જણુ જુદી જુદી નમાઝ પડે તો કાંઈ વાંધો નથી.

દફને મયત

મયતને દફન કરવું પણ વાજબી કિશ્ક છે અને એવીજ રીતે મયતને ખાક માટીની અંદર છુપાવવું જોઈએ, જેથી એનું શરીર જાનવરોથી રક્ષણમાં રહે, અને એની વાસ ન ફેલાય મયતને જમણે પડખે, રમ્પે કિબલા, તરફ દફન કરવું વાજબી છે, અને એક વખત દફન કરી દેવા પછી એની કબ્રને ખોદવી પણ જાએઝ નથી. પરંતુ કેટલી એક જગાએ [કારણે] આ હુકમથી મુસ્તસના (જુદા છે.) જે મોટા પુસ્તકોમાં લખેલ છે અને મુરદાને કબ્રમાંથી બાહાર કાઢીને મશહદે મુશરરફ (અધમ્મા અ. સ. ના રોજમાં લઈ જવાના મસઅલામાં બીજા મુજતહેદનાં ફતવા તરફ રજુ [૧] થવું.

કાંઈ પણ માણસના મરણ પાછળ [ઉપર] પોતાના ગાલપર તમાચા મારવા, અથવા મોઢાને છોલી (ખરાબ કરી) નાખવું, અથવા વાળ તોડવા હરામ છે, જોઈએ તો પછી નજીકના સગાનાં મરણ વખતે આ પ્રમાણે કરવામાં આવે અથવા બીજાના મરણ સમયે, એવીજ રીતે ભાઈ અને બાપ સિવાય બીજાના મરણ સમયે કપડા ફાડવા જાએઝ નથી, કાંઈ મુરદાની હડડીઓને થેલીમાં રાખીને [મુરદાની સાથે] દફન કરવામાં વાંધો નથી.

મયતને દફન કરવા પછી નમાઝે લયતુંલ દફન મુસ્તહબ છે જે બેરકાત નમાઝ છે, પહેલી રકાતમાં સુરે હમ્દ પછી આયતુલ કુરસી પડવામાં આવે છે, અને બીજી રકાતમાં સુરેહમ્દ પછી સુરે ઈન્ના અનઝહના દસ વખત પડવું બહેતર છે, અને સલામ પછી કહેવું જોઈએ, અલ્લાહુમ્મા સદ્દેઅલ્લા મ્માહુમ્મદ વ અલ્લે મ્માહુમ્મદ વખ્અસ સવામેહા એલા કબ્રે કુલાનીન (ફલાનની જગાએ એ માણસ (મુરદા) નું નામ લે,)

ગુસ્લે મસે મય્યત [મય્યતને અડયાનું ગુસલ]

જે માણસ મય્યતને ઠંડુ થવા પછી અને ગુસલ આપ્યા પહેલા પોતાના શરીરથી કાંઈ પણ ભાગને છુવે તો એની ઉપર ગુસ્લે મસે મય્યત કરવું વાજબી છે, અહવત [વજુબી] એ છે કે મુરદાના દાંત, અથવા નખને અડયાથી પણ ગુસ્લ મસે મય્યત કરવું વાજબી છે.

સુન્નત ગુસ્લો

સુન્નત ગુસ્લોની ગણતરી કરવી લંબાણનું કારણ છે. મોટા પુસ્તકોમાં એની વિગત મોજુદ છે,

ગુસ્લે જુમ્મા મુસ્તહામે મોઝકકેદહ (ખાસ સુન્નત) છે. જો કોઈ માણસને એ ભય હોય કે મુને જુમ્માના દિવસે સમય મળી નહિ શકે તો એને ગુરવારે ગુસ્લે જુમ્માં કરી લેવું જાએઝ છે, અને જો કદી પાછળથી જુમ્માના દિવસે પાણી મળી જાય તો જુમ્માના દિવસે ગુસલ કરે, ગુસ્લે જુમ્માનો સમય જુમ્માના દિવસે ઝોહર લગી રહે છે. જો કોઈ માણસ ઝોહરથી લઈને સુર્ય આથમવા લગીમાં ગુસલ ગુસ્લે જુમ્માં કરે તો એને જોઈએ કે મારીઝઝીમ્માની નિયતથી બજાવી લાવે, અને ગુસ્લે જુમ્માંની કઝા શનિવાર સાંજના સુર્ય આથમવા લગી બજાવી લાવી શકે.

તયમ્મુમ

ત ય મ્મુ મ

નવ સ્થળ છે જ્યાં શરીરત તરફથી તયમ્મુમનો હુકમ આપવામાં આવ્યો છે.

(૧) એટલું પાણી ન હોય, જે વજુ કે ગુસલને માટે પુરતું થઈ રહે, પરંતુ જો કોઈ માણસ કોઈ બિયાબાનમાં હોય, જ્યાં કોઈ પણ રીતે પાણી મળવાનો (મોજુદ હોવાનું) ભરોસો હોય, તો ઇચ્છા કરીને શોધવું જોઈએ, જોઈએ તો પોતે શોધ કરે અથવા પોતા તરફથી બીજાને મુકરર કરે, ચારે ખુણે, ઝમીન ઉંચી નિચી હોય તો જ્યાં લગી એક તીર પહોંચે (દુર જાય) ત્યાં લગીમાં, અને જો રણની સપાટ જમીન હોય ત્યાં બે તીર પહોંચી શકે ત્યાં લગીમાં પાણી શોધવું, જોઈએ અને જો વખતમાં તલાસ કરવાનો સમય ન હોય તો શોધ કર્યા વિના તયમ્મુમ દુરસ્ત છે, જો વખત વધારે હોય, છતાં તલાસ કર્યા વિના તયમ્મુમ કરે તો બાતીલ છે, અલબત્તા એક રસ્તો છે કે જો એ જગાએ પાણીજ નથી, અને તલાસ કરતે તો પણ પાણી ન મળતે અથવા બનવા કાળ એ પાણીની શોધ કરવા ન કરવાના ફરજથી અંજાણ થઈને કુરઅતની નિયતથી તયમ્મુમ બજાવી લાવે તો અકવી એ છે કે એનું તયમ્મુમ દુરસ્ત છે.

(૨) એ કે પાણી લગી પોતાને જવા માટે જાન, આપડ અથવા કીંમતી માલના બારબાદ થવાનો ભય હોય.

(૩) પાણી વાપરવાથી પોતાને નુકસાન થવાનો ભય હોય,

(૪) પાણી હાજર હોય પરંતુ કોઈ માણસ કે જનવરે મહરમ (ફાલતું જનવર) ની તરસનો ભય હોય,

(૫) પાણી ખીજ માણસ પાસે હાજર હોય, અને એ પાણીવાલાંથી પાણી વેચી નાખવા અથવા કિંમત વગર આપી દેવાની ઇચ્છા કરે. પરંતુ પાણી વાલાનો એ માણસ પર એટલો એલસાન થતો હોય કે જેથી એનાથી સંતોષ ન થાય તો,

(૬) એ કે પાણી પ્રાપ્ત કરવા જવાથી એની કને જે પણ માયામુડી છે. એ સર્વ પાણીના મુલ્ય બદલ આપી દે, અથવા સઘળું નહિ તો એટલો ભાગ આપી દેવો પડતો હોય જે એની સ્થિતિને માટે મુશ્કેલ થાય તો તયમ્મુમ કરવું જોઈએ, જો કદી એની હાલતને નુકસાન ન પહોંચે તો પાણી જોઈએ તે મુલ્યે મળે 'ખરીદવું' વાજીબ છે.

(૭) એ વખતે પાણીની શોધ કરવાનો સમય ન હોય,

(૮) એ વખતે પાણી વાપરવાની તાકત ન હોય,

(૯) પાણી હાજર હોય, પરંતુ એ પાણીથી જાહેરી નજમસતને દુર કરવું વાજીબ હોય, અને એવી હાલતમાં અહવત [વજુખી] એ છે, કે (જો) પાણીને તહારત માટે વાપરી ચુક્યો હોય તો પછી તયમ્મુમ કરે.

તયમ્મુમની જગાઓ

જે ચીજોપર તયમ્મુમ થઈ શકે છે એ થોડીએક વસ્તુ છે. ખાલીસ માટી, પથ્થર, રેતી (ખાલુ) ઝમીન.

આ ચારે વસ્તુ એકજ દરજ્જાની છે. જોકે અહવત (એસ્તેહખી) એ છે કે હત્તલ મકદુર ખાલીસ માટીપર તયમ્મુમ કરે, અને જો એ વસ્તુઓમાંથી કોઈ એક વસ્તુ પણ હાજર ન હોય તો ભેગી થયેલી ગુઆરથી તયમ્મુમ કરે, જો ભેગું કરવાથી ગુઆર એક જગાપર જમાં થઈ શકતી હોય તો એ પ્રમાણે કરવું લાઝીમ છે. નહિ તો એમને એમ તયમ્મુમ કરે, અને જો કોઈ એવી ચીજ મોજુદ ન હોય તો નમાઝ કઝા કરવી વાજીબ છે. જોકે અહવત (એસ્તેહખી) એ છે કે સમયમાં વગર વજુએ પણ નમાઝ બગાડી લાવે (અને પછી કઝા પણ કરે પડે.)

તયમ્મુમની હકીકત

તયમ્મુમમાં ત્રણ અમલ હાખલ છે.

(૧) બન્ને હાથ મેળવીને હથેલીયોથી એક વખત ઝમીનપર મારે, અકવી એ છે કે ગુસલને બદલે તયમ્મુમમાં પણ એકજ વખત પટકવું પુરતું છે, જોકે ગુસલને બદલે તયમ્મુમમાં અહવત (એસ્તેહખી) એ છે કે બે વખત પટકે, એક વખત પેશાનીના મસા માટે, બીજી વખતે હાથોના મસાને માટે,

(૨) બન્ને હાથોને મેળવી હથેલીયોથી તમામ પેશાની અને પેશાનીના બન્ને કિનારાના માથાનાં વાળ ઉગવાની જગાથી આંખના બન્ને ભવા લગી અને નાકની શરૂ થવાની જગા લગી, સરખી રીતે ઉપરથી નીચેની તરફ મસા કરવા, હાથોની વચ્ચે જગા રહી જાય તો કંઈ હરકત નથી, એ જરૂરત નથી કે માસેહના દરેક ભાગ મસાહના દરેક ભાગ લગી પહોંચે.

(૩) જમણા હાથનાં કાંડાથી લઈને આંગળીના ટેરવા લગી, ડાબા હાથની હથેલીથી મસા કરવો, એવીજ રીતે જમણા હાથની હથેલી ડાબા હાથનો મસા કરવો.

તયમ્મુમની શરતો

અગ્યાર રિતે તયમ્મુમ સહી થાય છે.

(૧) એ સમયે તયમ્મુમ કરે કે જ્યારે તયમ્મુમની તકલીફ હોય, વજુ કે ગુસલ ફરજ ન થતું હોય (ન થાય)

(૨) જે વસ્તુપર તયમ્મુમ કરે, એ મુંઝાહ હોય, પરંતુ જે કોઈ માણસ કોઈ ગસખી ચીઝપર તયમ્મુમ કરવા માટે લાચાર થાય (હોય) તો તયમ્મુમ દુઝસ્ત છે.

(૩) જે ચીઝથી તયમ્મુમ કરે એ પાક હોય, એમાં બીજી કોઈ વસ્તુ પાણુ મળેલી ન હોય, જેવી રીતે કે માટીમાં કોઈ વસ્તુ એવી રીતે મળેલી હોય, કે એને માટી ન કહી શકાય, અને જે એ વસ્તુમાંથી એક ચીઝ પાક અને એક નજસ હોય, અને નજસ કે પાક મુકરર પણે ન સમજાય તો બન્નેમાંથી દરેકપર (એકેક પછી એક) તયમ્મુમ કરે.

(૪) તયમ્મુમ કરવા માટે શરીરપરના ભાગો પાક હોય,

(૫) મસાહના ભાગો અથવા મમ્સુહપર (૧) કોઈ (વીંટી) હાજર ન હોય,

(૬) એજ રીતે તયમ્મુમની નિયત કરવામાં આવે જેવી રીતે વજુમાં વર્ણન થઈ ચુક્યું છે.

(૭) ઉપરથી લઈને નીચે લગી પહોંચી તમામ કરવું.

(૮) મઝકુર તરતીય [ઉપર પ્રમાણેની]

(૯) એક પછી એક કામને તરતીય પ્રમાણે બજાવી લાવે.

(૧૦) એ કે શક્ય હોય તો તયમ્મુમનું કામ પોતે બજાવી લાવે.

(૧૧) તયમ્મુમ એ વખત કરે કે જ્યારે નમાઝનો વખત દાખલ થઈ ચુક્યો હોય, નમાઝના શરૂ વખતમાં તયમ્મુમ કરવું જાએઝ છે, જોઈએ તો વખતની અંદર નડતર દુર

(૧) માસેહ એ ભાગો જેના અંગે મસા કરવામાં આવે, મમ્સુહ એ ભાગો છે જેની ઉપર મસાહ કરવામાં આવે જેવી રીતે, માથાના મસા માટે હાથ માસેહ, અને માથું મમ્સુહ છે.

થઈ જવાનું કારણ હોય કે ન હોય, જોકે નડતર દુર જવાની આશાના ચિન્હો સમયમાં તયમ્મુમ કરવામાં હીલ કરવી અહવત (એસ્તેહખી) છે. પરંતુ જો એ યકીન હોય કે નડતર, વખતની અંદર દુર થઈ જશે તો થોભવું વાજીબ છે.

જો કોઈ માણસ એક નમાઝને માટે તયમ્મુમ કરે અને એ નમાઝ પછી બીજી નમાઝનો વખત આવી જાય, અને હજી પ્રથમ નડતર બાકી હોય તો પ્રથમ કરેલ તયમ્મુમ બીજી નમાઝને માટે પણ પુરતું છે, જો કે ધારો જનુબ (જનાબતના ગુસલવાળો) પાણીથી નુકસાનીના કારણે તયમ્મુમ કરીને નમાઝ પડે, પછી એને હદસે અસગર (વજુ ટુટવાના કારણ) જાહેર થાય, અને ગુસલની બદલે તયમ્મુમની તેની નડતર પણ બાકી હોય, તો પ્રથમ નમાઝને માટે વજુ કરે અને જો વજુ પણ ન કરી શકતો હોય તો વજુને બદલે તયમ્મુમ કરે, જોકે અહવત (એસ્તેહખી) એ છે કે જે હાલતમાં વજુ શક્ય હોય, તેમાં વજુ પણ કરે અને ગુસલને બદલે તયમ્મુમ કરે, અને વજુથી લાચાર હોવાની હાલતમાં માત્ર એકજ તયમ્મુમ, પરંતુ માત્ર મારીઝ ઝીમ્માની નિયતથી કરે, અને એકરતાપણ વધુ એહતયાત (એસ્તેખાખી) એ છે કે જે તયમ્મુમ કરે એક વજુ બદલ અને એક ગુસલ બદલ.

તહારતતે ખખસી

નજસત અગયાર છે.

(૧) પિશાબ (૨) પયખાના [મળ] દરેક હરામ ગોરત રકત ઉછળનારા (ખુતે જહિન્દા) જાનવરનું પેશાબ અને પૈખાના (મળ) હરામ છે, અકવી એ છે કે પક્ષીઓનું પેશાબ અથવા મળ પાક છે, અગરએ, અહવત (એસ્તેહખી) એ છે કે એનાથી પણ પરહેઝ કરવામાં આવે, ખાસ કરીને ચમગાડર (ગરૂડ પક્ષી) ના પેશાબથી (૩) મની (વીર્ય) દરેક ખુતે જહિન્દા જાનવરનું વિર્ય, (૪) મયતહ [મુરદુ] મનુષ્ય અને દરેક ખુતે જહિન્દા રાખવાવાળા જાનવરનું મુરદુ અને એના અવ્યવો કે જેમાં પ્રથમ રૂહ હતી, અલખત્તા માણસનું મુરદુ ગુસ્લ આપ્યા પછી પાક થઈ જાય છે. અને જો કોઈ માણસ, માણસના મુરદાને ગુસલ આપ્યા પહેલાં અડે તો એની પર ગુસ્લે મસે મય્યત વાજીબ છે. જોઈએ તો વગર રતુબતે [પાણીની તરી, બિન્દુ] અડેલ હોય, એવીજ રીતે હયવાનના એના જીવતા જે અવ્યવો જુદા થઈ જાય, એ શરતે કે રૂહ એમાં પ્રવેશ થયેલ હોય, એ [મૃત્યુ પછી] નજસ છે. પરંતુ મનુષ્યના નાના નાના ભાગો, જેવી રીતે કે હોઠોપરની ચામડી, વિગેરે એ વસ્તુ પાક છે.

[૫] ખુન મનુષ્ય અને એ સર્વ ખુતે જહિન્દા જાનવરનું ખુન, પરંતુ જે જાનવર શરીરતનાં કાયદા પ્રમાણે ઝખ્લ કરવામાં આવે. અને મામુલી, જેટલું રકત ઝખ્લ કરતી વખતે નિકળે છે. એટલું ખુન નિકળી ચુક્યું હોય, એ પછી જે ખુન

શરીરમાં બાકી રહે એ પાક છે, અને જે ખુન જનવરોનાં એ ભાગમાં રહી ગયું હોય તેનું ખાવું હરામ છે. જેવી રીતે કે તીલ્લી, અહવત [વજુખી] એ છે કે એનાથી પણ પરહેઝ કરવામાં [ખચવામાં] આવે. જે ખુન ઇંડાની ઝરદીમાં હોય, અને ઝરદી અને સફેદી વચ્ચે જે પરદો હોય છે એને અંગે ખુનની અસર સફેદી લગી ન પહોંચી હોય તો માત્ર ઇંડાની ઝરદી નજસ થશે. સફેદી પાક સમજાશે.

(૬) કુતર, [૭] સુબ્બર, [૮] કાફર, ખુશ્કી [ઝમીન પર] નું કુતર, સુબ્બર અને દરેક પ્રકારના કાફરો અને એના સર્વ શરીરનાં ભાગો, જોઈએ તો એની સાથે રહ હોય કે ન હોય (મરેલુ કે જીવતું) નજસ છે.

(૯) શરાબ (દાર) શરાબ બધેકે દરેક નિશાવાળી વસ્તુઓ, જે આપ મેળે સચ્ચાલ (બહેવાવાળી) હોય, જેવી રીતે આમેઅંગુર, (દ્રાક્ષનું પાણી,) આમે મુનકકા, (સુકા દ્રાક્ષનું પાણી) આમે ખુરમાં (ખારેકનું પાણી) જે આપ મેળે જોશમાં આવી જાય એને માટે પણ મજકુર હુકમ છે. પરંતુ જે આગથી જોશમાં આવે અને જ્યાં લગી એમાંથી કું ભાગ સુકાયું (ખચ્યું) ન હોય, તો આમે અંગુર અને આમે મુનકકા કું ભાગ એાછુ થયા પહેલાં હરામ છે. પરંતુ નજસ નથી. જોકે અહતીયાત કરવું (ખચવું) બહેતર છે. પરંતુ આમે ખુરમાં (ખજુરનું પાણી) આગપર જોશ ખાવાથી નહરામ થાય છે ન નજસ થાય છે. જોકે એનાથી પણ ખચવું બહેતર છે.

(૧૦) ફોકાઅ એટલે જવનું દારૂ. જે જવથી બનાવ્યામાં આવ્યું ન હોય તો એની હુરમત અને નજસત જાણમાં નથી, એ શરતે કે નશાવાળું પણ નહોય, નહિ તો નજસ અને હરામ છે.

(૧૧) (અર્કે હયવાને જલ્લાલ) નજસત ખાવાવાળું હિંટ બધેકે બનાખર અહતીયાત દરેક ફુઝલા (મેલુ) ખાવાવાળું જનવર જ્યાં લગી એનું ઇસ્તેખરા કરવામાં ન આવે, તો એનો પસીનો નજસ છે.

નજસતની સાબીતી

કોઇપણ વસ્તુની નજસત સમજવાની થોડીએક રીતો છે.

(૧) ઇલ્મે જાતી (પોતાને અનુભવ થાય) (૨) જે માણસનાં કબજામાં એ વસ્તુ હોય એ દાખવે કે આ વસ્તુ નજસ છે, (૩) જે આદીલ સાક્ષી આપે કે ફલાણી વસ્તુ નજસ છે. બધેકે બનાખર એહતયાત એક આદીલની સાક્ષી પુરતી છે. કોઇપણ વસ્તુના નજસ હોવા સમંદી શક કે ગુમાન પેદા થવાથી એ વસ્તુ નજસ નહિ કહી શકાય. અલખત્તા જે અંગણુ રતુખત પેશાખ પછી અથવા વીર્ય ખલીત થઇ જવા પછી અને ઇસ્તખરાની પહેલા નિકળે તો એ નજસ છે.

એવીજ રીતે નજસતની પછી કોઇ વસ્તુને પાક થઇ ગયાના જાણવાનાં પણ થોડાએક માર્ગો છે.

પોતાને ઇશ્મ થાય અથવા આદીલોની સાક્ષી, અને જેના કબ્જામાં એ વસ્તુ હોય એનું ખર્ચર આપવું. તહારત સમંદી માત્ર ગુમાન પેદા થઇ જવું બલે પછી એકજ આદીલની સાક્ષીને કારણે પેદા થાય, બનાખર એહતયાત (વજુખી) પુરતું નથી.

નગ્નસતના હુકમે

અખતયારની હાલત (શક્તિવાન સ્થિતી) માં નમાઝની સહતને માટે શરીરનાં જાહેરી ભાગોનું અને વાળ, અને નખો વિગેરેનું અને મુસલ્લીના (નમાઝ પડનાર) વસ્ત્રોના જે આગળ પાછળ છુપાવવાને માટે પુરતાં થઇ શકે પાક હોવા જરૂરનું છે, એવીજ રીતે મુસલ્લીની સાથે વસ્ત્ર ઉપરાંત ખીજી કાંઈ કપડું હોય અને એટલા પુરતું હોય કે એ એકલાનું ઢાલ (ઢાંકણ) થઈ શકે તો એનું પણ પાક હોવું શરત છે. અગરએ એ સમયે એ વપરાસમાં ન પણ હોય.

અલખતા ટોપી “કમરખંદ” જેરાખ (મોઝ) વીગેરે જેનાથી એકલું ઢાંકણ નથી થઇ શકતું એમા તહારત શરત નથી. એવીજ રીતે એ સીવાયની ચીજો જે આગળ પાછળનું ઢાંકણ નહોય, મુસલ્લીની પાસે હોય એનું પણ તહારત હોવું શરત નથી, તેવીજ રીતે જખમોનું ખુન જ્યાં લગી એ સારા ન થયા હોય, અને જખમોનું ખુન જે વસ્ત્રોને અને શરીરને લાગી જાય જેનું પાક કરવું એવી હાલતમાં મનુખ્ય માત્રને માટે મુશ્કીલ બન્યું હોય તોએ નગ્નસત નમાઝમાં માફ છે, બલે પછી કેટલી પણ નગ્નસત હોય, એવીજ રીતે ફરદનું ખુન અને દરેક પ્રકારનાં જખમો, બદ્કે બવાસીર (હરસ) નાં જખમોનું ખુન પણ, એ શરતે કે એ ઝખમ શરીરનાં જાહેરી ભાગોમાં હોય, મજકુર હુકમમાં દાખલ છે, જખમો ઉપરાંત જે કાંઈ માણસનાં વસ્ત્રો અથવા શરીર પર ખુન લાગેલું હોય અને એ દિરહમ કરતાં ઓછું હોય તો નમાઝમાં માફ છે. અલખતા હયઝ, નિકાસ, ઇસ્તેહાઝા, અને નજસુલઅયન અને મુરદાનું ખુન કદી પણ માફ નથી, બદ્કે અહવત (એસ્તેહ્યાખી) એ છે કે મનુખ્ય ઉપરાંત એ સર્વ ગ્યર માકુલુલહમ (હરામ) ગનવરોનાં ખૂનથી પણ નમાઝમાં પરહેઝ કરવામાં આવે.

મુતહરરાત-પાક કરવાળી ચીજો

મુતહરરાત નિચે પ્રમાણે છે.

(પાણી) પાણીમાં બે પ્રકારો છે, ‘મુતલક’ જેને સદંતર કાંઈપણ ગતની આડ વિના પાણી કહી શકાય, ખીજી મુઝાફ, જેવી રીતે કે ગુલાખ, શરખત, તરખુઝ વિનું પાણી. આબે મુઝાફથી કાંઈપણ પ્રકારની નગ્નસત [ગંદગી] દૂર નથી કરી શકાતી, અને એ નગ્નસત મળતાની સાથેજ નજસ થઇ જાય છે. બલે પછી કુરથી કેટલું

પણ વધુ હોય એ શરતે કે નળસત એના બરાબર હદમાં હોય અથવા એ કરતાં ઉચું હોય તો નળસ થઈ જશે, પરંતુ જો નળસતની જગા પાણી કરતા નીચું હોય, જેવી રીતે ગુલાબદાનીમાંથી ગુલાબ કાઢવાના હાથપર નાખવામાં આવે તો હાથને કારણે ગુલાબદાનીમાનું ગુલાબ નળસ નહિ થાય.

આખે મુતલક [ખાસ પાણી] ના પાંચ પ્રકારો છે. પ્રથમ આખે ખારા, વર્ષાદનું પાણી, બીજું આખે જારી ત્રીજું આખે ચાહ, ચોથું આખે રાકેડ [સ્થિર પાણી] જે કુર જેટલું હોય, અથવા કુર કરતાં વધુ હોય, પાંચમું આખે રાકેડ જે કુર કરતાં ઓછું હોય, આખે ખારા વર્ષાદનું પાણી) વર્ષાદનું પાણી માત્ર કોઈ નળસત સાથે મળી જવાથી નળસ નથી થતું, જ્યાં લગી કે એમાં નળસતને કારણે ફેરફાર ન થાય, જો નળસ ઝમીન કે વસ્ત્ર, અથવા ફરશ વિગેરે પર બિલકુલ નળસત નિકળી જવા પછી વર્ષાદ વરસે તો એ સર્વ વસ્તુ પાક થઈ જશે, વર્ષાદથી કોઈ વસ્તુને પાક કરવી હોય તો નળસ વસ્તુને એ વખત વર્ષાદમાં રાખવું અથવા નિચોડવાની જરૂરત નથી.

(૨) આખે જારી (જેટું પાણી) આખે જારી એટલે, કુવા, ખાડાનું પાણી, જે જોશ ખાઈને ઝમીનમાંથી નિકળે, જ્યાં લગી એનાથી નળસત મળીને રંગ, વાસ, લિઝઝત બદલાઈ ન જાય, એ નળસ નથી. અને નળસ પાણી જે હાલત બદલ્યા વિના નળસ કહેવાયું હોય, અથવા એ પાણી જે હાલત બદલાવાને કારણે નળસ થયું હોય, એ શરતે કે એનો ફેરફાર મટી જાય એ આખે કુર અથવા આખે જારીથી મળતાંજ પાક થઈ જશે.

(૩) આખે ચાહ, (કુવાનું પાણી) કુવાનું પાણી માત્ર નળસત મળતાની સાથેજ નળસ નથી થતું, જોઈએ તો સંખ્યામાં એ કેટલું પણ ઓછું હોય, જો એમાં કોઈ વસ્તુ પડી જાય તો એનું પાણી કાઢવું પણ જરૂર નથી, હા મુસ્તહમ (સુન્નત) છે, એની વિગત મોટા પુસ્તકમાં લખાયેલી છે, અલખત્તા નળસતને કારણે કુવામાંના પાણીની હાલતમાં ફેરફાર થઈ જાય તો એ નળસ થઈ જશે, એને પાક કરવાની રિત એ છે કે એમાંથી એટલું પાણી કાઢવામાં આવે કે એમાનો ફેરફાર મટી જાય.

આખે રાકેડ

આખે રાકેડ એટલે જો કુર જેટલું પણ હોય તો નળસત જોડે ભેગુ થઈ જતા નળસ નહિ થાય, કુરની હદ વઝનના હિસાબે અંગ્રેજી બારમણ પ્રમાણે થાય છે. મણ ૪૦ શેરનું અને ૧ શેર ૮૦ તોલાનું થશે (બંગાલી વજન) અને માપણીના હિસાબે. ૩૬ વેંત લંબાઈ, એટલીજ પહોળાઈ અને એટલીજ ઉંડાઈ હોય.

આખે રાકેડ કદીલ એટલે જે પાણી કુરથી ઓછું હોય તે નળસત જોડે ભળતાંજ નળસ થઈ જાય છે. જો એ (પાણી) તે કોઈ નળસતના પાક કરવાનાં વાપરવામાં આવે તો જે વખતે ઘોવામાં અથવા નળસત સાફ કરવામાં આવે એ વખતનું

ગોસાલા (ધોવણ) નજસ છે. જલે પછી નજસતથી ઘેરાએલું પણ હોય, અહવત (વળુખી) એ છે કે મુસાલએ ધસ્તેન્ન. સિવાયના દરેક (ધોવણ) થી પરહેઝ કરવામાં આવે, અલખત્તા માત્ર મુસાલએ ધસ્તેન્ન પાક છે. એ શરતે કે નતો અયન નજસત એમા મોજુદ હોય અને ન કે એ નજસતના કારણે ઘેરાએલું હોય, અને ન કે પીશાબ, ખયખાતું એટલી હદે પોતાની જગ્યાએ ફેલાએલું હોય કે જેની તહારતને ધસ્તેન્ન'જ કહી ન શકાય અને બાહેરથી પણ કાંઈ નજસત એના લગી પહોંચી ન હોય,

પીશાબથી જે વસ્તુ નજસ થઈ જાય એને આખે કલીલથી પાક કરવામાં બે વખત ધોવું જરૂરી છે જોઈએ તો એ લીખાસ હોય અથવા બીજી કાંઈ વસ્તુ હોય અલખત્તા શીર ખ્વાર (દુધ પીતુ) બચ્ચુ જે હજુ લગી અનાજ ન ખાતો હોય એની પીશાબથી પાક કરવાને માત્ર એ ચીજ ઉપર એવી રીતે પાણી નાખી દેવું કે એ નજસ જગ્યામાં પુરેપુરું પહોંચી જાય પુરતું છે. નિચોડવાની પણ જરૂરત નથી, પીશાબ સીવાય બીજી નજસતોમાં નજસત નીકળી ગયા પછી માત્ર એકજ વખત ધોવું પુરતું છે જોકે અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે બે વખત ધોવામાં આવે, અને જે ચીજો નિચોડી શકાતી હોય, એની તહારતમાં નિચોડવા માટે પણ શરત છે, જે વાસણ નજસ થઈ જાય, તો દરેક નજસતને માટે એના અંદરના ભાગમાં ત્રણ વખત ધોવું જોઈએ, અલખત્તા જે કુતરાએ વાસણને ચાટ્યું હોય તો એક વખત રાખથી માંજવા પછી બે વખત પાણીથી ધોવું જોઈએ, અને ઉત્તમ એ છે કે પ્રથમ સુકી માટીથી એને માંજવામાં આવે પછી ભીની માટીથી અને એ પછી બે વખત પાણીથી ધોવામાં આવે. અલખત્તા જે સુવ્વર વાસણને ચાટી ગયું હોય, અથવા જંગલી ઉંદર વાસણમાં મરી જાય તો અકવા એ છે કે એને સાત વખત ધોવામાં આવે, અને અહવત વ અવલા (મુસ્તહબ) એ છે કે સુવ્વરે ચાટેલ વાસણને પ્રથમ માટીથી માંજ લેવામાં આવે પછી પાણીથી પાક કરવામાં આવે અને આખે કસીર (જહોળુ પાણી) અથવા જારી (જહેતું પાણી) થી પાક કરે, દરેક વસ્તુને માટે એક વખત હુખાવું પુરતું છે. અલખત્તા કુતરાના ચાટેલાને માટીથી માંજવું પણ લાઝીમ છે, બદકે અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ પણ છે કે ધોવાની સંખ્યા પણ એજ સંખ્યા (મજકુર) પ્રમાણે રહે.

ઝમીન જે ઝમીન પોતે પણ પાક હોય અને સુકી પણ હોય, તો છુટનું તળીયું અથવા પગનું તળીયું વિગેરે એની ઉપર ચાલવા કે ધસવાથી, બિલકુલ નજસત નીકળી જવા પછી પાક થઈ જશે, પરંતુ અહવત (વળુખી) એ છે કે એ ઝમીન પર ચાલવાથી નજસ પણ થયું હોય.

(૫) આફતાબ (સુર્ય)

ઝમીન અને એ સિવાયની વસ્તુઓ, જેમકે ઇમારત વિગેરે જે કાંઈ વસ્તુ ઇમારતમાં લાગી હોય, જેમકે, દરવાજા, કડીઓ વિગેરે ઝાડ અથવા એ પરના ફલો,

ઝમીનપરનું ઘાસ, એ વાસણો જે એક જગ્યાએ ડાટી રાખવામાં આવ્યા હોય એજ પ્રમાણેની બીજી ચીજો, જે બિલ્કુલ નળસત નિકળી જાય, અને સુર્યની ગરમી એને સુકવી દે તો પાક થઇ જશે.

(૬) એસ્તેહાલા-(હાલતનું બદલવું)

નળસ વસ્તુનું પાક થઇ જવું, જેવી રીતે કે દારૂ સુરકો બની જાય, અથવા નળસત ખાકતર થઈ જાય, જેવી રીતે કે મનુષ્ય શરીરનું રક્ત મચ્છર, માકડ વિગે-રેના શરીરમાં પ્રવેશ થઇ જાય, અને એના ભાગો શરીર બની જાય.

૭ ઇસ્લામ

(કાફરનું મુસલમાન થવું, એની સર્વ વસ્તુઓને પાક કરી દે છે.)

૮ તખીઅત

એક વસ્તુને અજો બીજી ચીજનું પાક થઇ જવું, તખીઅત થોડાએક સ્થળે જારી થાય છે.

(૧) કોઇ કાફર ઇસ્લામ કબુલ કરે, તો એના બાળકો એની જોડે પાક થઈ જશે, જોઇએ તો બાપ મુસલમાન થયો હોય કે માં.

(૨) જે દારૂ, સુરકો બની જાય તો એનું વાસણ પણ એની સાથે પાક થઇ જશે.

(૩) એ પાટીયું જેની ઉપર મય્યતને ગુસલ દેવામાં આવે, અને એ કપડું જે મય્યતને ગુસલ આપતી વખતે મુરદાના શરીર પર નાખવામાં આવે, તેવીજ રીતે ગુસલ આપનારનો હાથ, મય્યતની સર્વ ચીજો પાક થવાની સાથે પોતભોળુ પાક થઇ જશે. હાથ ઉપરાંત ગુસલ આપનારનું આખું શરીર અને વસ્ત્રોનું મુરદાના પાક થવાની સાથે પાક થઇ જવું, એ વિચાર કરવાની જગ્યા છે. અહવત (વળુખી) એ છે કે એને ધોવામાં આવે (જે કુવો નળસ થઈ જાય, અને પાણી કાઢીને કુવો પાક કરવામાં આવે, તો કુવાનું પાણી પાક થવાથી, કુવા માની દિવાલો, ડોલ, રસ્સી અને પાણી ખેંચવાના બીજા ઓગરોનું (વસ્તુમાં) પાક થવું પણ ખમર નથી, અહવત (વળુખી) એ છે કે પાક કર્યા વગર એનાથી પરહેઝ કરવામાં આવે.

૯ ગયખતે મુસ્લીમ

મુસલમાનનું દ્રષ્ટીએ ગયખ થઇ જવું. જે કોઇ મુસલમાનનું શરીર ફર્શ, વાસણ અથવા બીજી સખંદીત વસ્તુઓમાંથી કોઇ વસ્તુ નળસ થઇ જાય, અને એને નળસ હોવાની જાણ પણ થઇ જાય, અને (એ વસ્તુ) નજર સામેથી અલોપ થઈ જવાના સમમાં એને પાક કરવાનો ભરોસો પણ થઈ શકે, અને એ, વસ્તુઓને પાછળથી કોઈ એવા કામમાં વાપરે જેમાં તહારતની શરત છે તો એ વસ્તુ પાક સમજાશે.

(૧૮) ઝવાલે અયન

મનુષ્યનાં માત્ર છુપા ભાગો, જેવી રીતે દિભાગ, કાન, આંખ વિગેરે વસ્તુઓ અને જનવરના બાતીની અને જાહેરી બન્ને પ્રકારનાં ભાગોથી નજાસત દુર થઇ જવી તહારત (પાક હોવા) માટે પુરતું છે. એવીજ રીતે જે પયખાનું પોતાની જગાએ ફેલાયલું ન હોય તો પત્થર અથવા કપડું અથવા એવાજ પ્રકારની બીજી વસ્તુથી સાફ કરવાથી, પયખાનાની જગા પાક થઇ જશે. એ શરતે કે જે ચીઝથી પાક કરવામાં આવે એ પાકજ હોય, અને અહતયાત પ્રમાણે (વળુખી) ત્રણની સંખ્યાથી ઓછા ન હોય અને જે ત્રણ થી પણ જગા સાફ ન થાય તો સંખ્યામાં વધારો કરવો જોઈએ જેથી બીસ-કુલ સાફ થઇ જાય. અકબા એ છે કે હાડકાં અને પાક જોખરથી પણ પયખાનાની તહારત થઇ શકે છે. જે કે અહવત (વળુખી) એ છે કે એ વસ્તુઓથી તહારત કરવું હરામ છે, તેવીજ રીતે જે ચીઝો શરીરમાંથી દષ્ટીએ ઈઝકતવાળી છે, એને પણ ઇસ્તેન્નના કામમાં લાવવું હરામ છે.

૧૧ ઇસ્તખરા

એટલે હલાલ માંસ, (વાળા) નજસત ખાનાર જનવરને એટલી હદે રોકી રાખવામાં આવે કે હવે એને નજસત ખાનાર ન કહી શકાય અને ઉત્તમ એ છે કે હદીસોમાં એવા જનવરોનું પેશાબ અને પયખાનું પાક થવાને માટે જેટલા દિવસો રોકવાની હિદાયત કરવામાં આવી છે એટલા દિવસ એને રોકવામાં આવે.

૧૨ ખુરજે હમે માતઆરીફ

ઝખ્હ કરવા લાયક જનવરના શરીરમાંથી મામુમી જેટલું રક્ત ઝખ્હમાં નિકળે છે. એને નિકળી જવા દિધા પછી બાકીનું રક્ત પાક થઈ જશે, જે કે એ રક્તનું ખાવું હરામ છે.

૧૩ આબે ગોસાલહ

(નજસતનું ધોવણું,) એના ખારીજ થઇ જવા પછી નિચોડવામાં જે પાણી એ વસ્તુ (કપડા વિ:) માં બાકી રહી જાય એ પાક છે.

નમાઝનું પ્રકરણ

વાજીબ નમાઝો

જાણવું જોઈએ કે ઇમામની ગયબતનાં વખતમાં વાજીબ નમાઝ સાત છે (૧) દરરોજની પાંચ વખતની નમાઝ. (૨) નમાઝે આયાત (ચંદ્રગ્રહણ સુર્ય ગ્રહણ, ધરતીકંપ વિ:ની) (૩) નમાઝે તવાફે વાજીબ, (૪) એ નમાઝ, જે નઝર કે અહદ (વાયદો)માં ઇજરાથી વાજીબ થઈ જાય, (૫) એ નમાઝો, જે માબાપોથી કોઈ કારણને લઈને ચુકી જવાઈ હોય, મોટા દિકરાપર બજારી લાવું એનું વાજીબ છે. (૬) નમાઝે જુમ્મા, અકવા પ્રમાણે જુમ્માના દિવસે નમાઝે જુમ્મા અને નમાઝે જોહર બન્નેમાંથી એકને બજારી લાવાનું અખ્તયાર છે. (૭) નમાઝે મય્યત.

સુન્નત નમાઝો,

સુન્નત નમાઝો ઘણી બધી છે, પરંતુ અહીયા નવારીલે યવમીયાહ પર સંતોષ કરવામાં આવે છે. જેની વિગત એ છે કે આઠ રકાત નાફિલાહ જોહર, જે નમાઝ પહેલાં પડવી જોઈએ આઠ રકાત નાફિલાહ નમાઝ અસર જે અસરની પહેલા પડવી જોઈએ. ચાર રકાત નાફિલાહ મગરીબ જે મગરીબ-નમાઝ પછી પડવી જોઈએ. બેરકાત નમાઝ નાફિલાહ ઇશા, જેને નમાઝે વતીરા કહે છે. જે નમાઝે ઇશા પછી બેસીને પડવી જોઈએ. પરંતુ હિલા રહીને પડવી પણ જાયેઝ છે, આઠ રકાત નાફિલે શમ જેનો વખત અર્ધી રાત પછી છે. અને જેટલી હદે સવાર કરતા પહેલા પડવામાં આવે બહેતર છે. બે રકાત નમાઝે શફ્ય, જે નમાઝે શમ પછી પડવામાં આવે છે. અને એક રકાત નમાઝે વિત્ર જે શફ્ય પછી પડવામાં આવે છે. જેમાં ત્રણ વખત કુલ્હોવલાહા એક વખત કુલ્અઉઝોબેરબ્બીલફલક, એક વખત કુલ અઉઝો બેરબ્બીનનાસ પડવું સુન્નત છે. અને કુનુત પડવી પણ સુન્નત છે, અને ઉત્તમ એ છે કે, કુનુતની દુઆ આ પ્રમાણે પડે, પ્રથમ દુઆએ ફરજ એટલે, લાએલાહુ ઇદલિલાહુલ હુલ હુલીમુલ કરીમ, લાએલાહુ ઇદલિલાહુલ અલીયુલ અઝીમ, સુબ્હાનદલાહે રબ્બીરસમાવાતીરસબ્બએ, વરબ્બીલ અરઝીનરસબ્બ, વમા ફિહિન્ના વમા બયનહુન્ના, વરબ્બુલ અશીલ અઝીમ, વ સલામુન અલલ મુરસલીન વલ હમ્દો લિદલાહે રબ્બીલ આલમીન એ પછી ચાલીસ મોઅમેનો માટે, જોઈએ તો જીવતા હોય કે મુરદા, આ પ્રમાણે દુઆ કરે, અદલાહુમ્મગ ફિર, બે કુલ્હાન અને કુલ્હાનની જગાએ એ મોમેનીનનું નામ લ્યે, એ પછી ૭૦ વખત અસ્તગ- ફેદલાહ રબ્બી વઅતુબો એલયહુ તે પછી ૭ વખત અસ્તગફેદલાહુદલઝી લાએલાહુ ઇદલિ હોવલ હુર્યુલ કર્યુમ, કુલજલાહે વલએકરામે લેજમીએ, કુદમી, વજુરમી વઈસરાફી અલાનફસી વઅતુબો એલયહુ, અને સાત વખત

કહે, હાઝા મકાસલ આએઝો મેનનાર, એ પછી આ દુઆ પડે. રખ્મ અસાઅત વ હુંદમતો નફસી વબેઅ સ મા સનઅતો વ-હાઝેહી યદા, જઝાઅન બેમા કસઅત, વહાઝેહી રકબતી ખાઝેઅતલ લેમા અતયત ફહા અના ઝાખ્મીન યદયક ફખુઝ લેનફસેક મીનનફસીરરઝા હતા તરઝા લકલ અતમી, લાઅઉદ પછી ત્રણસો વખત અલઅફવ પડે, અને બે રકાત નાફેલાહ સુખ્હની છે, જેને નમાઝે સુખ્હ પહેલાં બજાવી લાવી જોઇએ.

મજકુર સર્વ નફલ નમાઝો બખ્મે રકાત કરીને પડવી જોઇએ, દરેક રકાતમા માત્ર સુરેહમ્દ બિન્ન સુરા વિના પડવું પણ જાએઝ છે. અને બીજી રકાતમાં કુનુત પણ મુકી દઇ શકાય છે. એ પણ જાએઝ છે કે કોઈ વ્યક્તિ, કેટલીક નવાશીલો બજાવી લાવે અને કેટલીક એક મુકી દે, પરંતુ શક્તિ છતાં કોઇ નફલને મુકી દેવી ન જોઇએ. અને દિવસની એ સર્વ નમાઝો જે સફરની હાલતમાં કસર થઈ જાય છે. એની નાશીલાહ સાકીત થઈ જાય છે. જેવી રીતે કે ઝોહરયન, પરંતુ ઇસાની નફલ અને બીજી નફલો સાકીત નથી થતી.

મુકદ્દમાતે નમાઝ

૧ નમાઝના વખતો

ઝોહરની નમાઝનો વખત, એ વખતથી શરૂ થાય છે કે જ્યારે સુર્ય મધ્ય રથજે (ખરો બપોર) આવે અને ઝવાલ થઈ અને ત્યાં લગી બાકી રહે છે કે ગરબે શરઅઈથી નજીક (બરાબર) માત્ર નમાઝે અસર અદા કરવા જેટલો વખત રહી જાય અને નમાઝે અસરનો વખત ત્યારથી શરૂ થાય છે કે જ્યારે ઝવ્વાલે આફતાઈથી બરાબર નમાઝે ઝોહરના અદા કરવા જેટલો વખત ખત્તાસ થયો હોય અને ગરબે શરઅઈ લગી બાકી રહે છે.

નમાઝે મગરીબનો વખત ગરબે શરઅઈ (પુર્વ તરફની લાલી નાશ પામે ત્યાર)થી શરૂ થાય છે. એટલે જ્યારે સુર્ય ઉગવાની જગાએથી સુરખી (રતાશ) મટી જાય. અને ત્યાં લગી બાકી રહે છે કે જ્યારે અર્ધ રાત્રીથી બરાબર નમાઝે ઇશા બજાવી લાવવાનો સમય પુરતો વખત બાકી રહે, અને ઉત્તમ એ છે કે શફક એટલે મગરીબના કિનારાની રતાશ મટી જવા પહેલેપહેલે નમાઝે મગરીબ બજાવી લાવે કેમ કે આ એની ફઝીલતનો છેલ્લો વખત (હોય) છે જો કોઈ માણસ નાફરમાનીની ઈચ્છાએ, અથવા અંગત રહી, અથવા ભૂલથી અર્ધ રાત્રી લગીમાં નમાઝે મગરીબ અને ઇશા બજાવી ન લાવે તો પેરોઠીયુ થવા લગીમાં વાજીય છે. પરંતુ કઝા અને અદાની નિયત ન કરે.

નમાઝે સુખ્હનો વખત એ વખતથી શરૂ થાય છે કે પુર્વ દિશાએ સફેદી ફેલાવા માંડે, એજ વખત સુખ્હ સદીકતો છે. અને સુર્ય ઉગવા લગી બાકી રહે છે. નમાઝે

સુબ્હની ફઝીલતનો વખત સુબ્હસાદીક થવાથી લઇને એ વખત લગી છે, કે, જ્યારે પુર્વાના કિનારે રતાશ દેખાવા લાગે, આ જગ્યાએ થોડાએક મસાએલ વર્ણુવા જોગ છે.

મસઅલો

જ્યાં લગી નમાઝ પડવાનો સમય દાખલ થવાનો પુર્ણ થકીન ન થાય ત્યાં લગી નમાઝ ન પડવી જોઇએ, વખત સંજદી ગુમાન પર ભરોસો ન કરવો જોઇએ. અલખતા અખ્લો (બાદલ) ભરેલા હોય તો ભરોસો કરી શકાય છે. પરંતુ એ આદીભોની સાક્ષી ભરોસા લાયક છે. બદલે વાંધા જેવું નથી કે એક આ દીલ જે વખતથી જાણુકાર હોય એની અજાંનપર ભરોસો કરી લેવો પણ જાએઝ હોય. પરંતુ બહેતર એ છે કે એટલું સમર કરવું જોઇએ કે વખત દાખલ થઇ જવાનું થકી ન થઇ જાય, અને જો કોઇ માણસ મજકુર હુકમો પર ભરોસો રાખી નમાઝ બજાવી લાવે, અને પછીથી ખખર પડે કે પુરી નમાઝ વખત પહેલાં પડાઈ ગઇ છે તો નમાઝને ફરીથી પડવી જોઇએ. અને જો ખખર પડે કે નમાઝ પડતાં વખતમાંજ નમાઝનો વખત દાખલ થઇ ચુક્યો હતો, જો સલામ પડવા પહેલાંજ વખત શરૂ થયેલ હોય તો ફરીને પડવાની જરૂર નથી.

મસઅલો

જો કોઈ માણસ ભૂલથી નમાઝે ઝોહર પહેલાં નમાઝે અસર અથવા નમાઝે મગરીબ પહેલા નમાઝે ઇશામાં મશગુલ થઇ જાય, અને નમાઝ પડતાંમાંજ, એવા મોકે યાદ આવી જાય કે પહેલી નમાઝ તરફ ફરવું શક્ય હોય તો ફરી જાય, (૧) અને જો નમાઝ સમાપ્ત કરી લેવા પછી યાદ આવે તો પુરતું છે હવે ઝોહર અથવા મગરીબને બજાવી લાવે, અને જો આ બાબદ ઝોહરની નમાઝમાં જાહેર થઇ હોય તો અકવા એ છે કે નમાઝ તમામ કરી લીધા પછી પણ એ નમાઝને ઝોહરની નમાઝ કરાર આપી શકે છે. પરંતુ અહવત (એસ્તેહ્યાબી) આવી સ્થિતી વચ્ચે એ છે કે હવે જે નમાઝ બજાવી લાવે તેને ખાસ મુકરર કર્યા સિવાય ઝોહર કે અસર માત્ર કસદે માશીલંઝીમાં બજાવી લાવે.

(૧) જો હજુ નમાઝ ખલાસ નથી કરી, પરંતુ ફરવાનો સમય બાકી નથી, જેવી રીતે કે નમાઝે ઇશામાં ચોથી રકાતની રકુઅમાં યાદ આવી ગયું કે નમાઝે મગરીબ નથી પડી, તો એવી હાલતમાં મજકુર નમાઝને ઇશાની નિયતે ખતમ કરે, અને એ પછી નમાઝે મગરીબ બજાવી લાવે, અને અહતયાતન (વજુબી) નમાઝે મગરીબ પછી ફરીથી નમાઝે ઇશા પણ પડે. (મન્કુલ અઝ ઊરવાંતુલ વુસ્કા, મોહરશા, ઇસ્દહાની મદઝીલ્લહ)

મસઅલો

એ જાણેઝ નથી કે કોઈ માણસ નમાઝનો સંપૂર્ણ વખત જવા દે અને નમાઝ ન પડે, પુર્ણ નમાઝને નમાઝના વખતમાં જ બજાવી લાવવી વાજબી છે, અલબત્તઃ જો કોઈ વ્યક્તિ નાફરમાની કરે, અથવા ભુલથી નમાઝ માટે એટલી વેળ લગાડે કે માત્ર નમાઝની બિલકસદ એક રકાતનો સમય બાકી રહી જાય તો તુરતજ નમાઝ બજાવી લાવવી વાજબી છે. અને અકવા એ છે કે આવી હાલતમાં પણ એની નમાઝ અદા છે.

મસઅલો

અકવા એ છે કે નવારીલે યવમીયા સિવાય બીજી સુન્નત નમાઝો પણ વાજબી નમાઝોના વખતમાં બજાવી લાવવું વાજબી છે.

કિબ્લાની ઓળખ

વાજબી નમાઝોને કિબ્લા તરફ રહીને બજાવી લાવવી વાજબી છે, બદલે સુન્નતી નમાઝોમાં પણ કિબ્લાનું ઇસ્તેકબાલ કરવું અગત્યનું છે, અલબત્તઃ કેમ કે સુન્નત નમાઝને સફરમાં અર સફરમાં કે દરેક હાલતમાં માર્ગ ચાલતામાં બજાવી લાવવી જાણેઝ છે. એટલા માટે આવી હાલતમાં કિબ્લાનું ઇસ્તેકબાલ કરવું અગત્યનું નથી, કિબ્લાનાં અર્થ (મુરાદ) જગા છે. જ્યાં કાઅબા મોજુદ છે, જમીનની નિચેથી લઇને આસ્માન લગી એ સર્વ જગા કિબ્લા કિબ્લા છે. કિબ્લાની ઇજઝતમાં માત્ર એટલુંજ પુરતું છે કે ઉરશી (જે જગ્યા મશકુરપણે હોય) હેસીતયતમાં નમાઝ પડનાર કિબ્લાની સામે હોય, અહીંયાં બે ભારી મસઅલા છે.

મસઅલો

શક્ય સ્થિતીમાં નમાઝ પડનારને કિબ્લાના ઇસ્તેકબાલસખંદી યકીની(સંતોષકારક) જાણ કરવી વાજબી છે. જોઇએ તો કોઈ ખાસ વ્યક્તિ મકકામાં હોય, અથવા દુરના આધેના કોઈ શહેરમાં. અને જો કદી સંતોષેપણે કિબ્લાની જગા જાણ કરવી શક્ય ન હોય તો ઝને ગાલીબ ઉપર અમલ કરે. એટલે જે તરફ કિબ્લા હોવાનો વધુ ગુમાન થાય એ દિશાએ નમાઝ બજાવી લાવે, અને ઇલ્મે હયઅત (સિતારાની જાણ) માં વિવિદ શહેરો સખંદી કિબ્લાની જાણ કરવાની જે નિશાનીઓ મોજુદ છે. જે ગુમાન ઉસુલે ઝનની સામગ્રીઓમાં દાખીલ છે, મુસલમાનોએ પોતાના શહેરમાં જે કિબ્લો મુકરર કરી રાખ્યો હોય, એની પર ભરોસો કરવો જાણેઝ છે, ત્યાં લગી કે એ જાણ ન થાય કે આ ખોટી રીતે મુકરર કરવામાં આવેલ છે. જે જગ્યાએ કિબ્લાનું મુકરર અથવા ગુમાન કોઈપણ રીતે શક્ય ન હોય તો અહવત (વજુબી) એ છે કે સમયના વધારાની હાલતમાં ચાર નમાઝો ચારે દિશામાં બજાવી લાવે અને જો સમય ઓછો હોય તો જેટલી દિશાએ નમાઝ પડવાનો વખત હોય એટલીજ દિશા તરફ બજાવી લાવે; અને જો માત્ર એકજ નમાઝ પડવાનો વખત હોય તો માત્ર એકજ વખત જે તરફ ઇચ્છ મોહું રાખી નમાઝ બજાવી લાવવું પુરતું છે.

મસઅલો

જો કોઈ માણસે કિબ્લાની જાણ કરીને નમાઝ પડી હોય, અને એને નમાઝ પછી જાહેર થાય કે મેં કિબ્લા તરફ મોં રાખીને નહિ પણ પિઠ રાખીને નમાઝ પડી છે, જો સમય (હાજર) હોય તો બીજી વખત, અને જો વખત ન હોય તો કબ્રા બગાવી લાવે અને જો એ ખબર પડે કે કિબ્લો જમણાકે ડાબી બાજુ નમાઝ પડતા વખતે હતો, અને વખત બાકી હોય તો પણ બીજી વખત પડે, અને જો વખત ખલાસ થઈ ચુકેલ હોય તો પણ અહવત (વજુબી) એ છે કે એ નમાઝની કબ્રા બગાવી લાગવી જોઈએ. અને જો એ ખબર પડે કે કિબ્લાથી ફરેલો તો હતો. પરંતુ એટલી હદે નહિ કે કિબ્લો જમણી કે ડાબી બાજુની હદમાં પહોંચી જાય, પસ જો કોઈને નમાઝમાં જ જાણ થઈ જાય કે હું કિબ્લાથી એટલો વેગળો છું તો તુરતજ કિબ્લા તરફ ફરી જાય, અને નમાઝ ખતમ કરે, એની નમાઝ દુરસ્ત છે, અને જો નમાઝ પછી જાણ થાય તો એજ નમાઝ પુરતી છે.

૩ શરીર અને વસ્ત્રોનું પાક કરવું

નમાઝ પડનારનું બદન અને વસ્ત્રોનું નમાઝમાં પાક હોવું અગત્યનું છે. સિવાય એ ચીજોના જેની નજનસત નમાઝમાં માફ છે. એવીજ રીતે હદસથી પણ તહારત જરૂરી છે. જેવી રીતે કે તહારતનાં મામલામાં એ સર્વ વસ્તુઓ બયાન થઈ ચુકી છે.

૪ મકાને નમાઝ

નમાઝના મકાનનું મુખાલ હોવું જરૂરનું છે. વળી સિજદાની જગા. ઉભા રહેવાની જગા (ઝમીન) થી એક ઇંટની મોટાઈ કરતાં ઓછું કે વધુ પણ ન હોવી જોઈએ. આ જગાએ થોડાએક મસાએલ ધ્યાન કરવાં જોગ છે.

મસઅલો

વાજબ છે કે નમાઝની જગા ગઝખી ન હોય કેમ કે ગઝખી મકાનમાં નમાઝ બાતીલ છે. બદકે મકાન ઘણીની રજા લઈને નમાઝ પડવી જોઈએ. જોઈએ (૧) તો ઇઝને સરીહી હોય, અથવા ઇઝને ઝમની અથવા ફલવાઈ અથવા શાહેદે હાલથી માલીકની રજાની જાણ થઈ જાય. અને જો કોઈ ઝમીન કોઈના ઇઝરામાં હોય તો ઇઝરદારની રજાની જરૂર પડશે.

૪૭

(૧) ઇઝને સરીહી જેમ કે માલીક (ઘરઘણી) કોઈ ખાસ જગ્યા નક્કી કરીને ત્યાં નમાઝ પડવાની રજા આપે. ઇઝને ઝમની, જેમકે માલીક (ઘરઘણી) કોઈ મકાનમાં નમાઝ પડવાને માટે રજા આપે તો એ મકાનની દરેક જગ્યામાં નમાઝ પડવાની ઝમનન રજા મળે છે. ઇઝને ફલવાઈ જેમકે કોઈ માણસ કોઈને પોતાને ત્યાં મહેમાન નોતરે અને મહેમાનને, ત્યાં દરેક જાતના વપરાસની છુટ આપે તો એ રજા સર્વ કરતા શ્રેષ્ઠ આપે શાહેદેહાલ ની રીત એવી છે કે, જેમકે કોઈ જગલમાં માર્ગ કાપતો માણસ નમાઝ પડી દ્યે તો કરાઈન બતાવે છે કે જંગલના માલીકને સાફ નહિ લાગે.

મસઅલો

મુસલ્લીની સર્વ જગા, નમાઝની જેમ પાક હોવી જરૂરનું છે. જે નમાઝ ગુઝાર ના બદલે કે વસ્ત્ર માટે શરત ધરાવનારી હોય અને જે નમાઝની જગા સુકી હોય અને એની નજીસત નમાઝ ગુઝારના બદલે કે કપડાને લાગી ન શકતી હોય તો એ જગાએ નમાઝ સહીહ છે, અલબત્તા સિજદાની જગા નજીસ હોય તો નમાઝ સહીહ નથી. બલે પછી સુકી કેમ નથી હોતી, પરંતુ સુન્નત છે કે નમાઝ પડવાની સઘળી જગા ખીલકુલ પાક હોય.

મસઅલો

અહવત (એસ્તે હયાબી) એ છે કે પુરૂષ અને સ્ત્રી બન્ને એક બીજાની બરાબર નમાઝ ન પડે. એવીજ રીતે નમાઝની હાલતમાં સ્ત્રી આગળ અને પુરૂષ એની પાછળ ન હોય, જે કે અકવા એ છે કે બન્નેની નમાઝ જાએઝ અને સહીહ છે. પરંતુ (૧) મકરૂહ છે, આ મસઅલામાં મહરમ પુરૂષ અને સ્ત્રી અને નામહરમ (૨) બન્નેનો એકજ હુકમ છે. અને જે મધ્યમાં કાંઈ વસ્તુ સ્થાપ હોય જેને અંગે એક બિજાને જોઈ ન શકે, અથવા બન્નેની વચ્ચે દસ હાથનો ફાસલો હોય તો કરાહત પણ નથી.

મસઅલો

નમાઝ મસ્જિદમાં પડવી મુસ્તહબ (સુન્નત) છે. હદીસમાં છે કે મસ્જિદુલ હરામમાં એક રકાત નમાઝનો સવાબ ત્રણ હજાર નમાઝોની બરાબર છે. અને મસ્જિદુન્નબી સ: અ: વ: માં એક નમાઝનો સવાબ દસ હજાર નમાઝોના બરાબર છે. અને મસ્જિદે કુફા અને મસ્જિદે અકસા દરેકમાં એક નમાઝ હજાર નમાઝની બરાબર છે. અને દરેક શહેરની મસ્જિદે જામેઅમાં નમાઝનો સવાબ એકસો નમાઝની બરાબર છે. અને મોહલ્લાની મસ્જિદમાં એક નમાઝનો સવાબ પચ્ચીસ નમાઝોનો સવાબ અને બજારની મસ્જિદમાં એક નમાઝનો સવાબ બાર નમાઝોની બરાબર છે. અને અમીરૂલ મોઅમેનીન અ: સ: ની કબ્ર મુબારકની નજીક નમાઝ પડવી બે લાખ નમાઝોનો સવાબ રાખે છે,

- (૧) એટલે સવાબ ઓછો મળશે, પ્રાર્થનામાં મકરૂહથી એજ અર્થ હોય છે.
(૨) નામહરમ પુરૂષ અને સ્ત્રી નાજઅએઝ પણ એક બીજા પ્રત્યે દષ્ટી કરે તો હુરમતની જરૂરત છે. (ઉર્દુ અનુવાદક.)

અલખતા સ્ત્રી જાતીને માટે સુન્નત છે કે નમાઝ પોતાના ઘરમાં બજાવી લાવે, એને માટે એનું ઘર મસ્જીદ કરતા ઉત્તમ છે. બલ્કે અફઝલ એ છે કે ઘરમાં સર્વ કરતા વધુ છુપી જગ્યાએ બજાવી લાવે.

મસઅલો

હમામની અંદર નમાઝ પડવી મકરૂહ છે બલ્કે ઉત્તમ એ છે કે જમાકન(હમામમાં કપડા ઉતારવાની જગા) માં પણ નમાઝ ન પડવામાં આવે, એવીજ રીતે કીસ્તી (હોડકુ, ખોટ, આગખોટ) ની બાહરે જઈને નમાઝ પડવી શક્ય હોય તો કિસ્તીમાં નમાઝ પડવી મકરૂહ છે, એવીજ રીતે એવી જગ્યાએ પણ નમાઝ પડવી મકરૂહ છે કે જ્યાં કોઈ માણસ અને ખાસ કરીને સ્ત્રી બરાબરમાં ઊભી હોય અથવા સામે બત્તી, કે આગ સળગતી હોય, અથવા ખુલ્લુ કુરઆન કે, કોઈ પુસ્તક કે કાગળ જેનું લખાણ દેખાતું હોય, સામે રાખેલું હોય, એવીજ રીતે એ ઘરમાં પણ નમાઝ પડવી મકરૂહ છે, જ્યાં કોઈ નિશાવાળી વસ્તુ અથવા કુતરૂ, અથવા મુર્તિ રાખેલ હોય, વળી કબ્રસ્તાનમાં પણ નમાઝ પડવી મકરૂહ છે.

મસઅલો

સુન્નત છે કે નમાઝ પડનારની સામે કોઈ પદો મોજુદ હોય, એટલે કોઈ દિવાલ હો, કે કોઈ બીજી રોક મોજુદ હોય, જે નમાઝ પડનારથી સામે એ અથવા ત્રણ હાથથી વધુ છેટું નહોય, અને જે સામે હાથની લાકડી રાખી હોય તો પણ પુરતું છે.

૫ પરદો

નમાઝમાં શરમની જગ્યાએ છુપી રાખવી પણ જરૂરનું છે. પુરૂષની શરમગાહમાં પેશાબની જગા, પયખાનાની જગાનો ભાગ (આગળ પાછળનો ભાગ) અને સ્ત્રી જાતીને આખું શરીર છુપાવવું જરૂરનું છે, અલખતા ચહેરો અને કાંડા લગી બન્ને હાથ અને પેની લગી બન્ને પગ ખુલા રહી શકે છે. પરંતુ કનીઝ અને નાબાલીગ બાળકીને માથું અને ગરદનને છુપાવવું વાજબી નથી.

જરૂરી છે કે નમાઝ પડનારનું કપડું ગઝબી ન હોય, અને મુરદાર ચામડાનું ન હોય, અને હરામ જાનવરનાં કોઈ ભાગોમાંથી બનાવેલું પણ ન હોય, બલ્કે મુરદાર અને હરામ ગોસ્ત જાનવરનું કોઈપણ ભાગ નમાઝની સાથે પણ ન હોય, અલખતા, (૧) ખઝવ સંગ્રખનું ચામડું અને વાળથી નમાઝ જાએઝ છે. વળી પુરૂષોને ચોખ્ખુ રેશમ અને ઝરીવાળા લીખાસ વિગેરે નમાઝ અને યર નમાઝ બન્ને હાલતમાં જાએઝ નથી. બલ્કે સોનાની વિંટી હાથમાં પહેરવી બલ્કે દરેક રીતે સોનાથી ઝીનત (શેભા) કરવી નમાઝ અને યર નમાઝ બન્ને હાલતમાં જાએઝ નથી. પરંતુ આ સર્વ બાબદો દરેક હાલતમાં સ્ત્રી જાતીને માટે, અહીં લગી કે નમાઝમાં પણ જાએઝ છે.

પુરૂષને લાચારીની હાલતમાં અને લડાઈમાં ખાલીસ રેશમના વસ્ત્રો પહેરવા જાએઝ છે. એવીજ રીતે પુરૂષને ખાલીસ રેશમની ગોટ (શીત અથવા કિનાર) કાંઈ કપડા-પર લગાડવી પણ જાએઝ છે, જોકે અહવત (એસ્તેહ્યાખી) એ છે કે ગોટ (કિનાર) ચાર આંગળથી વધારે પુખ્તી ન હોય, જો નમાઝ પડનારના પગમાં કાંઈ મોજા હોય, જેનાથી પગના આગળ(ઉપર)નો ભાગ અથવા પીંડણી છુપાતા ન હોય તો અહવત (એસ્તેહ્યાખી) એ છે કે એને ઉતારી નાખે, પરંતુ અકવા એ છે કે એને પેરીને નમાઝ પડવી જાએઝ છે.

અઝાન અને એકામહ

નમાઝના સમયે અઝાન કહેવી સુન્નત છે. અઝાનની રીત આ પ્રમાણે છે, અદલાહો અકબર ચાર વખત, અરહુદોઅન્લા એલાહ હદલદલાહ બે વખત અરહુદોન્ન મોહમ્મદુર રસુલુલ્લાહ બે વખત, હુયા અલરસલાહ બે વખત, હુયાઅલલ ફલહ બે વખત, હુયા અલાખયરીલ અમલ બે વખત, અદલાહો અકબર બે વખત, લાએલાહ હદલદલાહ બે વખત, અઝાનની પછી એકામત છે એનો વખત પણ એજ છે જે અઝાનનો છે. અલખત્તા શરૂઆતમાં બે વખત અદલાહો અકબર અને આખરમાં એક વખત લાએલાહ હદલદલાહ એકામહ પડવામાં ઓછું થઈ જાય છે. અને હુયા અલાખયરીલ અમલ પછી બે વખત કહ કામતી રસલાહનું પડવું છે. અહવત (વજુખી) એ છે કે પુરૂષને જ્યાં એકામહ સાકીત છે એ ઉપરાંતની જગાએ એકામહ મુકવી ન જોઈએ. અકવા એ છે કે એકામતને વખતે પાક હોવું શરત છે, પરંતુ ઉભા રહીને પડવી અને વચ્ચે વાત ન કરવી એ કંઈ શરત નથી. જો કે અહવત (એસ્તે હ્યાખી) છે.

વાજીખાતે નમાઝ.

વાજીખાતે નમાઝ અચ્ચાર છે.

૧ નિયત

નિયતમાં કસદે (ધરાદે) કુરખત. અને અમલનું મુકરર કરવું જરૂરનું છે. જેવી રીતે કે વજુમાં વર્ણન થઈ ચુક્યું છે. જો કોઈ માંણસ નમાઝમાં નમાઝ તોડવાનો ધરાદો કરે, અથવા નમાઝ ચાલુ રાખવા ન રાખવા સંબંધી એને શક પેદા થાય, અને નમાઝનો કોઈ ભાગ એ વખતમાં ન બજાવી લાવે અને ખીજી કોઈ આડ નમાઝમાં ન આવી હોય અને એ પોતાની ઇચ્છાને અંગે બાઝ આવે તો નમાઝને પુરી કરે એની નમાઝ દુરુસ્ત રહેશે.

૨ તકબીરતુલ અહેરામ

એટલે નિયત પછી અલ્લાહોઅકબર કહેવું. તકબીરતુલ અહેરામને સહીહ અદા કરવું વાજીબ છે.

૩ ક્યામ

નમાઝ પડનાર જો શક્તિવાન હોય તો ઉભો રહીને નમાઝ પડે અથવા કોઈ ચીઝનો ટેકો લઈને ઉભો થઈ જાય, અને જો એ કરતાં પણ લાચાર હોય તો બેસી જાય, બેસવાથી પણ લાચાર હોય તો જેવી રીતે કબ્રમાં મુરદાને કિબ્લા તરફ સુવર-વ્વામાં આવે છે એવી રીતે જમણે પડખે લેટી જાય, એ પણ શક્ય ન હોય તો ડાબા પડખે કિબ્લા તરફ મોંદુ કરી લેટી જાય, જો એ પણ મુશ્કેલ હોય તો મૃત્યુ હાલતની પેઠે ચત્તો સુધ જાઈ પણ નમાઝ અદા કરે.

તકબીરતુલ અહેરામને વખતે અને (૧) મુતસીલ બ રકુઅ, ક્યામે રકન છે અને હાલતે કરાતમાં ક્યામ વાજીબ છે, પરંતુ રુકન નથી, અને કુનુતની હાલતમાં સુન્નત છે. શક્ય હોય તો વાજીબ છે કે, ક્યામમાં એસ્તક્રાર (૨) રહે, અને કોઈ પણ વસ્તુનો ટેકો ન લ્યે.

૪ કરાઅતે હુમ્દ અને મુરાહ

નમાઝની પહેલી બેરકાતમાં હુમ્દ અને એક (બીજો) મુરો પડવો વાજીબ છે, અલ્લખત્તા બિમાર અને એ માણસ જેને કોઈ અગત્યને કારણે ઉતાવળ હોય, અથવા કોઈ માણસ એ વખતે નમાઝ પડે જ્યારે વખત તંગ થઈ ગયો હોય તો એવી હાલતમાં માત્ર મુરો હુમ્દ પડી લેવું પુરતું છે. અને છેલ્લી બેરકાતમાં એખતમાર છે, જોઈએ તો માત્ર હુમ્દ પડે અથવા અકવા પ્રમાણે એક વખત અથવા એહયાત પ્રમાણે એસ્તેહુબાબી ત્રણ વખત મુખ્હાનદલાહે, વલહુમ્દો. લીદલાહે વલા એલા-હુ હદિન્નલાહે વદલાહે. અકબર (પડે)

બાજે બાતે કરાઅત થોડી એક વાતો છે.

(૧) શબ્દો મખરજથી એવી રીતે અદા કરે કે એક શબ્દ બીજા શબ્દથી સારા લાગે, અને એ શબ્દ દુરસ્ત થઈ જાય.

(૨) ઝેર, ઝખર કે તસદીદને સાફ રીતે સંભાળીને પડે. (અદા કરે.)

(૧) એટલે કરાઅત ખલાસ કર્યા પછી રકુઅમાં જતા જરા થોબીને જવું (તુરતજ ઉતાવળે ન જવું)

(૨) એસ્તે કરારના અર્થ એ છે કે ઉભા થવાની હાલતમાં નમાઝ પડવાવાલો સુકુન (સ્થિર હાલત) ની સાથે ઉભો થાય. બેક્રાર ન હોય એટલે હલાબુલી ન કરી રહ્યો હોય.

(૩) અહતયાત (વજુખી) વક્રે બહરકત અને વસ્ત્ર બ સુકુન પણ ન કરે.

(૪) સુરેહમ્દ અને બીજા સુરા પહેલા બિસ્મીલ્લા હિરરહમાનીર રહીમ કહે, જે માત્ર સુરેખરાત સિવાયના દરેક સુરાનો લાગ છે. અને લાઝીમ છે કે બિસ્મીલ્લાહ કહેવા પહેલાં સુરાને મુકરર કરે, ભલે પછી ઇજમાલન (૨) મુકરર કરી લે.

(૫) જે નમાઝ પડનાર કોઈ સુરાના અર્ધા કરતાં આગળ ન વધ્યો હોય, બલકે અહતયાત (એસ્તેહ્યાબી) જે અર્ધા લગી પણ ન પહોંચ્યો હોય, અને એ (સુરા) એને મુકી બીજો સુરા પડવા ઇચ્છે તો પડી શકે છે. અલબત્તા સુરે કુદહોવલ્લાહોઅહદ અને સુરે (૨) જહદથી ફરવું (મુકી દેવું) જાએઝ નથી. પરંતુ જે સુરાનો કોઈ શબ્દ અથવા આયત મુકી જાય તો દરેક સુરાને દરેક વખતે ફરી પડી શકે છે.

(૬) એ સુરા જેમાં સીજદો વાજીબ હોય, એને વાજીબ નમાઝમાં પડવું ન જોઈએ, અલબત્તા સુન્નત નમાઝમાં પડવું જાએઝ છે, અને એમાં સીજદાની આયત પડવા પછી સીજદો કરે, અને પછી ઉભો થઈને નમાઝ પુરી કરે, પરંતુ વાજીબ નમાઝમાં જે કોઈ માણસ આયતે સીજદાને સાંભળે અથવા સહવન (અચાનક) પોતે પડી જાય તો નમાઝ પછી સીજદો કરે, અને અહવતે (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે નમાઝમાં ઇશારાથી સીજદો કરે, અને નમાઝ ખતમ કરીને સીજદો બગવી લાવે અને અહવત [એસ્તેહ્યાબી] એ છે કે નમાઝને પણ બીજી વખતે પડે.

(૭) જે બની શકે તો સર્વ કરાઅત હમ્દ, અને સુરા અને તસ્બીહાતે અરબી અને મુકતે રકાતોમાં એસ્તેક્રારની સાથે ઉભો થઈને પડે.

(૮) પુરૂષ, મગરીબ, ઇશા અને સવારની નમાઝમાં, પહેલી અને બીજી રકાતમાં હમ્દ અને બીજો સુરા મોટેથી પડે. અને નમાઝે ઝોહર અને અસરમાં ધીમેથી પડે. અને નમાઝની ત્રીજી અને ચોથી રકાત ધીમે પડે, જોઈએ તો માત્ર સુરે હમ્દ કે તસ્બીહાતે અરબીઅ પડે, બુલંદી અને આહેસ્તગીનો દારોમદાર જે દરેક અવાઝના જાહેર થવા ન થવા પર છે. પરંતુ સ્ત્રી મવાઝેએ અખફાત (ધીમેથી પડવાની જગાએ) ધીમેથી પડે અને પર

(૧) વક્રે બહરકત, જેવી રીતે કે કોઈ માણસ બિસ્મીલ્લાહિર રહમાનીર રહીમ માં, રહીમ પર થોભી જાય, પરંતુ રહીમનાં મીમને સાંકીન પડવાને બદલે જે ઝેરથી પડે. વસ્ત્રબસુકુન જેવી રીતે, કોઈ માણસ અરરહમાનીર રહીમ, અને માલેકે યબ્મીદીન બન્ને ભેળવી દેવા માંગે અને રહીમના મીમને સાંકીન કરીને ભેળવે, એ પ્રકાર, નાદુરસ્ત છે.

(૨) ઇજમાલન, તઅઇનની રીત એ છે કે, જેવી રીતે કે કોઈ માણસને બીજી રકાતમાં હમેશા કુદહોવલ્લાહોઅહદ પડવાની આદત છે. તો એ જ્યારે કોઈ બીજા સુરાનો કસદ કર્યા વિના, બીજી રકાતમાં બિસ્મીલ્લાહ કહેશે તો કુદહોવલ્લાની ઇજમાલન તઅઇન થઈ જશે. [એટલે નિયત કુદહોવલ્લાહની જ લેખાશે]

(૩) સુરેજહદથી મુરાદ, સુરે કુલ્યાઅય્યોહલકાફેરન છે.

મવાઝેહ જહર (જોરથી પડવાની જગાએ) માં મુખત્યાર છે, જોધએ તો મોટથી પડે. જોધએ તો ધીમેથી પડે. પરંતુ જો કોઈ અગ્નિયો માણસ એના અવાજને સાંભળતો હોય તો ધીમેથી પડવું જોધએ. (પુરૂષને માટે) ખાસ કરીને બિસ્મીલ્લાહને મકામે અખફાતમાં જે નમાઝ ધીમે પડાય છે તેની જગાએ પણ મોટથી પડવું સુન્નત છે.

(૯) સુરે હમ્દ પહેલે અને બીજો સુરો એ પછી પડવો, એવીજ રીતે એમના ભાગોમાં તરતીબનું ધ્યાન રાખવું,

(૧૦) મવાલાત, એટલે એક પછી એક બજાવી લાવવું, અને એની વચ્ચે કુરઆનના ભાગો, ઝીક અને દુઆમાં ફારલો ન રાખે.

(૧૧) કરાઅતને સહી રીતે અદા કરે, અને કોરાએ સબઅમાંથી કોઈ એક રીત, પ્રમાણે હોય અને જો ન જાણતો હોય તો શીખે.

(૧૨) સુરે વઝઝોહા, અને અલમનરરહ, એવીજ રીતે સુરે અલમતર કયફ, અને લેઇ લાફ એ બબ્બે, સુરાને એકેક સુરો લેખવો,

વાજબ નમાઝમાં હમ્દ અને સુરાને કુરઆનમાં જોધને પડવું ઈસ્કાલ છે, અહવત (વજુબી) એ છે કે, જો યાદ રાખવું શક્ય ન હોય અને જમાતનો પણ સંભવ ન હોય, અથવાં એ રીતે પણ અશક્ય હોય કે કોઈ પડતો જાય અને નમાઝ પડનાર એને પડતો જાય, તો એવે વખતે કુરઆનમાં જોધને પડી શકે છે. બદલે અહવત (વજુબી) એ છે કે, નમાઝની સર્વ બાબદો કુરઆનમાં જોધને ન પડે, અલખતા કુનુત, અને બીજા ઝીક, અને દુઆઓ કિતાબમાં જોધને પડવામાં કોઈ વાંધો નથી.

૬ રુકુઅ

રુકુઅ સબથી પાંચ હુકમો વાજબ છે.

(૧) એટલી હદે જુકે કે હાથની હથેળીઓ ગુંટલ લગી પહોંચે.

(૨) રુકુઅની હદમાં પહોંચી ઝિક કરવું. અહવત (વજુબી) એ છે કે સુખહાન અદલાહ ત્રણ વખત, અથવા સુખહાન રબ્બેયલ અઝીમે, વખે હમ્દેહ એક વખત કહેવું જોધએ.

(૩) ઝીકની હાલતમાં ઇત્મીનાન.

(૪) રુકુઅથી માથું ઊંચું કરવું (રાખવું.)

(૫) રુકુઅ પછી ઇત્મીનાનથી ઊભૂ થવું.

(૧) કોરા, કારીનું બહુ વચન છે. અરબમાં સાત મોટા મોટા કારી થઇ ગયા છે, જેઓએ કુરઆને મંજૂહની તરઝ (રીત) માં ક્યાંક ક્યાંક કંઇ કંઇક મતભેદ દર્શાવ્યો છે. કુરઆને મંજૂહને એ સાતકારીઓમાંથી એક કારીની કરાઅત (હજ) પ્રમાણે પડવું જોધએ. કુરઆને મંજૂહની રાએજ અને મશકુર કરાઅત એ હુકમોને જોતા જારી થઇ છે, જો કે મોટી વિટંબળામાં ઘેરાવાની જરૂરત નથી.

૭ સિજદા

સિજદામાં વાજેઆત સાત છે.

(૧) એટલી હદે જુકે કે પોશાની, ઉભા રહેવાની જગ્યાની બરાબર થઇ જાય, અલબત્તા સીજદાની જગ્યા. ઉભા રહેવા (પગ રાખવા) ની જગ્યાથી એક ઇંટ જેટલી ઉંચી નિચી હોવી વાંધા જેવું નથી.

(૨) સાતે ભાગ, એટલે પેશાની, બન્ને હથેલીઓ બન્ને ગુંટળ અને બન્ને પગના અંગુઠાને ઝમીન પર રાખે (લગાડે.)

(૩) પેશાની (કપાળ) ને એવી ચીજપર ટેકાવે કે જેની ઉપર સિજદો જાએઝ છે. એ અને ઝમીન અને ઝમીનમાંથી ઉગવાવાળી ચીજો છે. જે ખાણથી નિકળેલી ન હોય, ખાવાની અને પહેરવાની પણ ન હોય, કાગળપર પણ સીજદો કરવો જાએઝ છે. પરંતુ એવી હાલતમાં સિજદાની જગ્યાનું પાક અને મુઆલ હોવું જરૂરનું છે. અને એટલી હદમાં પાક હોવું જરૂરનું છે કે જેટલા ભાગમાં કપાળનું [૧] ઝમીન પર રાખવું વાજીય છે. ભલે પછી આજુબાજુનો ભાગ નજીસ પણ હોય. જે સિજદાગાનો એક ભાગ પાક હોય, અને થોડો ભાગ નજીસ હોય તો કંઈ વાંધો નથી, જે કે અહવત અસ્તેહ્યાબી એ છે કે એ સર્વ ભાગ જેની ઉપર કપાળ (પેશાની) રાખવામાં આવ્યું હોય. પાક હોવું જોઈએ.

(૪) “ઝીક્રે સીજદહ” અહવત (વજુબી) એ છે કે સિજદામાં ત્રણ વખત સુખ્હાન અદલાહ અથવા એક વખત સુખ્હાન રખ્મેયલ અઅલા વખેહુમ્દેહુ બોલે.

(૫) ઝીક્રની હાલતમાં ઇતમીનાન.

(૬) સાતે ભાગોને ઝીક્ર ખતમ થવા લાગી ઝમીનપર બાકી રાખવું અલબત્તા, ઝીક્રની હાલત વગર પેશાની ઉપરાંત; બીજા ભાગોને હરકત આપવી અને ઉપાડીને પાછું રાખી દેવું જાએઝ છે.

(૭) પહેલો સિજદો કરીને ઉઠીને બેસવું જરૂરનું છે. બનાબર અકવા પહેલા અને ત્રીજી રકાત જેમાં તરહુદ નથી હોતું, બીજા સિજદા પછી પણ બેસવું જરૂરનું છે અને એ વસ્તુને જહ્સએ ઇસ્તરાહત કહે છે.

૮ તશહુદ

તશહુદમાં વાળેખાત છે, છે,

(૧) શહાદતયન, અહવત (વજુખી) એ છે કે એ રીતે શહાદતયનને બજાવી લાવે જે રીત જાહેર છે. (૨) શહાદતયન પછી સલવાત મોકલવી. આ સર્વ બાબ-દોને સહીદ અદા કરવી વાજીબ છે. (૩) શહાદતયન, અને સલવાતમાં એજ તરતીબ (રીત) રહે, જે ચાલુ જાહેર છે. (૪) એના શબ્દો એક પછી એક ઝંખાનપર જારી થાય. (૫) તશહુદ બેશીને પડે. (૬) તશહુદ પડતી વખતે મુતમઘન બેઠો હોય.

૯ સલામ

સલામની વાજીખાત ચાર છે.

(૧) અરસલામો અલયનાં વ અલા એબાદિલ્લાહિરસાલેહીન (એ પછી) અરસલામો અલયકુમ કહે, અને ઉત્તમ એ છે કે, અરસલામો અલયકુમ ની સાથે, વરહમતુદલાહે વખરકાતોહ, ને પણ વધારો કરે અને એ પણ જાએઝ છે કે, માત્ર અરસલામો અલયકુમ વરહમતુદલાહે વખરકાતોહ પર પુર્ણ કરે, જો કે ઉત્તમ એજ છે કે બન્ને સલામ બજાવી લાવે, અને એ બન્ને સલામો પહેલાં અરસલામો અલયક અર્યોહુન્નખીર્યો વરહમતુદલાહે વખરકાતોહ કહેવું પણ સુન્નત છે, (૨) સલામ બેઠા બેઠા પડે, (૩) સહીદ રીતે પડે, (૪) સલામ પડતી વખતે મુતમઘન બેઠો હોય.

૧૦ તરતીબ

નમાઝના કામોમાં તરતીબનું હોવું જરૂરનું છે. જો કોઈ માણસ કોઈ એવા નમાઝનાં કામને કે જે પછીથી બજાવ્યા જોઈએ. ખાસ કરીને પ્રથમ બજાવી લાવે તો એની નમાઝ ખાતીલ છે. અને સહુનું બ્યાન હવે પછી વર્ણવવામાં આવશે.

૧૧ મવાલાત

એટલે નમાઝના કામોને એક પછી એક બજાવી લાવે અને એ વચ્ચે એટલી વધુ વેળ ન લગાડે કે જેને કારણે નમાઝ પડવાવાળો મુસલ્લી (નમાઝ પડનાર) ની હથ્થતથી બાહર થઈ જાય, (એટલે કોઈ એમ ન કહે કે આ નમાઝ પડતો નથી).

અરકાને નમાઝ

અરકાને નમાઝ પાંચ છે. (૧) તકબીરતુલ અહેરામ. (૨) તકબીરતુલ એહેરામ કહેતી વખતે કયામ (સિધુ ઉભા રહેવું) (૩) કયામે મુત્તસીલ બ રૂકુઅ. (૪) રૂકુઅ (૫)એ સિજદા (૬) જો કદી ખાસ કરીને અથવા ભૂલેથી અરકાને નમાઝનો કોઈ ભાગ ઓછો થઈ જશે તો નમાઝ ખાતીલ થઈ જશે. અલબત્ત નમાઝે જમાતનો હુકમ આથી જુદો છે, [જેની વિગત હવે પછી]

મુખ્તલાતે નમાઝ (નમાઝને તોડનારી બાબદા)

મુખ્તલાતે નમાઝમાં થોડીએક ચીજો છે, [૧] હુદસ, હદસે અસગર અને હદસે અકબર બન્નેથી નમાઝ ખાતીલ થઈ જાય છે. [૨]અમદન [ખાણીખુણે] અથવા સહવન, અંગાણપણે. આખા શરીરનું કિબ્લાથી એ રીતે ફરી જવું કે નમાઝ પડનારની પીઠ કિબ્લા તરફ થઈ જાય. અથવા ફર્ક એટલી હદે પહોંચે કે કિબ્લો જમણીકે ડાબી બાજુ જાહેર થાય. પરંતુ સહવન, (અંગાણપણે) એટલો થોડો ફર્ક, જેનાથી કિબ્લો જુજ જમણી કે ડાબી બાજુ થઈ જાય તો વાંધો નથી. (૩) તકબ્યાની હાલત વગર સુરેહમ્દ પછી આમીન કહેવું. (૪) ઝીક, કે દુઆ, અને કુરઆન વીના એ શબ્દો અથવા વધારે, કસદન ઝખાનપર જારી કરવું બદલે અર્થવાળા એક શબ્દને ઝખાનપર જારી કરવાથી પણ નમાઝ ખાતીલ (૧) થઈ જાય છે. (૫) મોટેથી હસવું (૬) ખૌફા ખુદા સિવાય કોઈ બાબદ સખંદી રડવું, અને ખુદાના ખોડને અંગે આજેઝી કરવી સર્વ ઇબાદ કરતાં શ્રેષ્ઠ છે. (૭) ખાવું કે પીવું (૮) દરેક, નમાઝને રદ કરનાર અમલ જે નમાઝની રીતોને તોડી નાખે છે. જેવી રીતે કે કોઈ વસ્તુને નમાઝમાં શોધવી અથવા તાળી વગાડવી વિ. વિ. (૯) તકબ્યાની હાલત વગર હાથ બાંધીને નમાઝ પડવી. (૧૦) ઉપરાંત એ સંબોગોના કે જે હવે પછી બ્યાન થશે. નમાઝની રકાતમાં શક હોવું, અથવા નમાઝના કોઈ ભાગને શકની હાલતમાં બજવી લાગવી. (૧૧) નમાઝના કોઈ અમલને ખાસ કરીને જુઝખ્યત (ભાગો) પોતાના તરફથી વધારે કરવા, અથવા નમાઝના કોઈ કામને ઓછા કરવા ભલે પછી એ રૂકન ન પણ હોય.

૫૬

[૧] ઉર્દુમાં એનો દાખલો મુશ્કેલ મળશે. પરંતુ અરબીમાં એવી રીતના શબ્દો ઘણાં મળશે. જેવી રીતે કે -કાફ-શબ્દ જેના અર્થ રક્ષણકર.

[૨] નમાઝમાં કોઈ વ્યક્તિ દુઆ, માત્ર એ ઈરાદે પડે કે આ એક દુઆ છે, અને ઝીકે ખુદા છે. એટલા માટે એને હું સવાબ હાંસીલ કરવાની ઇચ્છાએ પડુ છું. અને એ સમજુ છું કે આ દુઆ નમાઝનો ભાગ નથી તો, એ રીતે પડવામાં બાદ નથી. અને રખા છે. પરંતુ જો કોઈ વ્યક્તિ નમાઝમાં મુકરર કરેલ સિવાય કોઈ દુઆ વિ; એ વિચારે પડે કે નમાઝના ભાગમાં છે, તો નમાઝ ખાતીલ થઈ જશે.

શકયાતે નમાઝ

નમાઝમાં બે રીતે શક થઈ શકે છે. એક એ સંશય, જે નમાઝના કામો સાથે સંબંધિત હોય, બીજું એ જે નમાઝની રકાત બાબદમાં હોય.

કામો સંબંધી શક

જો કોઈ માણસને નમાઝના કોઈ કાર્ય સંબંધી ત્યારે શંકા પેદા થાય, જ્યારે કે, એ, એજ પછીના બીજા કાર્ય (ફરજ) ને અદા કરી રહ્યો હોય, ભલે પછી મોજુદ ફૈલ મુસ્તહય (સુન્નત) કેમ ન હોય, તો એને આગલા ફૈલ [કામ] તરફ ખ્યાન કરવું ન જોઈએ. જેવી રીતે કે કોઈ માણસ હમ્દ અને સુરામાં મશગુલ હોય, અને તેને શક ઉત્પન્ન થાય કે મેં તકમારતુલ અહેરામ કહ્યું હતું કે નહિ, અથવા જેવી રીતે કે કુનુત અથવા રકુઅમાં દાખલ થવા પછી સંશય ઉત્પન્ન થાય કે મેં હમ્દ અને સુરા પડ્યો કે નહિ. તો આવા સંશય તરફ કોઈ લક્ષ ન આપે. પરંતુ જો કોઈ માણસ એક આયત પડી રહ્યો હોય અથવા એક શબ્દ ઝખ્ખાનપર જારી કરી રહ્યો હોય, અને એને પહેલાંની આયત અથવા શબ્દના અદા થવા સંબંધી શંકા ઉત્પન્ન થાય તો અહવત [વજુબી] એ છે કે એ આયત, અથવા શબ્દ, કે જેના સંબંધી શંકા ઉદ્ભવી હોય, કુરબતની ઇચ્છાથી [નિયત] મુતલકહ બગ્ગવી લાવે. અલબત્તા જો કોઈ માણસ સિજ્દાને માટે જુકી રહ્યો હોય, અને હજુ સિજ્દાની હદમાં પહોંચ્યો ન હોય, ને, એને રકુઅ સંબંધી શંકા થાય તો અહવત [વજુબી] એ છે કે ત્યાંથી પલટી જઈ પ્રથમ ઉભો થઈ રકુ કરી લ્યે, અને એ પછી સિજ્દામાં જાય. અને નમાઝ ખતમ કરવા પછી નમાઝને અઆદહ [ફરી બગ્ગવી લાવે] પણ કરે. અને જો કોઈ માણસને ઉભા થઈ જવા, અથવા તશહુદમાં મશગુલ થઈ જવા પછી સિજ્દા સંબંધી શક થાય તો એ સંશય પ્રત્યે લક્ષ ન આપે. પરંતુ જો એ સંશય ઉભા થતા થતા ઉદ્ભવે તો અકવા એ છે કે ત્યાંથીજ ફરીને બેસી જાય. અને તશહુદ બગ્ગવી લાવે.

જો નમાઝના કોઈ કામ સંબંધી સંશય ઉત્પન્ન થાય. અને હજુ એના પછીનું કામ શરૂ કર્યું ન હોય તો જે ફરજ સંબંધી સંશય ઉત્પન્ન થયેલ હોય એને બગ્ગવી લાવવું વાજબ છે.

રકાત સંબંધીની શંકા

જો વાજબ નમાઝમાંજ રકાત સંબંધી સંશય ઉદ્ભવે અને વિચારથી પછી પણ શક બાકી રહે તો, જો એ શક બેરકાતી નમાઝ અથવા ત્રણ રકાતી નમાઝમાં

ઉત્તપન્ન થાય તો એ નમાઝ બાતીલ છે. અને જો ચાર રકાતી નમાઝમાં એ શક પેદા થાય તો પણ નિચે પ્રમાણેની નવ રીતો ઉપરાંત તમામ રિતોમાં નમાઝ બાતીલ થઇ જશે.

[૧] નવ રીતો આ છે. બીજા સિજદાથી માથું ઉપાડવા પછી શક ઉત્તપન્ન થાય કે આ રકાત બીજી છે કે ત્રીજી તો આવી હાલતમાં એને ત્રીજી રકાત સમજી નમાઝ પુરી કરે. અને નમાઝ ખતમ કરીને એક રકાત ઉભા થઇને અથવા બે રકાત બેસીને નમાઝે એહતયાત બગ્ગવી લાવે અને જો બીજા સિજદાનું વાજીબ ઝીક નમામ થવા પછી એ શક ઉત્તપન્ન થાય તો અહવત [વજુબી] એ છે કે મજકુર હુકમ પર અમલ કરે. અને નમાઝે એહતયાત બગ્ગવી લાવ્યા પછી, અસલ નમાઝને પણ અઆદહ [ફરી બગ્ગવે] કરે. અને આ એહતયાતી હુકમ એ સર્વ મજકુર વિસ્તાર બાર જગાએ ચાલુ રહેશે, જ્યાં શકની જાણ નો હુકમ પુરતી રીતે બન્ને સિજદાઓ પુરા થઇ જવાની હાલત પર મોકુફ (મુતતવી) છે (૨)

[૨] ત્રીજી અને ચોથી રકાતમાં શક પેદા થાય, એ શકને માટે કોઇ મહલ મુકરર નથી. કયામનની હાલતમાં હો કે રૂકુઅમાં, અથવા સિજદાઓ પછી અથવા સિજદાઓ વચ્ચે બહર સુરત એ રકાતને ચોથી રકાત નક્કી કરીને નમાઝને પુરી કરે, અને પછીથી બે રકાત નમાઝે એહતયાત બેસીને અથવા એક રકાત ઉભા થઇને બગ્ગવી લાવે.

(૩) પુર્ણ સિજદાઓ (કર્યા) પછી શક ઉદભવે કે આ રકાત બીજી છે કે ચોથી તો એને ચોથી રકાત કરાર દઇને નમાઝને ખતમ કરે, અને પછીથી બે રકાત નમાઝ અહતયાત ઉભા થઇને બગ્ગવી લાવે.

(૪) પુર્ણ સિજદાઓ (કર્યા) પછી શક પેદા થાય કે આ રકાત બીજી છે કે ત્રીજી કે ચોથી, તો એવી હાલત વચ્ચે એને ચોથી રકાત કરાર દઇને નમાઝ ખતમ કરે, અને પછીથી બે રકાત નમાઝ અહતયાત ઉભા થઇને અને બેરકાત બેસીને બગ્ગવી લાવે.

૫૮

(૨) પુર્ણ સિજદાઓ એટલે બન્ને સિજદાનું પુર્ણ થઈ જવું, બન્ને સિજદાઓનું પુર્ણ થઈ જવાની એક રીત તો એ છે કે નમાઝ પડનાર બીજા સિજદાથી ફારેગ થઇને માથું ઉપાડી ચુક્યો હોય, આ રીત પુર્ણ સિજદાઓની બિલકુલ બરાબર છે. બીજી રીત એ છે કે બીજા સિજદાથી હજી માથું ઉપાડ્યું ન હોય; પરંતુ સિજદામાં જેટલું ઝીક વાજીબ છે. એટલે ત્રણ વખત સુખ્હાન અલ્લાહ અથવા એક વખત, સુખ્હાન રબ્બેયલ અઝ્ઝલા વખેહમ્દે, ખતમ થઈ ગયું હોય. કેટલાએક ફેકલાઓએ બીજા સિજદાના ઝીકે વાજીબને ખતમ થવા ન થવા ને પુર્ણ સિજદાઓનું દારોમદાર કહ્યું છે. એટલા માટે આ રિસાલામાં પુર્ણ સિજદાઓની પ્રથમ જણાવેલ રિતનો હુકમ દાખવ્યા પછી બીજી રીત સંબંધી અહેતયાતનો હુકમ આપવામાં આવ્યો છે.

(૫) પુર્ણ સિજદાએ (કર્યા) પછી શક પૈદા થાય કે આ રકાત ચોથી કે પાંચમી છે તો એને ચોથી રકાત કરાર દબને નમાઝને ખતમ કરે. અને સલામ પછી માત્ર બે સિજદા સહુના બગ્ગવી લાવે.

(૬) કયામની હાલતમાં શક પૈદા થાય, કે આ રકાત ચોથી છે કે પાંચમી તો ત્યાંથી તુરતજ બેસી જાય, હવે એનો શક બીજી અને ચોથી રકાતના શક તરફ ફેરવાઈ જશે. અને એજ હુકમ અહીં લાગુ પડશે. અહવત (વજુબી) એ છે કે કયામ વધારે અને વ્યર્થ બગ્ગવી લાગવાને કારણે જે એ બગ્ગવી લાગ્યો છે, એ બદલ બે સિજદા સહુ કરે, આ સિજદા સહુનો હુકમ, પછીની એ રીતેમાં પણ લાગુ પડે છે જ્યાં કયામને તોડીને બેસવાનો હુકમ આપવામાં આવ્યો છે.

(૭) હાલતે કયામમાં શક પૈદા થાય કે આ રકાત ત્રીજી છે કે પાંચમી તો એને તુરતજ ત્યાંથી બેસી જવું જોઈએ. હવે એનો એ શક બીજી અને ચોથી રકાત તરફ ફેરવાઈ જશે. અને એજ હુકમ (બીજી અને ચોથીના) અહીંયા લાગુ પડશે.

(૮) કયામની હાલતમાં શક પૈદા થાય કે આ રકાત ત્રીજી છે કે ચોથી કે પાંચમી તો એને તુરતજ ત્યાંથી બેસી જવું જોઈએ. હવે એનો આ શક બીજી, ત્રીજી અથવા ચોથી રકાતના શક તરફ ફેરવાઈ જશે, અને એજ હુકમ અહીંયા પણ લાગુ પડશે.

(૯) કયામની હાલતમાં શક પૈદા થાય કે આ રકાત પાંચમી-કે છઠ્ઠી છે તો એ વખતે એને તુરતજ બેસી જવું જોઈએ. હવે એનો આ શક, ચોથી અથવા પાંચમી રકાતના પુર્ણ સિજદાએ વાગી રીત (પાંચમી રીત) તરફ ફેરવાઈ જશે. અને એજ હુકમ અહીંયા લાગુ પડશે.

સમજવું જોઈએ કે જે માણસ નમાઝના ભાગ, કામો, અથવા રકાતમાં વધુ શક્તી હદ લગી પહોંચી ચુક્યો હોય તો એ જે સ્થળે કસીરશક થઈ ચુક્યો હોય એ મોકાનાં શકાની તરફ રજુ ન થાય. અને હમેશા શહેતનાં ભાગપર બીના (નમાઝ સહી થવાના ભાગપર) કરે, અને નમાઝે એહતયાત એની ઉપર વાજબ નથી, એવીજ રીતે મામુમ (ઈમામની પાછળ નમાઝ પડનાર) અને ઈમામ બન્નેમાંથી એકને શક પૈદા થાય, જે બીજને યાદ હોય તો પણ એના શકનો પણ કંઈ ભરોસો નથી, તેવીજ રીતે નમાઝથી ફારેગ થવા પછી, અથવા નમાઝનો વખત ખલાસ થવા પછી કોઈ માણસને નમાઝના કોઈ હુકમ સંબંધી શંકા ઉત્પન્ન થાય તો એ શકનો પણ કોઈ ભરોસો નથી નમાઝના સહેત (સહી) ભાગપર બીના કરવી જોઈએ બદલે નમાઝથી ફારીગ થઈ જવા અને નમાઝનો વખત ખલાસ થઈ જવા પછી જે સંશયના બન્ને ભાગોમાંથી નમાઝના સહેત (સહી) વિરુદ્ધ ભાગ સંબંધી ઝન (એક તરફી ગુમાન) પણ કાયમ થઈ જાય તો એ પણ શકના હુકમમાં છે, એનો પણ કંઈ લેહાઝ કરવો ન જોઈએ.

નમાઝે અહતયાત

મજકુર શંકાઓમાં જે નમાઝે અહતયાત દાખવામાં આવી છે. એની રીત એ છે કે, જે નમાઝમાં શંકા ઉત્પન્ન થઈ હતી, અને જે રકાતની સંખ્યા ફરજી રીતે મુકરર કરીને ખતમ કરી છે, એ પછી કોઈ મુનાશીએ (૧) નમાઝના સાદીર (લાગુ) થયા વગર તુરતજ નમાઝે અહતયાત શરૂ કરવી વાજીબ છે. નમાઝે અહતયાતમાં નિશ્ચય, તકબીરતુલ અહેરામ અને કરાઅતે હમ્દ, અને રકુઅ કે સિજદા, તશહુદ અને સલામનું તરતીબ પ્રમાણે બગ્ગવી લાવ્યું વાજીબ છે. પરંતુ નમાઝે અહતયાતમાં બીજો સુરો અને ફુનુત નથી હોતો, અને અહવત (વજુબી) એ છે કે હમ્દને ધીમેથી પડે અહીં લગી કે બિસ્મીલ્લાહને પણ.

અગર કોઈ માણસને નમાઝે નફલની રકાતમાં શંકા ઉત્પન્ન થાય તો એને એખતયાર છે કે વધારે કે ઓછા ભાગો, બન્નેમાંથી જેનીપર ચાહે બીના કરે. પરંતુ જે વધારાના પહેલું પર બીના કરવાથી નમાઝ બાતીલ થઈ જતી હોય તો ઓછા પર બીના કરે, જેવી રીતે કે કોઈ માણસ ને શંકા ઉત્પન્ન થાય કે આ રકાત પહેલી છે કે બીજી, તો એને એખતયાર છે, કે જોઈએ તો એને પહેલી રકાત નક્કી કરે અથવા બીજી. પરંતુ જે આ રીતે શંકા ઉત્પન્ન થાય કે આ રકાત બીજી છે કે ત્રીજી તો એને બીજી રકાત કરાર દઈને નમાઝને તમામ કરે.

જે કોઈ માણસને ખુદ નમાઝે અહતયાતમાં શંકા ઉત્પન્ન થાય તો જે કે ઓહમાઓ વચ્ચે દરમ્યાનમાં કૌલ મશકુર એ છે. એનો હુકમ એજ છે જે નફલને માટે છે. પરંતુ આ હુકમ મહલે અસ્કાલ છે, અહવત (વજુબી) એ છે કે વધુ કે ઘટ્ટુ, જોઈએ તેના પર બીના કરે, નમાઝને પુરી કરે, અને એ પછી ફરી પાછી નમાઝે અહતયાત પડે. અને અસલ નમાઝ પણ ફરીથી પડે.

જે કોઈ ને નમાઝે નાફિલા કે નમાઝે અહતયાતના કોઈ ભાગમાં શંકા ઉત્પન્ન થાય, તો એનો હુકમ વાજીબ નમાઝ પ્રમાણે છે, એટલે એ કે એ ભાગને બગ્ગવી લાવવાનો મહલ મોજુદ હોય તો એને બગ્ગવી લાવે, અથવા જે એ પછીના ભાગોમાં દાખલ થઈ ચુક્યો હોય તો આગળ વધે.

ઝન્નીયાત

નમાઝમાં ઝન (૨)એ ચીઝો સખંદી થઈ શકે છે, એક તો ફઝ્સે.(કામ) નમાઝથી, અથવા રકાતથી, બન્નેને અલગ અલગ બ્યાન કરવામાં આવે છે.

૬૦

(૧) મુનાશીએ નમાઝ એટલે નમાઝને બાતીલ કરવાવાળી ચીઝો.

(૨) ઇન્સાનના મગજમાં કોઈ હાલત સખંદી જે એક વિચાર કાયમ થઈ જાય છે એની થોડી એક રિતો છે. પ્રથમ તો એક જે હાલત સખંદી જે વિચાર કાયમ છે એની વિરૂધ્ધ સ્થાનને મગજ બીહુલ નક્કી કરે છે. અથવા એ કે તદ્દન નક્કી નથી કરતો, પરંતુ મગજની હાલત એ સ્થિતી નજીક છે અથવા એ કે એની બરાબર અથવા વિરૂધ્ધ દરેક બે ભાગો સખંદી બરાબર છે. અને કોઈ ભાગને આગળ નથા ધરતો, પ્રથમ સુરતને યકીન કહે છે, બીજીને ઝન અને ત્રીજી હાલતને શક કહે છે.

નમાઝ સંબંધીનું ઝન

ચાર રકાતી નમાઝમાં છેલ્લી બેરકાતમાં રકાત સંબંધી જે ઝન પેદા થાય એ યકીનનાં હુકમોમાં છે, જેવી રીતે કે કાઢતે એ ખખર ન હોય કે મારી આ ત્રીજી રકાત છે કે ચોથી, અને બન્નેમાંથી એક પર ઝન કાયમ થઈ જાય, તો એ ઝન પર બીના કાયમ કરે, એની નમાઝ સહીહ છે, એને નમાઝે અહેતયાત લાઝીમ નથી. પરંતુ બે રકાતી અને ત્રણ રકાતી નમાઝમાં અને ચાર રકાતી નમાઝની આગલી બેરકાતમાં ઝનનો ભરોસો કરવો મુશ્કીલ છે. અહેવત (વજુહી) એ છે કે ઝનના હુકમ પર પણ અમલ કરે, અને પછીથી અસલ નમાઝ પણ ફરીથી બજાવી લાવે. પરંતુ જે શુરૂમાંજ કાઢતે શંકા થાય અને વિચાર કર્યા પછી શંકાની જગાએ કાઢ એક બાજુ પર ઝન કાયમ થઈ જાય તો જે જગા સંબંધી ઝનનો ભરોસો કરવામાં આવ્યો છે, ત્યાં એજ પ્રમણે અમલ કરે, અને જે એની વિરુદ્ધ આ સ્થિતિ થાય કે પ્રથમ બન્ને બાજુ (રકાત) માંથી કાઢ એક બાજુ સંબંધી ઝન કાયમ થઈ જાય, અને એ પછી કાઢ એક ખિસ્સા સંબંધી વિચાર જતો રહે અને શંકા સ્થાન હોય તો અહિં શંકાનોજ હુકમ લાગુ પડશે. ગરજ કે શંકા અને ઝનની સ્થિતિ વચ્ચે ફેરફારોની હાલતમાં બીજી હાલતનો એઅતેબાર કરવો પડશે. ભલે પછી બીજી હાલત જોઈએ તો શંકાની હોય કે ઝનની બદલે જે કાઢ માણસને પ્રથમ તો કાઢ એક બાજુ પ્રત્યે ઝન કાયમ થઈ જાય, અને એ પછી એ બાજુને મુકી એનું ઝન બીજી બાજુ તરફ ફરી ગયું હોય, તો બીજા ઝન પર બીના (કાયમ) કરવી જોઈએ. તેવીજ રીતે શંકાનો પણ એજ હુકમ છે. જેવી રીતે કે કાઢ માણસને પ્રથમ બીજી અથવા ત્રીજી રકાતમાં શંકા ઉત્પન્ન થઈ અને તેણે એ રકાતને ત્રીજી નકી કરી એ પછી એની શંકા બદલાઈ ગઈ અને એ શંકા ઉત્પન્ન થઈ કે આ રકાત ત્રીજી છે કે ચોથી, અથવા જેવી રીતે કે પહેલી છે કે બીજી તો ત્રીજી અને ચોથી રકાતનાં શકની હાલતમાં ચોથી પર બીના કરે. અને એજ શકના હુકમ પર અમલ કરે, અને પહેલી અને બીજી રકાતના શકની હાલતમાં નમાઝને બાતીલ સમજે. તેવીજ રીતે ઝન અને શંકાની સર્વ ફેરબદલીઓનો હુકમ છે. એટલે બીજી હાલત પર અમલ કરે. અને અથવા કાઢ માણસને માટે તરફુદ ની હાલત પેદા થાય અને એ યકીન ન કરી શકે કે આ વખતે જે હાલત મારા મગજમાં છે, એ શંકા છે કે ઝન, તો એ બાબતને શંકાજ સમજે. અને શંકાનો હુકમ જારી કરે. જેવી રીતે કે કાઢ માણસને ખખર ન હોય કે આ મારી રકાત ત્રીજી છે કે ચોથી અને શંકા ઉત્પન્ન થાય કે જે ત્રીજી રકાત સંબંધી મારે ધારવું છે, એ ઝન છે કે નહિ તો એજ સમજે કે ઝન નથી, અને ત્રીજી અને ચોથી રકાતની શંકાનો હુકમ લાગુ પાડે, બાકી આજ સર્વ સ્થિતિના હુકમો છે.

કાર્યો સંબંધીનું ઝન

ધારો કે કાઢ માણસને ખખર ન હોય કે આ મારો પહેલો સિજદો છે કે બીજો અને એને એ ઝન થઈ જાય, કે જાણે પહેલો સિજદો છે, અથવા સમજે કે એ ઝન કાયમ થઈ જાય કે આ બીજો સિજદો છે, અથવા કાઢ માણસને ખખર ન હોય કે હું હમ્દ પડી ચુક્યો છું કે નહિ. અને એનું ઝન એક બાબત પર કાયમ થઈ જાય.

તો એ જન યજ્ઞીનનાં હુકમમાં નથી, પરંતુ અહિંતયાતની તરફદારી કરવી જોઈએ. જેનાં અર્થ એ છે કે, કેટલીક રીતોમાં એ જનને શંકાની ગણતરીમાં આપવામાં આવશે, અને કેટલીક રીતોમાં યજ્ઞીનની, અને નમાઝને ફરીથી પડવી પડશે. એનો હાંસીલ મતલબ એ કે જન, કાં તો મસલન એવા કામોથી સમંદમાં હશે, જેનો વધારો નમાઝમાં નુકસાન કરતાં નથી, જેવી રીતે કે, કરાઅતે, હમદ, સુરા, તસ્બીહાતે અરબીઅ ઝીક્રો અથવા એવા કામોથી સમંદીત હશે, અને જેનો વધારો નમાઝમાં નુકસાન કરતા છે એ જેવી રીતે કે રૂકુઅ સિજદા, વિગેરે.

પ્રથમ સુરતનો હુકમ એ છે કે એ કામનો મહલ (સમય) બાકી હોય તો જન જોઈએ તે હિસ્સો હોય એ કામને બજાવી લાવે, અને જો મહલ બાકી ન હોય અને જન પણ એજ હોય કે હું એને બજાવી ચુક્યો છું તો ત્યાંથી આગળ વધી જાય, જેવી રીતે કે શંકાની હાલતમાં હુકમ આપવામાં આવ્યો હતો, અને જો જન એ હોય કે હું એ કામને નથી બજાવી લાવ્યો તો ત્યાંથી પાછો ફરી એ કામને બજાવી લાવે, જેવી રીતે કે જો કોઈ માણસને શંકા ઉત્પન્ન થાય કે મેં હમદ પડ્યું છે. કે નહિ, અને હજુ (બીજા) સુરાને શરૂ ન કર્યું હોય તો હમદ ને પડવું જોઈએ. ભલે જન એ હોય કે હું હમદ પડી ચુક્યો છું, અથવા ન પડ્યા સમંદી જન કાયમ હોય. અને જો સુરા અથવા કુતુબ શરૂ કરવા પછી શંકા ઉદભવે કે મેં હમદ પડી છે કે નહિ અને એનો જન એ હોય કે હું હમદ પડી ચુક્યો છું તો ત્યાંથી આગળ વધે, અને એ સમજે કે હું પડી ચુક્યો છું. અને જો એનું જન એ હોય કે હું હમદ નથી પડ્યો તો ત્યાંથી પાછો ફરી હમદ પડે, એજ હુકમ સર્વ જગાએ છે. જે એના જેવાં છે

બીજી રીત સમંદી એ હુકમ છે. કે જો હજુ એ કામનો મહલ (સમય) બાકી છે અને એ માણસનું જન એ છે કે હું એ કામને નથી બજાવી લાવ્યો તો એને બજાવી લાવે, જેવી રીતે કે શંકાની જગાએ હુકમ આપવામાં આવ્યો હતો. અને જો એનું જન એ હોય કે હું એ કામને બજાવી ચુક્યો છું તો અહિંતયાત (વજુબી) એ છે કે જનપર અમલ કરે અને ત્યાંથી આગળ વધીને નમાઝને પુરી કરે, અને એ પછી ફરીથી નમાઝને બજાવી લાવે અને જો એ કામનો મહલ (સમય) ગુજરી જવા પછી શંકા ઉદભવે, અને એનું જન એ હોય કે હું એ કામને બજાવી ચુક્યો છું, તો ત્યાંથી આગળ વધે, અને જો જન એ હોય કે મેં એ કામને નથી કર્યું તો ત્યાંથી પાછો ફરી એ કામને બજાવી લાવે, અને નમાઝને પુરી કરી, ને ફરીથી પણ નમાઝ પડે. ધારે કે કોઈ માણસને એ બજાવ ન હોય કે મેં એક સિજદો કર્યો છે કે બન્ને સિજદા કરી ચુક્યો છું અને હજુ લગી તશહુદ કે કયામમાં દાખલ ન થયો હોય, અને એનું જન એ હોય કે મેં માત્ર એકજ સિજદો કર્યો છે, તો એક સિજદો બીજો બજાવી

લાવે. એની નમાઝ સહી છે. જેમ કે શંકાની બાબમાં હુકમ આપવામાં આવ્યો હતો, અને જો એનું ઝન એ હોય કે બન્ને સિજદા કરી ચુક્યો છું, તો ઝનપર અમલ કરે, અને નમાઝ ખતમ કર્યા પછી ફરીથી નમાઝ બગાડી લાવે. અને જો એ શંકા કયામ અથવા તશહુદમાં દાખલ થવા પછી ઉત્પન્ન થાય અને એનું ઝન એ હોય કે, બન્ને સિજદા કરી ચુક્યો છું. તો ત્યાંથી આગળ વધે એની નમાઝ સહી છે. અને જો એનું ઝન એ હોય કે, એકજ સિજદો કર્યો છે. તો ત્યાંથી પાછો ફરી એક સિજદો બીજો બગાડી લાવે. અને નમાઝ ખતમ કરવા પછી, ફરીથી નવેસર નમાઝ બગાડી લાવે. એજ હુકમ આ સર્વ કામો સમંદી છે, જે રૂકુઅ વિગેરે પ્રમાણેનાં રુકન છે,

સહવિચ્ચાત

સહવીચ્ચા, તો રકાત જોડે સમંદીત થશે અથવા નમાઝના કામોથી અને નમાઝના કામોમાં પણ અરકાને નમાઝ જોડે સમંદીત થશે અથવા ગ્યર અરકાન જોડે. વળી સહવન કોઈ કામ વધુ થયું હશે કે, એછું દરેકની વિગત અત્રે વર્ણવવામાં આવે છે.

સહવ રકાત સમંદી

જો કોઈ માણસ એક અથવા એકથી વધુ રકાત સહવન (ભૂલથી) નમાઝમાં વધારે પડી જાય તો નમાઝ બહાર સુરત બાતીલ છે. અને જો સહવન એક અથવા એકથી વધુ રકાત, એછી પડે, અને સલામ પછી યાદ આવે, પસંને હજુ લગી એ કામોમાંથી જે કસદન અથવા સહવન, મનાશીએ નમાઝ છે (જેમંકે હફસ, અથવા કિબ્લા બાજુ પીઠ થઈ જવું) કોઈ હુકમ અમલમાં ન આવ્યું હોય, અને એને યાદ આવી જાય તો તુરતજ ઉભો થઈ બાકીની નમાઝને બગાડી લાવે. અને મધ્યમાં જે વધુ સલામ બગાડી લાવ્યો છે. એને માટે બે સિજદા સહુના બગાડી લાવે, નમાઝ સહી થઈ જશે. એવીજ રીતે એનાથી કોઈ એવી બાબ બની ગઈ હોય જેનું અમદન (જાણીબુજીને) બગાડી લાવ્યું નમાઝમાં ખિલાફ છે. પરંતુ સહવન થઈ જવું વાંધો નથી. જેવી રીતે કે નમાઝમાં વાત કરી લેવી (જેવી રીતે તક્સીલ બ્યાન થઈ ગઈ છે.) તો પણ ઉભા થઈને બાકીની નમાઝ બગાડી લાવે, અને બે સિજદા સહુના વચ્ચે વાત કરવાને કારણે બગાડી લાવે, અને જો હફસ બહાર થયું હોય અથવા કિબ્લા તરફ પીઠ થઈ ગઈ હોય કિંવા એ પ્રકારનું વધારે કામ થઈ ગયું હોય. જેને અગે નમાઝ ટુટી જાય છે, અને એ વખતે એને યાદ આવે તો નમાઝ બાતીલ છે.

સહવ, અજઝા (ભાગે) સખ દી

જો કોઈ માણસ કોઈ રૂકનને નમાઝમાં સહવન (અંગણપણે) વધારે બગ્ગવી લાવે તો નમાઝ બાતીલ છે. અને જો કોઈ જુઝવ (ભાગ) ગયરરૂકની જેમકે કરામત, અથવા એક સિજદા, કે તશહુદને ભુલથી વધારે બગ્ગવી લાવે તો એની નમાઝ સહી છે. પરંતુ જો સહવન કોઈ નમાઝના ભાગને બગ્ગવી લાવવાથી સહવન રહી જો કોઈ અને હજુ એ પછીના રૂકનમાં દાખલ ન થયો હોય, તો ત્યાંથી પાછો ફરી એ ભાગને બગ્ગવી લાવે, ભલે પછી એ સહવવાળા અરકાનમાંથી હોય. કે અર રૂકની હોય, જેવી રીતે કે કુનુત પછી અને રૂકુઅમાં દાખલ થવા પહેલાં કોઈ માણસને યકીન થઈ જાય કે મેં હમ્દ નથી, પડ્યું તો ત્યાંથી પાછો ફરી હમ્દ પડે. (૧) ધારે કે કોઈ માણસને (રૂકુઅમાં, પહોંચવા પહેલાં) યકીન થઈ જાય કે એક સિજદા અથવા બે સિજદા બગ્ગવી લાવવા રહી ગયા છે, તો ત્યાંથીજ પાછો ફરીને બગ્ગવી લાવે, અને જો પાછલા રૂકનમાં દાખલ થઈ ચુક્યો હોય અને સહવસુદહ જુઝવ, અરકાને નમાઝમાંથી હોય તો નમાઝ બાતીલ છે. જેવી રીતે કે કોઈ માણસ ને રૂકુઅમાં દાખલ થવા પછી યકીન થઈ જાય કે આગલી રકાતના બન્ને સિજદા બગ્ગવા હું ભુલી ગયો છું તેવીજ રીતે જો કોઈ માણસ રૂકુઅ કરવા ભુલી જાય અને બીજા સિજદામાં પહોંચી જઈને એને યાદ આવે તો નમાઝ બાતીલ છે. અલબત્તા જો કોઈ માણસ રૂકુઅ કરવું ભુલી જાય અને પહેલાંજ સિજદામાં અથવા પહેલાં સિજદા પછી અને બીજા સિજદામાં દાખલ થવા પહેલાં એને યાદ આવી જાય તો, બનવા જોગ છે કે નમાઝ સહીલ થઈ જાય, એને જોઈએ કે ત્યાંથીજ પાછો ફરી, ઉભો થાય અને રૂકુઅ કરે, (અને રૂકુઅ પછી સિજદા બગ્ગવી લાવે) અને સિજદા વધારે થવાને કારણે બે સિજદા સહુના બગ્ગવી લાવે, આ બાબદ સખંદી નમાઝ સહી થવાની આશા આ બિનાપર છે કે સિજદાથી પાછા ફરવું અને રૂકુઅ કરવાથી રૂકનનો વધારો લાઝીમ નથી આવતો પરંતુ આ જોતા અહવત (એરતેહબાબી) એ છે કે બીજી વખત નમાઝ બગ્ગવી લાવે. પરંતુ સહવવાળા ભાગે વિ: રૂકન હોય અને બીજા રૂકનમાં દાખલ થવા પછી યાદ આવે તો નમાઝ બાતીલ નથી. અને કંઈ કરવું પણ નહિ પડે. અલબત્તા જો કોઈ માણસ તશહુદ, અથવા એક સિજદા ભુલી ગયો હોય, અને બીજી રકાતના રૂકુઅમાં દાખલ થવા પછી યાદ આવે તો નમાઝ બલાસ કરવા પછી સહવવાળું તશહુદ, અથવા સિજદાને બગ્ગવી લાવે. અને પછી બે સિજદા સહુના બગ્ગવી લાવે નમાઝ દુરસ્ત થઈ જશે.

આ જગાએ ત્રણ મસઅલા વર્ણુવા જોગ છે.

(૧) હમ્દ પછી બીજો સુરો પડે અને એ પછી કુનુત અને એ પછી રૂકુઅમાં જાય એટલે નમાઝની તરતીયને દુરસ્ત કરી લ્યે. એ પહેલાં જો સુરા અને કુનુત પડી ચુક્યો છે એ વધારાના થયા એનો બદલો, સિજદા સહુથી કરવો જોઈએ.

મસઅલો

જો કોઈ માણસ રૂકુઅ અથવા સિજદામાં ઝીક (પડવું) કરવું ભૂલી જાય અને રૂકુઅ કે સિજદામાંથી માથું ઉપાડવા પછી યાદ આવે, તો એની નમાઝ સહી છે. બીજી વખતે રૂકુઅ કે સિજદામાં જઈને ઝીક બગાડી લાગવાની જરૂર નથી. ભલે પછી પાછળનાં રૂકનમાં દાખલ નથી થયો. પરંતુ ઝીકનો ખાસ મહલ વહી ગયો છે.

મસઅલો

જો કોઈ માણસ એક સિજદો અથવા તશહુદને ભૂલી જાય અને સલામ ફેરવવા પછી યાદ આવે, તો ભલે બીજી વખતે (ફરીને) નમાઝમાં દાખલ નથી થઈ શકતો, બલકે એજ હાલતમાં સિજદો અથવા તશહુદની કઝા કરે અને બે સિજદા સહુના બગાડી લાવે, પરંતુ જો બેઠી રકાતનાં બે સિજદા કરવા ભૂલી જાય અને સલામ પછી યાદ આવે તો અલ્લવત એ છે કે ત્યાંથીજ પાછો ફરી સિજદા બગાડી લાવે, અને પછી તશહુદ અને સલામ એ પછી નમાઝને ખતમ કરે. અને બે સિજદા સહુ આગલો તશહુદ વધારે થઈ જવાને કારણે અને બે સિજદા સહુ આગલા મહલ વગરના સલામ ને કારણે બગાડી લાવે અને પછી નમાઝ પણ બીજી વાર પડે.

મસઅલો

જો કોઈ માણસ સુન્નત નમાઝમાં કોઈ ભાગ સલ્વન વધારે કરી નાખે તો એની નમાઝ ખાતીલ નહિ થાય, ભલે પછી વધારો રૂકનનો ભાગ કેમ ન હોય, અને સિજદે સહુ પણ એને માથે નહિ થાય, અને જો કોઈ માણસ સુન્નત નમાઝમાં કોઈ ભાગને બગાડવાં ભૂલી જાય, અને નમાઝમાંજ યાદ આવી જાય, તો ત્યાંથી પાછો ફરી એ ભાગને પુરૂ કરે, અને એ ભાગથી પાછો નમાઝનો સિત્તસિલો શરૂ કરે, ભલે પછી એ ભાગની પછી રૂકનમાં દાખલ થઈ ચુક્યો હોય. અને આ વધારાને કારણે, જે એ ભાગને મુકી આપવાને કારણે વધારે અમલમાં આવ્યા છે, સિજદે સહુ લાઝીમ નહિ આવે. અને જો સલામ પછી યાદ આવે, તો જો એ ભાગ નમાઝનું રૂકન છે, તો નમાઝ ખાતીલ છે. અને જો અર રૂકન છે તો નમાઝ દુરસ્ત છે. અને ભલે કંઈ પણ એને કરવું ન જોઈએ.

જો કોઈ માણસ ને તશહુદ પડતામાંજ એ શંકા થાય કે આ તશહુદ અરલ નમાઝનું છે કે હું સિજદે સહુ સમંદી તશહુદ પડી રહ્યો છું, જે માટે બગાડી લાગવાનું હતું, તો એ એજ નક્કી કરે કે આ તશહુદ અરલ નમાઝનું છે અને નમાઝને પુરી કર્યા પછી સિજદે સહુ બગાડી લાવે, એવીજ રીતે જો સિજદામાં શંકા થાય કે હું આ સિજદો નમાઝનો પડું છું કે જે સિજદે સહુ મારે જોખમે હતા એના સમંદી આ સિજદો કરી

રહ્યો છું તો એ સિજદાને નમાઝનો સિજદો સમજી નમાઝને પુરી કરે, અને એ પછી સીજદે સહુ બગ્ગવી લાવે, અને જો તઅક્રીબ (દુઆ તસ્બીહ વિ:) પડતામાંજ કોઇ માણસને શંકા ઉત્પન્ન થાય કે સહુના સિજદા મારે માથે હતા, તે મે બગ્ગવી લીધા કે નહિ, તો લાઝીમ છે કે સિજદે સહુ બગ્ગવી લાવે

સિજદે સહુ

જે સીજદા સહુ થોડીએક ચીજો માટે વાજીબ છે.

(૧) નમાઝમાં સહવન મહલ વગર કલામ (વાત) કરવાને કારણે. (૨) જે મહલ સલામ ફેરવી લેવાને કારણે, (૩) ચેથી અને પાંચમી રકાતનાં (સીજદાપુરા કરી લીધા પછી) શંકાને કારણે જેમકે બ્યાન થઇ ચુક્યું છે. (૪-૫) તશહુદ અને એક સીજદાને ભુલી જવાને કારણે. આ બંને જગ્યાએ વાજીબ છે કે પ્રથમ બુલાઇ ગયેલી તશહુદ અને સિજદાની કઝા કરે, અને ફરીથી દરેકને માટે જે સીજદા સહુનાં બગ્ગવી લાવે. એમ પણ શક્ય છે કે કોઇ માણસથી એકજ રકાતનો એક સિજદો બુલાઇ ગયો હોય અથવા અનેક રકાતમાંથી એકેક સીજદો ભુલી ગયો હોય, તો જો કોઇ માણસ જે અથવા ત્રણ રકાતોમાંથી એકેક સિજદો ભૂલી ગયો હોય તો, નમાઝ પછી ભુલી ગયેલા સિજદાઓની કઝા કરે, અને પછી દરેક સિજદાઓને કારણે જે, જે, સિજદા સહુના બગ્ગવી લાવે. સિજદે સહુને નમાઝ પછી, તુરતજ બગ્ગવી લાવ્યું જોઇએ. અલબત્તા બુલાઇ ગયેલા નમાઝના ભાગોની કઝા પણ કરવી હોય તો કઝા પ્રથમ બગ્ગવી લાવે, અને પછી સિજદે સહુ બગ્ગવી લાવે. તેવીજ રીતે નમાઝે અહતયાત પણ પડવાની હોય તો પ્રથમ નમાઝે અહતયાત પડે, પછી સિજદે સહુ કરે, અને જો બુલાઇ ગયેલા નમાઝના ભાગોની કઝા પણ કરવાની હોય અને નમાઝ અહતયાત પણ પડવાની હોય તો અખતયાર છે, કે બંનેમાંથી જેને ચાહે પહેલે અદા કરે. જોકે અહતયાત (એસ્તેલગાબી) એ છે કે નમાઝે અહતયાત પ્રથમ બગ્ગવી લાવે, અને જો કોઇ માણસ સિજદે સહુ કરતા ભુલી જાય તો જ્યારે પણ યાદ આવે બગ્ગવી લાવે, ભલે પછી કોઇ મનાશીએ નમાઝ પણ અમલમાં લાવી ચુક્યો હોય, પરંતુ નમાઝને કંઇ આંચ નહિ પહોંચે.

સિજદે સહુમાં થોડીએક આબદ વાજીબ છે.

(૧) નિયત, (૨) જે વખત જે સીજદા બગ્ગવી લાવે, (૩) બંને સિજદામાંથી દરેકને માટે ઝીક કરે, અથવા તો, બીરમીદલાહે વ બીદલાહે, વ સદત્તદલાહે અત્તામોહુમ્મદીન, વ આલે મોહુમ્મદ, કહે અથવા બિરમીદલાહે વ બીદલાહે, અદલાહુમ્મા સદત્તઅદલા મોહુમ્મદીન વ આલે મોહુમ્મદ અથવા બિરમીદલાહે વ બીદલાહે, અરસસામો અલયક અરયોહુન્નબીયો વ રહમતુદલાહે વખરકાતોહુ, (૪) અહતયાત પ્રમાણે (વજુબી) જેટલી વાતો નમાઝનાં સિજદામાં

શરત છે, એ સર્વને ધ્યાનમાં રાખે, (૫) સિજદા પછી નમાઝની જેમ તશાહુદ પડે (૬) તશાહુદ પછી સલામ, એટલે, અરસલામો અલયકુમ પડે, અને અહવત (વજુખી) એ છે કે વરહુમતુદલાહે વખરકાતોહ, પણ એની સાથે પડે.

નમાઝે આયાત

આ નમાઝ ચંદ્રગ્રહણ, અને સુર્યગ્રહણ ને કારણે વાજીબ થાય છે. ભલે પછી (સુર્ય કે ચંદ્રના) થોડા ભાગને ગ્રહણ લાગ્યું હોય, અને એટલું ગ્રહણ ભયનું કારણ પણ ન હોય, અથવા જલજલો (ધરતીકંપ વિ.) થાય અને ભયનું કારણ પણ ન હોય. એવીજ રીતે સખત પવન, અથવા ગરમ પવનના ચાલવાને કારણે, અથવાં સખત તારીફી ફેલાઈ જવાને કારણે, અથવાં યર મામુત્રી ગરજ (ગર્જના) ની ચમકને કારણે, અને તેવીજ રીતે અન્ય આસ્માની મુસીબતો (ભય)ને કારણે વાજીબ થાય છે. જે સર્વ પ્રકારે મનુષ્ય માત્રને માટે ભયનું કારણ હોય છે. ભલે પછી કોઈ માણસ પોતે ન પણ ડરે.

નમાઝે આયાત બે રકાતી નમાઝ છે. દરેક રકાતમાં પાંચ રુકુઅ અને બે સિજદા હોય છે. જેની વિગત આ પ્રમાણે છે, નિયત કરિને તકબીર (અલ્લાહો અકબર) કહે. અને અલ્લમ્દ અને બીજો એક સુરો પડ્યા પછી રુકુઅમાં, જાય, રુકુઅમાં ઝીકે કર્યા પછી માથું ઊપાડી, પછી (ઉભો થઈ) હમ્દ અને બીજો સુરો પડી એસ્તેલ્યાઅન કુનુત પડે, પછી રુકુઅમાં જાય. અને ઝીકે રુકુઅ પછી પાંછો ઉભો થઈ જઈ સુરે હમ્દ અને બીજો સુરો પડી પાંછો રુકુઅમાં જાય, અને રુકુઅથી માથું ઊપાડ્યા પછી ઉભો થઈ પાંછો સુરે હમ્દ અને બીજો સુરો પડી એસ્તેલ્યાઅન કુનુત પડે. અને રુકુઅ કરે રુકુઅ પછી પાંછો ઉભો થાય અને હમ્દ અને બીજો સુરો પડી પાંછો રુકુઅમાં જાય, એ પછી ઉભો થઈ જાય અને પછી સિજદામાં જઈ બે સિજદા કરે, અને પછી ઉભો થઈને હમ્દ અને બીજો સુરો પડ્યા પછી એસ્તેલ્યાઅન કુનુત પડી રુકુઅમાં જાય, અને એવીજ રીતે પાંચ રુકુઅ પુરા કરે અને પાંચમી રુકુઅ પછી ઉભો થઈ ત્યાંથી સિજદામાં જાય અને બે સિજદા પછી તશાહુદ પડી સલામ ફેરવે.

આ નમાઝને બીજી આ રીતે પણ બજાવી જાય છે, કે તકબીરતુલ એહરામ પછી સુરેહમ્દ પુરૂ પડે અને એક આયાત, (જેવી રીતે કે) સુરેઈન્ના અન્ઝલનાતી પડે, અને રુકુઅમાં જાય, અને રુકુઅથી પાંછો ઉભો થઈ ઇન્ના અન્ઝલનાતી માત્ર બીજી આયાત પડે, (અને કુનુત એસ્તેલ્યાઅન પડે) એવી રીતે પાંચ રુકુઅ બજાવી લાવે, અને દરેક રુકુઅની પહેલાં માત્ર એકેક આયાત, ઇન્ના અન્ઝલનાતી પડતો જાય. અહીં લગી કે

પાંચ રૂકુઅ ખતમ કર્યા લગી એક સુરે હમ્દ અને જેમકે એક સુરે ઇન્ના અઝલનાં પુરી ખતમ કરી હ્યે. અને પાંચમી રૂકુઅ પછી બે સિજદા બગ્ગવી લાવે. એવીજ રીતે બીજી રકાતમાં પણ રૂકુઅ પહેલા એક સુરે હમ્દ પડે અને બીજા એક સુરાને કટકે કટકે પાંચ રૂકુઅ પર જોડી દે અને નમાઝને પુરી કરે. આ બીજી રીતે પણ થઈ શકે છે.

ચંદ્રઅલણ, અને સુર્યઅલણની નમાઝનો વખત અલણ લાગવાની શરૂઆતથી થાય. છે, અને ત્યાં લગી બાકી રહે છે, જ્યાં લગી એ પુર્ણ સાફ થાય, પરંતુ અલવત (એસ્તે-હમાબી) એ છે કે એટલી વેળ ન લગાડે કે અસર સાફ થવી શરૂ થઈ જાય.

ઝલ્લલ (ધરતીકંપ) અને બીજી ભયંકર આસ્માની મુસીબતોને કારણે જે નમાઝે આયાત પડવામાં આવે છે, એ જીંદગીના છેડા લગી અદા (થઈ શકે) છે. પરંતુ અલવત (એસ્તેહમાબી) એ છે કે એ મુસીબતનાં વખતમાંજ બગ્ગવી લાગવામાં આવે. અને જે કોઈ માણસને બરાબર વખતે ચંદ્રઅલણ કે સુર્ય અલણના વખતની બગ્ગવ થાય. અને એ ખાસ કરીને કે ભુલેથી નમાઝે આયાત બગ્ગવી ન લાવે તો એના પર એની કઝા કરવી વાજબ છે. ભલે પછી પુરા ભાગને અલણ ન પણ લાગ્યું હોય, પરંતુ કોઈ માણસ બીલકુલ ગણતો ન હોય, અહીં લગી કે પુરો ભાગ સફ થઈ જાય, તો જે પુરા ભાગને અલણ લાગ્યું ન હતું તો એની પર કઝા લાઝીમ નથી. જે અલણ આખા ભાગને લાગ્યું હતું તો એની કઝા વાજબ છે.

નમાઝે આયાતને જમાતની સાથે અદા કરવી જાએઝ છે. જે કોઈ માણસ ઇમામને પહેલી રકાતની રૂકુઅમાં જુએ તો દરરોજની નમાઝની પેકે ત્યાં (રૂકુઅ) થી જમાતમાં શરીફ થઈ જાય, હમ્દ અને બીજા સુરાની કરાઅત એને માટે સાફાત છે. એવીજ રીતે કોઈ માણસ ધારો કે બીજી રૂકુઅમાં ઇમામને જુએ તો ત્યાંથી સાથે થઈને ઇમામની પાંચમી રૂકુઅ લગી ઇમામની સાથે રહે. અને જ્યારે ઇમામ સિજદામાં જાય તો મામુમ (પાછળ નમાઝ પડનાર) હમ્દ અને બીજા સુરાની કરાઅતની સાથે પોતાની બાકીની રૂકુઅ પુરી કરે. અને પોતાની પાંચમી રૂકુઅ પછી સિજદામાં જાય, અને સિજદામાં અથવા બીજી રકાતમાં ઇમામના ભેગો થઈ જાય, અને જે ચાહે તો ત્યાંથીજ જમાતથી જુદો પણ થઈ શકે છે.

નમાઝે આયાત બે રકાત લેખવામાં આવે છે, પણ જે કોઈ માણસને એની રકાતની સંખ્યામાં શંકા ઉતપન્ન થઈ જાય તો એની નમાઝ બાતીલ છે. અને જે કોઈ રકાતના રૂકુઅની સંખ્યામાં અથવા નમાઝના બીજા ભાગ સખંદી શંકા પેદા થાય તો એની બાઅદ એ સર્વ હુકમો છે જે બ્યાન થઈ ગયા છે, તે નમાઝે યમીઆહ (દરરોજની નમાઝ) પ્રમાણે છે. તેવીજ રીતે અમ્ર (હુકમ) સલવ અથવા મલલ પર અથવા મલલ પછી યાદ આવ્યા સખંદી જે હુકમો દરરોજની નમાઝમાં બ્યાન થયેલાં છે, અહીંયાં પણ લાગુ પડશે. તેવીજ રીતે નમાઝે આયાતમા કોઈ અમ્રનો વધારો કે ઘટારોના હુકમો પણ એજ છે જે દરરોજની નમાઝમાં બ્યાન થયેલા છે.

બીજી વાજીબ નમાઝો

દરરોજ (પાંચ વખત)ની નમાઝો અને નમાઝો આયાત ઉપરાંત બીજી વાજીબ નમાઝો થોડી એક છે. જે વિસ્તારવાર વર્ણવવામાં આવે છે.

નમાઝે કઝા

જો કોઈ માણસ વાજીબ શરતો મોજુદ હોવા છતાં, વાજીબ નમાઝોને અસ્યાનન (ગુનેહગાર રીતે) તરક કરી દે, અથવા કોઈ માણસ નમાઝને વખતે સુઈ ગયો હોય, અથવા સહવન ન પડે અથવા નમાઝને વખતે વઝુ કે તયમ્મુમ ને માટે પાણી કે ખાક કંઈ પણ ન હોય, અથવા કોઈ વસ્તુનો પોતે ઉપયોગ કર્યો હોય જેને કારણે નમાઝને વખતે બેહોશ થઈ ગયો હોય, તો એ સર્વ સંજોગો ને માટે નમાઝની કઝા વાજીબ છે. પરંતુ જો કોઈ નમાઝને હયઝ નિકાસને કારણે મુકાણી હોય, તો એની કઝા લાઝીમ નથી. એ શરતે કે નમાઝના પુરા વખતમાં હયઝ કે નિકાસનો સંજોગ કાયમ રહ્યો હોય. પરંતુ જો કોઈ સ્ત્રીને હયઝ કે નિકાસથી પાક થવાની લાલતમાં નમાઝ અદા કરવાને માટે પ્રથમ કે આખરમાં પુરતો વખત મલી જાય, અને એ વખતે નમાઝ બગાડી ન લાવે તો એની પર એની કઝા કરવી વાજીબ છે બલકે જો હયઝ કે નિકાસથી પાક થઈને નમાઝના આખરી વખતમાં તેણીને એક રકાત નમાઝનો પણ વખત મળી જાય તો એની પર નમાઝ પડવી વાજીબ છે. અને એની એ નમાઝ અદામાં લેખાશે. અને જો ગુનોહ કરે અને એ વખતે નમાઝ ન પડે તો એની પર એ નમાઝની કઝા વાજીબ છે. અકવા એ છે કે દરરોજની નમાઝોની કઝા તરતીબ પ્રમાણે બગાડી લાવી વાજીબ નથી, જો કે વિતી ગયેલા દિવસોની નમાઝ પહેલાં, એના પછીના દિવસોની કઝા નમાઝ બગાડી લાવી જાયેઝ છે. બલકે જો એકજ દિવસ સવારની કે ઝોહરની નમાઝ કઝાં થઈ ગઈ હોય, તો નમાઝ પડનારને અખતયાર છે કે જે નમાઝની કઝા જોઈએ તે પહેલે બગાડી લાવે. અલબત્ત એકજ દિવસની ઝોહરયન (ઝોહર અસર) અથવા મગરીબયન (મગરીબ ઇશા) ચુકી જવાયું હોય તો ઝોહરની કઝા પહેલે અને અસરની કઝા પછી પડે, તેવીજ રીતે મગરીબ પહેલા અને ઇશાની પછી કઝા બગાડી લાવી જોઈએ. એ વિરુદ્ધ પડવી જાયેઝ નથી. પરંતુ અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે સખંદીત સર્વ ચુકી ગયેલ નમાઝોની કઝા તરતીબ પ્રમાણે બગાડી લાવે. અને જો તરતીબ ખખર ન હોય તો એ રીતે પડે કે તરતીબ ઉત્પન્ન થઈ જાય એ શરતે કે દુશ્વારી કે મુશ્કેલીનું કારણ ન હોય જો કોઈ માણસ સમજતો હોય કે મારાથી પાંચ દિવસમાં, દરરોજ એકેક નમાઝ ચુકી જવાઈ છે. (અને એ ખખર ન હોય કે કયા દિવસની કઈ નમાઝી ચુકાણી છે) તો

પાંચે દિવસની કઝા બગ્ગવી લાવે. તેવીજ રીતે એનાથી ઘણી એક નમાઝો ચુકી જવાણી હોય, અને એની તરતીય ખબર ન હોય, તો એટલી હદે કઝા નમાઝો પડે કે એને યકીન થઈ જાય કે મારી સર્વ ચુકાયેલી નમાઝો તરતીય પ્રમાણે અદા થઈ ગઈ,

કઝા નમાઝને અદા નમાઝ પહેલા પડવી વાજીબ નથી, જો કે કઝાને પ્રથમ પડવી અહવત (એસ્તેહ્યાબી) છે, ખાસ કરીને જો કઝા નમાઝ માત્ર એકજ હોય અને ખાસ કરીને જો એ નમાઝ તેજ દિવસનીજ હોય. “પુરી અને કસર નમાઝ” સમંદી એ ધ્યાન રાખવું પડશે કે, એ નમાઝો જે હાલતમાં ચુકી જવાઈ હોય એ રીતની એની કઝા બગ્ગવી લાગવી જોઈએ. જેમકે કોઈ માણસથી કોઈ નમાઝ હાલતે હઝર (વતનમાં) ચુકી જવાઈ છે, અને એ આ વખતે મુસાફર છે. તો પુરી નમાઝની કઝા બગ્ગવી લાગવી જોઈએ, અને જો કોઈ માણસથી જે નમાઝ ચુકી જવાઈ છે, એ એના શરૂ વખતમાં તો હાલતે સફરમાં હતો, અને આખરી વખત હાલતે હઝર (વતનમાં) અથવા એથી ઉલ્ટુ તો આખરી વખતની હાલત પર દારો મદાર રહેશે. (૧)

નમાઝે વાલે દયન

આપથી બદ્દે અહવત (વજુબી) પ્રમાણે, માંથી પણ જે નમાઝ કોઈ વાંધાને કારણે ચુકી જવાણી હોય, એની મહુમના વલી પર કઝા બગ્ગવી લાગવી વાજીબ છે. વલીના અર્થ મહુમનો મોટો દિકરો છે. પરંતુ જો મોટી ઔલાદ દિકરી છે તો એની પર વાજીબ નથી, અને એ શરત નથી કે આપના મરણ સમયે દિકરો મોજુદ હોય, અને બાલેગ હોય, જો મય્યતના બાળકો ન હોય અથવા હોય, પરંતુ નમાઝ એના (મુરદા)થી કોઈ કારણ વગર ચુકાઈ હોય તો અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે મય્યતનો બાલીગ વારસ મય્યતના તરકામાં (મુકેલી મિલકતમાં) થી, પોતાના ભાગમાંથી કોઈને બદ્દે (મજદુરી) આપીને મય્યતની નમાઝો અદા કરાવે, જો મય્યતે પોતાની નમાઝોને મજદુરીથી અદા કરાવવાની વસિયત કરી હોય તો એની મીલકતના ત્રીજા ભાગમાંથી બદ્દે કાઢવામાં આવશે, પરંતુ જો વારસ રાજી હોય તો અસલ (૨) મિલકતમાંથી મજદુરી લેવામાં આવશે. અને અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે બાલીગ મહુમનો વારસ પોતાના હિસ્સા સમંદી રઝામંદી આપી દે, જો મય્યતનો વલી મય્યતની

(૧) ધારો કે કોઈ માણસ સફરમાં હોય અને કઝા નમાઝો બગ્ગવી લાગવા માંગતો હોય તો જો એનાથી વતનની (પુરી) નમાઝો કબ્જ થયેલી બગ્ગવા માંગે તો પુરી નમાઝો અદા કરે, તેવીજ રીતે વતનમાં સફરના હાલતની કઝા નમાઝો કસર (કઝા) બગ્ગવી લાવે.

(૨) તકાવત એટલો છે કે ત્રીજા ભાગમાંથી રોઝા, નમાઝ અદા કરવામાં આવશે, તો રકમ ત્રીજા ભાગની અંદર રહેશે. અને અસલ મિલકતમાંથી જો આપવામાં આવે તો બગ્ગવા જોગ છે કે ત્રીજા ભાગ કરતાં પણ વધી જાય, તો પણ અદા થઈ જશે.

(ઉદ્દી અનુવાદક)

નમાઝોની કઝા બગલની લાગવા પહેલાં પોતે મરી જાય તો મય્યતના બીજા વારસ પર પ્રથમ નમાઝોની કઝા બગલની લાગવીવાળી નથી, અને મય્યતના બાકીના વલીયો પર પણ વાળી નથી.

મય્યતના વલીએ નમાઝો અદા કરાવવા બદલ કોઈ માણસને મજદૂરી પર મુકરર કરવું પણ જાએઝ છે.

નમાઝે એજરહ, (ઇજરાની નમાઝ)

જે માણસ કોઈ મુરદાની નમાઝો બગલની લાગવા માટે અજર થયો હોય, થયો એની પર વાળી છે કે મુસતહ્યાત (સવાબી) અને ક્યફ્યાત (બાબદો) નમાઝ સમંદી જે કંઈ પોતાને જોખમે લઈ લીધી હોય, એને બગલની લાવે. એ શરતે કે મજદૂરીમાં એ સર્વ ક્યદો લગાડી દેવામાં આવી હોય, જો એ આ બાબદોને બગલની નહિ લાવે તો મજદૂરીનો હક્કદાર નહિ થાય, જોકે મુરદુ અને મુરદાનો વારસ પોતાની ફરજથી સખક દોશ (મુકત) થઈ જશે.

સ્ત્રિ, પુરૂષની નમાઝોની અજર (ઇજરાદાર) થઈ શકે છે, તેવીજ રીતે પુરૂષ, સ્ત્રિની નમાઝોને માટે અજર (ઇજરાદાર) થઈ શકે છે. જો કે અજર સ્ત્રિ, મુરદાની મોટે થી પડવાની નમાઝો, મોટેથી કે ધીમેથી પડવા માટે મુખ્તાર રહેશે, લલે પછી પુરૂષ (મુરદા)ની નમાઝો અદા કરતી હોય તેવીજ રીતે પુરૂષ પર લાઝીમ છે કે મોટેથી પડવાની નમાઝો મોટે બગલની લાવે લલે પછી સ્ત્રિ (મુરદા)ની નમાઝો અદા કરી રહેશે હોય.

નમાઝે જમાઅત

વાળી નમાઝોને જમાતની સાથે બગલની લાગવી મુસ્તહ્યાત (સુન્નત) છે. અને દરરોજની નમાઝોને મટે જમાતની તાકીદ છે. મગરીય, ઇશા અને સવારની નમાઝોમાં ખાસ કરીને વધારે તાકીદ છે. મન્કુલ છે કે એક નમાઝ આલમની સાથે બગલની લાગવી હજર નમાઝોની બરાબર છે. અને જેટલી હદે ફઝીલતની જહાત વધતી જશે એટલી હદે સવાબમાં પણ વધારો થતો જશે. અને જેટલી હદે મામુમન (પાછળ નમાઝ પડનારાઓ) ની સંખ્યા વધતી જશે, સવાબમાં વધારો થતો જશે.

જુમ્માની શરતો મોજુદ હોવાથી નમાઝે જુમ્મામાં જમાત વાળી છે. અને જે માણસનો હમ્દ અને બીજો સુરો બરાબર ન હોય એ નમાઝના વખતમાં પોતાની કરાઅતને સહી કરી શકતો હોય તો બરાબર કરી લે. અને એને અખ્તયાર છે કે જુદી નમાઝ પડે, અથવા જમાઅતની સાથે. પરંતુ વખત તંગ હોવાને કારણે અથવા એવા બીજા કારણને અંગે, વખતમાંજ કરાઅત (પડવું) બરાબર કરી શકતો ન હોય તો એને માટે માત્ર એજ માર્ગ છે, કે જમાતની સાથે નમાઝ પડે, અને જો એ કોઈ પણ રીતે ક્યારેય પણ બરાબર ન કરી શકતો હોય તો એવી હાલતમાં એને માટે જમાત વાળી

નથી. જે પ્રમાણે કરાવત કરી (પડી) શકતો હોય, તે: પ્રમાણે નમાઝ બગાડી લાવે. પરંતુ અલવત (એસ્તેદ્યાખી) એ છે કે આવો માણસ જમાઅતની સાથે નમાઝ પડ્યા કરે.

ઝોજામાં ઝોજી સંખ્યામાં જમાત થઈ શકે છે. એ-એ-છે. એક ઇમામ બીજાને મામુમ. જે મામુમ માત્ર એક પુરૂષ જ હોય, તો મુસ્તહય છે કે એ ઇમામની જમણી બાજુ ઉભો થઈ જાય. અને જે મામુમ સ્ત્રી હોય તો તેણીને ઇમામની પાછળ ઉભુ થઈ જવું જોઈએ.

ઇમામ અને મામુમની નમાઝ હયત (એક રીત) અને કયરીયતમાં બન્ને એક બીજા પ્રમાણે હોવું જરૂરનું છે. એવી રીતે થઈ શકતું નથી કે, ધારો કે, ઇમામ નમાઝે મય્યત, યા હદયન, કે નમાઝે આયાત પડી રહ્યો હોય અને મામુમ એની પાછળ દરરોજની નમાઝ પડવા માંડે. એવી રીતે એથી ઉલ્ટુ એ કે ઇમામ દરરોજની નમાઝ પડી રહ્યો હોય, અને મામુમ એની પાછળ નમાઝે મય્યત અથવા હદની નમાઝ કે નમાઝે આયાત શરૂ કરી દે. પરંતુ નમાઝની રકાતની સંખ્યામાં બન્નેની નમાઝોનું એકજ પ્રમાણ હોવું જરૂરનું નથી. જે કે જાએઝ છે કે હાજર, મુસાફરની, અને મુસાફર, હાજરની પયરવી કરે, અથવા ઇમામની નમાઝ અદા હોય અને મામુમની કઝા, યા ઇમામની કઝા અને મામુમની અદા અને એક હાલત હોય કે ઇમામ દરરોજની (પંચગાનાહ) નમાઝ પડતો હોય અને મામુમ એની પાછળ નમાઝે તવાફ પડવા માંડે, અથવા એથી ઉલ્ટુ જેમ કે ઇમામ નમાઝે તવાફમાં મશ્ગુલ હોય અને મામુમ નમાઝે ચમીયાહ (દરરોજની નમાઝ)માં, એ શક બધું છે. બંને નમાઝે તવાફમાં જમાતનું સહીલ હોવું પણ મુશ્કીલથી ખાલી નથી, જે માણસ પોતાની નમાઝ અલગ પડી ચુક્યો હોય તો એ એજ નમાઝને જમાતની સાથે બીજી વખતે પડી શકે છે. બંને એમ કરવું મુસ્તહય છે. પરંતુ જે ઇમામ, કોઈ નમાઝ બસુન્ત અદા, અથવા કઝા અદતયાતન બગાડી લાવતો હોય તો એદતયાત પ્રમાણે, બંને અકવા પ્રમાણે એ નમાઝમાં એની પયરવી કરવી જાએઝ નથી. બંને પછી મામુમ પણ કોઈ એદતયાતી નમાઝ પડવા માંગતો હોય.

શરાયતે ઇમામે જમાઅત જમાતમા ઇમામ (માટેની) શરતો

(૧) આકીલ (અકલમંદ) હોવું. (૨) ખાલીગ (પુખ્ત વય) હોવું (૩) મોમીન હોવું (૪) પાક પૈદા થયેલ હોય (હલાલ જાદો હોવું) (૫) જે મામુમ (પાછળ નમાઝ પડનાર) પુરુષ હોય તો ઇમામ પણ પુરુષ હોય, અલવત (એસ્તેદ્યાખી) એ છે કે ઇમામ પુરુષ જ હોય, બંને પછી પયરવી કરનાર માત્ર સ્ત્રીઓ જ હોય. (૬) અદાલત જે એક મલેકા (૧) છે. એની સામેતીને માટે એટલું પુરતું છે કે કોઈ માણસની જાહેર હાલત

(૧) મલેકા એ હાલતને કહે છે કે જે ઇન્સાનના નફ્સમા મળી જાય, ઉર્દુમાં મલેકાની તા'બીર હમ અથવા આદતથી સમજી શકાય છે. એટલે જે માણસને ગુનાહોથી બચવાની હમ પડી ગઈ હોય એટલે આદત થઈ ગઈ હોય, એ આદીલ છે.

એવી સારી હોય, જેને જોઈને એ માણસ પર ભરોસો અને ઇત્મીનાન થઈ જાય. (૭) જો મામુમીન ઇસ્તાદાહ (ઉભો થઈને) નમાઝ પડતા હોય તો ઇમામ પણ ઇસ્તાદાહ (૧) નમાઝ પડે. (૮) ઇમામની કરાઅત દુરસ્ત હોય, જો ઇમામ વાજીબ કરાઅતને બરાબર અદા કરી શકતો ન હોય, અથવા કેટલાએક શબ્દોને કરાઅતમાં એક બીજાથી બદલી નાખતો હોય, અને મામુમ એ ભુલથી જાણકાર હોય તો એને એવા ઇમામની પયરવી કરવી જાયેઝ નથી. (૯) મામુમ અને ઇમામના મધ્યમાં અથવા મામુમ અને એની આગલી સફની વચ્ચે કોઈ એવી વસ્તુ પરદારૂપી ન હોય, જે જોવાને માટે રોકતી હોય, પરંતુ જો મામુમ સ્ત્રી હોય, તો પરદો દુરસ્ત છે. (૧૦) મામુમ ઇમામથી છોટે ન હોય, એટલે મામુમના સીજદાની જગ્યા (ઇમામની જગાને ઉભા રહેવાની જગ્યાથી) અને ઇમામને ઉભા રહેવાની જગ્યા, અથવા મામુમથી આગલી સફ એક પગલાથી વધારે ફારસા પર ન હોય અથવા એમ હોય કે મામુમ પોતાના જમણી અથવા ડાબી કોઈપણ બાજુ એ સફથી મળેલ હોય જે ઇમામથી મુતસીલ (સરખી) (૨) છે. (૧૧) ઇમામની જગા મામુમની જગ્યાથી વધુ ખુલ્લું (લેહાઝ પ્રમાણે) હદમાં “ખુલ્લું” ન હોય, વેંતલર અને એનાથી વધારે ખુલ્લું વિચારવા જોગ છે. જો સરવાળે પાછળની ખુલ્લું જગ્યા હોય તો એમાં કંઈ વાંધો નથી, પરંતુ મામુમની જગા ઇમામથી જેટલી પણ ઊંચી હોય, તેમાં વાંધો નથી, પરંતુ એટલી પણ વધુ ઊંચી ન હોય કે જેથી બન્નેનો મેળ ન જામે, અને જમાઅતમાં ન લેખાય.

(૧૨) મામુમ ઇમામથી આગળ ન હોય, બલકે અહવત (એસ્તેહબાબી) એ છે કે મામુમ ઇમામથી (ભલે પછી) થોડું પણ પાછળ રહે.

મામુમ પર નમાઝનાં કામોમાં ઇમામની પયરવી કરવી વાજીબ છે એટલે એ કે નમાઝના કામો ઇમામની પહેલાં બજાવી ન લાવે. બલકે અહવત (એસ્તેહબાબી) એ છે કે ઇમામની પાછળ પાછળ રહે. રહ્યા નમાઝના કાલો તો તકબીરતુલઅહેરામમાં તો જરૂરનું છે કે મામુમ ઇમામની પછી બેલે, પરંતુ તકબીરતુલ અહેરામ ઉપરાંત બીજા કાલોમાં પાછળ રહેવું વાજીબ નથી. જો કે અહવત (એસ્તેહબાબી) એ છે કે ખાસ કરીને સલામ ફેરવામાં મામુમ ઇમામથી પાછળ રહે.

જો મામુમ ઇમામને રકુઅમાં જુએ તો જમાઅતમાં શામીલ થઈ શકે છે. ભલે પછી ઇમામ ઝીકે રકુઅ કરી ચુક્યો હોય, અને એ રકાત મામુમની પહેલી રકાત લેખારો.

અખફાતી (ધીમે પડવાની) નમાઝમાં ત્યારે કે ઇમામ હમ્દ અને બીજા સુરાની કરાઅત કરી રહ્યા, હોય ઉત્તમ એ છે કે મામુમ ઝીકમાં મશગુલ થઈ જાય, બલકે અકવા એ છે કે મોટેથી પડવાની નમાઝમાં પણ ઇમામની કરાઅત હમ્દ અને બીજા સુરા પડે ત્યારે મામુમ પણ ઝીક કરી શકે છે. અલબત્ત જો ઇમામની કરાઅત (પડવા) ની અવાજ મામુમના કાને પડતી હોય, અથવા માત્ર ગુંજ (સાધારણ અવાજ) સંભળાતી

- (૧) જો મામુમ કયામ પર (ઉભો ન રહી શકે) કાદીર ન હોય અને ઇમામ પણ કયામ (ઉભા રહેવા) પર કાદીર ન હોય, તો બેસીને જમાતે નમાઝ દુરસ્ત થઈ જશે.
(૨) નમાઝની પહેલી સફમાં (ઇમામની પાછળ) બે માણસની જગ્યા ખાલી ન રહેવી જોઈએ, નહિ તો ઇત્તેસાલ (જોડ, સરખાઈ) નહિ રહે.

હોય, તો મામુમ પર વાજીબ છે કે પોતે હમ્દ અને સુરાની કરાચત ન કરે. અને જો કોઈ પણ રીતે કંઈ પણ ન સંભળાય તો અકવા એ છે કે મામુમને ધીમેથી હમ્દ અને સુરાની કરાચત કરવી સુન્નત છે.

જો ઇમામ કુનુતમાં મશ્ગુલ હોય, અને મામુમ તકબીરતુલ અહેરામ કહીને ત્યાંથી જમાઅતમાં સાથે થઈ જાય તો સુન્નત છે કે ઇમામની સાથે કુનુત પડે. એવીજ રીતે જ્યારે ઇમામ તશહુદ પડે તો તશહુદમાં પણ એનો સાથ આપે પરંતુ અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે ઇમામના તશહુદ પડતા વખતે મામુમ તગ્મશી (જુદા થયેલ)ની હાલતમાં બેસી જાય. તગ્મશી (૧) ની રીતએ છે કે પોતાના બન્ને જાનુઓને ઝમીનથી ખુલ્લું કરે, અને જ્યારે મામુમ પોતાની બીજી રકાતમાં હોય તો પોતાની કરાચત ધીમે ધીમે કરે. ભલે પછી ખુલ્લું અવાજની નમાઝ પડતો હોય અને ઇમામની જ્યારે છેલ્લી રકાત હોય અને એ સલામ લગી ઇમામની સાથેજ રહેવા ઇચ્છતો હોય તો તગ્મશી (જુદાઈ) ની રીત પ્રમાણે બેસી જાય. અને જો ઇમામની સાથે રહેવા ન ઇચ્છતો હોય તો જ્યારે ઇમામ બીજા સીજદાથી માથું ઊપાડે, ત્યાંથી ઉભો થઈ જાય અને પોતાની નમાઝને પુરી કરે. તેવીજ રીતે મામુમ નમાઝમાંજ પોતાની કોઈ નડતરને કારણે, જે જગ્યાએથી પણ જમાતથી વિખુટો થવા ચાડતો હોય, જુદો થઈ શકે છે. બહુ નડતર વગર પણ વિખુટું પડવું જાએઝ છે. ભલે પછી ખિલાફે, અહતયાત (એસ્તેહ્યાબી) છે.

જો મામુમ, ઇમામને પ્રથમથી આદીલ સમજતો હોય, અને નમાઝ પછી ખબર પડે કે ઇમામ કાફર, અથવા ફાસીક હતો, અથવા ખાતહારત નહતો તો મામુમની નમાઝ સહી છે. અને જો નમાઝમાંજ, મામુમને એ ખબર પડે, તો ત્યાંથી જુદા નમાઝ પડવાની નિયત કરે.

જો મામુમ સહવન (ભુલેથી) ઇમામ પહેલા રકુઅમાં ચાલ્યો જાય, તો એહતયાતન ઝીકે રકુઅ બગલવી લાવે, અને જો એ ઝીક કરવાં પછી ઉભો થવા જાય, અને હજુ કયામમાં ન પહોંચ્યો હોય, કે ઇમામ રકુઅમાં ચાલ્યા જાય, તો મામુમ કયામ કરીને પાછો રકુઅમાં જાય, અને પાછળથી એહતયાતન (એસ્તેહ્યાબી) બીજી નમાઝ બગલવી લાવે, જોકે બીજી વખતે નમાઝ પડવી વાજીબ નથી. (૨) અને જો કોઈ માણસ સહવન ઇમામ પહેલા રકુઅમાંથી માથું ઊપાડે, તો પાછો રકુઅમાં ચાલ્યો જાય. અને જો મામુમ કંઈક હદમાં જુકલો હોય, કે ઇમામ માથું ઊપાડી લ્યે તો એ પણ ત્યાંથી પાછો ફરી જાય, ઉપરાંત એજ હુકમ ઇમામની તાબેદારીમાં સીજદા સખંદી પણ છે.

(૧) તગ્મશીના બેસવાની રીત એ છે કે બન્ને હાથ ઝમીનપર ટકાવી રાખે અને પગોપર બેબેસે આપી, બન્ને જાનુને જરા ઊંચા કરે. (ઉર્દુ અનુવાદક)

(૨) જમાઅત નમાઝમાં સહવન રકનની વધ, ઘટથી નમાઝ ખાતીલ નથી થતી.

કસર અને પુર્ણ નમાઝ

સફરની હાલતમાં ચાર રકાતી નમાઝમાં કસર કરવી જોઈએ, એટલે ચાર રકાતની જગ્યાએ બે રકાત નમાઝ પડવી જોઈએ. એ શરતે કે એમાં સાત શરતો દિઠામાં આવે.

પ્રથમ એકે મુસાફરી શરઅઈ હિસાબ પ્રમાણે આઠ ફરસખ હોય, બલે પછી માત્ર જતાંમાંજ આ હદ પુરી થઈ જાય જેવી રીતે કે એક માણસના બે દેશ હોય અને બન્ને દેસ વચ્ચે આઠ ફરસખનો રસ્તો હોય. અથવા આવતા જતા બન્ને મેળવીને આઠ ફરસખ થતા હોય, એ શરતે કે જતાની મુસાફરી ચાર ફરસખથી ઓછી ન હોય. ધારે કે કોઈ માણસ પોતાને દેશથી ચાર ફરસખના રસ્તે જાય, અને તેજ દિવસે અથવા એ દિવસ પછી પાછો આવી જાય.

એક ફરસખ (૧) ત્રણ માઇલ (શરઅઈ) અને દરેક માઇલ ચાર હઝાર હાથનો થાય છે. જો કોઈ માણસની મુસાફરી આ હદથી ઓછી હોય, બલે પછી બહુ ઓછી હોય, તો કસર નહિ થાય. તેવીજ રીતે કોઈ માણસને શંકા હોય કે મારી મુસાફરી, મુસાફત (હદ) પ્રમાણે છે કે નહિ, તો એ પણ કસર ન કરે.

(૨) મુસાફત ની આ હદ કસદ કરીને નક્કી કરે. જો કોઈ માણસ ભાગવાવાળા માણસની પાછળ જઈ રહ્યો હોય, અને એને એ કંઈ ખબર ન હોય કે મુસાફત લગી જવું પડશે કે નહિ તો કસર ન કરે. બલે પછી એની મુસાફરીની હદ મુસાફતથી વધી જાય. અલબત્ત જો પલટી વખતે હદ મુસાફતની ખરાબર હોય તો કસર કરવી જોઈએ.

(૩) મુસાફત મજકુરની કસદ (નિયત) કાયમ રહે, મુસાફતના ખતમ થવા લગી, વચ્ચે શંકા ઉત્પન્ન ન થાય. પણ જો કોઈ માણસ મુસાફરીનો એક ભાગ, જે મુસાફતે શરઅઈ પ્રમાણે ન હોય તે કસદ કરીને નક્કી કરે, અને એ પછી એને આગળ વધવાનું કે પાછા ફરવામાં શંકા પેદા થાય તો કસર નહિ થાય અને બીજી વખતે આગળ વધવાનો જો વિચાર નક્કી કરે, અને બાકીની સફર મુસાફત પ્રમાણે હોય તો કસર કરે. નહિ તો અહવત (વજુબી) એ છે કે કસર અને તમામ (પુર્ણ) બન્નેના હુકમો પર અમલ કરે, ખાસ કરીને આવી હાલતમાં કે એણે મુસાફતનો અદખ ભાગ એ શંકાની હાલતમાં કાપી પણ ચુક્યો હોય.

(૪) નિચે પ્રમાણેની ત્રણ વસ્તુમાંથી એક પણ વસ્તુથી પોતાની મુસાફરીને તોડી ન નાખે. (૧) દસ દિવસ લગી કોઈ જગ્યાએ ક્યામ (થોભવું) કરવું (૨) પોતાના દેશમાં પહોંચી જવું, (૩) વિના દસ દિવસની સ્થાઈ રહેવાની નિયત કરીને કોઈ જગ્યાએ ત્રીસ

દિવસ લગી આજકાલ કરતા વિચારમાં થોભી જવું. એ શરતે કે આ મુદ્દત એકજ જગાએ તરદુદ(ગડમથલ)ની હાલતમાં વિતી જાય, પરંતુ જો કોઈ માણસ ત્રીશ દિવસમાંથી, થોડા એક દિવસ કોઈ એક જગાએ થોભે, અને થોડા દિવસ પછી બીજી જગાએ તો આ હુકમે સફર એટલે કસર બરાબર જારી રહેશે. પરંતુ જો કોઈ માણસ એ જગાએથી દિવસ-માંતે દિવસમાં અથવા દિવસ આથમી જવા પછી રાત્રમાં પાછા ફરવાની નિયતથી ક્યાંક બાહર ચાલ્યો જાય, પરંતુ એ વચ્ચેની સફર શરઅઈ મુસાફતની હદ પ્રમાણે ન હોય. ગરજ કે રીવાજ પ્રમાણે એજ કહે કે એ ત્રીસ દિવસ તરદુદ (ગડમથલ)ની હાલતમાં એક જગાએ સ્થાઈ રહ્યો તો એને ત્રીશ દિવસ પછી તમામ (પુર્ણ) કરવી જોઈએ.

ટુંકમાં એટલુંજ કે ત્રણ હાલતમાં સફરનો હુકમ એટલે કસર બાકી નહિ રહે. અને નમાઝ પુરી પડવી પડશે. પરંતુ જો કોઈ માણસે, એક જગાએ દસ દિવસ થોભવાની નિયત કરી હોય, અને એક ચાર રકાતી અદા નમાઝ અહીં પુરી પડી પણ હ્યે એ પછી એની ઈચ્છા દસ દિવસ પહેલાં પાછા ફરવાની થઈ જાય. અથવા થોભવા સંબંધી તરદુદ (૧) ઉત્પન્ન થઈ જાય, તો ત્યાં લગી ત્યાં રહે પુરી નમાઝ પડતો રહે. ભલે પછી ખાસ એજ દિવસે પાછો ફરવા ઈચ્છે, અથવા એ રીતે કે એણે કોઈ ચાર રકાતી નમાઝ ત્યાં પડ્યા વગરજ, ત્યાંથી ચાલવાનો ઈરાદો કરી લીધો, અથવા થોભવામાં એને તરદુદ (ગડમથલ) પેદા થય, તો કસર કરવી જોઈએ. ભલે પછી ત્યાં કસદ કર્યા વિનાં દસ દિવસ લાગી જાય. અને જો માણસે કોઈ જગ્યાએ દસ દિવસ થોભવાની નિયત કરી હોય, જો દસ દિવસ દરમ્યાનમાં એને એ જગ્યાની અતરાફમાં જો શરઅઈ મુસાફતથી ઓછી ફાસ્લા પર હોય, ત્યાંથી માત્ર જવા આવવા માંગે અથવા એકરાત્ર અથવા એથી કંઈક વધારે ત્યાં રહીને પોતાની અસ્લ જગ્યા પર પાછો આવી જાય તો એના થોભવાને કંઈ વાંધો નહિ આવે, ત્યાં એ પુરી નમાઝ પડે.

બલકે જો થોભવાની નિયતની શરઆતથીજ એની નિયત બાહર જમને તેજ દિવસે તુરતજ રાત્ર વિતાડ્યા વિના પાછા આવવાની હતી તો પણ કંઈ વાંધો નથી. અકવા એ છે કે આવી હાલતમાં પણ નમાઝ પુરી બજાવી લાવે. ભલે પછી એ માણસ ત્યાંથી બાહર જઈ ત્યાં રાત્ર વિતાડે, અલખત્તા અવલા કે અહવત (એસ્તેહખાબી)

આવી હાલતમાં બંદકે આ પહેલાની હાલતમાં (૧) પણ એજ કે કસર અને તમામ (પુરી) બન્નેના હુકમ પર અમલ કરે. પરંતુ જો કોઈ માણસની કસદ અને થોભવાની પહેલાથી નિયત હતી કે હું પોતાની જગાએથી મુસાફત શરૂઆતથી એાછી સફર કરીશ, અને ત્યાં જઈ રાત્ર વિતાડીશ, તો આવી હાલતમાં અહતયાત (વજુબી) એ છે કે કસર પણ પડે અને પુરી નમાઝ પણ પડે.

(૫) સફર કોઈ માણસનો શોખ અને ધંધો ન હોય. જેવી રીતે કે સારખાન (કંટ હાંકનાર,) અને ભાડેથી સ્વારીઓ ચલાવનાર, મદ્રાહ (કીસ્તી ખાન,) અને કાસીદ (સંદેશો લાવ, લઈ જનાર) વિઃ કેમકે એ લોકોને નમાઝ પુરી પડવી જોઈએ. અલબત્ત જો એ લોકો પોતાના ધંધા ઉપરાંત કોઈ બીજા કામથી, જેવી રીતે કે, જ્યારત કરવાં માટે જાય, તો કસર થશે. આ હુકમનો દારોમદાર એ છે કે જ્યારે એ લોકોમાં એ સ્થિતી ઉત્પન્ન થઈ જાય, કે સફરના કામમાં લાગેલ કે ધંધો કહેવામાં આવે તો નમાઝની હાલત, સફરમાં પુરી પડવાનો હુકમ થઈ જશે. ભલે પછી આ બાબદ એમને પોતાની પ્રથમ મુસાફરીમાં પેદા થઈ જાય. અને જો આવો માણસ દસ દિવસ પોતાના શહેરમાં ભલે પછી કસદ કર્યા વગર થોભે, અથવાં બીજા કોઈ શહેરમાં દસ દિવસ કસદ કરીને ક્યામ કરે. તો હવે પહેલો હુકમ ભાંગી જશે, અને જો કોઈ માણસને કોઈ જરૂરત પડી જાય. જેને કારણે એને એક પછી એક એમ ત્રણ મુસાફરી કરવી પડે, એણે મુસાફરીને પોતાનો ધંધો ન માન્યો હોય, તો એને માટે સફરમાં તમામ (પુરી) નમાઝનો હુકમ લાગુ નહિ પડે.

(૬) સફર હરામ ન હોય, જેવી રીતે કે કોઈ ગુલામ પોતાના આકા (માલીક) ને ત્યાંથી નાસી જાય, અથવા જેમ કે કોઈ માણસ ચોરી કરવાં અથવા કોઈ ઝાલીમને મદદ કરવાને માટે સફર કરે, અથવા એ કે આ સફરને કારણે એને કોઈ વાજબના તરક કરવાની ઇચ્છા હોય, આ સર્વ બાબદોમાં, સફરમાં તમામ નમાઝ પડવી જોઈએ. તેવીજ રીતે જો કોઈ માણસ માત્ર ફરવાને (બહાને) શિકાર કરવાને માટે સફર કરે, તો એને પણ તમામ પડવી જોઈએ. આવા માણસોપર તમામ નમાઝનો હુકમ ત્યાં લગી ચાલુ રહેશે કે જ્યાં લગી કે એ ગુનાહના કામોમાં હોય, [૨] અથવા અને જે વખતમાં કે ગુનાહથી છુટો થાય તો કસર કરવી જોઈએ. ભલે પછી બાકીની સફર મુસાફત (૩) પ્રમાણે ન હોય.

(૧) એટલે થોભવાની જગ્યાથી કોઈ એવી જગાએ, જે બકસદ મુસાફતે શરૂઆત ન હોય. જઈને રાત્ર વિતાડવી.

(૨) મતલબ એ કે, જો કોઈ માણસ ધારો કે જે જગ્યાએ ગુનાહની નિયતથી ગયો હતો, હવે ત્યાંથી પાછો આવી રહ્યો છે, હવે એ જગ્યાએથી આગળ કોઈ બીજા ઇચ્છાએ જવા ચાહે છે, તો, પાછું ફરવું અને આગળ જવા સખંદી સફર હરામ નથી.

(૩) એ શરતે કે આખી મુસાફરી મળીને મુસાફત જેટલી હોય.

(૭) મહત્ત્વે તરખખુસથી બાહર થઈ જવું, એટલે શહેરથી એટલે દુર પહોંચી જાય કે શહેરની દિવાલો નજરથી ગાયેય થઈ જાય. અથવા શહેરની અઝાનની અવાજ ન સંભળાય. અને અહવત (એસ્તેહબાખી) એ છે કે જ્યારે બન્ને હુકમો પ્રાપ્ત થઈ જાય, એ વખતથી કસર શરૂ કરે. જોઈએ તો એ શહેરથી ક્યાંક બાહર જઈ રહ્યો હોય, અથવા ક્યાંયથી એ જગ્યાએ પાછો આવતો હોય, અલખત્તા ત્યાંથી ક્યાંક જતી વખતે, કોઈ જગ્યાએ પહોંચે અને એને શંકા ઉત્પન્ન થાય કે હું હજી તરખખુસથી બાહર થઈ ગયો કે નહિ, તો એ જગ્યાએ તમામ પડે, અને જો ક્યાંયથી એ શહેર તરફ પાછો આવતો હોય તો હવે એજ જગ્યાએ કસર કરે અને અહવત (એસ્તેહબાખી) એ છે કે બન્ને હાલતમાં કસર અને તમામ બન્નેના હુકમો પર અમલ કરે. જોઈએ તો આ શહેર એનું વતન હોય અથવા દસ દિવસ ત્યાં થોભ્યો હોય.

ઉપરની મજકુર શરતો સફરમાં જોગામાં આવે તો કસર કરવી વાજબ છે. અલખત્તા ચાર જગ્યા એનાથી મુસ્તસ્ના (જુદી છે.)

- (૧) મકકએ મોઅઝઝમા
- (૨) મદીન એ મુનવ્વરા
- (૩) મરજદે કુફા
- (૪) હાએરે હઝરતે સય્યદુશ્શોહદા

આ ચારે જગ્યાએ કસર, કે તમામમાં અખતયાર છે જો કે કસર અહવત (એસ્તેહબાખી) અને તમામ અફઝલ છે. પરંતુ આ હુકમ માત્ર નમાઝને માટે છે. રોઝા આ જગ્યાએ ન રાખવા જોઈએ.

જો કોઈ માણસ સફરમાં જાણી જોઈને પુરી નમાઝ પડે તો ખાતીર છે. અલખત્તા જો કોઈ માણસ અંજાણ હોય કે કસર કરવી વાજબ છે (કે કેમ) તો નમાઝ દુરસ્ત છે. પરંતુ જો કોઈ માણસ કોઈ શહેરમાં દસ દિવસ કયામ કરે, અને હુકમથી અઝાત હોવાને કારણે તમામની જગ્યાએ કસર કરે, તો અહવત બદલે અકવા એ છે કે એ બીજી વાર નમાઝ બજાવી લાવે. અને જો કોઈ માણસ કસરના હુકમથી વાકેફ હતો અને વખત ઉપર કસરનો હુકમ જુદી ગયો; અથવા પોતે મુસાફર હોવાની હાલતથી ગાફીલ થઈ ગયો અને નમાઝ પુરી પડી લીધી પણ યાદ આવ્યું, પસ વખતની અંદર યાદ આવી ગયું તો નમાઝને અદા કરી લે. અને વખત વહી ગયો હોય તો કઝા લાઝીમ નથી. અને જો નમાઝનો વખત દાખલ થઈ ચુક્યો હોય અને કોઈ માણસ નમાઝ

પડ્યા વિના સફર કરે અને હદ્દે તરખખુસથી બાહર પહોંચી જાય તો કસર કરવી જોઈએ. અને જો કોઈ માણસ સફરથી પોતાના વતન અથવા એ દિવસે ક્યામગાહ પર આવી રહ્યો હોય અને હજુ સફરની હાલતમાં હોય અને વખત શરૂ થઈ જાય, અને સફરમાં નમાઝ ન પડે, તો વતન અને દસ રોઝના ક્યામગાહની હદ્દે તરખખુસની અંદર દાખલ થઈને એને પુરી નમાઝ પડવી જોઈએ. અને જો એ હાલતમાં કોઈ નમાઝ એનાથી છુટી જાય તો અકવા એ છે કે પહેલી શિકલમાં નમાઝે કસર અને બીજી હાલતમાં પુરી નમાઝની કઝા બખવી લાવે.

બાખુસ્સુમ (રોઝાના વિભાગ)

સવાર થવાથી લઈને ગુરૂબે શરૂઆત લગી, એ ચીઝોથી જે હવે પછી બ્યાન થશે, પરહેઝ કરવાને, રોઝો કહેવાય છે. રોઝાના હુકમો થોડાએક સંવાદમાં બ્યાન થશે જે નીચે મુજબ છે.

રોઝાની શરતો

રોઝા રાખવા સમંદી થોડીએક બાબતો શરત છે. (૧) અકલ, જો કોઈ માણસ દિવસના ભાગમાં દિવાનો થઈ જાય, તો એનો રોઝો સહી નથી. અને કઝાપણ એને જોખમે [માથે] નથી. [૨] મુસ્લીમ હોવું, [૩] મોમીન હોવું. [૪] આખો દિવસ હયઝ અને નિફાસથી પાક હોવું. [૫] કોઈ એવી સફરમાં ન હોય જેમા નમાઝ કસર થઈ જાય છે. અલબત્તા જો કોઈ માણસ ઝવાલ પહેલાં પોતાના વતનમાં અથવા દસ રોઝના ક્યામની જગાએ દાખીલ થઈ જાય, અને હજુ લગી કાંઈ બાધું ન હોય તો એનો રોઝો સહી થશે. એવીજ રીતે જો કોઈ માણસ ઝવાલ પછી સફર શરૂ કરે તો એનો પણ રોઝો સહી થશે.

માહે મુબારકે રમઝાનમાં અખતયારન સફર કરવી જાયેઝ છે, પરંતુ બીજી રીતનાં મુકરર [૧] વાજીબ રોઝામાં, જેમકે કઝાએ મુઝય્યક અથવા નઝરે મુઅય્યન વિગેરેમાં અહવત બદલે અકવા એ છે કે સફર કરવી નાજયેજ છે અને જો કોઈ માણસ સફરમાં હોય, અને કોઈ મુકરર રોઝા એને માથે ફરજ હોય તો અકવા એ છે કે દસ દિવસ ક્યામનો કસદ કરવી એને માટે વાજીબ છે. અલબત્તા જો કોઈ માણસે કોઈ ખાસ દિવસ સફરની હાલતમાં રોઝા રાખવાની નઝર કરી હોય, અથવા નઝરમાં એ નિયત કરી લીધી હોય કે સફર કે હઝરમાં, જે હાલત હોય બન્ને હાલતમાં રોઝા રાખીશ, તો એને માટે સફરમાંજ રોઝો વાજીબ અને દુરસ્ત છે, અને દસ દિવસ ક્યામની નીયત કરવી વાજીબ નથી.

[૧] જે રોઝાને અદા કરવાનો જમાનો મુકરર હોય, એ વાજીબે મોઅય્યન છે, અને જે રોઝાને અદા કરવામાં રોઝાદારને અખતયાર હોય કે જ્યારે ઈચ્છે ત્યારે અદા

(૬) ઝરર (નુકસાની) થી બેખૌફ (નિર્ભય) હોવું, જે કોઈ માણસને ઝન હોય કે રોજાથી નુકસાન પહોંચશે, અથવા માત્ર નુકસાનીનો અદેશો હોય, જેવી રીતે કે, ભય હોય કે રોજાથી બિમારી પેદા થઈ જશે, અથવા બિમારીમાં વધારો થઈ જશે, તો એનો રોજો સડીહ નહિ થાય. બદ્દે જે દુધ પિવરાવ્યા વાળી સ્ત્રીને ભય હોય કે દુધ ઓછું થઈ જશે, અને બાળકને એના કારણે નુકસાન પહોંચશે, તો એને ઇફતાર કરવું (ખાવું) જોઈએ. એવીજ રીતે જે હામેલા સ્ત્રીને બાળક જન્મવાનો સમય નજીક હોય, અને એને પોતાને અથવા પોતાના અન્યા સમંદી તશનગી (પ્યાસ) કેન્સુખ સમંદી ભય હોય તો એનો રોજો પણ સડીહ નથી. એવીજ રીતે મોટી ઉમરની સ્ત્રી અથવા પુરૂષ જે રોજો રાખવાથી આજીજ હોય તો એમના પર પણ રોજો ફરજ નથી. તેવીજ રીતે કોઈ માણસને તરસની એવી બિમારી હોય કે એ ક્યારે પણ તૃપ્ત થઈ શકતો ન હોય અને એ પાણી મુકી શકતો ન હોય તો એને જોખમે ક્યારેય રોજો લાઝીમ નથી. આ સર્વ હાલતેમાંથી પહેલી હાલત એટલે પોતાના જીવન ભયની હાલત ઉપરાંત અન્ય હાલતમાં દરેક રોજા બદલ એક મુદ (૧) અનાઝ આપવું (સદકો કરવો) જોઈએ. અને મજકુર રીતોના એકઠીત માણસોએ જ્યારે વાંધો (ભય) દેઈ થઈ જાય, અને રોજા રાખવા શક્તિવાન થાય તો રોજાની કઝા કરવી જોઈએ.

અકવા એ છે કે બાલીગપણું રોજાને માટે શરત નથી પણ રોજાનું વાજીબ બાલીગ હોવા પર મોકુફ છે. અકવા એ છે કે જે રીતે સર્વ અન્ય જુદી ઇબાદતો છાકરાની દુરસ્ત થાય છે તેવીજ રીતે રોજા પણ દુરસ્ત છે.

રોજાની નિયત

રોજાની નિયતમાં શરત છે કે જે મુફતેરાત (રોજાને તોડનાર) હવે પછી બ્યાન કરવામાં આવશે એનાથી પરહેઝ કરવાની નિયત કરે, અને આટલી હદે નિયત પુરતી છે કે હું કુરઅતન એલલાહ રોજો રાખીશ. અને જે રોજો મોઅય્યન હોય તો ખેર જેવી રીતે કે રમઝાનનો મહિનો હોય, અને જે મોઅય્યન ન હોય તો રોજાનું મોઅય્યન કરવું જરૂરનું છે. એટલે નિયતમાં એ ખુલાસો હોવું જોઈએ. કે આ કેવો રોજો છે. અને એ કે રોજો માત્ર તઅમીલે હુકમે ખુદાને માટે રાખે. અજબતા જે મજદુરી (મજૂરા) થી બીજા તરફથી રોજો બગાડી લાવતો હોય તો બીજા માણસની વતીનો ઇરાદો કરવો.

૮૦

કરે, તો એ વાજીબે યર મોઅય્યન છે. જેવી રીતે કે જે કોઈ માણસથી રમઝાનમાં કોઈ રોજો ચુકી જવાય, તો આગલા રમઝાન લગી જે દિવસે ચાહે રોજો બગાડી લાવે, પરંતુ આગલા રમઝાનને માત્ર એક દિવસ બાકી રહી જાય તો હવે આ રોજા વાજીબે મોઅય્યન થઈ જશે, તેવીજ રીતે જે કોઈ ખાસ દિવસ રોજો રાખવાની નઝર કરી હોય તો એ વાજીબે મોઅય્યન છે, નહિ તો યર મોઅય્યન. (યાનું ૭૯ નું ચાલુ)

[૧] એંસી રૂપયાના શેરના હિસાબે એક મુદ આસરે ૧૨ છટાંક થાય છે. (આસરે ૧૧૧ રતલ) [ઉદ્દી અનુવાદક]

જરૂરનું છે. અને જો એ દસ મુક્તેરાત (રોઝાને તોડનાર) ને જે હવે પછી ખ્યાન થશે વિગતવાર યાદ ન લાવી શકતો હોય, તો ઓછામાં ઓછું માત્ર એટલું યાદ રાખવું પુરતું છે કે હું મુક્તેરાતે સુમને ઉપયોગમાં નહિ લાવીશ. માટે રમઝાનનાં રોઝા સમઠી અહવતે (એસ્તેહ્યામી) એ છે કે પ્રથમ રાત્રીએ આખા મહિનાના રોઝાની પણ નિયત કરે, અને દરેક રાત્રે જુદી નિયત પણ કરે, અને જો કોઈ માણસ કોઈ દિવસ રોઝાની નિયત કરવી ભુલી જાય, અને ઝવાલ (૧) પહેલાં યાદ આવી જાય, તો તુરતજ નિયત કરી લેવું પુરતું છે. અને જો કોઈ માણસને ઝવાલ પછી યાદ આવે તો બાકીનો દિવસ ઈમ્સાક કરે (મુક્તીરાતથી પરહેઝ કરે) પરંતુ એ દિવસનો રોઝો દુરસ્ત નહિ થાય. તેવીજ રીતે અન્ય સર્વ કઝા અને ઝર કઝા અને વાજીય રોઝાનો હુકમ છે કે જો કોઈ મુક્તેરાતનો ઉપયોગ ન કર્યો હોય તો ઝવાલ પહેલાં રોઝાની નિયત કરી શકે છે. પરંતુ ઝવાલ પછી નિયતનો વખત જતો રહે છે, પરંતુ સુન્નતી રોઝાની નિયત સુર્ય આથમવા પહેલાં દરેક વખતે થઈ શકે છે.

શાઅખાન અને રમઝાનના યમ્મુલ શક (શંકા હાલત) માં શાઅખાનના ત્રીસ તારીખની નિયતથી રોઝા રાખે, અથવા જો કોઈ કઝા, નઝર કે કફરારો વિગેરેના રોઝા એના જોખમે હોય તો એની નિયતથી રોઝા રાખે. અને રોઝાની હાલતમાં, જ્યારે પણ એ જાણ થઈ જાય કે મહિનો બદલાઈ ગયો છે અને આજે રમઝાનની પહેલી તારીખ છે તો તુરતજ નિયત બદલી નાખે, રોઝો દુરસ્ત થઈ જશે. અને જો એ રોઝો એ પહેલા તપાસ કર્યા અગાઉથી રમઝાનની નિયતથી રાખશે તો રોઝો બાતીલ થઈ જશે. તેવીજ રીતે જો માણસ આ રીતે ફેરફારની રીતની નિયત કરે કે જો આજે રમઝાનની પહેલી છે, તો આ રોઝો રમઝાનમાં ગણાય, અને જો શાઅખાનની (૩૦) મી છે, તો સુન્નતી રોઝો છે તો આ રીતે પણ રોઝો દુરસ્ત નહીં થાય. ભલે પછી તપાસ કર્યાથી સાબીત થાય કે મહિનો બદલાઈ ગયો છે, અને રમઝાનની પહેલી તારીખ છે.

જો કોઈ માણસ રોઝામાં ધરાદો કરે કે હું અત્યારે રોઝો તોડી રહ્યો છું અથવા રોઝાની નિયતમાં કોઈ વખતે દેખાવ (કરવો) સાથે થઈ જાય અને પછીથી એ વિચારથી ખસી જાય તો એનો રોઝો બાતીલ થઈ જશે. બદલે જો કોઈ માણસ એ ધરાદો કરે કે હું કઝાક પછી રોઝો તોડી નાખીશ તો પણ અહવત બદલે અકવા એ છે કે રોઝો બાતીલ થઈ જશે.

મુક્તેરાતે સવમ. (રોઝાને તોડનારી ચીઝો)

જે ચીઝોનો ઉપયોગ કર્યાથી રોઝો બાતીલ થઈ જાય છે, અને જેનાથી રોજ-દારે પરહેઝ કરવું જોઈએ એ દસ છે.

(૧) ઝવાલ, ખરો બપોર સુર્ય મધ્યમાં આવી સ્થિર થાય, અને ત્યાંથી પશ્ચિમ તરફ થળવા માંડે એ વખત

(૧-૨) કસદન (ધરોહાપુર્વક) ખાવું અને પિવું, ભલે પછી કોઈ માણસ એવી કોઈ વસ્તુ ખાય કે પીયે જે સાધારણ ખાવા-પિવામાં આવતી હોય, અથવા આદતપુર્વક ખાવા પિવામાં ન આવતી હોય. જેમકે ખોરાકનો ભાગ જે દાંતોના મુળમાં બાકી રહી જાય છે. કોઈ માણસ જે એને ગળી જાય અથવા દીમાગી રુતુબત (બડખા-સેડા) ને પી જાય તો રોજો બાતીલ છે. પરંતુ જે કોઈ માણસ દાંતોના મુળમાં જે ખોરાકનો ભાગ રહી ગયો હોય, ભુલેથી એને ગળી જાય તો રોજો બાતીલ નહિ થાય. ભલે પછી એણે પોતે ઢીલ કરીને દાંતોમાંથી કાઢ્યું ન હોય. પરંતુ અહવત (એસ્તેહ્યાખી) એ છે કે જે દાંતોને સાફ ન કર્યા હોય, અને રોજામાં ભુલેથી ખોરાકનો બાકીનો ભાગ ગળી જાય તો રોજાની કઝા કરે,

રોજામાં પોતાના બાળકોને માટે અથવા જનવરોને ખવડાવવાને માટે, અનાજ ચાવીને દેવું જાય છે. એવીજ રીતે, શાકનું મીઠું ચાખવું પણ અને તેવીજ રીતોના બીજા કામો પણ જાય છે. એ શરતે કે એનો કોઈ ભાગ ગળા નિચે ન ઉતરી જાય બલ્કે અહવત (એસ્તેહ્યાખી) એ છે કે રોજામાં આવા પ્રકારનું કોઈ કામ ન કરે.

રોજામાં વઝુને માટે કોગળા કરવા જાય છે, બલ્કે મોઢું ઠંડું કરવા માટે પણ જાય છે. પરંતુ મુસ્તહબ છે કે કોગળા પછી ત્રણ વખત મોઢામાંનું થુંક જમા કરી થુકી નાખે. બીલા અખત્યાર અથવા ગફલતમાં અથવા ભુલથી કોગળાનું પાણી ગળામાં ઉતરી જાય, પસ જે વાજીબ નમાઝને માટે કોગળા કરતો હોય તો વાંધો નથી, અને જે વાજીબ નમાઝ વિના બીજા કોઈ કારણસર કોગળા કરી રહ્યો હતો તો અહવત (વજુખી) એ છે કે રોજાની કઝા બગાડી લાવે. અને જે માત્ર જરૂરત વગર અથવા મોં થંડું કરવાની ગરજથી વઝુ કરી રહ્યો હતો તો રોજાની કઝા લાઝીમ થશે.

રોજાદારને મીસ્વાક (દાંતણું) કરવું જાય બલ્કે મુસ્તહબ છે. પરંતુ મિસ્વાક કરતામાં મિસ્વાક [દાંતણું] ને મોઢાથી બાહર ન કાઢે, અને જે બાહર કાઢે તો એને સુકવી (નિચોળી) નાખી, બીજી વખતે મોઢામાં નાખે. અને જે વગર સુકવે પાછું મોઢામાં નાખે તો એમાનાં પાણીને ગળી ન જાય.

છાતી અને મગજની રુતુબત (બડખાં) જ્યાં લગી કે હોંઠાથી બાહર ન નિકળ્યા હોય, એના ગળી જવા સખ દી રોજો બાતીલ થવો ખબર નથી, પરંતુ અહવત એ છે કે એને ન ગળે. બલ્કે છાતી અથવા મગજની રુતુબત, મોઢામાં આવી ગઈ હોય તો આ અહતયાત તરક ન કરવું જોઈએ.

૩ જમાઅ-સંભોગ

સંભોગ કરવાથી રોજો બાતીલ થઈ જાય છે અને કઝા અને કફફારો બને લાઝીમ થઈ જાય છે. જોઈએ તો સંભોગ આગળ કે પાછળના (ભાગમાં) કરવામાં આવે. ફાએલ અને મફહલ બન્નેનો (સ્ત્રી પુરુષ) હુકમ એકજ છે એ શરતે કે સંભોગ

જાણી જોઈને કરવામાં આવે. પરંતુ જો ભૂલેથી અથવા ગફલતમાં થઈ જાય તો કંઈ વાંધો નથી. અલખત્તા યાદ આવી જાય તો તુરતજ પોતાને અચાવી લેવું વાજીબ છે. એવીજ રીતે જો રોજામાં એહતેલામ (વિર્યાપાત) થઈ જાય તો પણ રોજો ખાતીલ નહિ થાય. અને મોહતલીમ (વિર્યાપાત થનાર) ને મટે ગુસલ માટે થોભવું પણ જાએઝ છે. એવીજ રીતે વિર્યાપાત પછી પેશાબને અંગે વિર્યાનું એસ્તેખરા કરવું પણ જાએઝ છે. અને પેશાબની જગાને એસ્તેખરા કરવું પણ જાએઝ છે.

(૪) ખુદા, રસુલ અને અધરમએ હોદા પર ખોદુ ખોલવું. અહવત (વજુખી) એ છે કે હઝરત ફાતેમાં સલામુલ્લા અલયહા અને ખીજા અંખીયા અને અવસીયા અઃસઃ પણ આ હુકમમાં શામીલ છે. પરંતુ રોજો એ હાલતમાં ખાતીલ થશે કે જ્યારે કોઈ જાણીજીજીને જુદુ ખોલે, નહિ તો ખાતીલ નહિ થાય. ભલે પછી ખરેખર જીક હોય. અને બૂલેથી દુઆ કે કુરઆનને ખોટી રીતે પઠાઈ જવામાં કોઈ વાંધો નથી.

(૫) પાણીમાં ડુબકી મારવી, ખનાખર એહતયાત (વજુખી) આ રીતે પણ રોજો ખાતીલ થઈ જાય છે, અને કઝા અને કફફારો ખન્ને લાઝીમ આવે છે. ભલે પછી કોઈ માણસ આખા શરીર અને માથાને પાણીમાં ડુબાવી દે, અથવા માત્ર માથાને ડુબકી આપે. ભલે પછી માથાના વાળ પાણીની બાહરે હોય, જોઈએ તો નાક અને કાનપણ પાણીથી બાહરે હોય કે પાણીની અંદર હોય, અને જોઈએ તો રોજો વાજીબ હોય કે સુન્નતી દરેક રીતે ખાતીલ છે, અને જો કોઈ માણસ આખા માથાને એ રીતે ડુબકી દે કે એક વખત માથાના થેડા ભાગને ડુબાડે અને બીજી વખતે માથાના થોડા ભાગને તો કંઈ વાંધો નથી. પરંતુ જો કોઈ માણસ બીલાઅખતયાર રોજાથી ગારીલ (અંજાણ) રહીને ડુબકી મારે અથવા એ વિચારમાં હોય કે ડુબકી નહિ મારૂં, પરંતુ ડુબકી ખાઈ જાય, અથવા કોઈ એટલું બધું પાણી પોતાનાં માથા પર નાખે જેના કારણે આખું માથું છુપાઈ (ભિંન્ન) જાય, તો કંઈ વાંધો નથી. અથવા કોઈ માણસ આખે મુઝાફ જેમકે ગુલાબ વિગેરેનું પાણીમાં ડુબકી મારે તો અકવા એ છે કે રોજો ખાતીલ નહિ થાય. પરંતુ અહવત (એસ્તેલખાખી) એ છે કે એવું ન કરે.

જો કોઈ માણસ ગુસલનાં ઇરાદાથી માહે રમઝાનનાં રોજામાં પાણીમાં ડુબકી મારે તો રોજો અને ગુસલ ખન્ને ખાતીલ થશે બલકે જો ડુબકી મારવા પછી, પાણીમાં હોવાની હાલતમાં, અથવા પાણીમાંથી બાહર નિકળતા પણ જો ગુસલની નિયત કરે તો પણ અકવા એ છે કે ગુસલ સહી નહિ થાય, પરંતુ માહે રમઝાન ઉપરાંત બીજો કોઈ વાજીબે મોઅય્યન રોજો હોય તો એમાં પાણીમાં ડુબકી વખતે તો ગુસલ દુરુસ્ત નહિ થાય, પરંતુ પાણીમાં હોવાની હાલતમાં, અથવા બાહર નિકળતાં, જો ગુસલની નિયત કરે તો ગુસલ દુરુસ્ત થઈ જશે. પરંતુ જ્યારે મોઅય્યન વાજીબ રોજામાં જો ડુબકી કરે તો રોજો ખાતીલ થઈ જશે. પરંતુ ગુસલ ત્રણે રીતે સહી રહેશે. બાકીના આજ હુકમ સુન્નત રોજા માટે પણ છે. એવીજ રીતે વાજીબ મોઅય્યન રોજામાં, જોઈએ તો એ

રમઝાનનો હોય અથવા ગ્યર રમઝાનનો, કોઈ માણસ ખીલા કસદ (કસદ કર્યા વગર) કુબરા મારી દે તો યાદ આવતાંજ અને અખતયાર હોતાંજ, તુરતજ માથું પાણીથી બાહેર કાઢે. અને માથુ કાઢતાં જો એ ગુસલની પણ નિયત કરે તો ગુસલ દુરસ્ત થઈ જશે. પરંતુ જો પાણીમાં થોભશે તો રોઝો ખાતીલ થઈ જશે.

(૬) ગુમારને ગળામાં એટલે (ખય) ના મખરરજની જગ્યા લગી પહોંચાડવું, એનાથી રોઝો ખાતીલ થઈ જશે. અને કઝા અને કફફારો બન્ને લાઝીમ થશે. પરંતુ શરઅત એ છે કે જો ગુમાર ઘાટું ન પણ હોય તો પણ રોઝો ખાતીલ થઈ જશે, ભલે પછી ગુમાર હલાલ પ્રકારનું હોય, જેમકે લોટ અથવા હરામ, જેમકે ખાક ગુમારને ડિઝાડવાનું કારણ ભલે પછી પોતેજ હોય, યા ખીજો કોઈ. જેવી રીતે કે કોઈ માણસ ગુમારની જગ્યાએ ઊભો થઈ જાય. અને પોતાનો બચાવ ન કરે. પરંતુ જો કોઈ માણસ જેમ બને તેમ પોતાનો બચાવ કરે. અને પાછળથી ખખર પડે કે ગુમાર હલક લગી પહોંચી ગઈ છે, તો કંઈ વાંધો નહિ.

અહવત (વજુખી) એ છે કે ગલીઝ (ઘાટા) ધુંવાડા અથવા બાફથી પણ પરહેઝ કરવી જોઈએ. ભલે પછી એ ધુંવાડો હુકકાનો હોય કે ખીજી કોઈ વસ્તુનો, બદકે આ હુકમ વઝનદાર છે.

(૭) ઇરાદાપુર્વક ઉલ્ટી કરવી. એનાથી પણ બનાખર અકવા રોઝાની કઝા વાજીબ થાય છે. અને જો કોઈ માણસ લાચારીએ ઉલ્ટી કરે તો કંઈ વાંધો નથી, અને જો કોઈ માણસ જરૂરતને કારણે ઉલ્ટી કરે તો એને માટે ઉલ્ટી કરવી હરામ નથી, પરંતુ રોઝો ખાતીલ થઈ જશે. અને જો બે અખતયારીમાં અનાજ કે પાણી કોઈ માણસના હલક લગી આવી જાય અને ત્યાંથી પાછું ઉતરી જાય તો કંઈ નુકસાન નથી. અને જો ફિઝા એ હલન (મોઢાના અંદર) પહોંચી (આવી) જાય તો એને બાહેર નાખી દે, રોઝાને આથી કંઈ નુકસાન નહિ પહોંચે. અલબત્ત કોઈ માણસ એને ઇરાદાપુર્વક ગળી જાય તો રોઝો ખાતીલ થઈ જશે. કઝા અને કફફારો બન્ને લાઝીમ થશે.

(૮) સંભોગ કર્યા વિના ઇરાદાપુર્વક વિર્યાપાત કરવું, ભલે પછી સિ: જોડે મહોબ્બત કરવાથી પણ વિર્યા પાત થઈ જાય. એ શરતે કે એ પોતે વિર્યા કાઢવા પર રાજી હોય અથવા એરીતે મનીનું નિકળવું એની આદત હોય. બદકે એ બન્ને હાલતમાં ભલે પછી વિર્યા ખસીત ન પણ થાય, તો પણ રોઝો ખાતીલ થઈ જશે. પરંતુ જો ન તો એની ઇચ્છા કે ઇરાદો વિર્યા ખસીત કરવાનો છે, અને ન એની આદત એવી હોય છતાં વિર્યા ખસીત થઈ જાય તો રોઝાની કઝા લાઝીમ નહિ થાય, પણ કઝા બખવી લાખી અહવત (એસ્તેહખાખી) છે.

જો કોઈ માણસને રોઝામાં એહતેલામ (વિર્યાપાત) થઈ જાય, તો એ વિર્યાનો એસ્તેખરા કરવાના ઇરાદાથી પેશાબ કરી શકે છે. એને યકીન હોય કે ઇંદ્રીયમાં જે થાત રહી ગઈ છે, એ પેશાબ કરવાથી નિકળી જશે.

(૯) જરૂરત વગર રકીક (પતલી) ચીઝથી હુકના લેવું. (જુલાબ માટે પિચકારી લેવી) આવી હાલતમાં હરામજ થશે અને રોઝો પણ બાતીલ થઈ જશે, અને કઝા અને કફરો બન્ને લાઝીમ થશે, સુકી ચીઝથી પિચકારી લેવી મકરૂહ છે. બલ્કે અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે રોઝાની હાલતમાં સુકી ચીઝથી પણ પિચકારી લેવામાં ન આવે.

(૧૦) દિવસ નિકળવા લગી ઇરાદાપૂર્વક જનાબતની હાલતમાં બાકી રહેવું, એમ કરવું હરામ છે. અને રોઝાની મુખ્તીલ (બાતીલ થશે) પણ અને કઝા અને કફરો બન્ને વાજીબ થાય છે. આ હુકમ માત્ર માહે મુઆરકે રમઝાન અને માહે રમઝાનનાં કઝા રોઝા માટે ખાસ છે રોઝાની બાકી કિસમેમાં સાબીત નથી. એવીજ રીતે હયઝ અને નિફાસની હાલતમાં દિવસ નિકળવા લગી બાકી રહેવું પણ અકવા એ છે કે આવી હાલતમાં રોઝાની માત્ર કઝા કરવી પડશે. કફરો લાગુ નહિ પડે. અને આ હુકમ માત્ર માહે રમઝાનની સાથેજ મખસુસ છે. જ્યર માહે રમઝાનના રોઝામાં હલ્તા કે માહે રમઝાનનાં કઝા રોઝામાં પણ સાબીત નથી. અગરએ માહે રમઝાનના કઝા રોઝામાં એનું લેહાઝ કરવું અહવત (એસ્તેહ્યાબી) છે.

જો કોઈ માણસ, એ નક્કી કરીને સુઈ જાય કે હું ગુસલ નહિ કરૂં અથવા સુતી વખતે ગુસલ કરવાનો ઇરાદો રાખતો હોય અને સવાર લગી સુવાના વિચારથી સુઈ જાય, તો એ પણ જનાબતની રીત છે, પરંતુ જો કોઈ માણસ એ વખતે સુવા પછી જાગી જાય અને બીજી વખતે એ ઇરાદો કરીને સુઈ જાય કે હું સવાર પહેલા ગુસલ કરી લઈશ, અને સવાર લગીમાં એ, ન જાગે તો એની પર રોઝાની માત્ર કઝા વાજીબ આવશે; અને એ બન્ને વખતે સુવું એને માટે નાગ્નએઝ નહિ થાય. જો કે અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે બીજી વખતે ન સુવે. પરંતુ જો કોઈ માણસ બીજી વખતે જાગે, તે પછી ત્રીજી વખતે એના માટે સુવું નાગ્નએઝ છે અને જો એ નાફરમાની કરે અને સુઈ જાય અને પાછો ન જાગે તો રોઝાની કઝા એના પર લાઝીમ છે. અને અહવત (વજુબી) એ છે કે કફરો પણ અદા કરે.

જો કોઈ માણસ, જુનુબ થઈ જાય, અને અરલ જનાબતથી ગાફીલ થઈ જાય, અથવા જનાબત યાદ હોય, પરંતુ ગુસલથી ગાફીલ થઈ જાય, અથવા એ હુકમથી ગાફીલ હોય કે આવતી કાલે મારે રોઝો રાખવો છે. અને ગુસલ ન કરે તો એને માટે કોઈ વાત લાઝીમ નથી. અગરએ અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે રોઝાની કઝા બગાડી લાવે.

જો જુનુબ, હયઝ અને નિફાસવાળા માટે ગુસલ કરવું શક્ય ન હોય, તો, તયમ્મુમ કરવું વાજીબ છે. અને તયમ્મુમ કરવા પછી સવાર લગી, જાગતું રહેવું અહવત (વજુબી) છે.

ઝંને મોતહાઝઝહ (જે સ્ત્રિને કાયદા ઉપરાંત હમઝ આવતું હોય તે) ના રોઝા ફરત છે. સિવાય એ ગુસલોનાં, જે એની ઉપર ફરજ છે રોઝાને માટે એ સિવાય વધુ ગુસલની કંઈપણ જરૂર નથી. બલ્કે એ ગુસલોપર પણ રોઝાની સહત મોકુફ હોવી વિચારવા ભોગ છે. પરંતુ તેણીને આ ગુસલો એહતયાત ન (વળુખી) જરૂર બળવી લાવવા બેઠએ, ખાસ કરીને, ખાસ રોઝાના દિવસે અને રોઝાની આગલી રાત્રીના ગુસલો એહતયાતન જરૂર બળવી લાવે, અને અહવત (એસ્તેહ્યાખી) એ છે કે મોતહાઝઝહ સ્ત્રિ, સવારનું ગુસલ દિવસ નિકળ્યા પહેલા બળવી લાવે, અગરએ અહવા એ છે કે એમ કરવું વાજબ નથી.

ગુજબાતે કઝાએ રોઝા (કઝા રોઝા)

કેટલીએક વસ્તુઓ એવી છે જેને કારણે રોઝાની માત્ર કઝા વાજબ થાય છે. કફરો વાજબ નથી થતો તે વિગતવાર છે.

(૧) કોઈ માણસ એ જાણી ન હોય કે સવાર થઈ ગઈ છે કે નહિ અને એ જાણી લીધા વગર જે કોઈ મુક્તર (રોઝાની તોડ) તો ઉપયોગ કરે, પછીથી ખબર પડે કે એ વખતે સવાર થઈ ગઈ હતી, તો એ રોઝાની કઝા વાજબ છે. જે કોઈ માણસે તપાસ કરી અને છતમીનાન કરીને પણ કે હજુ રાત્ર બાકી છે અને એણે કોઈ મુક્તરનો ઉપયોગ કર્યો, પછીથી ઉલ્ટુ સાબીત થયું કે એ વખતે સવાર થઈ ગઈ હતી, તો કઝા લાઝીમ નથી, જે કે કઝા બળવી લાવવી અહવત (એસ્તેહ્યાખી) છે.

(૨) કોઈ માણસે એક બીજા માણસને કહેવું કે અત્યારે રાત્ર છે. અને એણે એના કહેવા પર ભરોસો રાખી મુક્તરનો ઉપયોગ કર્યો, પછીથી ખબર પડી કે એ વખતે સવાર થઈ ગયું હતું, તો એ રોઝાની કઝા લાઝીમ છે.

(૩) કોઈ માણસે એકને ખબર આપી કે સવાર થઈ ગઈ છે અને એ એને મઝાક સમજ્યો, અને પછીથી ખબર પડી કે ખરેખર એ વખતે સવાર થઈ ગઈ હતી. તો પણ કઝા લાઝીમ છે. બલ્કે જે કોઈ માણસને યકીન હોય કે હજુ રાત્ર છે, પછીથી સાબીત થાય કે એ વખતે સવાર થઈ ગયું હતું, તો પણ અહવત (વળુખી) એ છે કે એ રોઝાની કઝા બળવી લાવે.

(૪) જે કોઈ માણસે ખબર આપી કે મગરીબનો વખત થઈ ગયો; અને એ માણસ પોતે બેઠ શકતો ન હતો, અને એણે કહેનારાનાં કહેવા પર ભરોસો રાખી રોઝો છૂટાર કરી લીધો. પછીથી સાબીત થયું કે મગરીબનો વખત થયો ન હતો, તો એની પર રોઝાની કઝા વાજબ છે. અને જે કોઈ માણસે શક્તિવાન હોવા છતાં ન બેસું અને માત્ર બીજા માણસનાં કહેવાથી રોઝો છૂટાર કરી લીધો, તો એનીપર કફરો પણ સાથે લાઝીમ આવશે. પરંતુ જે મગરીબનો વખત થઈ જવાની ખબર કોઈ એક આદીલ

અથવા બે આદીલોએ આપી હોય, એ કારણે એણે રોઝો ઇફતાર કર્યો હોય તો કફરો લાઝીમ નહિ આવે, અને જો વાદળાને કારણે કોઇ માણસને યકીન થઈ જાય, કે મગ-રીબનો વખત થઈ ગયો, અને એ રોઝો ઇફતાર કરી લ્યે; પછીથી ખખર પડે કે એ વખતે દિવસ હતો તો કઝા વાજીબ નથી.

વાજીબ રોઝાના પ્રકારો

વાજીબ રોઝા સાત પ્રકારના છે. (૧) માહિ મુખારકે રમઝાનનાં રોઝા (૨) માહિ મુખારકે રમઝાનનાં કઝા રોઝા (૩) એઅતેકાફના ત્રીજા દિવસનાં રોઝા. (૪) હજજે તમતઅમાં હદીને (કરબાની તર્ક કરવાને) બદલે કફરા પ્રમાણે દસ રોઝા (૫) બુદનાના બદલે અઢાર રોઝા. (૬) એ રોઝા જે નઝર અને અહદ અને કસમને કારણે વાજીબ થઈ ગયા હોય. (૭) માહિ રમઝાનનો એક રોઝો ખાસ કરીને ઇફતાર કરે (અથવા કોઈ કારણ વગર ન રાખે) તો, કફરાની રીતે બે માસ એક પછી એક અદા કરવા જોઈએ, અખતયાર છે કે કફરામાં જોઈએ તો બે મહિનાના રોઝા રાખે. અથવા સાઠ મીસ્કીનોને ખાવું ખવાડે, અથવા એક ગુલામ આઝાદ કરે, આ ઉપરાંત વિવિધ પ્રકારના કફરાના રોઝા પણ ધણા એક છે.

જાણવું જોઈએ કે જે રોઝા બાપથી કોઈ કારણને અંગે ચુકાયા હોય. તો મોટા દિકરા પર એની કઝા બજાવી જાણી વાજીબ છે. અને જો (કોઈ) કારણ વગર ચુકાણા હોય તો લાઝીમ નથી. અને જો મુરદાએ, મરતી વખતે પોતાની જાણે વસિયત કરીને અંદોબસ્ત કરી આપ્યો હોય; અથવા બીજો કોઈ, માણસ, તખરૂઅન (સવાબના ખાતર) મયતની તરફથી રોઝાની કઝા બજાવી લાવે તો દિકરા પરથી કઝા સાકીત થઈ (મટી) જરો. અલબત્ત જો મુરદાએ (જીવતા) બિમારીને કારણે રોઝા ન રાખ્યા હોય અને એજ બિમારીમાં મરણ પામ્યો, અથવા એ બિમારી પછી પણ રોઝા રાખવા શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ ન હતી કે મરણ પામ્યો તો એ રોઝાની કઝા લાઝીમ નથી. અને જો કોઈ બિમાર, બિમારીને કારણે રોઝા ન રાખે, અને બિમારીનો સિલસિલો બીજા રમઝાન લગી કાયમ રહે તો એ રોઝાની કઝા એના પરથી સાકીત છે. અલબત્ત દરેક રોઝા બદલ મુદ ખાવું કફરો અદા કરે, અને અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે રોઝાની કઝા પણ બજાવી લાવે પરંતુ જો કોઈ બીજા કારણે, જેમકે સફરને અંગે, એવી રીતે આખો વર્ષ વિતી જાય તો એમ નથી, પણ એને રોઝાની કઝા કરવી જોઈએ. અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે દરેક રોઝા બદલ મુદ ખાવું કફરો પણ આપે. પરંતુ જો કોઈ માણસની મુશ્કેલી દુર થઈ જાય, અને વર્ષ વચ્ચે શક્તિવાન હોવા છતાં રોઝાની કઝા બજાવી ન લાવે, અહીં લગી કે બીજો રમઝાન આવી જાય, તો એ ગુનેહગાર છે. એને જોઈએ કે જ્યારે ઇચ્છે ત્યારે રોઝાની કઝા પણ બજાવી લાવે અને દરેક

રોઝા બદલ એક મુદ તઆમ (ખાવું) કફરો પણ અદા કરે, અને જો કોઈ માણસ થોડા એક વર્ષો વિતી જવા પછી રોઝાની કઝા બગવવી હાવે તો એજ માત્ર એક વર્ષનો કફરો એટલે દરેક રોઝા પાછળ એક મુદ તઆમ ખાવું એને આપવું પડશે.

ઝકાત

ઝકાતની બે રિતો છે, (૧) ઝકાતે ફિતરા, (૨) ઝકાતે માલ, બન્નેને વિગતવાર જુદી જુદી રીતે બ્યાન કરવામાં આવશે.

ઝકાતે ફિતરા

ઝકાતે ફિતરા, જે શરીરની ઝકાત છે. થોડીએક શરતોએ વાજબ થાય છે. (૧) બાલીગ (પુખ્ત વય) હોવું. (૨) આકીલ હોવું, ખેદોશ ન હોય. (૩) આઝાદ હોવું.

મજબૂર ત્રણે શરતો એવી છે કે જે વિના ઝકાતે ફિતરા વાજબ નથી થતો. અને જો કોઈ ઉક્ત શરતો વિના ઝકાત (ફિતરા) અદા કરે તો સહીહ નહિ થાય. (૪) મુસલમાન હોવું. પરંતુ ઝકાતનું વાજબ હોવું મુસલમાન હોવા પર મબકુફ નથી, કાફરપર પણ વાજબ છે. અલગત્તા જકાતને અદા કરવાનો અમલ મુસલમાન થયા વગર સહી નથી થઈ શકતું. (૫) ગની હોવું. આ શરત એથી શરતથી બિલકુલ ઉલ્ટી છે. એટલે આ શરત વિનાં ઝકાતે ફિતરા વાજબ નહિ થાય પરંતુ જો કોઈ માણસ ગની હોય અને ઝકાતે ફિતરા અદા કરે તો એનો આ અમલ સહી અને સત્ય છે. ગની હોવાની કસોટી એ છે કે કોઈ માણસ પોતાનું અને પોતાના વાજબુન નફકાએ (જેનું ભરણ પોષણ વાજબ હોય) અચાલનો વર્ષ ભરના ખર્ચનો માલીક હોય, જોઈએ તો એની કને એટલો માલ બીલ ફચેલ મોજુદ હોય, અથવા કોઈ એવું કામ એની પાસે હોય કે જેનાથી ધીમે ધીમે એના ખર્ચને માટે પૈસા મેળવતો રહે અને એમની જરૂરીયાત પુરી થઈ જાય, અથવા જો આ બન્ને વાતો ન હોય, તો એ માણસ ફકીર છે. અને એનીપર ઝકાતે ફિતરા વાજબ નથી. અલગત્તા મુસ્તહય (સુન્નત) છે: અથવા જો કોઈની કને એક સાઅ (અંગ્રેજી હિસાબે 2 $\frac{3}{4}$ શેર) થી વધારે કંઈ ન હોય તો, એને એ કરવું જોઈએ કે એ સાઅ પોતાના ફકીર (ગરીબ) અચાલમાંથી કોઈ એકને આપી દે, અને એ બીજને, બીજે ત્રીજને એવી રીતે અતે એ (આપનાર) માણસના હાથમાં આવી જાય. અને જો એ ઈચ્છે તો એ સાઅને પોતાના અપાલમાંજ કોઈ એકને આપી દે. અને જોઈએ તો બીજા કોઈ ફકીરને આપી દે. અલવત (એસ્તેહયાબી) એજ છે કે બીજા કોઈ ફકીરને આપી દે.

દરેક જાણુને પોતાના અને પોતાના વાજબુન નફકા (ખર્ચના હકકદાર) અને યર વાજબુન નફકા બાલીગ અને યર બાલીગ, આઝાદ અને ગુલામ, ગરઝ કે એકકીત અચાલ સબંધી ફિતરા આપવો જરૂરી છે. એવીજ રીતે જે મહેમાન માહે રમઝાનનાં છેલ્લા વખતમાં

એટલે સગ્વાલ મહિનાનાં ચંદ્રના મોકાપર એના અયાલમાં લેખાય જાય તો એનો ફિતરો પણ વાજીય થશે. અને જો યજમાન ગરીબ હોય અને મહેમાન ગની હોય તો મહેમાનને પોતાનો ફિતરો પોતાને અદા કરવો જોઈએ. એવીજ રીતે જો પત્નિ માલદાર હોય, અને પતી (ધણી) ફકીર હોય, અને એ પત્નિના ખર્ચને મહામુશ્કેલીએ પુરું કરતો હોય, તો અહવત બદલે અકવા એ છે કે પત્નિપર વાજીય છે કે પોતાનો ફિતરો પોતે અદા કરે અને જો કાંઈ સ્ત્રીનો ખર્ચ એના પતિ ઉપરાંત કાંઈ બીજા માણસને જો ખર્ચે હોય તો એ માણસપર (એ બંને ઉપરાંત) એનો ફિતરો પણ વાજીય થશે. એવીજ રીતે પત્નિ ઉપરાંત એ માણસના બીજા અહતો અયાલનો ખર્ચ પણ જો કાંઈ બીજા માણસને જોખર્ચે હોય તો ફિતરો એ (ખર્ચ આપનાર) અદા કરશે.

ફિતરાની ચીઝો

ઝકાતે ફિતરામાં કેટલીએક ચીઝો આપવામાં આવે છે. ઘઉં, જવ, ખજૂર, મુનકકા, (દ્રાક્ષ) કિસ્મીસ, દુધ મસુર, અને ચણા વીગેરે, અહવતે (એસ્તેહબાબી) એ છે કે ચાર ચીઝોમાંથી કાંઈ ચીજ આપવામાં આવે. અને ઉત્તમ એ છે કે ખજૂર અને મુનકકા (દ્રાક્ષ) આપવામાં આવે.

ફિતરાની હદ

ફિતરાની હદ એક સાઅ જે (૧) 614 $\frac{1}{4}$ મીસ્કાલ અસરરી બરાબર થાય છે. જાણુસ પણ આપવામાં આવે તો એક સાઅ આપવી જોઈએ, અને (જાણુસની બરાબર) કિંમત પણ આપી શકાય છે.

ફિતરાનો વાજીય વખત

માહે મુબારકે રમઝાનની છેલ્લી તારીખનો જ્યારે સુર્ય આથમી જાય તો ફિતરો વાજીય થઈ જાય છે. અને ઉત્તમ એ છે કે રાત્રીનાંજ ફિતરો કાઢી લેવામાં આવે. અને નમાઝે ઇંદ પછી આપવું જાએઝ નથી. અને જો કાંઈ માણસ નમાઝ થયા સુધીમાં ફિતરો ન કાઢે તો અહવત (વજીબી) એ છે કે તેજ દિવસે ફરબતે મુતલકાની કસદથી ફિતરો આપી દે. અને કઝા અને અદાનો ઈરાદો ન કરે. અને જો કાંઈ માણસ ફિતરો જુદો કરી ચુક્યો હોય તો, એ કાંઈ મુકરર હક્કદારની ઇન્તેઝરીને કારણે ફકીર (ગરીબ)ને આપવામાં વેળ લગાડી શકે છે.

ઝકાતે ફિતરાની બહેંચણી

ફિતરાની બહેંચણીએ છે કે ફકીરો (ગરીબ મોઅમીન) ને આપવામાં આવે અને ઉત્તમ એ છે કે નજીકનાઓને ઝરો કરતાં પ્રથમ (હક્કદાર) રાખે. અને પછી પાડોસીઓને આગળ રાખે. અને પાડોસીઓ પછી અહલેઇહમ ને બીજાઓ કરતાં પ્રથમ સમજે.

જે ફકિર [ગરીબ મોઅમીન]ને ફિતરો આપવામાં આવે એમાં અદાલત હોવી શરત નથી. જે કે અહવત (એસ્તેહ્યાબી) છે કે આદીલને આપવામાં આવે. અને ઉત્તમ એ છે કે ઇમામની ગયબતનાં ઝમાનામાં ફિતરો મુજતહેદને હવાલે કરવામાં આવે. અને જરૂરનું છે કે ફિતરો લેવાવાળો માણસ હાશમી ન હોય. પરંતુ જે ફિતરો આપવાવાળો માણસ પણ હાશમી હોય તો કંઈ વાંધો નથી. પરંતુ લાચારીની હાલતમાં હાશમી અર હાશમીનો ફિતરો પણ લઈ શકે છે. એવીજ રીતે શરત છે કે જે ફકિર (ગરીબ) ફિતરો લે, એ એવો માણસ ન હોય જેનો ધર ખર્ચ ફિતરો આપનારને માથે વાજીય હોય. વળી જાએઝ છે કે પત્નિ પોતાનો ફિતરો પોતાના ફકિર (ગરીબ) પતિને આપી દે.

અહવત (વજુબી) એ છે કે કોઈ ફકિરને એક (સંખ્યા) થી ઓછું ફિતરો આપવું જાએઝ નથી. જલે પછી ફકિરો વધારે હોય અને બીજાને કાંઈપણ ન મળે.

ઝકાતે માલ

ઝકાતે માલ થોડાએક સંવાદમાં બ્યાન કરવામાં આવશે, જે વિગતવાર છે.

ઝકાત વાજીય થવાની શરતો

ઝકાતનો મુકત્લીફ (આપનાર) ત્યારે થઈ શકે છે કે ત્યારે એ બાલીગ અને આકીલ હોવા ઉપરાંત એમાં બીજી બે શરતો, પણ દિકામાં આવે.

(૧) પ્રથમ એકેનીસાબ (પુંજની હદ)નો માલીક હોય. (૨) જે માલ સાથે ઝકાતનો સબંદ છે એમાં એને જોઈવું પણ શક્ય હોય. જે ચીજોની ઝકાત વર્ષ વિતવા પર વાજીય થાય છે, એમાં શરત એ છે કે એક વર્ષ લગી એ ચીજ એના કબજામાં હોય, અને જે ચીજોમાં ઝકાત લાગુ પડવામાં પુરૂ વર્ષ વિતવાની શરત નથી એમાં ઝકાત વાજીય થવાના હુકમો વખતે માલીકે કબજાદાર હોવું જોઈએ. જે કે માલ ગુમાઈ ગયું હોય, ચોરાઈ ગયું હોય, અથવા કોઈએ ગસબ કરી લીધું હોય એની ઝકાત માલીક પર વાજીય નથી. અલબત્તા જે એમ હોય કે કંઈ થોડુંક ખર્ચ કરવાથી એ માલ પાછો મળતો હોય તો, જે એ માણસ થોડો ખર્ચ કરીને એ માલ પાછો ન મેળવે તો અહવત (વજુબી) એ છે કે એ માલની ઝકાત આપવી જોઈએ. પરંતુ જે કંઈ આપ્યા વિના, મુદત પછી ગાસીબની પાસેથી માલ મળવું શક્ય હોય તો તુરતજ ઝકાત વાજીય નથી, એવીજ રીતે કોઈ માણસ કોઈ માલ જે વેચી નાખવા માટે શક્તિવાન હોય, પરંતુ એ માલ ઉપર એનો કબજો ન હોય તો એવા માલની ઝકાત પણ વાજીય નથી. કરઝની ઝકાત કરઝ લેનાર પર છે. કરઝ આપનાર પર નથી.

એટલે સખાલ મહિનાનાં ચંદ્રના મોકાપર એના અયાલમાં લેખાય જાય તો એનો કિતરો પણ વાજીય થશે. અને જો યજમાન ગરીબ હોય અને મહેમાન ગની હોય તો મહેમાનને પોતાનો કિતરો પોતાને અદા કરવો જોઈએ. એવીજ રીતે જો પત્નિ માલદાર હોય, અને પતી (ધણી) ફકીર હોય, અને એ પત્નિના ખર્ચને મહામુશ્કેલીએ પુરું કરતો હોય, તો અહવન બદલે અકવા એ છે કે પત્નિપર વાજીય છે કે પોતાનો કિતરો પોતે અદા કરે અને જો કોઈ સ્ત્રિનો ખર્ચ એના પતિ ઉપરાંત કોઈ બીજા માણસને જો ખર્ચે હોય તો એ માણસપર (એ બન્ને ઉપરાંત) એનો કિતરો પણ વાજીય થશે. એવીજ રીતે પત્નિ ઉપરાંત એ માણસના બીજા અહતો અયાલનો ખર્ચ પણ જો કોઈ બીજા માણસને જોખર્ચે હોય તો કિતરો એ (ખર્ચ આપનાર) અદા કરશે.

કિતરાની ચીઝો

ઝકાતે કિતરામાં કેટલીએક ચીઝો આપવામાં આવે છે. ઘઉં, જવ, ખજૂર, મુનકકા, (દ્રાક્ષ) કિસ્મીસ, દુધ મસૂર, અને ચણા વીગેરે, અહવતે (એસ્તેહખાખી) એ છે કે ચાર ચીઝોમાંથી કોઈ ચીજ આપવામાં આવે. અને ઉત્તમ એ છે કે ખજૂર અને મુનકકા (દ્રાક્ષ) આપવામાં આવે.

કિતરાની હદ

કિતરાની હદ એક સાઅ જો (૧) 614 $\frac{1}{4}$ મીસ્કાલ અસરરી બરાબર થાય છે. જાણુસ પણ આપવામાં આવે તો એક સાઅ આપવી જોઈએ, અને (જાણુસની બરાબર) કિંમત પણ આપી શકાય છે.

કિતરાનો વાજીય વખત

માહે મુખારકે રમઝાનની છેલ્લી તારીખનો જ્યારે સુર્ય આથમી જાય તો કિતરો વાજીય થઈ જાય છે. અને ઉત્તમ એ છે કે રાત્રીનાંજ કિતરો કાઢી લેવામાં આવે. અને નમાઝે ઇદ પછી આપવું જાએઝ નથી. અને જો કોઈ માણસ નમાઝ થયા સુધીમાં કિતરો ન કાઢે તો અહવત (વજુખી) એ છે કે તેજ દિવસે ફરબતે મુતલકાની કસદથી કિતરો આપી દે. અને કઝા અને અદાનો ઇરાદો ન કરે. અને જો કોઈ માણસ કિતરો જુદો કરી ચુક્યો હોય તો, એ કોઈ મુકરર હક્કદારની ઇન્તેઝરીને કારણે ફકીર (ગરીબ)ને આપવામાં વેળ લગાડી શકે છે.

ઝકાતે કિતરાની બહેંચણી

કિતરાની બહેંચણીએ છે કે ફકીરો (ગરીબ મોઅમીન) ને આપવામાં આવે અને ઉત્તમ એ છે કે નજીકનાઓને યરો કરતાં પ્રથમ (હક્કદાર) રાખે. અને પછી પાડોસીઓને આગળ રાખે. અને પાડોસીઓ પછી અહલેઇહમ ને બીજાઓ કરતાં પ્રથમ સમજે.

જે ફકિર [ગરીબ મોઝમીન]ને ફિતરો આપવામાં આવે એમાં અદાલત હોવી શરત નથી. જો કે અહવત (એસ્તેહખાબી) છે કે આદીલને આપવામાં આવે. અને ઉત્તમ એ છે કે ઇમામની ગયખતનાં ઝમાનામાં ફિતરો મુજતહેદને હવાલે કરવામાં આવે. અને જરૂરનું છે કે ફિતરો લેવાવાળો માણસ હાશમી ન હોય. પરંતુ જો ફિતરો આપવાવાળો માણસ પણ હાશમી હોય તો કંઈ વાંધો નથી. પરંતુ લાચારીની હાલતમાં હાશમી અર હાશમીનો ફિતરો પણ લઈ શકે છે. એવીજ રીતે શરત છે કે જે ફકિર (ગરીબ) ફિતરો લે, એ એવો માણસ ન હોય જેનો ઘર ખર્ચ ફિતરો આપનારને માથે વાજીય હોય. વળી જાએઝ છે કે પત્નિ પોતાનો ફિતરો પોતાના ફકિર (ગરીબ) પતિને આપી દે.

અહવત (વજુબી) એ છે કે કોઈ ફકિરને એક (સંખ્યા) થી ઓછું ફિતરો આપવું જાએઝ નથી. બલે પછી ફકિરો વધારે હોય અને બીજાને કાંઈપણ ન મળે.

ઝકાતે માલ

ઝકાતે માલ થોડાએક સંવાદમાં બ્યાન કરવામાં આવશે, જે વિગતવાર છે.

ઝકાત વાજીય થવાની શરતો

ઝકાતનો મુકલ્લીફ (આપનાર) ત્યારે થઈ શકે છે કે જ્યારે એ બાલીગ અને આકીલ હોવા ઉપરાંત એમાં બીજી બે શરતો, પણ દિઠામાં આવે.

(૧) પ્રથમ એકેનીસાબ (પુંજની હદ)નો માલીક હોય. (૨) જે માલ સાથે ઝકાતનો સબંદ છે એમાં એને વહેંચવું પણ શક્ય હોય. જે ચીજોની ઝકાત વર્ષ વિતવા પર વાજીય થાય છે, એમાં શરત એ છે કે એક વર્ષ લગી એ ચીજ એના કબજામાં હોય અને જે ચીજોમાં જકાત લાગુ પડવામાં પુરૂ વર્ષ વિતવાની શરત નથી એમાં ઝકાત વાજીય થવાના હુકમો વખતે માલીકે કબજાદાર હોવું જોઈએ. જો કે માલ ગુમાઈ ગયું હોય, ચોરાઈ ગયું હોય, અથવા કોઈએ ગસમ કરી લીધું હોય એની ઝકાત માલીક પર વાજીય નથી. અલબત્ત જો એમ હોય કે કંઈ થોડુંક ખર્ચ કરવાથી એ માલ પાછો મળતો હોય તો, જો એ માણસ થોડો ખર્ચ કરીને એ માલ પાછો ન મેળવે તો અહવત (વજુબી) એ છે કે એ માલની ઝકાત આપવી જોઈએ. પરંતુ જો કંઈ આપ્યા વિના, મુદત પછી ગાસીબની પાસેથી માલ મળવું શક્ય હોય તો તુરતજ ઝકાત વાજીય નથી, એવીજ રીતે કોઈ માણસ કોઈ માલ જો વેચી નાખવા માટે શક્તિવાન હોય, પરંતુ એ માલ ઉપર એનો કબજો ન હોય તો એવા માલની ઝકાત પણ વાજીય નથી. કરઝની ઝકાત કરઝ લેનાર પર છે. કરઝ આપનાર પર નથી.

ઝકાતના માલમાં કોઈ માણસનું ગતી હોવું જરૂરી નથી. બલ્કે જે માણસ પણ ઝકાતની નિસાળનો માલીક હોય એનીપર ઝકાત અદા કરવી વાજબ છે બલે પછી એ માલ એને માટે વર્ષભર લગી ખર્ચને માટે પુરતું ન હોય અને જેટલો પણ માલ એ વખતે એની પાસે પ્રાપ્ત થયો હોય. એની ખરાબર અથવા એ કરતાં વધારે કરજનો ખોજો હોય. છતાં દરેક રીતે ઝકાત આપવી વાજબ છે. જે કોઈ માણસ પોતાની જમીન કાંઈ લાગા પર ખેડને માટે આપે તો એની ઝકાત ખેડુતપર રહેશે, જેણે જમીન લાગાપર લીધી હોય.

ઝકાતની ચિઝો

જે ચિઝો જોડે ઝકાતને સંબંધ હોય છે એ નવ છે. (૧) સિકકાદાર સોનું (૨) સિકકાદાર ચાંદી (૩) ગોસફંદ બકરા, બકરી, ઘેટા. વિ. (૪) ઉંટ (૫) ગાય.

મજકુર પાંચ ચિઝોપર ઝકાત ત્યારે લાગુ પડશે કે જ્યારે માલીકની પાસે ખરાબર એક વર્ષ લગી રહે. જે વર્ષભર લગી ખરાબર માલીકની પાસે ન રહે તો ઝકાત વાજબ નહિ થાય. ખારમો મહિનો દાખલ થતાં વર્ષ લાગુ થઈ જાય છે, જે કે એ મહિનો આ વર્ષમાં લેખવામાં આવે છે. વળી ગોસફંદ, ગાય અને ઉંટમાં એ પણ શરત છે કે એ [૧] મઅલુફ ન હોય. બલ્કે સાએમા કહેવાતા હોય. એટલે એ (જનવર) વર્ષભર લગી જંગલમાં ચરતાં ફરતાં હોય. અને માલીકની પાસેથી ચારો ખાધેલ ન હોય. જે કે ક્યારે, ક્યારે, માલીક પોતાની પાસેથી પણ ખવરાવતો હોય. જે એ કોઈ મમલુકહ (૨) ચીઝ પણ ખાશે તો મઅલુફ કહેવાશે. એ જનવરનાં બચ્ચાઓમાં વાજબ ઝકાતને માટે સાએમા હોવાની શરત અમને ખબર નથી, જે કે એમનું વર્ષ ત્યાંથી શરૂ થઈ જશે કે જ્યારથી એ પૈદા થશે. અને ઝકાત એમનાથી સંબંધીત થશે. બલે પછી એમાં મઅલુફ હોય. ઉંટ અને ગાયમાં એ પણ શરત છે કે એ ઉપયોગમાં ન આવતા હોય. જેમકે પાણી ખેંચવામાં અથવા, સ્વારી વિગેરે ના કામ એનાથી લેવામાં આવતા હોય તો એવી હાલતમાં ઝકાતથી એમને સંબંધ નહિ રહે. ગરજ કે ઝકાત લાગુ પડવાનો દારોમદાર એ છે કે એમ કહેવામાં આવે કે એ આખું વર્ષ કારોબારમાં ન રહ્યા (લાગ્યા)

(૧) મઅલુફ અલફથી છે. જેના-અર્થ-ચારો ઘાસ છે. એટલે એ જનવર જેને ચારો ખવરાવી પાળવામાં આવે. સાએમા, સોમથી છે જેના અર્થ ચરવાનાં થાય થાય છે, એટલે એ જનવર જે છુટે મોટે ચરી ખાતા હોય.

(૨) ઘણીનો ચારો.

(૧) ધઉં, (૭) જવ, (૮) મુનકકા (૯) ખુરમાં (ખજુર) આ ચારે ચિત્રોમાં શરત છે કે ઝકાત લાગુ પડવા પહેલાં માલીકની મિલકતમાં આવી ગયા હોય. જોઈએ તો ખેતીને અંગે અથવા ખરીદી વિગેરે અંગે.

આ ચારે પ્રકારનાં અનાજમાં ઝકાત એ વખતે વાજીબ થાય છે કે જ્યારે સરકારી માલ ગુઝારી(સરકારી હક્ક)અને દાણા સાફ થવા, અને અંગુર અને ખજુર સુકાઈ જવાના વખત લગીના સર્વ ખેડ ખર્ચ એમાથી આપી દેવામાં આવે પરંતુ અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે સરકારી હક્ક અને ખેડ ખર્ચ કાઢવા પહેલાં જેટલી હદે માલ હોય એમાં નીસાબનું ધ્યાન કરવામાં આવે.

ઝકાતની વહેંચણી

ઝકાતના હક્કદારો આઠ

(૧-૨) ફકીર (ગરીબ) મિસ્કિન, જે માણસ પોતાને ફકીર (ગરીબ) જણાવે, અને જો એનું ખરૂં, ખોટું ખર્ચ નહોયતો અહવત (વજીબી) એ છે કે એની બિનાં (સ્થિતી) જાણી લેવામાં આવે, અને જો પુરતો ગુમાન થઈ જાય કે આ માણસ ફકીર છે. અને ખાસ કરીને એવા માણસથી જાણકાર થવું જોઈએ કે જે અગાઉ ગની હોય. અલખત્તા જો કોઈ માણસ પ્રથમ ફકીર (ગરીબ) હતો તો, એની વાત સાચી ઠરશે. એ પછી શોધ કરવાની જરૂર નથી. ફકીરથી જે માણસ સખદાત છે એનો ખુલાસો ઝકાતે કિતરામાં આવી ગયો છે.

(૩) એ લોક જેઓ ઝકાતનો માલ વસુલ કરેછે, (૪) મોઅલ્લેફતુલ કુલુબ (૫) જે ગુલામ સખ્તાઈમાં હોય એને ઝકાતનાં માલથી ખરીદી આઝાદ કરવામાં આવે. (૬) મકરૂઝ (કરઝદાર) લોક (૭) આમ ખૈરાતની જગાઓ, જેમકે, મસજીદ, મદ્રેસા, સરાઈ (ધર્મશાળા) અને પૂલ વિગેરે બનાવ્યા, અને હાજીઓ, ઝવ્વારોની મદદ, એજ પ્રમાણે બીજી ખૈરાતની જગાઓ. (૮) એવા માણસોની મદદ જેઓ મુસાફર હોય, અને લાચાર હોય ભલે પછી એ માણસ પોતાના શહેરમાં ગની હોય, એ શરતેકે એ [લાચારીની હાલતના સફરમાં] કરજ મેળવી શકતો ન હોય.

મુસ્તહય છે કે ગયખતે હિમામમાં ઝકાતનો માલ મુજતહેદે આદીલની પાસે પહોંચાડવામાં આવે. વળી ઝકાત કુરખતની કસદથી અદા કરવું વાજીબ છે. અને એટલું પુરતું છે કે, માલીક, હક્કદારોને વહેંચવા માટે જે માણસને ઝકાતનો માલ સુમ્રદ કરે, એને આપતી વખતે, નિયત કુરખત કરી લ્યે. વળી મુસ્તહય, બલ્દે અહવત (એસ્તેહ્યાબી) છે કે એક હક્કદારને, ચાંદી અને સોનાની પહેલાં નીસાબથી ઝકાતનો માલ ઓછો આપવામાં ન આવે, જો ઝકાતનો માલજ એટલો હોય તો ખૈર, જેટલું પણ હોય, એટલી હદે આપી દ્યે, એ પણ જાએઝ છે કે એક ફકીર (ગરીબ) ને એટલું આપેકે એ ગની થઈ જાય.

ઝકાતના માલમાં કેઈ માણસનું ગતી હોવું જરૂરી નથી. બલ્કે જે માણસ પણ ઝકાતની નિસાબનો માલીક હોય એનીપર ઝકાત અદા કરવી વાજબ છે બલે પછી એ માલ એને માટે વર્ષભર લગી ખર્ચને માટે પુરતું ન હોય અને જેટલો પણ માલ એ વખતે એની પાસે પ્રાપ્ત થયો હોય. એની ખરાબર અથવા એ કરતાં વધારે કરજનો બોલે હોય. છતાં દરેક રીતે ઝકાત આપવી વાજબ છે. જે કેઈ માણસ પોતાની જમીન કાંઈ લાગા પર ખેડને માટે આપે તો એની ઝકાત ખેડુતપર રહેશે, જેણે જમીન લાગાપર લીધી હોય.

ઝકાતની ચિઝો

જે ચીઝો જેડે ઝકાતને સબંધ હોય છે એ નવ છે. (૧) સિકકાદાર સોનું (૨) સિકકાદાર ચાંદી (૩) ગોસફંદ બકરા, બકરી, બેટા. વિ. (૪) ઉંટ (૫) ગાય.

મજકુર પાંચ ચિઝોપર ઝકાત ત્યારે લાગુ પડશે કે જ્યારે માલીકની પાસે ખરાબર એક વર્ષ લગી રહે. જે વર્ષભર લગી ખરાબર માલીકની પાસે ન રહે તો ઝકાત વાજબ નહિ થાય. ખારમો મહિનો દાખલ થતાં વર્ષ લાગુ થઈ જાય છે, જે કે એ મહિનો આ વર્ષમાં લેખવામાં આવે છે. વળી ગોસફંદ, ગાય અને ઉંટમાં એ પણ શરત છે કે એ [૧] મઅલુફ ન હોય. બલ્કે સાએમા કહેવાતા હોય. એટલે એ (જનવર) વર્ષભર લગી જંગલમાં ચરતાં ફરતાં હોય. અને માલીકની પાસેથી ચારો ખાધેલ ન હોય. જે કે ક્યારે, ક્યારે, માલીક પોતાની પાસેથી પણ ખવરાવતો હોય. જે એ કેઈ મમલુકહ (૨) ચીઝ પણ ખાશે તો મઅલુફ કહેવાશે. એ જનવરનાં બચ્ચાઓમાં વાજબ ઝકાતને માટે સાએમા હોવાની શરત અગતે ખબર નથી, જે કે એમનું વર્ષ ત્યાંથી શરૂ થઈ જશે કે જ્યારથી એ પૈદા થશે. અને ઝકાત એમનાથી સબંધીત થશે. બલે પછી એમાં મઅલુફ હોય. ઉંટ અને ગાયમાં એ પણ શરત છે કે એ ઉપયોગમાં ન આવતા હોય. જેમકે પાણી ખેંચવામાં અથવા, સ્વારી વિગેરે ના કામ એનાથી લેવામાં આવતા હોય તો એવી હાલતમાં ઝકાતથી એમને સબંધ નહિ રહે. ગરજ કે ઝકાત લાગુ પડવાનો દારોમદાર એ છે કે એમ કહેવામાં આવે કે એ આખું વર્ષ કારોબારમાં ન રહ્યા (લાગ્યા)

(૧) મઅલુફ અલફથી છે. જેના-અર્થ-ચારો ધાસ છે. એટલે એ જનવર જેને ચારો ખવરાવી પાળવામાં આવે. સાએમા, સોમથી છે જેના અર્થ ચરવાનાં થાય થાય છે, એટલે એ જનવર જે છુટે મોઢે ચરી ખાતા હોય.

(૨) ઘણીનો ચારો.

(૧) ધઉં, (૭) જવ, (૮) મુનકકા (૯) ખુરમાં (ખજુર) આ ચારે ચિઝોમાં શરત છે કે ઝકાત લાગુ પડવા પહેલાં માલીકની મિલકતમાં આવી ગયા હોય. નોંધએ તો ખેતીને અંગે અથવા ખરીદી વિગેરે અંગે.

આ ચારે પ્રકારનાં અનાજમાં ઝકાત એ વખતે વાજીબ થાય છે કે જ્યારે સરકારી માલ ગુઝારી(સરકારી હકક)અને દાણા સાફ થવા, અને અંગુર અને ખજુર સુકાઈ જવાના વખત લગીના સર્વ ખેડ ખર્ચ એમાથી આપી દેવામાં આવે પરંતુ અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે સરકારી હકક અને ખેડ ખર્ચ કાઢવા પહેલાં જેટલી હદે માલ હોય એમાં નીસાબનું ધ્યાન કરવામાં આવે.

ઝકાતની વહેંચણી

ઝકાતના હકકદારો આઠ

(૧-૨) ફકીર (ગરીબ) મિસ્કિન, જે માણસ પોતાને ફકીર (ગરીબ) જણાવે, અને જો એનું ખરૂં, ખોટું ખર્ચ નહોતો અહવત (વજીબી) એ છે કે એની ખિનાં (સ્થિતી) જાણી લેવામાં આવે, અને જો પુરતો ગુમાન થઈ જાય કે આ માણસ ફકીર છે. અને ખાસ કરીને એવા માણસથી જાણકાર થવું નોંધએ કે જે અગાઉ ગની હોય. અલખત્તા જો કોઈ માણસ પ્રથમ ફકીર (ગરીબ) હતો તો, એની વાત સાચી ઠરશે. એ પછી શોધ કરવાની જરૂર નથી. ફકીરથી જે માણસ સમંદીત છે એનો ખુલાસો ઝકાતે ફિતરામાં આવી ગયો છે.

(૩) એ લોક જેઓ ઝકાતનો માલ વસુલ કરેછે, (૪) મોઅલ્લેક્તુલ કુલુબ (૫) જે ગુલામ સખ્તાઈમાં હોય એને ઝકાતનાં માલથી ખરીદી આઝાદ કરવામાં આવે. (૬) મકરૂઝ (કરઝદાર) લોક (૭) આમ ખૈરાતની જગાઓ, જેમકે, મસરજીદ, મદ્રેસા, સરાઈ (ધર્મશાળા) અને પૂલ વિગેરે બનાવવા, અને હાજીઓ, ઝવ્વારોની મદદ, એજ પ્રમાણે બીજી ખૈરાતની જગાઓ. (૮) એવા માણસોની મદદ જેઓ મુસાફર હોય, અને લાચાર હોય ભલે પછી એ માણસ પોતાના શહેરમાં ગની હોય, એ શરતેકે એ [લાચારીની હાલતના સફરમાં] કરજ મેળવી શકતો ન હોય.

મુસ્તહબ છે કે ગયબતે હિમામમાં ઝકાતનો માલ મુજતહેદે આદીલની પાસે પહોંચાડવામાં આવે. વળી ઝકાત કુરબતની કસદથી અદા કરવું વાજીબ છે. અને એટલું પુરતું છે કે, માલીક, હકકદારોને વહેંચવા માટે જે માણસને ઝકાતનો માલ સુપ્રદ કરે, એને આપતી વખતે, નિયત કુરબત કરી લ્યે. વળી મુસ્તહબ, બદકે અહવત (એસ્તેહ્યાબી) છે કે એક હકકદારને, ચાંદી અને સોનાની પહેલી નીસાબથી ઝકાતનો માલ ઓછો આપવામાં ન આવે, જો ઝકાતનો માલજ એટલો હોય તો ખૈર, જેટલું પણ હોય, એટલી હદે આપી દેયે, એ પણ જાએઝ છે કે એક ફકીર (ગરીબ) ને એટલું આપેકે એ ગની થઈ જાય.

ઝકાતની નિસાબનો નકશો.

નગદ

ઝકાતની ચિઝો	નંબર નિસાબ	નિસાબ	ઝકાત	બાબદ
સિકકાદાર સોનું	૧	૧૫ મીસ્કાલ શય-રૂશી, અંગ્રેજી તોલાન હિસાબે ૫ તોલા ૭ માસા ચાર રતી થાય	એક રૂપીઆ (સેકેડે અંદા ૮૬)	કાયદાને માટે એ છે કે જ્યારે સિકકાદાર સોનું અને ચાંદી ઝકાતની નિસાબ પ્રમાણે થઈ જાય અથવા નિસાબ કરતાં વધી જાય, તો એમાથી ચાલીસમો ભાગ ઝકાતમાં આપી દેવો જોઈએ. ભલે પછી અન્ય સમયે થોડું ઘણું વધારે ચાલ્યું જાય.
સિકકાદાર ચાંદી	૧	૧૦૫ મીસ્કાલ શય-રૂશી, અંગ્રેજી એક તાલીસ તોલા અને એક માસા થાય છે.		એસ્તેહબાબ, વેપારના સામાનમાં પણ સિકકાદાર ચાંદી, સોનાં પ્રમાણેજ ઝકાત આપવામાં આવે.
..	૨	૨૧ મીસ્કાલ શય-રૂશી, અંગ્રેજી હિસાબે ૮ તોલા, બે માસા ૪ રતી		
..	૨	૨૧ મીસ્કાલ શય-રૂશી, અંગ્રેજી હિસાબે ૮ તોલા, બે માસા ૪ રતી		
		જાન	વરો	
ગોસ્કન્દ	૧	૪૦ ઉપર	એક ગોસ્કન્દ	ચારસો પછી દર સેકેડે એક ગોસ્કન્દ વધારે થાય છે.
..	૨	૧૨૧ ..	બે ગોસ્કન્દ	જકાતમાં જો બકરી આપવામાં આવે તો ઓછામાં ઓછું એને ત્રણ વર્ષ લાગી ગયું (શર થયું) હોય, અને જો મેંઢી આપવામાં આવે તો ત્રીજી વર્ષ પુરુ થઈ ગયેલું હોય.
..	૩	૨૦૧ ..	ત્રણ ગોસ્કન્દ	
..	૪	૩૦૧ ..	ચાર ગોસ્કન્દ	
..	૫	૪૦૦ ..	પાંચ ગોસ્કન્દ	

નોટ:- (૧) એક તોલાના ૧૨ માસા.

(૨) નિસાબ:- મુકરરર ૬૬ (મિલકત) જેની ઉપર જકાત લાગુ પડે છે.

ઝંકાતની ચીઝો	નંબર નિસાબ	નિસાબ	ઝંકાત	બાબદ
માપ	૧	૩૦ ઉપર	એક વર્ષનું બચુ વાછરડો યા વાછ- રડી	ચાલીશથી સંખ્યા વધી જવાની હાલતમાં અખ્યારછે. કે જોઈએ તો ત્રીસની સંખ્યા થી હિસાબ કરી ઝંકાત અદા કરે અથવા ચાલીસના હિસાબે પણ એ શરતે કે જોટલી પણ સંખ્યા હોય, એમાં બન્ને હિસાબોમાંથી દરેક હિસાબે ઝંકાત આપી શકાતી હોય. ધારોકે કોઈની પાસે ૧૨૦ એકસોવીસ ગાય છે, અને જો કોઈ એવી સંખ્યા હોય જેમાં એ બન્નેમાંથી એકથી હિસાબ થઈ શકતો હોય એ પ્રમાણે અદા કરવું જોઈએ પરંતુ અસલ સંખ્યાને નિસાબની એ સંખ્યાએ ભાંગવું જોઈએ જેમાં બાકી ઓછું બચે.
	૨	૪૦ ઉપર	એક ત્રણ વર્ષની વાછરડી જે ત્રીજા વર્ષમાં પ્રવેશ થઈ ચુકી હોય..	

ઝકાતની ચીઝો	નંબર નિસાબ	નિસાબ	ઝકાત	ખામદ
શુત્ર (ઉંટ)	૧	૫ ઉપર	૧ ગોરકુન્દ	
	૨	૧૦ „	૨ „	
	૩	૧૫ „	૩ „	
	૪	૨૦ „	૪ „	
	૫	૨૫ „	૫ „	
	૬	૨૬ „	૧ ઉંટણી જે બીજા વર્ષમાં બેઠી હોય.	
શુત્ર (ઉંટ)	૭	૩૬ „	૧ ઉંટણી જે ત્રીજા વર્ષમાં બેઠી હોય.	
	૮	૪૬ „	એક ઉંટણી જેને ચોથું વર્ષ શરૂ થઈ ગયું હોય.	
	૯	૬૧ „	એક ઉંટણી જેને પાંચમું વર્ષ શરૂ થઈ ગયું હોય.	
	૧૦	૭૬ „	બે ઉંટણી જેને ત્રીજા વર્ષ શરૂ થઈ ગયું હોય.	
	૧૧	૯૧ „	બે ઉંટણીઓ જેને ચોથું વર્ષ શરૂ થઈ ગયું હોય.	
	૧૨	૧૨૧ „	મજકુર નીસાબ અને એ પછી જે-ટલી હદે સંખ્યા વધતી જાય એમાં દરેક પચાસ ઉપર એક ઉંટણી જેને ચોથું વર્ષ શરૂ થઈ ગયું હોય, અથવા દરેક ચાલીસની સંખ્યા ઉપર એક ઉંટણી જેને ત્રીજા વર્ષ શરૂ થઈ ગયું હોય આપવું જોઈએ.	જો ઉટોની સંખ્યા નિસાબ કરતાં વધી જાય પરંતુ હજી બીજા નિસાબ લગી પહોંચી ન હોય તો એ બે નિસાબ વચ્ચે બીજા નિસાબ(અધુરી) ઉપર ઝકાત લાગુ નહિ પડે. ઝકાતમાં હમેશા ઉંટણી આપવામાં આવશે, ઉંટ નહિ અપાય.

અનાજ.

ઝકાતની ચીઝો	નંબર નિસાખ	નિસાખ	ઝકાત	બાબદ
"ઘઉં"	૧	૩૦૦ સાચ, જે ૮૦ રૂપાયાના અંગ્રેજી શેરનાં હિસાબે ૨૨	ઝકાત જે આખ પાશી (કુવાનુ પાણી ખેતીને ખેત) કર- વરવામાં આવી હોય તો $\frac{૧}{૨૦}$ ભાગ	જે વધારે પ્રમાણ આખપાશી [ખેતેલુ પાણી] પાવામાં આપ્યું હોય અને ક્યારે વર્ષાદ વિ: પડ્યું હોય તો આખ પાશીનો હુકમ લાગુ પડશે, અને જે વધારે પ્રમાણ વર્ષાદ વિ: નું પાણીથી કામથયું હોય અને બહુજ ઓછા પ્રમાણમાં આખે પાશીથી પણ થયું હોય તો પૈદાઈશ [ઉત્તરપતી] વર્ષાદના પાણીની સમગ્રશે, ઝકાત, એ વખતે લાગુ પડશે કે જ્યારે ઘઉં અથવા જઉં, કહેવાય, અને અંગુર અને ખજૂરમાં એ વખતે લાગુ પડે છે. કે જ્યારે શરૂઆતની હાલતમાં હોય ખનવા ભેગ છે કે એમાંથી ઝકાત એ સમયે સમંદીત થાય છે કે જ્યારે એને અંગુર કે ખુરમાં કહી શકાય પરંતુ નિસાખની સંખ્યા આ વસ્તુઓમાં એ વખતે જેવામાં આવશે જ્યારે આ ચીઝો સુકાઈ જાય.
જઉં	૧	ખાવીસ મણ ૨૧	આખે બારાં વર્ષા- દના પાણીથી ઉ- તપન્ન થયેલ હોય અથવાં નહેરનું પાણી આપમોળુ- ત્યાં આવતું હોય તો $\frac{૧}{૧૦}$ અને જે આખ પાશીથી પણ થયેલ હોય અને આખે બારા વિ. પણ સાથે હોય તો અર્ધામાં $\frac{૧}{૧૦}$ અને અર્ધામાં $\frac{૧}{૨૦}$ (૧)	
મુનકકા	૧	શેર ૫ છટાંક		
(અંગુર)	૧	૨ તોલા ૬ માસા થાય છે.		
ખુરમા				
(ખજૂર)				
		નિસાખ પછી જેટલી સંખ્યા વધતી જાય એમાંથી ઝકાત કાઢવી પડશે.		

(૧) જેમ કે જે એક મણ અનાજ હોય તો વીસ શેરમા $\frac{૧}{૧૦}$ એટલે એકશેર અને બાકીનાં ૨૦ શેરમાં $\frac{૧}{૨૦}$ એટલે એકશેર આપવું જોઈએ.

ખુમ્સની ચીઝો

જે ચીઝો ઉપર ખુમ્સ લાગુ પડે છે. એ નિચે પ્રમાણે છે.

(૧) એ માલ જે કુફરે હરખી જોડે જહાદમાં પ્રાપ્ત થાય. એ શરતેકે લડાઇ ઈમામ અંસની રખથી કરવામાં આવે. એવીજરીતે અહવત (એસ્તે હખાખી) એ છે કે જે માલ કુફરે હરખીથી કોઈ યોજનાથી પણ પ્રાપ્ત થઇ જાય એમાં પણ ખુમ્સ આપવામાં આવે, અકવા એ છે કે આવે માલ આવી બાબદમાં દાખલ નથી. અલખત્તા જો કે કાયદો મેળવવાની બાબદ સખંદીમાં આવી જાયછે. એટલા માટે જે પ્રકારના સર્વ મનાફેઅ [૧] એકતેસાઅ (કમાઇની આમદની) માં વર્ષ ભરતો ખર્ચ કાઢવા પછી, બાકીમાંથી ખુમ્સ આપવામાં આવે છે, એમાંથી પણ આપવું જોઈએ.

(૨) ખાણમાંની વસ્તુઓ, હત્તાકે મીઠું અને ગંધકમાં પણ ખુમ્સ આપવું વાજીબ છે.

(૩) ખજાનો, (૪) જે ચીઝો દર્યામાં ડુબકી મારીને પ્રાપ્ત કરવામાં આવેછે. જેમકે મરગન (મુંગા મોતી) વગેરે પરંતુ જે ચીઝો ડુબકી માર્યા વગર દર્યામાંથી મેળવાય છે, એ એકતેસાઆતના નફામાં દાખલ છે, જે હવે પછી બ્યાન થશે. (૫) એ ઝમીન જે કાફરે ઝીમ્મી મુસલમાનથી ખરી દે, એનું ખુમ્સ પણ કાફરે ઝીમ્મી પર વાજીબ છે. અને ખુમ્સ અસલ ઝમીનથી સખંદીત થશે. (૧/૫ હિસ્સો ઝમીનમા ખુમ્સ આપવું પડશે) પરંતુ મુસલમાન, કાફરે ઝીમ્મીને કોઇ ઝમીન બક્ષીસ કરીદે, તો એમાં ખુમ્સ નહિ લાગે. (૬) એ માલ હલાલ જે હરામમાં ભેળાઇ જાય, અને હલાલ કે હરામમાં પારખવું શક્ય ન હોય એવા માલમાંથી પણ ખુમ્સ કાઢવું વાજીબ છે. (૭) વહેપાર અને કારીગરી (હુન્નર) અને દરેક પ્રકારના વહેપારના નફામાં, અને વર્ષ ભરતો ખર્ચ આમદની જેટલી હોય એની ઉપર, ભલે પછી એ માલ હોય કે ખાવાની ચીઝ હોય દરેક પર ખુમ્સ વાજીબ છે.

(૧) મનાફેઅ એકતેસાઆતની વ્યાખ્યા બહુજ મુશ્કેલ છે. પણ કોઇ વેપારીને વેપારમાં, ઝમીનદારને ઝમીનને અંગે, જે કમાઇ થાય છે અથવા કોઇ માણસ કોઇ ઘર કે દુકાનનો માલીક હોય અને ભાડુત કનેથી એને જે ભાડુ મળે એ સર્વ નફામાં દાખલ છે. દરેક પ્રકારનો ધંધો, હુન્નર, ઉદ્યોગ, નોકરી કે, મઝદૂરી વિગેરેથી, ગરઝ કે ઈન્સાનને માટે આવકના જે પણ રસ્તા હોય એ સર્વ એકતેસાઆતના નફામાં દાખલ છે, અને વર્ષ ભરતો ખર્ચ કાઢ્યા પછી એ (બાકી પૈસા) ની ઉપર ખુમ્સ લાગુ પડે છે.

એવીજ રીતે ખેતીમાં જે નફો રહે તેમાંથી ગરજ કે દરેક પ્રકારની આવકમાંની બચતમાંથી ભણે પછી કેટલુએ ઓછું કેમ ન હોય ખુમ્સ આપવું વાજીબ છે. એવીજ રીતે જે ચીજો દુધ્યાની મળે અથવા કોઈ માણસે બક્ષી દીધું હોય, અથવા કોઈ માણસે કોઈ ચીજ શોધખોળ કરીને પ્રાપ્ત કરી હોય, અથવા વસિયતને માર્ગે કોઈ ચીજ કોઈની તરફ ફેરવાણી હોય અથવા શિકાર જે મહેનત વગર પ્રાપ્ત થઈ જાય, અથવા ગુમાન વિના (અચાનક) કોઈ મુરદાનો વારસો કોઈને મળી જાય, તો અદ્વત (વજુખી)એ છે કે એ સર્વ ચીજોમાંથી ખુમ્સ અદા કરવું જોઈએ. અલખત્તા જે ચિજમાં ખુમ્સ ને સબંધ નહોય એનો નુમાએ મુત્તસીલ પર, [૧] અથવા એ માલ પર જે વારસામાં મળ્યો હોય, અથવા એ ચીજ, જેનું ખુમ્સ એક વખત અદા કરી દેવામાં આવ્યું હોય. એ ત્રણે બાબતોમાં ખુમ્સ વાજીબ હોવું મુશ્કીલ બિના છે. અકવા એ છે કે વાજીબ નથી અલખત્તા જે ખુદ અસલ માલ અંગે જેમાં વધારો થાય તેમાં ખુમ્સ આપવું વાજીબ છે. જેમકે કોઈ માણસ એક બકરી અથવા એક વૃક્ષ ખરીદે, અને એનું ખુમ્સ અદા કરી ચુક્યો હોય, અને પછી એ બકરીને દુધને માટે અને ઝાડને મેવાને માટે પોતાની મીલકતમાં રાખે, એ સમયમાં બકરી મોટી અને તાજી થઈ જાય અને ઝાંડ મોટું થઈ જાય, તો એ બન્ને ચીજોમાંથી, એ વધારો અને પ્રગતીમાં ખુમ્સ વાજીબ નહિ થાય. અલખત્તા દુધ અને મેવો વર્ષ ભરનાં ખર્ચ પછી બચે, એમાં ખુમ્સ વાજીબ થાશે. એવી જ રીતે જો કોઈ માણસ કોઈ માલનું ખુમ્સ અદા કરી ચુક્યો હોય અને પાછળથી વગર બહેપાર ક્યેં એની કને એ માલની કિંમત વધી જાય તો આવા ફેરફારમાં ખુમ્સ વાજીબ નથી. જેમકે કોઈ માણસ એવા માલથી જેનું ખુમ્સ અદા કરી ચુક્યો હોય, ઝમીન ખરીદે અને ખરીદવાની ઇચ્છા (કારણ) એ હોય કે ઝમીનમાં ખેતી કરીશ, અથવા એ ઇચ્છા ન હોય કે ભાવ બધી જશે તો વેચી નાખીશ અથવા સદંતર કોઈ નફાનો ખ્યાલ જ ન હોય અને એ જમીનની કિંમત વધી જાય તો એમાં ખુમ્સ વાજીબ નહિ થાય. પરંતુ જો કોઈ માણસે ઝમીન એ ઇરાદે લીધી હોય કે કિંમત વધારીને વેચી નાખીશ તો વધારાની મુલ્યમાં ખુમ્સ લાગુ પડશે.

(૧) નુમાએ કહે છે પ્રગતી (વધારાને) એટલે મહેનત કરવાથી વધી જાય જે કોઈ પણ રીતે પ્રાપ્ત થઈ જાય, નુમાના બે પ્રકાર છે. મુત્તસીલ અને મુત્તસીલ, નુમા મુત્તસીલ એ છે જેમકે ગાય, બચ્ચા જણે, અને નુમાએ મુત્તસીલ એ છે કે ગાય ખાઈ પીને ચરબીદાર બને.

ખુમ્સ વાજીય થવાની શરતો

ખાણુ ની વસ્તુઓ અને ખજાનામાંની વસ્તુ પર ખુમ્સ લાગુ પડવા માટે ચોડીએક શરતો છે. આ વસ્તુ મેળવ્યા પછી એનીપર લાગતા ખર્ચો બાદ કરીને જેટલી મિલકત, ચાંદી અથવા સોનાની નીસાબ ઝકાત (આપવા) જેટલી હોય, ચાંદીની નીસાબ એકસો પાંચ મિસ્કાલ જેટલી છે અને સોતુ પંદર મિસ્કાલ શયરશી જેટલું છે, જેમ કે ઝકાતનાં પ્રકારણમાં બ્યાન થઇ ગયું છે. એવીજ રીતે જે ચીજો દર્યા વિઃમાં કુબકી મારવાથી મળે છે, એના ઉપર ખુમ્સ લાગુ પડવાને માટે એ શરત છે કે, એનું મળુરી ખર્ચ બાદ કરવા પછી જેટલી મિલકત બચે જેની કિંમત ૩/૪ મીસ્કાલ સોના બરાબર હોય. અને જો હલાલ માલમાં, હરામ માલ મળી ગયું હોય તો ખુમ્સ એ વખતે લાગુ પડશે કે, જ્યારે હરામ માલ મિલકત અને માલનો અસ્લી માલીક ન જણાયતો ખુમ્સ આપ્યા પછી બાકીનો માલ હલાલ થઇ જશે ભલેપછી હકીકતમાં હરામ માલની હદ પાંચમા હિસ્સા કરતા વધારે હોય, પરંતુ જો કોઈ માણસને એટલી ખબર હોય કે માલે હરામ પાંચમાં હિસ્સા કરતા વધારે છે અને મુકરર પણે મિકદાર (પુર્ણ મિલકત) ખબર નહોય તો ખુમ્સ અદા કરી દેવા પછી એ વધુ મિકદાર હરામનું હલાલ થવું મુશ્કેલ સ્થળ છે. અહવત (વજીબી) એ છે કે વધારે મિકદારને અંજાણુ માલીકના વધુ મિકદારમાં ખર્ચ કરે પરંતુ જો માલનો માલીક અને માલની હદ બન્નેની જાણ થઇ જાય તો માલીકને એનો માલ પ્હોંચ્યાડવો જોઇએ, અને હદ (મિલકત) ની ખબર હોય અને માલીકની ખબર ન હોય તો માલીકની જાણથી નિરાશ થઇ જવા પછી એ માલને મુળ માલીક તરફથી ખૈરાત કરવી જોઇએ. જોઇએ તો સાદાતને આપી દે, અથવા અવામ [આમ] ને, એના માટે હાકીમે શરઅની રજા લેવાની જરૂરત નથી અલબત્તા અહવત [એસ્તેહબાબી] એ છે કે હાકીમે શરઅની રજા મેળવવામાં આવે અને એ માલ ગ્યર સાદાતને વહેચી આપે, પરંતુ એટલી જાણ હોય કે ગુમ થયેલો માલીક સખ્યદ છે તો સાદાતને આપી શકાય છે. અને જો માલીક ખબર હોય અને માલની મિલકતની ખબર ન હોય તો જેટલી ખરેખરી મિલકત હોય એટલી હદે આપવું પુરતું છે. જો પ્રથમ સ્થિતી [મિલકતની] જે એની જાણમાં છે, એના ધારવા પ્રમાણે વધારે હતી, જેમ કે કોઈ માણસને ખબર હોય કે ફલાણા માણસના દસ રૂપ્યા મારી કને હતા અને તેમાંથી પાંચ રૂપ્યા ખચ્ચીત પાછા વાળી આપ્યા છે, અને એ પછીનાને માટે શંકા પેદા થાય કે એ પછી પણ આપ્યા છે કે નહિ, જો બન્ને બાબદ માંથી એક સમંદી નક્કી થઇ જાય તો ખૈર નહિ તો પુરાપાંચ રૂપ્યા બાકીના માલીકને આપવા જોઇએ.

નફા સમંદી અને કોઇ પણરીતે પ્રાપ્ત કરેલ ફાયદા સમંદી ખુમ્સ ત્યારે લાગુ પડશે, કે જ્યારે પોતાના અને પોતાના બાલબચ્ચાઓનો વર્ષ ભરનો ખર્ચ કાઠી લેવા પછી કંઇ બાકી રહે, ભલે પછી બાકીની મિલકત કેટલીપણ ઓછી કેમ ન હોય, ખર્ચ

માટે એના રિવાજ પ્રમાણેનાં ખર્ચને લક્ષ્મી રાખવામાં આવશે જે કોઈ માણસ રિવાજ પ્રમાણેના ખર્ચ કરતાં વધારે કરે તો એ માણસને જોખમે લેખવામાં આવશે, અને વધારેના (કરેલ) ખર્ચમાંથી પણ ખુમ્સ આપવું પડશે પરંતુ જે કોઈ માણસ પોતા ઉપર તંગી (લક્ષ્મીદારની ખોટી કર કસર) કરે તો ખચત વધારે થઈ જાય તો અહવત (વજુખી) એ છે કે પુરી ખચતમાંથી ખુમ્સ આપે, કનીઝ, ગુલામ, સ્વારીનાં જાનવર, વાસણ, પુસ્તકો, વસ્ત્રો મકાન, અને એ પ્રમાણેની દરેક જરૂરતોનો ખર્ચ વર્ષ ભરના ખર્ચમાં ભેગુ છે. એવીજ રીતે સદકો, હદયો, નિકાહનો ખર્ચ મહેમાની, હલાલ મુસાફરી, જેમકે ઝયારત સુન્નતી હજજ વિગેરે સર્વ ખર્ચો વર્ષ ભરના ખર્ચમાં ભેગુ છે. એવી જરૂરિતે જે ખર્ચ નહીં વિગેરે ને કારણે કોઈ માણસ પર આવી ગયું હોય અથવા કંઈ કફરારો એની પર એ વર્ષમાં લાઝીમ થઈ પડ્યા હોય અથવા વાજીમ હજજનો ખર્ચ એ વર્ષમાં લાગુ થઈ ગયું હોય એ સર્વ વર્ષ ભરના ખર્ચમાં ભેગુ લેખાશે. જદકે કોઈ માણસ વર્ષોથી રૂપ્યા એકઠા કરતો આવ્યો હોય અને મોજુદ વર્ષમાં રકમ પુરી ભેગી થઈ જાય અને એનાથી હજજ પડવા જાય તો એ પણ વર્ષમાંના ખર્ચમાં લેખાય, અને જે આ વર્ષે હજજ કરવા ન જાયતો, એની મિત્રકત (મુડી) વર્ષ ભરના ખર્ચમાં નહિ લેખાશે એને ખુમ્સ આપવું પડશે જલકે જે કોઈ માણસ કોઈ કારણ વગર હજજ પર ન ગયો હોય તો અહવત (વજુખી) એ છે કે એ મુડીનું ખુમ્સ અદા કરે ભલે પછી એની એ રકમ ભાંગી જાય, એવીજ રીતે વર્ષ ભરમાં જે કરજ અદા કરે અથવા નુકસાન ઉપાડવું પડે, તો એ પણ વર્ષ ભરના ખર્ચમાં છે. ભલે પછી, જેમકે ખોવાઈ ગયેલી વસ્તુનો ખદનો આવ્યો હોય. એવીજ રીતે જે કોઈ માણસને માથે કંઈ કરજ હોય જેને પોતાના અખતયાર થી પોતા પર લીધુ (કેરવ્યુ) ન હોય, જેમકે કફરારો અથવા કોઈના માલને કારણે નુકસાન થયું હોય તેનો ખદલો આપવાનો હોય, જેને પ્રથમથી અદા કરવા મટે શક્તિવાન હોય અને ન આવ્યું હોય અથવા શક્તિવાન ન થયો હોય. અને આ વર્ષમાં અદા કરે તો વર્ષભરના ખર્ચમાં લેખાશે. અને જે ગયા વર્ષના ખર્ચ પુરો કરવાને માટે કોઈ માણસે કરજ લીધુ હોય અને એ વર્ષ પછી એને અદા કરે તો આ (ચાલુ) વર્ષના ખર્ચમાં એને લેખવું મુશ્કેલ છે. અહવત (વજુખી) એ છે કે ચાલુ વર્ષના ખર્ચમાં નહિ લેખાય, જે કોઈ માણસને માટે શક્ય હોય કે એ પોતાના વર્ષ ભરનો ખર્ચને, બહેપાર, કારીગરી વિ: ની આમદની ઉપરાંત ખીજા માર્ગે પુરું કરે, જેમકે કોઈ માણસને વારસામાં કંઈ માલ મળ્યો હોયતો અવગા બદકે અહવત (એસ્તેહ્યાખી) એ છે કે વર્ષ ભરના ખર્ચને આમાં (વારસામાં) લેખે.

વર્ષની શરૂઆત, દરેક પ્રકારના બહેપારમાં એ વખતે સમજવામાં આવશે કે જ્યારથી એ માણસ એને શરૂ કરે. અને એ ઉપરાંત ખીજા ધંધામાં નફો મેળવવા ના વખતથી વર્ષ શરૂ થશે.

વપના અર્થ એ છે કે ચંદ્ર પ્રમાણે બાર મહિના પુરા થઇ જાય,
દરેક પ્રકારની આમદની ના માર્ગની આમદનીમાં ખુમ્સ વાજીબ થવા માટે
કાંઈ નિસાબ મુકરર નથી, અને ન એપણુ શરત છે કે વર્ષ વિતીજાય, બદ્દે આવક
થનાંજ, ભલે પછી એ કેટલું પણ એછું હોય, ખુમ્સ તુરતજ લાગુ થઇ જાય છે.
પરંતુ ખુમ્સ અદા કરવા માટે વર્ષ પુરા થવા લગી મુલતવી રાખવું જાએઝ છે.
જેથી વર્ષ ભરતો ખર્ચ એમાથી કાઢવા (નું સમજવા) માં આવે. એ ઉપરાંતની
બીજી ચીજોમાંથી ખુમ્સ આપવું તુરતજ વાજીબ થઇ જશે, વેળ લગાડવી જાએઝ નથી.

ખુમ્સની વહેવણી અને એનો ખર્ચ

ખુમ્સના છ ભાગો થાય છે. જેમાથી ત્રણ હિસ્સા ઇમામનાં છે, જે
આવખતે હઝરત સાહેબુલ અમ્ર અજ્જલલાહો ફરજલ નો હકક છે. અને બીજા ત્રણ
ભાગોમાં યતીમો, મિસ્કીનો અને મુસાફરોનો હકક છે, જેઓ સાદાત છે.

ખુમ્સ અદા કરવામાં કસદે (નિયત) કુરબત જરૂરનું છે. જેમકે ઝકાતમાં
ખ્યાન થઇ ગયું છે. જોઇએ તો માલીક પોતે અદા કરે, જોઇએ તો એને! વસિ, ખુમ્સ
કાઢે પરંતુ કાફરે ઝીમ્મી, મુસલમાન પાસેથી ખરીદેલી ઝમીનનું જે ખુમ્સ અદા કરે છે
એના માટે કુરબતના કસદની જરૂરત નથી.

ખુમ્સના જે માલનો ભાગ ઇમામને આપવામાં આવે એને મુકરર કરવું જરૂરનું
છે. પરંતુ ઇમામના માલના ભાગ ઉપરાંતના હિસ્સામાં મુકરર કરવું જરૂરનું નથી.

જો કાંઈ માણસે ખુમ્સ મુકરર કરી લીધું અને કાંઈ મુજતહેદ અથવાં ફકીરને
આપી દીધું તેપછી માલીકે એનાથી ફરવું જાએઝ નથી.

હકકદારોની શરતો

ઇમામ અસ: ઉપરાંત બીજા હકકદારો સખંદી નિચે પ્રમાણે શરતો છે.

(૧) ખુમ્સ લેવા વાળો મોમીન ઇસ્લામશરી હોય, પરંતુ આદીલ હોવું
જરૂરનું નથી.

(૨) હાશમી એટલે હઝરત હાશમ, જદ્દે જનામે રિસાલત મઆખ ની
ઔલાદમાંથી હોય. બાપ તરફથી (એટલે બાપનું) હાશમી હોવું જરૂરનું છે. માત્ર માં
(નુ) તરફથી હાશમી હોવું પુરતું નથી.

(૩) યતીમ અને મિસ્કીનોનું ફકીર હોવું, ફકીરનાં અર્થ આગળ ખ્યાન થઇ
ગયા છે. મુસાફર સખંદી શરત છે કે જે શહેરમાં એને ખુમ્સ આપવામાં આવે એ
શહેરમાં એ ગિયારો (આજઝ, લાચાર) હોય.

ખુમ્સને એ ત્રણે રીતે વહેવણી કરવી વાજીબ નથી અહવત (ખજુખી) છે
કે એક વર્ષના ખર્ચથી વધુ કાઢતે આપવામાં ન આવે બદ્દે મુસાફરને એની
જરૂરત કરતાં વધુ આપવું જાએઝ નથી. ફકીર (ગરીબ મોઅમીન) નું વર્ષ ખુમ્સની
રકમ, એના હાથમાં પહોંચવાના વખતથી લેખાશે.

ખુમ્સ આપવા સખંદીના હુકમોમાં ઈમામના હિસ્સામાં અને બીજા સર્વ હિસ્સામાં પણ ઈમામે ઝમાનના ઝહુર અને ગયબતમાં કંઈ તફાવત નથી પરંતુ ખુમ્સનાં બીજા હિસ્સાને મુજતહેદની રજા વગર સાદાતને આપી શકાય છે. પરંતુ ઈમામના હિસ્સા સખંદી મુજતહેદે આદીલને અખત્યાર છે. લલેપછી એ આ'અલમ ન હોય.

જો કોઈ માણસ ઈમામનાં હિસ્સાને મુજતહેદની રજા વગર સાદાતને આપી દે તો અહવત (એસ્તે હખાબી) એ છે કે બીજા વખતે મુજત હેદને આપે એ પણ થઈ શકે છે કે જો મુજતતહેદ એ ખર્ચને જરૂરી રાખે તો એજ અદા કરેલ ખુમ્સ પુરતું છે એ શરતે કે ખુમ્સનો હકક યોગ્યપણે ખર્ચાયો હોય, અને જો મુજતહેદ લગી પહોંચાડવું શક્ય ન હોય, અને ન મુજતહેદ કને પહોંચાડવા લગી એ માલનું રક્ષણ કરવું શક્ય હોય ન તો જાએઝ છે કે માલીક પોતે અથવા સાહેબાને અદાલત મોમીનના હાથે ખુમ્સનો માલ સાદાતને અદા કરે.

કોઈ સખ્યદ ખુમ્સની મોટી રકમ સખંદી થોડી રકમ પર સંતોષાઈ જઈ અન્ય સાદાતના હકકોનો નાશ કરવાને હકકદાર નથી. જો માણસ ઉપર ખુમ્સ વાજબ હોય એને જાએઝ નથી કે ખુમ્સને પોત પર કરઝ (તરીફ) રાખે અને માલમાં વાંધવાં માંડે, અલખત્તા જો મુજતહેદે આદીલ રજા આપે તો કંઈ વાંધો નથી.

જો કોઈ માણસનું કોઈ કરજ (લેણું) કોઈ સખ્યદ ફરીરને માથે હોય, અને એને ખુમ્સ અદા કરવું હોય તો એ, એ મતલબને સાદાતનાં ખુમ્સનાં હિસ્સામાં લેખી (વાળી) શકે છે. અને કરજદાર સખ્યદને એની ખર્ચ કરવાની પણ જરૂરત નથી, એવીજ રીતે ઝકાતનો પણ હુકમ છે. અને જો કોઈ માણસ કોઈ સખ્યદને મોહતાજ સમજી ખુમ્સ આપે, અને પાછળથી ખર્ચ પડે કે એ મોહતાજ ન હતો તો એનીપર સંતોષ કરવો મુશ્કેલ છે. અહવત (વજુબી) એ છે કે બીજાવાર અદા કરે.

તમોને દુન્યાના કોઈ પણ ભાગમાં
મુસાફરી કરવી હોય તો સૌથી
પહેલાં અમારી મુલાકાત લ્યો.

એમ. ગોવા જંગખારવાલા.

ખાકીમાઈ હેમાણીનો માળો, પેલે માળે, પાયધુની રોડ, મુંબઈ ૯.

નઝર

નઝરનો સિગો ચાર રિતે જાહેર થઈ શકે છે.

(૧) જેમકે કોઈ માણસ કહે ધન રઝકત વણદન ફલીદલાહે અલચ્યા સેયામો શહરીન (જો મારે ત્યાં બાળક પેદા થાય તો હું ખુદાને માટે એક મહિનાના રોઝાં રાખીશ.)

આ નઝરને નઝરે ખર્ચ કહે છે.

(૨) જેમકે કોઈ માણસ કહે ધન્ના સુફી મરીઝી ફલિદલાહે અલચ્યા સદકતન ઈશરી-ન દિરહમન (જો મારા દરદીને આરામ થઈ જાય તો હું કુરબતન એલલાહ વીસ દિરહમ સદકો કરીશ.) આને, નઝરે શુક, કહે છે.

(૩) જેમકે કોઈ માણસ કહે. ધન તરકતો સલાતલ લયસે ફલિદલાહે અલચ્યા સબો યમ્મીન. જેહું રાત્રી નમાઝ તર્ક કરે તો ખુદાની બારગાહમાં એક રોઝો રાખીશ આને નઝરે ઝજર, (રક્ષણની નઝર) કહે છે.

(૪) કોઈ માણસ કોઈપણ જાતની શરત વગર, ધારોકે આ પ્રમાણે બોલે. લીદલાહે અલચ્યા સેયામો શહરીન આને “નઝરે તખરરઅ” (કોઈ એક કામની નઝર) કહે છે.

મજબૂર તમામ સિગાઓને અરબી સિવાય, બીજા ભાષામાં પણ કહેવાથી નઝર દુરસ્ત થઈ જશે.

નઝર (માનતા) કરનારની શરતો,,

નઝર કરવાવાળા સખંદી થોડી એક શરતો છે.

(૧) મુકલીફ એટલે બાલીગ અને આકીલ હોય (૨) નઝરની ઇચ્છા ધરાવતો હોય (૩) શક્તિશાળી હોય. એટલા માટે, બાળક અને દિવાના અને એ માણસના, જે કોઈ પણ ઇરાદા વગર બર્થ બકબક કરતો હોય, અને એ માણસ, જેને કોઈએ મજબૂર કરેલ હોય, એની નઝર દુરસ્ત નથી (૪) ગુલામ અથવા પત્નિ નઝર કરે તો, જો ગુલામની નઝરથી આકના હકકોમા, અને પત્નિની નઝરથી પતિનાં હકકોમાં કોઈ રૂકાવટ થતી હોય તો, ગુલામને આકાથી અને પત્નિને પતીથી રજા લેવી જરૂરનું છે. બદકે રિતની દરેક નઝર સર્વ ઉમરે ખયરમાં જોઈએ તો એ, ધણીનાં હકકોમાં લેશપણ આડ ન હોય છતાં ધણીની રજા વિનાં એની નઝર સહી થવી મુશ્કીલ છે. જો કે અકવા એ છે કે સહી છે. એવીજ રીતે દિકરો નઝર કરે તો અહવત (બજુબી) એ છે કે આપની રજા લઈને કરે અને આ ત્રણ પ્રકારની વ્યક્તિઓ જો વગર રજાએ નઝર કરે, અને આકા, ધણી કે બાપ પાછળથી એ નઝરને કબુલ રાખે તો નઝર સહી થઈ જશે. પરંતુ દિકરાને માટે જરૂરનું નથી કે નઝરને માટે માંથી રજા લે, અથવા નઝર કરવાં પછી માં એને કબુલ રાખે.

અકવા એ છે. નઝર કરનારને માટે મુસલમાન હોવું જરૂરનું નથી. જો કોઈ કાફર કોઈપણ નઝર કરે તો એપણ દુસ્ત છે. ભલે પછી નઝર કોઈ ઇમાદત પણ કેમ ન હોય. એટલા માટે કે કાફરને માટે મકદુર છે. કે એ ઇસ્લામ લાગ્યા માટે શક્તિ ધરાવે છે.

નઝરની બે શરતો

જો માણસ નઝર માને એને માટે બે શરતો છે.

(૧) જો માણસ જો કામ કરવા માટે અથવા જો અમલને તરક કરવા સખંદી નઝર કરે, એ માણસ એ કામ કરવાં અથવા એ અમલને તરક કરવા માટે શક્તિવાન હોય.

(૧) એ કામ (કરવાનું) અથવા તરક (અમલ) જેની નઝર માની છે. ઉત્તમ હોય (છે) કે એને ખુદાવદે આલમની ખુશનુદી ને માટે કરાર કરવામાં આવતું હોય. ભલે પછી કોઈ માણસ વાજીબ, કે મુસ્તહય હુકમ બજાવી લાગ્યાની નઝર કરે અથવા કોઈ હરામ કે મકરૂહને તર્ક કરવાની, અથવા કોઈ માણસ, ધારો કે કોઈ મુકરર દિવસે રોઝો રાખવાની નઝર કરે, અથવા માત્ર એક રોઝો રાખવાની નઝર કરે અને દિવસ મુકરર ન કરે, જો દિવસ મુકરર કરી લીધો હોય તો ખાસ એજ દિવસે રોઝો રાખવો વાજીબ અને એ દિવસે રોઝો ન રાખવો અને સફર કરવી નાજીએઝ છે. જો એ દિવસે મુસાફરીમાં હોય તો અકવા એ છે કે ખનતા પ્રયત્ને વાજીબ છે કે પોતાના વતનમાં પાછો આવે, અથવા જ્યાં પણ હોય ત્યાં દસ દિવસ થોભવાનો ઇરાદો કરે અને એ દિવસે રોઝો રાખે. પરંતુ જો કોઈ માણસે નઝરજ એવા પ્રકારની કરી હોય કે હું ફલાણે દિવસે, જોઈએ તો સફરમાં હોઉં કે હિઝરમાં, રોઝો રાખીશ તો સફર જાએઝ છે. અને વતનમાં આવું અથવા દસ દિવસ ક્યામતો ઇરાદો કરવો જરૂરનું નથી. જેમકે રોઝાનાં બ્યાનમાં, બ્યાન થઈ ગયું છે. બલકે કોઈ માણસ એ રીતે નઝર કરે કે હું ફલાણે દિવસે સફરમાંજ રોઝો રાખીશ તો આવી હાલમાં એ દિવસે સફર કરવી પણ વાજીબ થઈ જશે. પરંતુ જો એની ઇચ્છા એ હોય કે જો હું એત્તેફાકન (કદાચ) એ દિવસે સફરમાં ચાલ્યો ગયો તો પણ રોઝો રાખીશ તો સફર કરવી વાજીબ નહિ થાય અને મઝકુર ઉક્ત ત્રણ સુરતોમાં જો એ માણસ એ દિવસે રોઝો ન રાખે તો એ દિવસની કઝા બલકે કફારો પણ વાજીબ છે. અને જો કોઈ શરઅઈ આડ ઉતપન્ન થઈ જાય, જેને અંગે રોઝો ન રાખી શકે, જેમકે એ વખતે બિમાર થઈ જાય અથવા સ્ત્રિને હયઝ આવે, અને મજબુરન સફર કરવી પડે તો માત્ર કમ વાજીબ થશે. પરંતુ જો નઝર બજાવી લાગ્યાનો કોઈ વખત મુકરર ન કર્યો હોય. તો બ્યારે ચાહે બજાવી લાવે, અદા છે.

બાબુલયમીન [કસમ]

યમીનનાં અર્થ એ છે કે કોઈ માણસ. ખુદના નામની કસમ ખાય, કે હું ફલાણું કામ કરીશ, અથવા ફલાણું નહિ કરું. અને ખુદના નામ વગર અને ખુદનું નામ લઈને સિગો જારી કર્યા વગર કસમ સહી નથી. કસમનો સિગો અરબી ઉપરાંત બીજી ભાષામાં પણ પડી શકાય છે.

કસમ ખાનારનું ખાલીગ, આકીલ અને સાહેબે અખતયાર હોવું જરૂરનું છે અને એકે ધરાદા પુર્વક કસમ ખાય અને જેવરતુ સખંદી કસમ ખાય એનું બગ્ગવી લાગ્વું શક્ય હોય. અને જેમકે મશહુર કાલ તરફ મન્સુખ છે.

ગુલામને કસમને માટે આકાથી રજા લેવી જરૂરનું છે. બદકે સિત્ર અને બાળકને માટે ધણી અને આપની રજા પણ જરૂરી છે, પરંતુ આ હુકમ અમને ખબર નથી. અલખત્તા જે ધણી અથવા આપ પાછળથી મના કરે તો કસમ સહી નહિ થાય. અને જે સિત્ર અથવા બાળક, વગર ખબર કરે કસમ ખાયલે, તો ધણી અને આપને એ કસમ, ભાંગી નાખવાનો હકક છે. અહવત (એસ્તેહબાબી) એ છે કે સિત્ર [પત્નિ] અને બાળક રજા લઈને કસમ ખાય.

જે હુકમ સખંદી કસમ ખાવામાં આવે, એ જરૂરનું નથી કે એ કોઈ શ્રેષ્ઠ ભાગ ધરાવતો હોય. જે કે કોઈ મુઝાહ હુકમ બગ્ગવી લાગ્વો અથવા તર્ક કરવાની કસમ પણ દુરસ્ત છે. જેઈ માણસ કસમ ખાઈ, એને પુરી ન કરે તો કફ્ફારો અદા કરવો વાજબ છે.

અહદ (વાયદો)

અહદમાં પણ એજ હુકમો જરૂરી છે, જે શરત કસમમાં છે. અહદના સિગાની રીત આ છે. જેમકે કોઈ માણસ કહે આહદ તો તાલિલલાહ અન અસુ-મ શહરેન મં ખુદાથી અહદ કરી લીધો છે, કે એક મહિનાનાં રોજા રાખીશ. અથવા આહદ તો તિલલાહ મતા શુદી મરીઝી અન અ-ત સદક બેહરરી-ન દિરહમન મેં ખુદાથી અહદ કરી લીધો છે કે જ્યારે મારો ખિમાર સાજો થશે તો હું વીસ દિરહમ સદકો કરીશ.

જે કોઈ માણસ અહદની વિરદ કરે તો એનો કફ્ફારો એજ છે જે માહે રમઝાનના રોજાના ઈફતાર કરી લેવાનો છે. એ અખતયાર છે જોઈએ તો એક ગુલામ આઝાદ કરે, અથવા સાઠ મીસ્કીનોને જમાડે અથવા એક પછી એક, બે મહિનાનાં રોજા રાખે.

જે કોઈ માણસ કસમને પુરી ન કરે તો એને અખતયાર છે કે જોઈએ તો એક મોમીન ગુલામ આઝાદ કરીદે અથવા દસ મિસ્કીનોને ખાવું ખવાડે અથવા દસ મીસ્કીનોને વસ્ત્રો આપે અથવા તો એકપછી એક ત્રણ દિવસ રોજા રાખે.

નઝર ની વિરદતાનો કફ્ફારો જોકે કાલ પ્રમાણે મશહુર એજ છે, જે અહદને માટે છે. પરંતુ કસમનો કફ્ફારો અને નઝરનો કફ્ફારો એકજ પ્રમાણે હોવું અસ્થાને છે.

નિકાહ

કોઈ સ્ત્રિ જોડે ચાર રિતોમાંથી એક રીતથી સંભોગ જાણેજ થઈ શકે છે.

(૧) અકદે દાએમા એટલે નિકાહ (કાયમ) (૨) અકદે મુન્કતઅ (એટલે મુતાઅ) (૩) મિલકે યમીન (કનીઝી) (૪) તહલીલ (એટલે કોઈ માણસ પોતાની કનીઝ ખીજને માટે હલાલ કરી દે.

મજકુર ચાર રિતોમાંથી પહેલી, બીજી અને ચોથી રિતમાં સિગો લાઝમી છે. સિગામાં માત્ર સ્ત્રિ તરફથી ઇજાઅ (કબુલાત) હોય અને પુરૂષ તરફથી કબુલ, કેમકે નિકાહનું કામ બાંદુ સંખ્યત છે. એટલા માટે એમાં એહતયાત લાઝમી છે. એટલા માટે અગત્યનું છે કે સ્ત્રિ અને પુરૂષને નક્કી કરી દેવામાં આવે અને મહેર પણ મુકરર કરી લેવામાં આવે અને ઇજાઅ અને કબુલમાં ફરારે ઇન્શાઅ માઝી (ભૂત કાળ) ના સિગાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે, અને સકય શરતે અરબ્બી ભાષામાં સિગા પડવામાં આવે. જો સ્ત્રિ અને પુરૂષ બન્ને, જાતે, અરબ્બીમાં સિગા પડી શકતા ન હોય તો પોત-પોતાનો વકીલ મુકરર કરે અને પ્રથમ ઇજાઅ નો સિગો હોય અને પછી કબુલનો. અકદ [નિકાહ] પડવાળા બે માણસ હોવા જોઈએ. એક સ્ત્રિ અથવા સ્ત્રિ તરફનો વકીલ બીજો પુરૂષ અથવા પુરૂષ તરફનો વકીલ, જો સ્ત્રિ, પુરૂષ જાતે સિગો જારી કરેતો આ રિતે હોવા જોઈએ.

જેમકે સ્ત્રી બોલે:—અન્કહતો કે નફસી અલરસેદાકીલ મ'અલુમ.

નિકાહમાં આપી મે નફસને મારી તારા (નફસની) સથે
મહેરની જાણ ઉપર.

તુરતજ પુરૂષ કહે:—કબીલતુન્નેકાહ લેનફસી અલરસેદાકીલ મ'અલુમ

[કબુલ કર્યા મે નિકાહને મારા નફસને માટે મહેરની જાણ ઉપર]

જેમકે સ્ત્રિ બોલે:—ઝવજતો કે નફસી અલરસેદાકીલ મજકુર

(જવજત (સ્ત્રિપણા માં) આપી મે મારી નફસને તારા (નફસ)
સાથે મજકુર (મુકરર થયેલ) મહેર ઉપર)

તુરજ પુરૂષ બોલે:—કબીલતુત તઝવી જ લેનફસી અલરસેદાકીલ મજકુર

(કબુલ કરી મે તજવીજમાં નફસને તારી મુકરર મહેર ઉપર.

સ્ત્રિ કહે:—ઝવજ તો કે બેનફસી અલલ મહેરીલ મજકુર

મજકુર (મહેરીલ અને સદાકીલ બન્ને અર્થ એકજ છે.)

પુરૂષ કહે:—કબીલતુત તઝવી જ લેનફસી અલલ મહેરીલ મજકુર

સ્ત્રિ કહે:—અન્કહતો ક નકસી મિન્નકસે ક બિરસેદાકીલ મઝકુર

પુરૂષ કહે:—કબીદતુન્નેકાહુ લેનકસી બિરસેદાકીલ મઝકુર

અનેકે તમ એ છે કે આ સર્વ સિગાઓ જારી કરવામાં આવે.

મુતાઅમાં પણ મઝકુર ઉપર પ્રમાણેની એહતયાત તરક કરવામાં ન આવે મુતાઅમાં સ્ત્રિ, પુરૂષના નકકી કરવા ઉપરાંત મહેર મુકરર કરવી, અને મુદતનુ મુકર કરવું પણ અગત્યનું છે. એ રીતે કે એ મુદત ની હદ બંધાઇ જાય. જે મુતાઅનો સિગો જવજ્યન (સ્ત્રિ અને પુરૂષ) પોતે પડે તો એની રીત આ છે.

પ્રથમ સ્ત્રિ બોલે:—મુત્ત'અતો ક નકસી ફિલ મુદતલીલ મ'અલુમતે બીલ

મહરીલ મ'અલુમ

(મુતાઅમાં આપી તુને મારી નકસને મુદતની જાણ ઉપર અને મહેરની જાણપર)

પુરૂષ તુરતજ બોલે:—કબીદતુત્તમતઅ લેનકસી બિલ મહરીલ મ'અલુમ,

(કબુલ કર્યા મુતાઅને મારાનકસને માટે મહેરની જાણ (ઠરાવ) પર)

અથવા સ્ત્રિ કહે:—અન્કહતો ક નકસી ફિલ મુદતલીલ મ'અલુમતે બિરસેદાકીલ

મઝકુર

(નિકાહમાં આપી મે મારીનકસ તુને, મુદત અને મહેરની જાણ (ઠરાવ) પર)

પુરૂષ જવાબમાં કહે:—કબીદતુન્નિકાહુ લેનકસી હાકઝા

કબુલ કર્યા મે નિકાહને આ ઠેરવેલ શરતપર

સ્ત્રિ કહે:—ઝવજ્યતો નકસી નકસે ક ફિલ મુદતલીલ મઝકુરતે બિલ

મહેરીલ મ'અલુમ

(મે ઝવજ્યત (સ્ત્રિ હક) માં આપી મારી નકસ તારી નકસને, મુદત અને મહેરની જાણ (ઠરાવ) પર.)

પુરૂષ જવાબમાં કહે:—કબીદતુત તઝવી જ લેનકસી હાકઝા

(કબુલ કર્યું મે ઝવજ્યતને મારા નકસને માટે ઠરાવપ્રમાણે.)

(૧) જે માણસ ખુદ અરબ્બીનું વ્યાકરણ અને સિગાની આંતરીક બાબદોને પુર્ણપણે જાણતો નહોત, એ ગુજરાતી ભાષા પરના અરબ્બી હરફ ઉકેલવાને કારણે નિકાહ ન પડે બહેતર છે. સીગાની રીતો, ગુજરાતીમાં માત્ર સમજવા માટેજ રજુ કરી છે ઉપરાંત અરબ્બી ભાષામાં—અ—શબ્દ અયન, અને અલીફનાં ઉચ્ચાર અને અર્થમાં ઘણા ફર્ક છે. તેવીજ રીતે ઘણાએક શબ્દો છે. જેનું ધ્યાન પુર્ણપણે ન હોવાથી નિકાહ સહી થવાને ઠેકણે મહેનત અરબાદને ગુનાહ લાગીમ થઇ જવાનો સંભવ રહે છે. તેમજ કર્દે ઇન્શાહ ખાસ સમજવું જરૂરનું છે. “અમીન

સ્ત્રિ અને પુરુષ બન્નેને માટે જાએઝ છે કે સિગા જરી કરવા (પડવા) મટે દરેક પોતા તરફથી કાઢીને વફીલ મુકરર કરે, અથવા બન્નેમાંથી કાઢ એક (જેને આવડતું હોય તે, એક બીજાનો વફીલ થઇને પડી શકે છે) સિગો જરી કરે. અને બીજો એક પોતા તરફથી વફીલ મુકરર કરી દે. સામાવાલા તરફથી વફીલાતની હાલતમાં વફીલ અનકહતો ક, અથવા ઝવજતો ક અથવા મુતઅતો ક, ની જગાએ અનકહતો, અથવા ઝવજતો, કે મુતઅતો મુવકફેલક, કહેવું જોઇએ, અને કબુલના સિગામાં હેન ફેસી ની જગાએ હેમાઅકફેલી થઇ જશે.

નિકાહના હુકમો

સ્ત્રિ અકદ (નિકાહ-સમ્બંધ)નો સિગો જરી થતાને વારજ મહેરની માલીક થઇ જાય છે. અને એને જાએઝ છે કે સમાગમમાં (સંબોગ થયા) પહેલાં આખી મહેરની માંગણી કરે, અને મહેર વસુલ કર્યા વિનાં પોતાને (સમ્બંધમાં આપવા) માટે, મોકા આપવા મનાં કરે પરંતુ સમાગમ (સંબોગ)માં આવી જવા પછી સ્ત્રિને (મહેરનો) હક્ક બાકી નથી રહે તો અલખત્તા જે નિકાહમાંજ એ શરત થઇ જાય કે મહેરનો પુરુષ કે થોડો ભાગ એક મુકરર મુદત પછી અપા કરવામાં આવશે, તો એ શરતને (પુરૂષે) પુરી કરવી લાઝીમ છે, ઓછા અને વધારે મહેરની કાઢ હદ નથી એક સ્ત્રિની મહેર એટલી હદે પણ થઇ શકે છે, કે એનો પતિ એને માત્ર દુરઆનનો એક સુરો શિખરી દેશે. મુસ્તહય (સુન્નત) એજ છે કે મહેર ઓછી હોય મહેર સુન્નત પાંચસો દિનલમ છે; જે વર્તમાન યુગમાં કરાનથી જે એક મીસ્કાલ શયરશીનો થાય છે. 262½ (૧) કરાનના બરાબર થાય છે.

સ્ત્રિ પર વાજીબ છે કે એ પોતાના પતિને દરેક રીતે શોખ થવાનો સમય આપે. અને પતિ પર વાજીબ છે કે પોતાની સ્ત્રિને શક્તિ પ્રમાણે રિવાજ એના ખોરાક, વસ્ત્ર, મકાન, નોકર વિગેરેનો ખર્ચ પુરો કરે, એવીજ રીતે પુરૂષ પર વાજીબ છે કે એની સ્ત્રી જે તલાક અપાયેલી છે. જે અલ્યારે એના ઇદામાં હોય એનો ખર્ચ પણ અદા કરે. પરંતુ મુતલક બાએનહ (તલાકે બાએનવાળી) નો ખર્ચ આપવો વાજીબ નથી. જે કાઢ માણસ સ્ત્રિનો ખર્ચ ન આપે તો એ (પુરૂષ) ને માથે કરઝ બાકી રહેશે પરંતુ એ નાફરમાન હોય અને પતિને સમાગમમાં અગ્વાનો સમય ન આપે તો એ આવી સ્થિતિમાં ખર્ચ અને હખખવાળીની હકકદાર નહિ થાય, અને ગુનેહગાર થશે. આવી હાલતમાં પતિને જોઇએ કે પ્રથમ એને નસિહત કરે (સમજાવે) અને જે કબુલ ન કરે તો એનાંથી મો ફેરવી (રિસાઇ) પોઠી રહે, જે એમ કરતાં પણ કંઈ ફાયદો ન થાય તો એને સજા કરે, તેજતા પણ ન માને તો હાકીમે શરઅ ને ખતર આપે, કે એ એને મજબુર કરે, અને જે પતિ, પત્નિ બન્ને એક બિજાથી રિસાએલા હોય તો હાકીમે શરઅ જે માણસોને હુકમ કરે. એક પુરૂષના અકરાખામાનો અને એક સ્ત્રિનાં અકરખા (સગા) માંનો, જેથી કરીને આ બન્ને જણ એ બન્ને વચ્ચે સંપ કરાવી દે.

પુરૂષ જો આઝાદ હોય તો એક વખતમાં ચાર આઝાદ સ્ત્રિઓને વધારેમાં વધારે નિકાહ દાએમી (હમે'શાની)માં લાવી શકે છે. એક આઝાદ પુરૂષનાં નિકાહમાં વધારે માં વધારે બે કનીઓ હોઈ શકે છે. અને જો ગુલામ હોય તો એકી સાથે ચાર કનીઓ સાથે નિકાહ કરી શકે છે. ગુલામને બેથી વધારે આઝાદ સ્ત્રિઓ જોડે નિકાહની રજા નથી એવીજ રીતે આઝાદ પુરૂષને માટે શક્ય છે, કે જોઈએ તો એકી સાથે ચાર આઝાદ સ્ત્રિઓને પોતાના નિકાહમાં રાખે અથવા ત્રણ આઝાદ અને એક કનીઝ, અથવા બે આઝાદ અને બેકનીઝ રાખે અને ગુલામ એકી વખતે ચાર કનીઓ. અથવા ત્રણ કનીઓ અને એક આઝાદ સ્ત્રિ અથવા બે કનીઓ અને બે આઝાદ સ્ત્રિઓ, પોતાના નિકાહમાં લાવી શકે છે. પરંતુ મુત્તાઅ અને મીલકે યમીનનને માટે કોઈ હદ મુકરર નથી.

દાએમી મન્કુહા (હમે'શાના નિકાહ હરેલ) સ્ત્રિઓ જો સંખ્યા બંદ હોય, બહેકે બનાબર અહવત (વજુખી) એકપણ હોય; પસજો એ આઝાદ છે તો ચાર રાત્રીમાંથી એક રાત્ર હમખવાખી (૧) (સાથે રહેવા) નો હકક ધરાવે છે. જો કનીઝ હોય તો આઠ રાત્રમાંથી એક રાત્ર હમખવાખીનો (સાથે રહેવાનો) હકક ધરાવે છે, એવીજ રીતે જો આઝાદ હોય. પરંતુ જો મુસલમાન ન હોય અને ક્રિતાખીયા (કુરઆન સિવાયની, આસ્માની ક્રિતાઓને માનનાર) હોય તો એ પણ આઠ રાત્રીમાંથી એક રાત્ર હમખવાખીનો હકક ધરાવે છે. અને જો કનીઝ ક્રિતાખીયા હોય તો એ સોળ રાત્રીમાંથી એક રાત્ર હમખવાખીનો હકક ધરાવે છે.

જો કોઈ માણસ કોઈ બાકરહ (કુંવારી) સાથે અકદ કરે, તો સખે અબ્વલ (પ્રથમ રાત્ર) થી સાત રાત્રી એની સાથેની ખાસ છે. અને જો યર બાકરહ (રાંડીરાંડ, કે તલાક લીધેલ વિઃ) સ્ત્રિ જોડે અકદ કરે તો ત્રણ રાત્ર ખિલ્કુલ એનીજ છે.

પુરૂષને માટે મુસાફરી કરવી જાએઝ છે. અને પુરૂષ જ્યાં લગી સફરમાં રહે, હમખવાખીનો હકક સ્ત્રિનો સાકીત છે. પરંતુ જો મુસાફરી વખતે સુધીની લાંબી થાય, જેમકે કોઈ માણસ એવી જગ્યાની મુસાફરી કરે, જ્યાં એ પોતાનું વતન બનાવી રહેતો હોય તો સ્ત્રિની રજા મંદી વગર આવી સફર મુશ્કેલ છે. જેમકે તરજે અમલ, હુકમે કુરઆન, આશૈરુહુન્ન બેમઅરફ. (એની જોડે લલાખથી જીંદગી બસર કરો) ના વિરૂદ્ધ છે. અને ચાર મહિનામાં એક વખત સ્ત્રિનો સંભોગના હકક, હોવાને કારણે, મામલો મુશ્કેલ થઈ જાય છે. આવી હાલલમાં એહતયાત (વજુખી) સ્ત્રિને જરૂર રાજી કરી લેવું જોઈએ.

(૧) હમખવાખી નાં અર્થ ખાસ, સમાગમમાં આવવાનો નથી, પણ એ ઘરમાં રહેવા (પાઠવાં) નાં છે. “અમીન”

સ્ત્રિને માટે જાએઝ છે કે એ પોતાની હમખવાખીનો હકક પતિને બક્ષી દે. અને એ પણ જાએઝ છે કે બક્ષી દેવા પછી ફરીને પોતાના હકકની તરફ રજુ કરે (ખોલાવે).

દાએમી મન્કુલા. સ્ત્રિ જોડે ચાર મહિનામાં ઓછામાં ઓછું એક વખત સોખત કરવી વાંજીય છે.

હરામ ઓરતો

જે સ્ત્રિઓ જોડે નિકાહ કરવા હરામ છે એ થોડાએક પ્રકાર ની છે.

પ્રથમ એ સ્ત્રીઓ જે નસબ, અથવા રજાઅ (દુધની શિરકત) ને કારણે હરામ છે. એ સાત પ્રકારની છે.

(૧) માં, દાદી, અને નાની, બહે પછી કેટલે છંટે ની હોય. (૨) દિકરી, પોતી, નવાસી જોધએ તેટલે નિચેની હોય. (૩) બહેન, (૪) બહેનની દિકરી જોધએ તેટલી પાછલા તબક્કાની હોય. (૫) પોતાની ફધ, આપની ફધ, માની ફધ, દાદા, દાદી, અને નાના નાનીની ફધ (૬) પોતાની માસી, આપની માસી, માની માસી, દાદા, દાદી, અને નાના, નાનીની માસી (૭) ભાઈની દિકરી, જોધએ તેટલી પરત તબક્કાની હોય.

રજાઅ (દુધ પિવાને કારણે) થી પણ એ સ્ત્રિ હરામ થાય જો જે ઉપર પ્રમાણે વિગત નસબ સંબંધીની આપેત્રથી હરામ થાય જો. રજા સંબંધી થોડી એક શરતો છે.

(૧) સ્ત્રિને સહી નિકાહથી હમલ રહેલ હોય, અને એનાથી દુધ ઉતપન્ન થયું હોય બન્ને પછી દાએમી નિકાહથી હમલ હોય, કે મુતાઅથી અથવા મીલકે યમીનથી અથવા કોઈની કનીઝ હલાલ કરેલ હોય તેનાથી અથવા શંકામાં રહીને પારકી સ્ત્રી જોડે સંબંધ થયાથી હમલ રહી જાય.

(૨) દુધ પિવાડવાવાળી સ્ત્રિએ પોતાની હયાતીમાં દુધ પાયું હોય (૩) સ્તનથી દુધ પીધુ હોય એમ ન હોય કે દુધને કોઈ વાસણમાં કાઢી બચ્ચાના ગળામાં રેડી દેવામાં આવે. વળી એ કે બાળક સ્તનને ચુસીને દુધ પીધુ હોય, એમ ન હોય કે સ્તનમાંથી પાંધર દુધ ગાળામાં ટપકાવામાં આવે. (૪) માત્ર દુધજ હોય, એમાં કોઈ ચીઝ મેળવીને ન પિવાડવામાં આવી હોય. (૫) દુધ એકજ ધણી (થી સોખત) નું હોય, એ ધણીનું ન હોય જો દુધપાવાવાળી બાઈને એનો ધણી તલાક આપી દે, અને એ બીજો ધણી કરે, અને એનાથી હામેલા થઈ જાય, એ પહેલાંના દુધ નો સિલસિલો બીજાથી મળી જાય, અને એ કોઈ બાળકને એ રીતે દુધ પાય, જેમકે દસ વખત સુવાવડ પહેલાં દુધ પાય, જેનો સંબંધ પહેલાં ધણી સાથે છે. અને પાંચ વખત સુવાવડ પછી દુધ પાય જેનો સંબંધ પાછલા (બીજા) ધણી સાથે છે. તો આવી હાલતમાં નિકાહની હુરમત જારી નહિ થાય (લાગુ નહિ પડે) એવીજ રીતે કોઈ સ્ત્રિ એક ધણી [થી પેદે થયેલ] નું દુધ એક છોકરીને પાય, અને બીજા

ધણી (થી પેદા થયેલ) નું દુધ એક છોકરાને પાય તો એ બન્ને બાળક આપસમાં ભાઈ બહેન અને એક બીજાના મહરમ નહિ થાય, જો કે એ સ્ત્રિ બન્નેની રજાઈ માં (દાઢ) થશે. એવીજ રીતે એ પણ શરત છે પુર્ણ રજાઅત એકજ દાઢના દુધથી હોય. જો કોઈ બાળક થોડો વખત તો કોઈ માણસની એક સ્ત્રિનાં સ્તનથી દુધ પીએ, અને થોડો વખત એજ માણસની બીજી સ્ત્રિના સ્તનથી, તો આવી હાલતમાં નિકાહ હરામ નહિ થાય.

(૬) બાળકે જે વખતે દુધ પિધુ હોય, એ વખતે ચંદ્રના હિસાબે એની વય બે વર્ષની અંદરની હોય, પરંતુ દુધ પિવાડવાવાળી માટે એ શરત નથી કે તેણી સુવાવડ પછીથી (લખતે) બે વર્ષની અંદર દુધ પિવાડયું હોય જો કે અહવત (એસ્તેહબાબી) એ છે કે દાઢએ સુવાવડ પછીથી બે વર્ષ વિતીજવા પછી દુધ પાયુ હોય તો આપસમાં લગ્ન ન કરે, અને આપસમાં એકબીજાપર મહેરમાનાં હયસીયતથી (ખોટી રીતે) નજર પણ ન કરે.

(૭) બાળક બિમાર ન હોય, કે દુધ પીને ઉલ્ટી કરી દેતું હોય, નહિ તો અહતયાતપર અમલ કરવું જોઈએ.

(૮) બચ્ચુ એટલી હદે દુધ પી લે, કે એ દુધથી માંસ પેદા થાય, અને હાડકાંમાં શક્તિ આવી જાય. અથવા એક રાત્ર અને દિવસ એવી રીતે દુધ પિવે કે જ્યારે ભુખ્યો થાય ત્યારે દુધ આપવામાં આવે, અથવા પંદર વખત એક પછી એક, દુધ પીએ અને એટલા વખતમાં કોઈ બીજી સ્ત્રિનું દુધ ન પીવે. અને જો કોઈ બાળક કોઈ સ્ત્રિનું દુધ દસ વખત એ રીતે પિવે, તો અહવત (એસ્તેહબાબી) એ છે કે આવી હાલતમાં એહતયાતને લક્ષમાં રાખવું પડશે. ગરજ કે ઉપલી સર્વ શરતો હીક હીક થઈ જવાં પછી. એ બાળક દુધપાવાવાળી અને એના પતિને માટે એના ઔલાદની પેઠે થઈ જશે. અને એ સાત પ્રકારની સ્ત્રિઓ જે નસબી, સમંદને અંગે હરામ છે, એની પેઠે રજાઈ (દાઢ) સમંદથી એ બાળક ને માટે હરામ થઈ જશે. જેમકે એને પોતાની પત્નીની રજાઈ માતા જોડે કોઈપણ હાલતમાં અકદ (લગ્ન) જનએઝ નથી લલે પછી સ્ત્રિ મદખુલા (સોહબત થયેલ) હોય કે ન હોય, અને જો કોઈ માણસની પત્ની મદખુલા, કોઈ છોકરીને દુધપાય તો એ છોકરી એ માણસના અકદ (લગ્ન) માં નથી આવી શકતી.

વળી મુરતઝઅ (જે બાળકે દુધ પિધુ હોય) નો બાપ ઝતે મરઝેઅહ (દાઢ) ના ધણીની રજાઈ અથવા નસબી કોઈપણ રીતની દિકરી સાથે અકદ નથી કરી શકતો. જેનાથી હામેલાં થઈને મરઝઅહ (દાઢ) એ આ બચ્ચાને દુધ પિવાડયું છે.

એવીજ રીતે મરઝેઅ [દાઢ] ની નસબી છોકરી સાથે પણ મુરતઝેઅ [દુધ પિનાર બાળક] નો બાપ અકદ [લગ્ન] નથી કરી શકતો. લલે પછી એ મઝકુર દાઢના પેટથી, બીજા ધણીથી પેદા થઈ હોય, અહિંયાથી સમજાય છે. કે જો કોઈ માણસની [પત્નીની માતા] સાસુ (હકીકી ખુશ દામન) પોતાના

જમાઈના બાળકને, ભલે પછી એની દિકરીના પેટથી ન હોય દુધ પાય તો, એ માણસની અસ્લ સ્ત્રી એના ઉપર હરામ મોઅખ્યદ (કાયમને માટે હરામ) થઈ જશે. કેમ કે એ માણસની પત્નિ મરઝઅ (દુધ પાનાર) ની નસબી આલાદમાંથી છે. એવીજ રીતે, જેમ કે ઝયદની સિત્ર હિન્દાના બાપ બકરની કોઈ બીજી પત્નિ ઝયદની સોતેલી ખુશદામન ઝયદે મજકુરના કોઈ બાળકને દુધ પાય અને એ દુધ બકરના હમતથીજ ઉત્પન્ન થયું હોય તો, ભલે પછી દુધ પિનાર બાળક હિન્દાના પેટથી ન પણ હોય, તો પણ હિન્દા ઝયદને માટે હરામે મોઅખ્યદ થઈ જશે. કેમકે હિન્દા બકરની આલાદમાંથી છે. જે સાહેબે સીર છે [દુધ પીધેકા છે,]

બીજી હરામ સિત્રઓ

નસબ અને રઝાઅ [દુધશરીક] ઉપરાંત બીજી રીતે પણ થોડીએક પ્રકારની સિત્રઓ જોડે હમેંશા હમેંશાને માટે નિકાહ હરામ છે. એ અગ્યાર પ્રકારની આરતો છે.

૧ ખુશદામન નો એની દિકરી જોડે લગ્ન થતાની સાથે એ પોતાના જમાઈને માટે હરામ થઈ જાય છે. ભલે પછી અત્યાર લગી એની દિકરી જોડે જમાઈને સખંદ થયેલ ન હોય બદકે ભલે પછી એની દિકરીને તત્કાલ પણ આપી દેવામાં આવી હોય. ભાવાર્થ: જમાઈને માટે સાસુ હરામ છે.

૨ એ સિત્ર જે બાપના લગ્નમાં આવી ચુકી હોય, દિકરાને માટે હરામે મોઅખ્યદ છે, એવીજ રીતે જે સિત્ર દિકરાના લગ્નમાં આવી ચુકી હોય એ બાપને માટે હરામે મોઅખ્યદ છે. એવીજ રીતે બન્નેની કનીઝે મલમુસદ [૧] અથવા મન્ઝુરહ પણ એક બીજા માટે હરામ છે. ભાવાર્થ:- દિકરાની બયરી બાપને માટે અને બાપની બયરી, (સગી કે સાવકી માતા) દિકરા માટે હરામ છે તેવીજ રીતે એક બીજાની કનીઝ એક બીજા માટે હરામ છે.

૩ પોતાની મદખુલા સિત્રની દિકરી જે બીજા ધણીથી પેદા થયેલ હોય. ભાવાર્થ દિકરી બાપને માટે, ભલે પછી બીજાથી અવતરેલ હોય જે એની માતા એ પુરૂષનાં લગ્નમાં આવેલ હોય.

૪ ધણી વાળી બયરી અથવા એ સિત્ર જે કોઈ માણસનાં ઇદદલ રજઈગ્યાહમાં [તત્કાલની એ મુદત જેમાં એના પુરૂષને એ વખતમાં એનાથી રજુ થઈ શકાય તેમાં] હોય અને એના હાલની બયર હોવા છતાં કોઈ માણસ તેણીને પોતાના ઘરમાં લાવે, તો અકદ (લગ્ન) કરનારને માટે એ હરામે મોઅખ્યદ થઈ જશે. ભલે પછી લાવનારે એની સાથે સંભોગ પણ કર્યું હોય, અલબત્તા જે અકદ [લગ્ન] કરનારને એ બયર ન હોય, કે આ સ્ત્રી કોઈના

[૧] મલમુસદ એ કે જેને ખ્વાહિસે નફ્સાની ની સાથે મસકરેલ હોય મન્ઝુરહ એટલે ખ્યાનમાં રાખેલ હોય.

છદાહમાં છે તો અકવા એ છે કે અકદ [લગ્ન] જાહેર થતાંજ એ સ્ત્રિ એ પુરૂષને માટે હરામે મોઅબ્બદ [સદાને માટે હરામ] નહિ થાય. માત્ર અકદ જરૂર ખાતીલ થઇ જશે. પરંતુ અકદ પછી જો સંભોગ પણ થઇ ચુક્યું હોય તો અલખત્તા એ સ્ત્રિ આ માણસને માટે હરામે મોઅબ્બદ થઇ જશે.

[૫] એ સ્ત્રિ જેની જોડે પુરૂષ એહરામની હાલતમાં અકદ [લગ્ન] કરે. એ છતાં કે એના લક્ષમાં હોય કે એહરામની હાલતમાં અકદ કરવા નાજઅજ છે, તો એવીજ રીતે બનાખર અહવત [વળુખી] જો કોઈ માણસ, પોતે તો એ હરામની હાલતમાં ન હોય પરંતુ એવી સ્ત્રિ જોડે અકદ કરે જે એહરામ બાંધેલ હોય, તો એ સ્ત્રિ પણ એને માટે હરામે મોઅબ્બદ થઇ જશે. ભાવાર્થ:- એહરામની હાલતમાં લગ્ન કરવા ન જોઇએ, હરામ છે.

[૬] એ આઝાદ સ્ત્રિ જેને એના પતિએ નવ વખત [૧] ઇદ્દી તલાક આપી હોય, અથવા એ કનીઝ જેને એના ધણીએ છ વખત ઇદ્દી તલાક આપી હોય, તો તલાક આપનારને માટે એ આઝાદ ઔરત અથવા કનીઝ હરામે મોઅબ્બદ થઈ જશે. પરંતુ આઝાદ સ્ત્રિને ત્રીજી વખતે અને છઠ્ઠી વખતે તલાક આપવા પછી, ફરી પાછો તેણીને એના પતિ [મજકુર સ્ત્રિને] પોતાના લગ્નમાં એ શરતે લાવી શકે કે છે કે, બીજો માણસ એ સ્ત્રિ જોડે લગ્ન કરીને એને તલાક આપી દે. એવીજ રીતે કનીઝ બીજી વખતે અને ચોથી વખતની તલાક પછી મજકુર પુરૂષનાં લગ્નમાં ત્યારેજ આવી શકે છે કે જ્યારે બીજો પુરૂષ એ કનીઝને પોતાના લગ્નમાં લાવીને પછી તલાક આપી દે.

[૭] એ સ્ત્રિ, જેની ઉપર લઅાન [૨] [લાનત] જાહેર થઇ હોય, અથવા લઅાનની શિકલ ન હોય બદલે સ્ત્રિ, ગુંગી અથવા બહેરી હોય અને એનીપર ઝીનાની તોહમન લગાડવામાં આવે.

[૮] એ સ્ત્રિ જે ધણીવાળી હોય અથવા ઇદ્દે રજઘઅ્યાહમાં હોય, અને એનાથી કોઇ પુરૂષ ઝીના કરે તો, ઝીના કરનાર (તે માટે) પર હરામે મુઅબ્બદ થઇ જશે.

[૯] જે માણસે કોઇ પુરૂષ જોડે વતી (અકુદરતી કાર્ય) કર્યું હોય. તો તો ફાએલ વ મફ્દલ (એક બીજા) બન્નેની માં બહેન અને દિકરી એક બીજાને માટે હરામ થઈ જશે. લલે સામે-સામેવાળા બન્ને ઓછી વયનાં હોય, કે બાલીગ (પુખ્ત વયનાં) હોય, અથવા બન્નેમાંથી એક બાલીગ અને એક નાબાલીગ હોય.

[૧] એ તલાક જેમાં સ્ત્રિને ઇદ્દાહ પાળવાનો હુકમ છે. જુઓ ઇદ્દાનું પ્રકરણ.

[૨] હાકીમે શરઅની સામે જ્યારે, શરતો નક્કી થાય, સ્ત્રિ અને પુરૂષનું એક બીજા ઉપર ઝીનાના કારણસર લાનત કરવી.

(૧૦) એ સ્ત્રિ જોડે કોઈ માણસ નવ વર્ષની વય પહેલાં સંબંધ કરીને અફઝા (પેશાબની અને ખુનનો રસતો એક થઈ જાય) કરીદે તો બનાબર કાલે મશાહુર એ છે કે અફઝા કરવાવાળા માટે હરામ થઈ જશે. અગરએ આ હુકમ વિચારવા જોગ છે.

(૧૧) કોઈ સ્ત્રિ જોડે લગ્ન કરવાં પહેલાં એ પુરૂષ એની જોડે ઝીના કરે તો બનાબર અહવત (વળુખી) એ સ્ત્રિની માતા અને દિકરી વિગેરે ઝીના કરનારને માટે હરામ થઈ જશે. એવીજ રીતે જો કોઈ માણસ કોઈ સ્ત્રિને પોતાની પત્નિ-સમજીને ભૂલથી સંબંધ કરે તો એ સ્ત્રિની પણ માં, અને દિકરી વિગેરે એ પુરૂષને માટે હરામ થઈ જશે. પરંતુ જો કોઈ માણસ કોઈ સ્ત્રિ જોડે લગ્ન કર્યા પછી જો એનીમાં અથવા દિકરી જોડે ઝીના કરે, અથવા એ સ્ત્રિનીમાં, કે દિકરીને પોતાની પત્નિ સમજી ભૂલથી સંબોગ કરે તો આવી હાલતમાં અરલ સ્ત્રિ (પત્નિ) હરામ નહિ થાય.

ગ્યર મુઅખખદ હરામ સ્ત્રિઓ

કેટલીએક સ્ત્રિઓ એ છે જે કેટલીક હાલત મોજુદ હોવાથી એની સાથે લગ્ન કરવા હરામ છે. અને એ સ્થિતિ દેઈ થઈ જવાપ છી લગ્ન જાએઝ થઈ જાય છે. એવી સ્ત્રિઓ થોડાએક પ્રકારની છે.

(૧) જે માણસનાં લગ્નમાં ચાર દાએમી મન્કુહા (કાયમી નિકાલની) સ્ત્રિઓ હોય તો એને પાંચમી સ્ત્રિ જોડે દાએમી અકદ કરવું હરામ છે. પરંતુ જો એ (ચાર) માંથી એકને તલાકે આપેન રજુ ન થઈ શકાય આપી દે, અથવા તલાકે રજૂ થઈ (તલાકમાં રજુ થઈ શકાય તેવી તલાક) આપે અને ઈદાહનો સમય ખલાસ થાય તો, પછી પાંચમી સ્ત્રિ જોડે લગ્ન કરી શકે છે. (ભાવાર્થ, ચાર સ્ત્રિ કાયમી નિકાલની હોતાં, પાંચમી સ્ત્રિ કાયમી-નિકાલની નથી થઈ શકતી.)

(૨) કોઈ માણસ પોતાની કાયમી મન્કુહા અથવા મમતુઅ (મુતાવાળી) ત્યાં લગી કે એ એનાં વપરાસમાં મોજુદ છે. ત્યાં લગી એ સ્ત્રિની બહેન જોડે, લગ્ન નથી કરી શકતો. અલખત્તા જો એ માણસ એ (પોતાની સ્ત્રિ) ને તલાકે આપેન આપી દે, અથવા તલાકે રજૂ આપી દે અને ઈદાહનો સમય વિતી જાય, તે પછી એ સ્ત્રિ (તલાક આપેલ) ની બહેન જોડે લગ્ન કરી શકે છે. અને જો કોઈ સ્ત્રિ મુતા-અમાં હોય અને એની મુદત વિતી જાય, અથવા ધણી પોતે, પોતા તરફથી મુદત એને બક્ષી આપે તો એની બહેન જોડે પણ લગ્ન કરી શકે છે. પરંતુ બનાબર અહવત (વળુખી) આ જગ્યાએ પણ શરત એ છે કે મુતાવાળી સ્ત્રિનો ઇદો વિતી જાય. જોકે મુતાવાળી સ્ત્રિનો ઇદાહ, ઇદએ રજઅઈ નહિ બદલે ઇદએ આએના છે.

(૩) કોઈ માણસ પોતાની સ્ત્રિની બાણેજી અથવા ભત્રીજી, જોડે પોતાની સ્ત્રિની રમ્મ વગર લગ્ન નથી કરી શકતો, પરંતુ જો પત્નિ રમ્મ આપે તો કંઈ વાંધો નથી.

(૪) અર કિતાબીયાહ કાફર સ્ત્રિ, જ્યાં લગી એ પોતાના કુદરપણા પર બાકી હોય તો કોઈ મુસલમાન એની જોડે લગ્ન નથી કરી શકતો. બધકે મુતાઅમાં પણ લાવી નથી શકતો. એવીજ રીતે મુસલમાન સ્ત્રિ કોઈ કાફર, અહીં લગી કે એહલે કિતાબ જોડે પણ લગ્ન નથી કરી શકતી. અલખત્તા અકવા એ છે કે કિતાબીયાહ સ્ત્રિ જોડે લગ્ન કરવાં જાએઝ છે. અગરએ અહવત (એસ્તેહ્યાબી) એ છે કે કરવામાં ન આવે. ખાસ કરીને દાએમી (સદાના) નિકાહમાં વધુ એહતયાત છે. પરંતુ જો કોઈ કિતાબીયા સ્ત્રિનો પતિ મુસલમાન થઈ જાય તો કોઈ પણ જાતના વિગ્ન વિનાં એનાં લગ્ન દુસ્ત રહેશે.

સમાપ્તિ

અહવત (વજુબી) એ છે કે પુરુષે કોઈ અજનબી (મુસાફર, પરદેશી) સ્ત્રિના શરીરપર હત્તા કે ચહેરાપર અને હાથપર પણ નજર કરવી નાજાએઝ છે. એવીજ રીતે સ્ત્રિને માટે પણ અજનબી પુરુષ સંબંધી એજ હુકમ છે અલખત્તા જો કોઈ માણસ કોઈ સ્ત્રિ જોડે લગ્ન કરવા ઇચ્છે તો એ એનાં બદનપર નજર કરી શકે છે. એવીજ રીતે જો કોઈ માણસ કોઈ કનીઝને ખરીદવા ચાહતો હોય તો એ પણ એ કનીઝનાં શરીરને જોઈ શકે છે, અલાહાઝા ઝીમીકુદ્દાર. સ્ત્રિઓના એ બાગોપર નજર કરવી પણ જાએઝ છે; જેનો એ લોકો રિવાજ પ્રમાણે પરદો નથી કરતી. પરંતુ એ વખત લગીજ કે જ્યાં લગી રિખહ (૧) વતલઝઝઝ ન હોય એવીજ શરમની જગ્યા ઉપરાંત સ્ત્રિ, સ્ત્રિની જગ્યા, અને પુરુષ પુરુષના શરીર પર નજર કરી શકે છે, વળી શરમની જગ્યા સિવાય પુરુષ પોતાની મહરમ સ્ત્રિની, અને સ્ત્રિ પોતાના મહરમ પુરુષના શરીરને જોઈ શકે છે. પતિ, પત્નિ, એક બીજા એક બીજાનાં પુરા શરીરને, અહીં લગી કે શરમની જગ્યાને પણ જોઈ શકે છે.

જો માઆપ તંગદસ્તીમાં ઘેરાએલા હોય, અને ઘર ખર્ચને માટે લાચાર હોય, અને ઓલાદ શક્તિવાન હોય તો ઓલાદપર માઆપનો ખર્ચ વાજીબ છે, અને જો ઓલાદ ફકિર (ગરીબ) હોય, અને બાપ શક્તિવાન હોય તો ઓલાદનો ખર્ચ બાપ પર વાજીબ છે. અને જો બાપ ન હોય અથવા હોય, અને અશક્ત હોય, તો દાદાપર વાજીબ છે. અને જો દાદો ન હોય, અથવા લાચાર હોય તો માં પર વાજીબ છે. અને જો માં ન હોય અથવા લાચાર હોય તો નાનાપર વાજીબ અને એહતેરામને કાબીલ (ઇઝઝતને લાયક) ખરીદેલા જનવરોનો ખર્ચ એના માલીકને જોખમે છે.

(૧) રિખહ વતલઝઝઝનાં અર્થ એ છે કે નજર કરવામાં નફસાની ઇચ્છા સાથે (સામીલ) હોય.

તલાક

તલાકનાં અર્થ એ છે કે જવજા દાએમી (કાયમી નિકાહવાળી સ્ત્રી) ને પત્નિપણાનાં કેદમાંથી મુક્ત કરી દેવામાં આવે.

તલાક આપવા માટે થોડા એક હુકમો શરત છે.

[૧] ખાલીગ

[૨] અકલ

[૩] એખ્તયાર

[૪] ધરાદો કરીને તલાક આપવી.

ખાળક અને દિવાનો અને એ માણસની આપેલ તલાક સહી નથી કે જે બિગ્નના દબાણને વશ થઈ, એ અખ્તયાર થઈને તલાક આપે, એવીજ રીતે

એ માણસ કે જે બર્થ બકવાટની પેઠે તલાકનો સિગો, કાઈપણ મકસદ (કારણ) વગર ભરી કરે (પડે) એ બન્નેની આપેલ તલાક પણ મોઅતેબર (વજનવાળી) નથી.

ખાળકનો વલી એ (ખાળક) ની સ્ત્રિને તલાક નથી આપી શકતો, અલબત્ત દિવાનાનો વલી એ (દિવાના) ની સ્ત્રિને તલાક આપી શકે છે.

તલાકવાળી સ્ત્રીએ માટે શરતો

જે સ્ત્રિને તલાક આપવામાં આવે એના માટે પણ થોડીએક શરતો છે.

(૧) એ સ્ત્રિ દાએમી હોય, મુતાવાળી સ્ત્રિની તલાક સહી નથી બદકે મુતાઅની મુદત જે બલાસ થઈ જાય, અથવા ઘણી સ્ત્રિને મુદત બખશાદે તો ખુદબખુદ એક બીજામાં જુદાઈ થઈ જાય છે.

(૨) સ્ત્રિ તલાકને વખતે હયઝ અને નિકાસ (નીહાલત) થી ખાલી હોય, પરંતુ જે સ્ત્રિ ગ્યરમદખુલહ અથવા સગર્ભા (હામેલા) હોય અથવા ઘણી જેણે તલાક આપી છે. (તલાકના) મોકાપર હાજર ન હોય, અને એને સ્ત્રિના હયઝ કે નિકાસની ખબર થઈ શકતી ન હોય તો તલાક સહી થશે ભલે પછી પાછળથી સાબીત થાય કે તલાક હયઝ અથવા નિકાસની હાલતમાં અપાણી છે.

(૩) નાખાલીગ યાએસહ. (ઝઈ જેનું હયઝ અંતીમ બંદ થઈ ગયું હોય) અથવા હામેલા સ્ત્રિ ઉપરાંત બીજી સ્ત્રીએ સંબંધી એ શરત છે કે એને એ તોહર (સ્ત્રિના જે હયઝ વચ્ચેનો સમય) માં તલાક આપવામાં ન આવે, જેમાં એની જોડે સંભોગ હોય. પરંતુ જે સ્ત્રિની વય તો એટલી હોય કે એને હયઝ આવ્યું જોઈએ. પરંતુ આવતું ન હોય. એને એ વખતે તલાક આપી શકાય છે, કે જ્યારે એની જોડે સંભોગ કર્યા ને ત્રણ માસ વિતી જાય.

(૪) જે સ્ત્રિને તલાક આપવી હોય એને મુકરર કરીને તલાક આપવામાં આવે, જે કોઈ માણસ મુકરર કર્યા વિનાં એમજ તલાક આપે કે હું મારી સર્વ સ્ત્રિઓમાંથી એકને તલાક આપું છું. તો તલાક સહી નહિ થાય.

તલાકની શરતો

તલાકમાં બે ચીજો, શરત છે.

(૧) તલાકનો સિગો અરબી ભાષામાં સહી (સત્ય) રીતે જારી કરવામાં આવે જેમકે રૂકય્યતો તાલેકુન, તાલેકુન શબ્દ વિનાં તલાક નથી થઈ શકતી.

(૨) બે આદીલ, તલાકને વખતે હાજર હોય, અને તલાકનાં સિગાને સાંભળે.

તલાકની રીત

તલાકના બે પ્રકાર છે. (૧) તલાકે બાએન, [૨] તલાકે રજ'ઇ.

તલાકે બાએન

જેમાં તલાક આપનાર બીજી વખતે રજુ નથી કરી શકતો; આવી તલાક પાંચ જગ્યાએ થાય છે. [૧] મુતલકહ યાએસહ હોય, એટલે હવેજ આગ્વાની મુદત ખલાસ કરી ચુકી હોય. કુરયશી સ્ત્રિ સાઠ વર્ષ હિલાલી ચંદ્રપ્રમાણે યાએસહ થઈ જાય છે. અને ગરુર કુરયશી સ્ત્રિ પચાસ વર્ષ પછી જે કોઈ સ્ત્રિ સખંદી શંકા હોય કે આ કુરયશી છે કે ગરુર કુરયશી તો એ ગરુર કુરયશી સમજશે. જે કે આવી હાલતમાં અલતયાતને લક્ષમાં રાખવું જોઈતર છે. (૨) મુતલકહ (તલાક અપાયેલી) ગરુર મદખુલહ (સખંદમાં આવી ન) હોય. (૩) મુતલકહ નાખાલગ હોય જેની વય નવ વર્ષથી ઓછી હોય (૪) સ્ત્રિ ધણીથી નાખુશ હોય અને એ ધણીને કંઈ માલ આપીને એનાથી તલાક મેળવે, એને ખલઅ કહે છે, અથવા એ કે પતિ પત્નિ બન્ને એક બીજાથી નારાજ હોય, અને આવી હાલતમાં સ્ત્રિ ધણીને કંઈક આપીને તલાક લઈ લે, આવી હાલતને મુઆરાત કહે જ. ગરુર કે આ બન્ને પ્રકારની તલાકમાં જ્યાં લગી કે, સ્ત્રિ ધણીની અંદર એ માલને પાછો મેળવી ન લે જે તેણીએ ધણીને આપેલ છે. ત્યાં લગી ધણી રજુ નથી કરી શકતો અલખત્તા જે ઔરત ઇદામાંજ ખુદ પોતાનો આપેલ માલ પાછો મેળવી લે તો એ રજ'ઇઆહ થઈ જશે.

(૫) એ સ્ત્રી જેને બે વખત તલાક આપી ચુકેલ હોય એને ત્રીજી વખતે તલાક આપવા પછી એની તરફ રજુ નથી કરી શકતો.

તલાકે, રજ'ઇ

જેમાં ઇદાની મુદતની અંદર ધણીને રજુ કરવું જાએજ છે. અને જે રીતે રજુ થવું દેખાતું હોય એનાંથી રજુ થવાનો હકક મળી જાય છે. અગરએ ધણી જખાનથી કંઈ ન કહે માત્ર અમલ કરે, મુતલકહ રજ'ઇઆહ, જવજ (તલાકે રજ'ઇ પામેલ સ્ત્રિ) ના હકકમાં જ છે, ઇદાની અંદર એ વારસો મેળવવાની પણ હકકદાર છે, અને ઇદા પછી વારસાની હકકદાર નથી. અલખત્તા જે કોઈ માણસ બિમારીની મૌતમાં પાતાની સ્ત્રિને તલાક આપે તો સ્ત્રિ એક વર્ષ હિલાલી (ચંદ્રપ્રમાણે) લગી વારસો મેળવશે. એ શરતે કે

એ સ્ત્રિએ બીજો ધણી કરી લીધો ન હોય, અને જે બિમારીમાં ધણીએ તલાક આપી છે એનો સિલસિલો મરણુ લગી (પહોંચતો) જાય, અને તલાક, જવઝા (સ્ત્રિ) ની ઇચ્છાને અંગે ન હોય. લેહાઝા અઝને મુખતલેઅ (જુઓ તલાકે બાયેનના નં. ૪ માં ખલઅ શબ્દ) અને મુખારાતમાં આ હુકમ જરી નથી. એવીજ રીતે જે સ્ત્રી ઇદા (નીમુદત) માં મરી જાય તો ધણી પણ સ્ત્રીનો વારસો મેળવશે.

ઇદદાહ-તલાક પછીની મુદત-

સમજવું જોઈએ કે નાખાલીગ, યાએસહ (ઝખર સ્ત્રી જેનું હંઝ અંતિમ બંદ થયું હોય.) અને ગ્યર મદખુલહ (જે પુરૂષનાં સખંદમાં આવીજ ન હોય) ને માટે ઇદો નથી. અલખત્તા ઇદદે વક્ષત એમને માટે પણ છે, અને જે સ્ત્રિને હયઝ આવતું હોય એનો ઇદા, તલાક પછી ત્રણ તોહર (હય ઝંથી પાક થવું) છે. જે તોહર ખતમ થવાની થોડીકવાર પહેલા તલાક જાહેર થઈ જાય તો એ તોહર ઇદાની પ્રથમ તોહર લેખવામાં આવે, અને ત્રીજી હયઝ જોતાંજ સ્ત્રિ ઇદાથી છૂટી જશે. આ હુકમ આઝાદ સ્ત્રિ માટે છે. પરંતુ કનીઝનો ઇદો બે તોહર છે. અને મુતાવાળી સ્ત્રિનો ઇદો બે હયઝ છે. અને જે આ બન્ને પ્રકારની સ્ત્રિઓને હયઝ આવવાનું હોય પરંતુ હયઝ આવતું ન હોય તો એનો ઇદો દોઢ મહિનાનો છે, સગર્ભા (હામેલા) સ્ત્રિનો ઇદો સુવાવડ લગીનો છે. જોઈએ તો એ આઝાદ સ્ત્રિ હોય કે કનીઝ, મન્કુહા હો. કે મમતુઆ (મુતાવાળી) જે વિલાદત પુર્ણ ન હોય બદકે અઘ વચ્ચે હમલ સાકીત (કસુવાવડ) થઈ જાય તો એજ ઇદાની મુદત છે. ઇદો વક્ષત દરેક સ્ત્રિને માટે ચાર મહિનાને દસ દિવસ છે. અલખત્તા હમલવાળી સ્ત્રિનો ઇદો, વક્ષતે બચ્ચદુલ અબ્લયન છે, એટલે જે ચાર મહિના દસ દિવસ પહેલાં સુવાવડ થાય તો ઇદદે વક્ષત ચાર મહિનાને દસ દિવસ. અને જે વિલાદત એ મુદત ગિતી જવા પછી હોય તો ઇદદે વક્ષત સુવાવડ લગી છે. કનીઝને માટે ઇદે વક્ષત બહરસુરત બે મહિનાને પાંચ દિવસ છે. અલખત્તા જે કનીઝ હામેલા હોય તો એને માટે પણ ઇદદે વક્ષત બચ્ચદુલ અબ્લયનજ (સુવાવડ થવા લગી) છે.

જે સ્ત્રિનો ધણી મરી ગયો હોય એને ઝીનત (દેખાવ) કરવું હરામ છે. ઝીનતની કોઈ રેખા નથી, પણ રંગીન કપડા પહેરવા, સુરમે લગાડવો વિ. વિ. ગરજ જે ચીઝપણ ઝીનત સમજાય, એને ઇદાની મુદત લગી માં અમલમાં લાવવું હરામ છે.

મુતલેકા રજઝ્યાહ (તલાકે રજઝ અપાયેલ) ને માટે ઇદાના સમયમાં એ ઘરમાંથી, “કે જે મકાનમાં તલાક અપાતાં વખતે રહેતી હોય” બહાર જવું જાએજ નથી. એવીજ રીતે ધણીપર પણ હરામ છે કે તેણીને ઇદાના વખતમાં એ (મજકુર) મકાનમાંથી બહાર કાઢે, અલખત્તા કેટલીએક જગ્યા (સમય) આથી જુદી છે. તલાક અપાયેલ (સ્ત્રિ) નો ઇદો, તલાકનાં સમયથી શરૂ થઈ જાય છે. ભલે પછી તેણીને તલાકના વખતની જાણ ન હોય, અને ઇદદે વક્ષત એ વખતથી શરૂ થાય છે, કે જે વખતે એ સ્ત્રિને પતિનાં મૃત્યુની ખબર પડે.

ખંડ બાજે

વહેવારના હુકમો,

વહેપાર

સમજવું જોઈએ કે વહેપાર કરવું વાજબી છે. એ શરતે કે કોઈ વાજબી હુકમ હોય (હુકમ-કારણ) જેમકે અચાલનો વાજબી ખર્ચ વહેપાર પર હોય. એવીજ રીતે જે કર્ઝનું અદા કરવું વહેપાર પર મોકુફ હોય તો પણ બનાબર અહવત (વજુબી) વહેપાર કરવું વાજબી છે. વહેપારના મુસ્તહબ (સુન્નત) હોવાની રીતો આ છે, વહેપાર કરવું પોતાના અને પોતાના અચાલના વધારાના ખર્ચનું કારણ હોય, અથવા લોકોને મદદ કરવા અને તસદુક (સદકા) કરવાની ગરજથી અથવા ઝયારતને માટે જવાની ઇચ્છાએ કોઈ માણસ વહેપાર કરીને ખર્ચ ઉત્પન્ન કરવાની કાશીશ કરે, અથવા એવીજ પ્રકારની બીજી ઇચ્છાઓને માટે વહેપાર કરે તો એ સર્વ બાબદોમાં વહેપાર કરવું સુન્નત છે.

આદાબ અને મુસ્તહબાત
“આદાબ અને સુન્નતો”

વહેપારને માટે આદાબ (વહેવારીકપણું) અને મુસ્તહબાત (સુન્નતો) થોડી એક છે.

(૧) વહેપારના મસાએલને યાદ કરે, બદકે જે કોઈ માણસ એમાનું કંઈ બાજુતો ન હોય કે મામલા કેવી રીતે સહી થાય છે અને કેવી રીતે બાતીલ થાય છે તો એ વહેપારની મુડીને બદલે એટલે કિંમતને પોતાના ખર્ચમાં ઇષ્ટોગ નથી કરી શકતો. લેલાઝા (જો કે) એનીપર વાજબી છે કે મામલાત (લેણ દેણ) ની પવિત્રતા અને બાતીલાતની રીતો સમઘી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે, જેથી કિંમત પર ખર્ચ થઈ શકે.

(૨) જે મુસલમાન ખરીદનારાઓ વચ્ચે કિંમતમાં તફાવત ન રાખે.

(૩) જે માણસ એની કનેથી કંઈ ખરીદ કરે, અથવા એના હાથપર કોઈ વસ્તુ વેચીને પસ્તાય તો મુસ્તહબ છે કે એના મામલાને રદ કરે.

(૪) મામલામાં (લેણ-દેણ) કરવામાં ચોગ્ય પણે વર્તે.

(૫) વેચતી વખતે જુકતું તોલે અને ખરીદ કરતી વખતે કંઈક ઉછડતી રીતે.

મકરહ મામલાત વેપારમાં મકરહાત

જે વેપાર કરવા મકરહ છે એમા સર્વેથી જે કાણુ છે તે નીચે મુજબ છે.

[૧] સરાશી. [૨] ગણા ફરોશી, એટલે ધંઉ, જવ વિગેરે વેચવું. [૩] કફન ફરોશી. [૪] કસામ, કામ [૫] નીચા વર્ગના લોગોથી બહેચાણુ કે ખરીદી કરવી. [૬] આલીમોથી બહેપાર કરવો, એ શરતે કે જે માલ એમની કનેથી લેવામાં આવે છે. એની જાણમાં કે એ માલ હરામ ન હોય. [૭] ખરદહ ફરોશી [ચુલામીનો બહેપાર] [૮] ખીજઓના મામલામાં ખરીદ કરવાની ઈચ્છાએ દખલ આપવી. [૯] ચાર ફરસખ [૧૨ માર્ચલ] છેટાથી ઓછા છેટા લગી શહેરથી બહાર જવું એટલા માટે કે શહેરમાં આવવાવાળા લોકો એ પહેલા કે શહેરમાં દાખલ થાય એમનાંથી ત્યાં જમ બહેપાર કરી લે. [૧૦] વેપારમાં કસમ ખાવી. [૧૧] મુબહ સાદીકથી લઇને મુય ઉદય પહેલા કામ વેપાર કરવો.

મામલાતની હરામ રીતો

કેટલેક ઠેકાણે ખરીદ કે વેચાણુ કરવું હરામ છે.

(૧) કામ નજસુલ અયન ચીજને ખરીદ કરવી અથવા વેચવી, અગરચે અકવા એ છે કે નજસુલ અયન ચીજથી એ ફાયદો મેળવી શકાય છે કે એને કામ સંતોષકારક જાયેઝ કામમાં વાપરવામાં આવે છતાં એ હરામ છે. નજસ ચયેલી ચીજને એ કામોને માટે ખરીદ કે વેચાણુ કરી શકાય છે કે જેમાં તદ્દારત શરત નથી. બદકે જે નજસ ચયેલી ચીજને પાક કરવું શક્ય હોય એનું ખરીદ કે વેચાણુ બિલકુલ જાયેઝ છે.

(૨) ગસખી માલને વેચવું, અથવા ગસખી માલથી કામ ચીજ ખરીદવી. પરંતુ જે કામ માણસ કામ ચીજ ખરીદે અને એની કિંમતનો ભાર પોતાપર લે, અને ખરીદેલી વસ્તુ બદલ ગસખી માલ આપી દે તો મામલો (બહેપાર) બાતીલ નથી. પરંતુ ખરીદવાવાળો જેખમદાર રહેશે ગસખી માલના માલીક સખંદી પણ અને બાએ (બહેચનાર) સખંદી પણ અલગતા જે કામ માણસ ખરીદતા વખતેજ નકકી કરેલ હતો કે, હું ગસખી માલથીજ ખરીદીશતો બહેપારની પવિત્રતાં મુશ્કીલ છે, એવીજ રીતે જે કામ માણસે દસદોજ કરેલ હોય કે હું કિંમત અદા નહિ કરું તો પણ મામલાની પવિત્રતા મુશ્કીલ છે. જે વેચનારને પણ ખચર હોય કે ખરીદનાર ગસખી ચીજ આપીને વસ્તુ ખરીદી રહ્યો છે તો વેચનારે કિંમત પ્રમાણે એ માલને લેવું જાયેઝ નથી. બદકે એ માલને એના (ખરા) માલીક પાસે પહોંચાડવું જોઈએ.

(૩) એ ચિત્રો સજાંદી મામલાત (વહેપાર) કરવો જેની કાંઈ માલીયત નથી, (કિંમત નથી) જેમકે હસરાતુલ અર્જ (કિડા, મકોડા, સાંપ વિઃ) અથવા મસ્ખ સુદા જનવર (એ જનવરો જે અજાળના કારણે હયવાન થયા છે) અને દરિન્દાઓ વિગેરે.

(૪) એ ચિત્રો સજાંદી મામલાત કરવું કે જે નાજઅેઝ મકસદ (ખચ્છા) માં કામ આવે છે. જેમ કે આલાતે લહવ (વાજ તંબુરા વિઃ) અથવા એ ચીઝ, જે એવી તો ન હોય કે નાજઅેઝ મકસદમાં કામ આવતી હોય પણ વેચનાર અને ખરીદનારનો ધરાદો એ ચીજને નાજઅેઝ મકસદમાં વાપરવાનો હોય. જેમકે શરાબ બનાવવાને માટે અંગુર ખરીદવામાં આવે તો પણ હરામ છે,

(૫) એ વસ્તુને વેચવી કે જેમાં મલખ્વની [મેળવણીવાલી] હોય, અને ખરીદનારને એની ખબર ન હોય, જે સોદાની સ્થિતિ એ પ્રમાણે થાય કે, ખરીદનાર એ સાફ પ્રકારની વસ્તુ ખરીદવા માંગતો હોય અને વેચનાર એને મેળવણીવાળી વસ્તુ આપી દે તો એ પ્રકારની બીજી સારી વસ્તુ અને મોજુદ મેળવણીવાળી વસ્તુની કિંમતમાં જે કંઈ તફાવત હોય એને ઓછી કિંમત કરીને [વધારાની કિંમત] વેચનારને જોઈએ કે લેનારને પાછી આપે, અને જે બાકીની એજ વસ્તુ સજાંદી મામલો [સોદો] થાય તો એ ચીઝમાં જેટલો ભાગ મેળવણીનો છે એના સજાંદી વેચાણ બાતીલ છે. એ શરતે કે મેળવણી યર જીન્સની હોય, અને બાકીની ચોકખી વસ્તુ સજાંદી લેનારને એખ્તયાર છે કે ખરીદે, અથવા ન ખરીદે. એવીજ રીતે જે ખરીદનાર વેચનારને મેળવણીવાળો સિકકો આપે તો દુકાનદારને માટે પણ એજ હકકો છે.

(૬) વેચનાર, લેનારને [ગ્રાહક] ને કાંઈ ચીઝ વેચી રહ્યો હોય અને વચ્ચે ત્રીજો માણસ માત્ર એ ખચ્છાએ આવે કે ગ્રાહક એ વસ્તુને વધુ કિંમતે ખરીદે. એટલા માટે ખરીદદાર બનીને એ વસ્તુની કિંમત વધારે.

(૭) એ વચનપર મામલો [સોદો] કરવામાં આવે કે એમાં રેખા (બ્યાજ) વધારો થઈ જાય, સમજવું જોઈએ કે એક દિરહમ સુદ [બ્યાજ વધારો] નો ગુનાહ સીત્તેર વખતના પોતાની મહરમ સિત્ર જોડે જીના કરવા કરતા વધારે છે. વેપારમાં રેખાની રીત એ છે કે કાંઈ માણસ એવસ્તુને જે પયમાના [માપ] અથવા તોલને અંગે સમજવામાં આવતી હોય. વસ્તુથી કંઈક વધારાની સાથે ફેરફાર [પાછું] કરે, ભ પછી વધારો યર વસ્તુ હોય, બદલે અયન [મુજ વસ્તુ] પણ ન રાખતો હોય. જેમકે વસ્તુને બદલે એજ વસ્તુ એજ હદમાં આપવામાં આવે, અને એક તરફ કાંઈ શરત [વધારો] પણ લગાડવામાં આવે તો રેખા (૧) થઈ જશે. અને જે સોનાનું સોનાથી અને ચાંદીનું ચાંદીથી એકંદર રીતે બદલો કરવામાં આવે. પરંતુ એક તરફ વસ્તુ, નગદ હોય અને બીજી તરફ કરઝ (તરીકે) તો એ રીત પણ રેખાના હકમમાં જ છે. અને જે બન્ને તરફ ઝમીમહ [વધારાની વસ્તુ] શામીલ કરી લેવામાં આવે અથવા ઓછા ભાગની તરફ યર ચિઝનો ઝમીમો લગાડવામાં આવે તો પછી વાંધો નથી.

(૧) જેમકે કાંઈ માણસ પાંચ શેર અનાજ આપીને બદલામાં પાંચ શેર અનાજ (પાછું) લ્યે, અને એ પણ શરત કરે કે બદલો કરનાર એક દિવસ એની ચાકરી પણ કરશે તો રેખા થઈ જશે [હિફ્ અનુવાદક] બ્યાજની એક પ્રકારની રીત 'અમીન'

જે ચીજો લેખવામાં આવે છે, જેમકે ઇંડા વિ: અથવા જે ચીજો ગળથી માપવામાં આવે છે. અથવા જે ચીજો જોવાથીજ સમજી શકાય છે, એને ઓછા વધુથી પાછું વાળવામાં રેખા નથી, કાર્ણ એક ચીજ સમંદી એ બદોખસ્ત કરવાને માટે, કે આ તોળી (વજન કરી) શકાય છે, અથવા માપથી આપી શકાય છે, એ શહેરના રિવાજને જોવું જોઈએ કે જ્યાં સોદો રહ્યો હોય. એ શરતે કે દરેકે દરેક શહેરનો રીવાજ જુદો જુદો હોય, જેમકે તરબુઝ, ચિલડા, વીગેરે જે કેટલાએક શહેરોમાં આસરાપર વેચાય છે, અને કેટલાએક શહેરોમાં વજનથી વેચાય છે. અલખત્તા જે કાર્ધ વસ્તુ અમુક શહેરોમાં વજનથી વેચાતી હોય અને કાર્ધ એક શહેરમાં આસરા (ઉધળું) પર આપવામાં આવતી હોય તો અકવા એ છે કે એવી વસ્તુ માટે ખાસ એ શહેરને માટે રેખાનો હુકમ લાગુ પડશે.

જે કાર્ધ એકજ પ્રકારની વસ્તુ આપસમાં આપલે થાય, અને એક બાજુ સાચી વસ્તુ હોય અને બીજી બાજુ અયખવાળી ચીજ હોય, અથવા એક તરફની ચીજમાં ખાસ ખુખી દિશામાં આવે, અને બીજી તરફની ચીજ એ ખુખી વગરની હોય જેમકે, આવલના પ્રકાર હોય છે, અથવા તાંબાના ભંગારને સાચ્યા સિકકાથી અથવા સોનાનો બદલ સોનાના દાગીનાથી અથવા ગ્વર સિકકાદાર સોનાનો સિકકાદાર સોનાથી બદલવામાં (પાછું) આવે તો જોકે જાહેર રીતે કિંમત જુદી છે. પરંતુ વધ ઘટને કારણે રેખા થઈ જશે. અહવત (વજુખી) એ છે કે સુલેહનાં સોદામાં જ્યાં વેચાણનો પ્રસંગ ઉભો થાય ત્યાં બન્ને એકજ પ્રકારની ચીજોની આપસમાં વધ, ઘટ, ને કારણે રેખાનો હુકમ લાગુ પડશે. એ જુદી જુદી એકજ પ્રકારની વસ્તુઓ, જે વધ, ઘટ, ની સાથે બદલો કરવામાં આવે તો એમાં રેખા નહિ થાય, અલખત્તા જે ઘઉં અને જવ ને આપસમાં વધ, ઘટ, થી બદલો કરવામાં આવે તો એમાં રેખાનો હુકમ જારી થઈ જશે. કેમકે શરીઅતમાં આ બન્ને ચીજો એકજ પ્રકારના હુકમમાં છે,

રેખાનો હુકમ થોડીએક જગાએ લાગુ નથી પડતો બદલે ખરી રીતે રેખાજ નથી.

મા, બાપ અને પુત્રના આપસના મામલામાં, બદલે પિતા, પુત્રીનાં આપસના લેણુ દેણુના બહેવારમાં પણ રેખા નથી. જે કે અહવત [એસ્તેહબાખી] એ છે કે માત્ર પિતા, પુત્રનાજ બહેવારને રેખાથી નિરાળું સમજવામાં આવે. (૨) પતિ પત્નિનાં આપસનાં મામલામાં (૩) આકા અને ગુલામનાં આપસનાં મામલામાં. [૪] મુસલમાન અને કાફરે હરખીના આપસનાં મામલામાં, એટલે મુસલમાન, કાફરે હરખીથી વધારે લઈ શકે છે. પરંતુ કાફરે હરખીને પોતાના કનેથી બાજ નથી આપી શકતો. પરંતુ કાફરે ક્રીમાંથી બાજનું લેણુદેણુ બન્ને નાજઅએજ છે.

ખરીદ-વેચાણનું અકદ.

સમજવું જોઈએ કે વેચાણ કરવાનાં અર્થ એ છે કે કોઈ માણસ કોઈ મુળ વસ્તુને કંઈ બદલા (નફા) પર ખીજા કોઈની મિલકત બનાવી દે (લે). અને બચ્ચ (વેચાણની ચીજ) અને સમન (કિંમત) ને મુકરર કર્યા પછી વેચનાર લેનારથી કહે, બેચતોક હાજે હિદાર બે અલ્લે ફરીયાહ (મે આ ધર તારા હાથ પર (તુને) એક હજાર રૂપયામાં વેચ્યું.) વેચનાર તરફનાં સિગે ઇજ્જા પછી, લેનાર તુરતજ કબુલતો સિગો પડે. કબીલ તો હા કઝા (મે આ રિતે કબુલ કર્યું.) અથવા ઇસ્તરયતો હાકઝા (મે મઝકુર રિતે ખરીદ્યું) જરૂરી છે કે વેચનાર અને લેનાર બન્ને સિગાના અર્થ સમજતા હોય, અને કશદે ઇન્શાહ પ્રમાણે તમલીક વ તમલુક (માલીક બનાવું અથવા માલીક બનવું) બન્ને સિગો જરી કરે, એટલે વેચનાર એ વિચાર કરે કે હું આ સિગાને અંગે લેનારને વેચેલ ચીજનો માલીક ઠેરવું છું. અને લેનાર એ વિચાર કરે કે હું આ સિગાને અંગે વેચાણ વસ્તુ (ખરીદેલ વસ્તુ) નો માલીક બનું છું. એમ પણ થઈ શકે છે કે વેચનાર અને લેનાર બન્ને સિગો જરી કરવાને માટે પોતા તરફથી અકક વકીલ મુકરર કરે, બલ્કે જો માત્ર એકજ માણસને બન્ને જણ પોતા તરફથી વકીલ નેમે તો પણ દુરસ્ત છે. બલ્કે આમ પણ સહી છે કે વેચનાર અને લેનાર બન્નેમાંથી એક પોતે સિગો પડે અને બીજો પોતા તરફથી એનેજ (સામાવાળાને) વકીલ મુકરર કરે, અને ઇજ્જા અને કબુલ બન્ને એકજ જણ જરી કરે તો પણ અકવા છે કે વેચાણનો સોદો દુરસ્ત છે. બલ્કે અકવા એ છે કે ગ્યર અરબ્બીમાં પણ અકદ (સિગો) પડવો દુરસ્ત છે. અગરએ કોઈ માણસ પોતે અરબ્બીમાં સિગો જરી કરી શકતો હોય, અથવા કોઈ અરબ્બી જાણવાવાળાને વકીલ બનાવી શકતો હોય, બલ્કે બિલકુલ વગર સિગો બસુરતે મઆતાતે પણ વેચાણનો મામલો જાએઝ છે. એવીજ રીતે વેચનાર, માલને વેચાણના કસદથી લેનારને આપી દે અને કિંમત એ કસદથી લઈ લે કે, એ મારી મિલકતમાં આવી રહ્યું (ગયો) છે, ખાસ કરીને આવી હાલતમાં કે સોદો નાનો હોય, અકવા એ છે કે મઆતાત (વગર સિગો પડે) ની રીતે સોદો કરવાથી વેચાણ ખરીદનારનો માલ થઈ જાય છે. અને કિંમત વેચનારની, અને ત્યાં લગી વેચનારે કિંમતમાં અને લેનારે ખરીદેલી ચિજમાં કંઈ ખર્ચ ન કર્યું હોય ત્યાં લગી વેચનાર અને લેનાર સોદાને તોડી શકે છે. પરંતુ જો બન્નેમાંથી કોઈ એક ખર્ચ કરી ચુક્યો હોય, જેમકે એમાંથી ખર્ચ નાખ્યું અથવા પોતાકનેથી ક્યાંક ફેરફાર કરી નાખ્યું તો આવી રિયતી વચ્ચે, બંને પછી આપસમાં સોદો ભાંગવાનું નકકી પણ થઈ ગયું હોય, પરંતુ હવે વેચાણ ભાંગી નથી શકાતું, બલ્કે આ સર્વ રીતોમાં વેચાણ હાઝીમ (નકકી) થઈ જશે.

વેચનાર અને લેનાર અને વેચાણુ અને કિંમતની શરતો

(૧) વેચનાર અને લેનાર બન્ને બાલીગ (સમજદાર) હોય, નાબાલીગથી સોદો જાએજ નથી. જલે પછી મુમય્જ (સમજદાર પણ નાબાલેગ) હોય અને વલીની રજા લખને સોદો કરે. જો કાઈ માણસ કાઈ ચીજ કાઈ નાબાલીગ પાસેથી ખરીદ કરીને પોતાના કબજામાં લે તો એ માણસ (લેનાર) એ વસ્તુનો ઝામીન છે, અને એનીપર એ વસ્તુ એ બચ્ચાના વલી કને પાછી પહોચાડી લાઝીમ છે, અને જો રકમ એ બાળકને કિંમત તરીકે આપેલ છે જો એ બાળક કનેથી ખોવાઈ જાય તો એ માણસ એ રકમ સમંદી ન એ બાળક કને માંગણી કરી શકે છે, ન એના વલી કનેથી. (૨) વેચનાર અને લેનાર બન્ને આકીલ હોય, (૩) ઇરાદાપૂર્વક ખરીદ-વેચાણુ કરે. (૪) પોતાની ઇચ્છા અને રગબતથી સોદો કરે. (૫) વેચનાર જો કંઈ વેચાણુ કરે, એ સોદા વખતે એ ચીજ એની મિલ્કત હોય, અને લેનાર જો કંઈ કિંમત આપે, એ વખતે એની મિલ્કત હોય. વેચાણુનો સોદો એ રિતે થશે, જ્યારે વેચનાર પાસે માલ હોય, અને લેનાર પાસે પૈસા હોય તો સોદો કરે. અને જો વેચનાર અને લેનાર, માલના માલીકની રજા વગર સોદો બર્થ પણે ઝાલીમ પણે બદલે ગારબી રીતે બીજા માણસનો માલ ખરીદ કે વેચાણુ કરે તો સોદો નકકી એ વખતે થશે કે જ્યારે (મુળ) માલીક રજા આપે. જો એ (માલીક) રજા આપે તો એ પોતાના માલના બદલા (કિંમત) (૧) ને લઈ લેશે, અને જો એ રજા ન આપે તો સોદો બાતીલ થઈ જશે. એવીજ રીતે જો કાંઈ માણસ બીજાના માલની સાથે પોતાનો માલ પણ ભેગો કરીને કાંઈ કિંમતમાં વેચે તો એ સોદો વેચવાવાળાના માલ સમંદી તો લાઝીમ (નકકી) રહેશે પણ બીજાના માલને માટે એની રજાપર મુલતવી રહેશે. જો એ રજા આપી દે તો કંઈ મુશ્કેલી નથી. નહિ તો અન્યના માલને અંગે સોદો બાતીલ છે. પરંતુ આવી સ્થિતી વચ્ચે ખરીદારને અખતયાર છે કે, જાણવા પછી સોદાને તોડી શકે છે. એ શરતે કે એ બીનાથી અંજાણુ હોવાથી એ માલને તેણે ખરીદ કયું હોય, નહિ તો ભાંગી નથી શકતો. પરંતુ એ કે જો વેચનાર પોતે (સોદો) ભાંગવા માટે રાજી થઈ જાય અને એ વખતે ખરીદાર વેચનારના અન્ય માલ પ્રમાણે જેની પુરતી કિંમત એણે બદલ કરી છે, એ વેચનાર પાસેથી વસુલ કરી શકે છે. રહ્યું એ કે કિંમતની એ હદનો અંદાઝો શી રીતે થાય, એને માટે વિગતની જરૂરત છે.

(૬) વેચાણુ અને કિંમત માંના બન્ને માથી એકમાં પણ, કાંઈ અરનો હકક સાથે ન હોય નહિ તો વેચાણુ સહી નહિ થાય, અન્યનો હકક સમંદીત હોવાના બધા એક મોકાઓ છે. એમાંથી નિચે પ્રમાણે થોડાએક ખાસ સંજોગો છે. (૧) મુળ (વસ્તુ)

(૧) એટલે જો વેચવા જોગ માલ એનો હતો, તો એને બદલે, એટલે કિંમતને અને જો એની રકમમથી કાંઈ ચીજ ખરીદવામાં આવી હોય તો કિંમતને બદલે એટલે વેચાણુને અસલ માલીક લઈ લેશે.

મરહુના (ગીરવી) વસ્તુ રાહેન (ગીરવી મુકનાર) ની મિલકત છે અને તેમાં ગીરવી લેનારનો હકક છે. લેહાજા ગીરવી મુકનાર, ગીરો લેનાર (પૈસા આપનાર) ની રજા વગર વેચી નથી શકતો. અને ન ગીરવી લેનાર વેચી શકે છે. અલખત્તા પોતાનું લેણું વસુલ કરવા માટે વેચી શકે છે. પરંતુ વેચવા માટે હાકીમે શરઅની રજા લેવી જરૂરનું છે. બલે પછી ગીરવી રાખનાર પોતે રાજી હોય કે ગીરવી લેનાર એ ચીજને વેચીને પોતાનું લેણું વસુલ કરી લે. (૨) વકફ જે ચીજ જે કામ માટે વકફ કરવામાં આવી છે એનો હકક એમાં મોજુદ છે, એ વકફનું વેચાણ જાએઝ નથી. પરંતુ કેટલાએક મોકા આથી જુદા છે.

(૧) એટલે કે મવકુફે અલયહીમ (જેના સખંદી વકફ કરવામાં આવ્યું હોય) વચ્ચે વકફના માલ સખંદી એટલીહદે જગડો ઉતપન્ન થાય કે વકફ ને બાકી રાખવાથી માલ કે જાનને નુકસાન થવાનો ભેં હોય.

(૨) અયન મોકુફહ (વકફની મુજા ચીજો) ખરાબ અને જુની થઈ જાય, કે નફો એનાથી જે મેળવવાનો (મળનો) હતો, હવે એ એનાથી મેળવી નથી શકાતો, જેમકે મસ્જીદની ચટાઈ જે જુની થઈ જાય તો એને વેચવી જાએઝ છે. અને હતુલ ઈમકાન એની કિંમતને એ મસ્જીદની નજીકની જરૂરીયાતમા વાપરવી જોઈએ. મજકુર બે રીતો ઉપરાંત પણ વકફ વેચાણને માટે બીજી પણ રીતો છે.

(૩) હિમ્મુલ વલદે કનીઝ, એ શરતે કે ઔલાદ આકાની પીઠથી હોય અને એ પોતે એની મિલકતના ઝમાનામાં કનીઝ હામેલા થઈ હોય, જ્યાં લગી એ બાળક જીવતુ રહે ત્યાં લગી આકાને એ કનીઝનું વેચાણ કરવું જાએઝ નથી. અલખત્તા કેટલાએક મોકા આ હુકમથી જુદા છે. જે એની જગ્યાએ બ્યાન કરવામાં આવ્યાં છે, અને એ ઉપરાંત પણ બીજી રીતો પણ છે જે વિસ્તાર વાળા પુસ્તકોમાં લખાયેલી છે.

(૪) જે ચીજ વેચવામાં આવે, એજ મુજવસ્તુ હોય, ન કે કોઈ ચીજનો નફો, અલખત્તા કિંમતમાં કોઈ વસ્તુનો નફો પણ આપી શકાય છે.

(૫) વેચાણ અને કિંમત જાણમાં હોય, માપથી, વજનથી, અથવા ગજથી ભરીને અથવા આસરાથી અને અંજાણ વજનથી તોલવું અથવા માપથી હિસાબ કરવો પુરતું નથી. એવીજ રીતે અટકલ કરી લેવી. અલખત્તા જે ચીજોમાં માત્ર. જોયા વગર જહાલત દફે થઈ શકતી હોય તેમાં એ રીતે કામ લેવું વાંધા જેવું નથી, દરેક પ્રકારની ચીજોની બાબદમાં અજાત દફે કરવા સખંદી એ શહેરનાં રિવાજોપર આધાર છે.

(૬) વેચનારને વેચાણની અને લેનારને કિંમતની અદા કરવાની શક્તિ પણ હોય. નાઠેલા ગુલામનું વેચાણ સહી નથી. પરંતુ નાઠેલ ગુલામ પાસે કોઈ બીજી વસ્તુ જેનું વેચાણ સહી હોય સામીલ કરીને જોપાર કરે તો વેચાણ સહી થઈ જશે બલે પછી નાઠેલો ગુલામ પાછળથી હાથ ન પણ આવે.

ખચાર,

ખચાર થોડા એક પ્રકારનાં હોય છે.

(૧) ખચારે મજલાસ એટલે વેચનાર અને લેનાર એક ખીજધી જુદા થાય એ પહેલાં બન્નેમાંથી દરેક સોદાને ભાંગી શકે છે. પરંતુ જુદા થવા પછી વેચાણ લાઝીમ થઈ જશે.

(૨) ખચારે હયવાન જાનવરોની ખરીદી અને વેચાણમાં ત્રણ દિવસ વેચનારને નહિ પણ માત્ર લેનારને અખતયાર બાકી રહે છે. પરંતુ સમન [કિંમત] પણ હયવાન હોય. એટલે જાનવરને બદલે જાનવર વેચવામાં આવ્યું હોય તો વેચનારને પણ અખતયાર રહેશે, જાનવર અથવા મનુષ્ય એટલે કનીઝ કે ગુલામ હોય અથવા ખીજ જાનવરોના પ્રકારમાંથી હોય.

(૩) ખચારે શરત વેચનાર અને ખરીદનાર, જેને માટે પણ અખતયાર (હકક) મુકરર કરે અને જેટલી મુદત માટે મુકરર કરે, જોઈએ તો વેચનારને માટે હકક આપે અથવા માત્ર લેનારને માટે, અથવા બન્નેને માટે મુકરર કરે, અથવા બન્ને સિવાય ત્રાયતને અખતયારીનો હકક આપે તો એ અખતયાર લાગુ પડશે. એ શરત કરી શકાય છે, જેમકે ખરીદનાર વેચનારને જે કિંમત આપી રહ્યો છે, લેનાર એ કિંમતની જેવી (વસ્તુ) મુકરર મુદતને માટે વેચનારને પાછું આપી દેશે. એવીજ રીતે ખીજ એવી શરતો, જે વેચાણ ઇચ્છા સમંદી અને કિતાબ અને સુન્નત વિરુદ્ધ ન હોય, એ સિગામાં મુકરર કરી શકાય છે. જો કે જાએઝ છે કે વેચનાર અને ખરીદનાર ખીજ વ્યક્તિથી એ શરત કરી લે કે મુને એક કપડું સિવી દેવું પડશે, અથવા આટલી રકમ કરજ આપવી પડશે, ફરજ અને શક્તિ પ્રમાણે એ શરતને પુરૂ કરવું લાઝીમ છે. નહિ તો જે માણસે શરત લગાડી હોય એ મામલાને (સોદાને) ભાંગી નાખવા માટે મુખતાર થશે. એવીજ રીતે એ પણ જાએઝ છે કે બન્નેમાંથી કોઈએક વેચાણના સિગામાં એ શરત કરી લે, જેમકે ફલાણી કિતાબ મુને આપવી પડશે. આવા પ્રકારની શરતને શરતે નતીજા કહે છે.

(૪) ખચારે ગખ્ન, વેચનાર કે ખરીદનાર, જેની જોડે પણ ગખ્ન (દગો) કરવમાં આવ્યું હોય. એ રીતે કે સોદા થવાને વખતે એને ખચર ન હોય તો એને દગાને કારણે વેચાણને રદ કરવાનો હકક હાંસીઝ છે.

(૫) ખચારે તાખીર જો ત્રણ દિવસ લગી (માં) ખરીદનાર વેચનારને કિંમત ન આપે અથવા વેચનાર ખરીદનારને વેચાણ હવાલે ન કરે તો ફરીકે સાની (બન્નેમાંથી એક) ને વેળ લગાડવાને કારણે સોદો રદ કરવાનો હકક છે. આ ત્રણ દિવસની મુદત એ ચીઝોને માટે છે જે એક દિવસ રહી જવાને કારણે ખરાબ નથી થતી. પરંતુ જો કોઈ ચીઝ એકજ દિવસમાં ખરાબ થઈ જવાવાળી હોય અને લેવાવાળો દિવસ કાઢી નાખે અને ન આવે, તો ઘણીને (સોદો) રદ કરવાનો હકક છે. એ શરત કે લેવાવાળાએ વેળ લાગવાની શરત ન રાખી હોય.

(૬) ખ્યારે ક્યત આ અખતયારની રીત એ પ્રમાણે છે કે, કોઈ માણસ કોઈ વસ્તુ વગર જોયે કે દેખે માત્ર એની તારીફ સાંભળીને ખરીદે અને જ્યારે એ વસ્તુ સામે આવે એમાં એ ભાત જોવામાં ન આવે, આવી હાલતમાં ખરીદનારને વેચાણુ રદ કરવાનો હકક છે. અને જો જોયા પછી એ વધારે સારૂ હોય, જે ખ્યાન કરવામાં આવ્યું હતું. તો વેચનાર સોદો રદ કરવાનો હકક ધરાવે છે.

(૭) ખ્યારે અયખ જો વેચાણુનો સિગો જાહેર થઈ ચુક્યો હોય. પરંતુ વેચાણુની ચીજ હજી ખરીદનારનાં કબજામાં આવી ન હોય ત્યાં લગી વસ્તુમાં કંઈક ખરાબી પેદા થઈ જાય, તો ખરીદનારને અખતયાર છે કે જોઈએ તો સોદો રદ કરે અથવા જોઈએ તો એમ કરે કે સારા, નરસાની કિંમતમાં જોટલો ફર્ક થતો હોય એની પ્રમાણમાં કિંમત કાપીને બાકીની કિંમત પર સોદો કાયમ રાખે. એવીજ રીતે વેચનારને હકક છે કે કિંમતમાં કંઈ ખરાબી [ઓછું] દેખાય તો એમાં નુકસાનીને કારણે સોદાને રદ કરી શકે છે. ખ્યારે અયખ થોડીએક રીતોમાં સાકીત થાય છે.

[૧] ખરીદનારને સોદા વખતે અયખ [ખરાબી] ની ખબર હોય.

[૨] ખરીદનારને જ્યારે અયખ [ખરાબી] ની ખબર હોય તો એ વખતે એની પર રાજ થાય.

[૩] ખરીદનાર ખરાબીનાં હકકને પોતે સાકીત [રદ] કરી ચુક્યો હોય.

[૪] વેચનાર ખરાબીની જોખમદારીથી દસ્ત ખરદારી (હાથ ઉપાડી લ્યે) કરી આપે અથવા કોઈ ખાસ ખરાબી સંબંધી ખબર કરી દે, જેમકે એ ચીજમાં કોઈ ખાસ અયખ હોય અને એ માણસ એ ચીજની એ અયખ [ખરાબી] સંબંધી જાહેર કરીને વેચી રહ્યો હોય અથવા એમ કહી દે કે હું કોઈ નુકસાનીનો જોખમદાર નથી તો વેચનાર જોખમદાર નહિ રહે. પરંતુ જો વેચનાર માલના કોઈ એક અયખ સંબંધી ખબર આપે અને એ અયખ ઉપરાંત બીજો અયખ ઉત્પન્ન થઈ જાય તો, બીજા અયખ સંબંધી અખતયાર ખરીદનારને રહેશે.

(૫) ખરીદનારે નુકસાની જાણી લેવા પહેલાં જો ચીજવાપરી ચુક્યો હોય તો એવી હાલતમાં સોદો રદ નથી થઈ શકતો. અલખત્તા ખરીદનારને બદલો મેળવવાનો હકક રહેશે.

ખ્યારે અયખ ફરી નથી, એટલે એ જરૂરનું નથી કે ખરીદનાર નુકસાની જોતાની સાથેજ તુરતજ સોદો બાંગી નાખે, વળી વેચાણુ રદ કરવા માટે વેચનારનું મોજીદ હોવું પણ શરત નથી.

(૮) ખ્યારે તદલીસ એની રીત એ છે કે વેચનાર અથવા લેનાર પોતાના માલમાં એવી રીત આધારે જેથી એ ચીજ ઉત્તમ દેખાય, આવી હાલતમાં સામે વાળાને અખતયાર છે કે જોઈએ તો સોદો બાંગી નાખે અથવા બદલો લીધા વિના સોદાને કાયમ રાખે.

(૯) ખ્યારે શિરકત એની રીત એ છે કે કાંઈ માણસ એક ચીજ ખરીદે, અને પાછળથી ખબર પડે છે એ ચીજમાં ખીજો માણસ પણ ભાગીદાર છે. અને વેચનારે વગર જાણે ખીજનો ભાગપણુ વેચ્યો છે. અને ખીજો માણસ (ભાગીદાર) વેચાણનો સોદો કાયમ રાખવા માટે રાજી નથી, તો એવી હાલત વચ્ચે એ માણસ ખરીદદારનો સાર્થી રહેશે, જો કે ખરીદનારને હકક છે જોઈએ તો સોદાને ભાંગી નાખે, અથવા ચાહે તો જેટલી હદે કિંમત એણે (ખરીદનારે) ગ્યરન માલ સમંદી અદા કરી છે, એને વેચનાર કનેથી પાછી લઈને બાકીના સોદાને કાયમ રાખે, આ અખતયારને ખ્યારે તખાઉએ સુકકલ પણ કહે છે.

(૧૦) ખ્યારે તઅઝઝુરે તસલીમ ધારો કે, કાંઈ ગુલામ વેચાણ પછી અને વેચનાર ખરીદનારને હવાલે કરે, એ પહેલાં નાસી જાય, તો ખરીદનારને વેચાણ રદ કરવાનો અખતયાર છે.

ખચએ સર્ફ

ખચએ સર્ફનો અર્થ એ છે કે, સોનું સોનાને બદલે અથવા ચાંદી-ચાંદીને બદલે અથવાં સોનું ચાંદીને બદલે અથવા ચાંદી સોનાને બદલે વેચવામાં આવે. ખચએ સર્ફ શરત છે કે એજ મજલીસમાં (જગ્યાએ) વેચનાર સમન (કિંમત) પર અને ખરીદનાર વેચાણ વસ્તુ પર કબજો મેળવી લે, અને જો સોનું સોનાને બદલે અથવા ચાંદી ચાંદીને બદલે વેચવામાં આવે તો એમાં રેખાના હુકમો જરી થશે. જો કાંઈ અમુક સોનું એના કરતા વધારે ચાંદી લઈ અથવા અમુક ચાંદી એના કરતાં વધારે સોનું લઈને વેચે તો કાંઈ વાંધો નથી.

જો વેચનાર અને ખરીદનાર, કિંમત અને માલ (વસ્તુ) ના કેટલાંક ભાગ પર એજ મજલીસમાં કબજો કરી લે, અને થોડા ભાગને કબજો ન મળ્યો હોય તો મળેલા હિસ્સા સમંદી સોદો દુરસ્ત અને બાકીનો કબજામાં ન આવેલા ભાગનો સોદો બાકીલ છે. અને એક બીજામાંથી જો કાંઈ પાસે પુર્ણ વસ્તુ પહોંચી ન હોય એને ખ્યારે તખાઉએ સુકકલનો હકક મળે છે. ખચએ સર્ફના હુકમોમાં એ કંઈ નથી કે માલ અને કિંમત બન્ને સિક્કાદાર હોય અથવા બન્નેમાંથી એક સિક્કાદાર પણ ન હોય. અકવા એ છે કે ચાંદીનો પાવડર જે ખાણુ માથી કાઢવામાં આવે છે એને ચોખ્ખી ચાંદીના બદલામાં (તરફે) વેચવી જાએઝ નથી અલખત્તા એને સોતા વિગેરેના બદલામાં વેચવું જાએઝ છે. એવીજ રીતે સોનાની બાકીને સોનાને બદલે વેચવી દુરસ્ત નથી, અલખત્તા ચાંદી વિગેરેના બદલામાં વેચવી દુરસ્ત છે.

નકદ, નસયહ સદક

સમજવું જોઈએ કે માલ અને કિંમત અથવા બન્નેનો નકદ સોદો કરવામાં આવશે અથવા બન્નેમાથી એક ચીજ નકદ નહિ હોય. અથવા માલ (વસ્તુ) નકદ હોમ અને કિંમત કરજ (હોય) અથવા કિંમત નકદ હશે અને માલ (વસ્તુ) કરજ, તો પ્રથમ રીત વિના મુશ્કીલે સહીહ છે. અને બીજી રીત વિના મુશ્કીલે બાતીલા છે. રહી ત્રીજી રીત કે માલ નકદ હોય અને કિંમત કરજ તરીકે હોય તો એને બ્યએ નસયહ કહે છે અને આ રીત સહી છે. અને વેચાણુ સખંદી આ રીતમાં શરત છે કે, કિંમતને અદા કરવાની જે મુદત મુકરર કરવામાં આવે, જેમકે, એક વર્ષની મુદત મુકરર કરવામાં આવે તો મુદત પુરી થયા પછી ખરીદનારપર વાજબ છે કે તુરતજ સમન (કિંમત) વેચનારને પહોંચાડી દે. જ્યાં લગી મુદત પુરી ન થાય ત્યાં લગી વેચનાર માંગણીનો હકકદાર નથી. અલબત્તા ખરીદદાર મરણ પામે તો કરજ મુઅજજલ (તુરતજ ભરપાઈ કરવા જોગ) થઈ જશે. અને વેચનાર ખરીદદારના ન વારસ પાસેથી માંગણી કરી શકે છે. ભલે પછી હજી લગી મુદત ન થઈ હોય, અથવા જો કોઈ માણસ કોઈ ચીજની કિંમતમાં તરદીદ કરતાં, જેમકે એ કહીને વેચે કે, આ વસ્તુ હું રોકડ એક રૂપ્યામાં આપું છું અને કરજે એ રૂપાયામાં, તો આવા પ્રકારનો સોદો બાતીલ છે. અલબત્તા સોદા પહેલાં અરસ પરસ વાતચીતમાં જો આ રીત જાહેર થાય તો કંઈ વાંધો નથી. હવે રહી ચોથી રીત, એટલે સમન (કિંમત) રોકડ હોય અને વેચાણુ કરજ, તો આવી સ્થિતીને “બ્યએ સલફ” કહે છે. અને આવી રીતમાં પણ વેચાણુ અદા કરવા માટે મુદત મુકરર કરવી જરૂરનું છે. ધારો કે આ પ્રમાણે સોદો કરવામાં આવે, કે દસ શેર ધઉં એક રૂપ્યામાં વેચાણુ જે એક વર્ષ વિતવા પછી આપવામાં આવશે, એવીજ રીતે એ પણ મુકરર કરવું જોઈએ કે વેચાણુ કંઈ ચીજ છે, અને વેચાણુ (વસ્તુ) ની એ વસ્તુનો પણ ખુલાસો જરૂરનો છે. એવા પ્રકારની જે વસ્તુ (વેચાણુ) ની ચીજમાં જુદી જુદી હોય છે, અને જેના તફાવતને કારણે કિંમતમાં ફર્ક થઈ જાય છે. વળી જરૂરનું છે કે, એજ વખતે કિંમત (મુલ્ય) વેચનારના કબજામાં આવી જાય. અને અહવત (વજુબી) એ છે કે, એ જગ્યા પણ મુકરર કરવામાં આવે કે જ્યાં વેચાણુ (વસ્તુ) ખરીદનારને સોંપવામાં આવશે. જો વેચાણુ સોંપવાને માટે જગ્યા સખંદી વેચાણુની જગ્યા અથવાં બીજી કોઈ જગ્યાનક્કી થઈ જાય તો પછી કંઈ જરૂરત નથી. એવીજ રીતે એ પણ જરૂરનું છે કે વસ્તુ અદા કરવાની મુદત થવા વખતે એ જણસની ચીજ અદા કરવા જોગ હોય, ખરીદનારને માટે જાએજ નથી કે જે વસ્તુને એ બ્યઅ સલફની રીતે ખરીદે એને મુદત પુરી થવા પહેલાં (પોતાના કબજામાં આવવા પહેલાં) બીજા માણસને વેચી નાખે.

સમજવું જોઈએ કે કરજ આપવાનો સવાબ અનહુદ છે. બદકે કેટલીક હુદીઓમાં તો એટલે સુધી છે કે કરજ આપવાનો સવાબ સદકાથી બમણો છે. કરજનો સિગો અકર ઝતો-ક (મેં તુને કરજ આપ્યું) છે અથવા એવીજ રીતે બીજા શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે, જેનાથી મતલબ અદા થઈ જાય. અને વગર સીગો પડે પણ કરજ આપવું જાએજ છે, જો કે કરજ અકદે લાઝીમની રીતોમાંથી છે, પરંતુ કરજ આપનાર જ્યારે ચાહે ત્યારે લેણાની માંગણી કરી શકે છે. એવીજ રીતે કરજ લેનાર જ્યારે પાછુ આપવા માગે લેણુદારે કબુલ કરવું વાજબ છે.

જો કરજ આપનાર કરજ લેનારથી શરત કરે કે લેણાનો માલ કંઈક વધારા સાથે પાછુ આપે તો એ રેખા છે. જે હરામ છે ભલે પછી એ વધારો લેણાની ચીજથી જુદી વસ્તુ હોય, બદકે જો એટલુજ નકકી કરે કે કરજના માલને પાછુ આપતી વખતે ફલાણી સિક્ત (ખુખી) અથવા ફલાણી શરત એની મોજુદા (માલ આપતી વખતની) રિયતી કરતા વધુ હોવી જોઈએ તો પણ રેખા થઈ જશે. કરજ લેનારે પણ વધારો આપવાની શરતથી કાંઈ માલ કરજે લેવું જાએજ નથી. અને કરજ લેનાર આ રીતે કરજ લે તો એ આ માલનો ઝામીન છે, એનીપર લાઝીમ છે કે માલ ધણીને એ માલ પાછુ આપીદે, અને જો એની (કરજ લેનારની) કને ખચાય જાય તો એનીપર લાઝીમ છે કે જો એ માલ મિસ્લી હોય તો એના જેવો માલ (૧) અથવા કિંમતી હોય તો એની કિંમત એને અદા કરે. અલખત્તા જો કરજના સીગામાં તો વધારાની શરત કરવામાં ન આવે પરંતુ કરજ લેનાર, બક્ષીસ કે બેટની રીતે કાંઈ ચીજ કરજ આપનારને દે તો કંઈ વાંધો નથી.

કરજમાં રેખા હરામ હોવાને માટે એ શરત નથી કે કરજનો માલ એવા પ્રકારનો ચીજોમાંથી હોય જેનો અંદાજો માપથી કે વજનથી કરવામાં આવે છે, બદકે જે ચીજો સુમારમાં (ઓળખમાં) આવે છે તેમાં પણ રેખાનો હુકમ લાગુ પડે છે.

જો કરજ આપતી વખતે સીગામાં કાંઈ મુદત મુકરર કરવામાં આવી હોય તો અકવા એ છે કે એ શરતને પુરૂ કરવું વાજબ છે. અને એ મુદત પુરી થવા પહેલા કરજ આપનારને લેણાની માંગણી કરવી જાએજ નથી. અને મુદત વિતી જવા પછી માંગણી કરી શકે છે. પરંતુ જો કરજદાર કરજ અદા કરવાં અશક્ત હોય અને એની કને રહેવા જોગ મકાન અથવા સવારીનો ઘોડો અને કનીઝ કે ગુલામ વિગેરે જણસની એને જરૂરત હોય અને કાંઈ ચીજ એની પાસે મોજુદ ન હોય જેને વેચીને લેણુ અદા કરે, તો આવી રિયતી વચ્ચે કરજ આપનાર (લેણુદાર) ને ઉધરાણી કરવી જાએજ નથી. બદકે લેણુદારે ત્યાં લગી થોભવું જોઈએ કે કરજદાર લેણુ અદા કરવા જોગ બને.

જો કાંઈ માણસે રોકડ અથવા બીજો સામાન કામને કરજે આપ્યું, અને પાછળથી એનો બજાર ભાવ ઓછો થઈ ગયો; તો કરજ લેનારે જેટલું જે પણ કરજે લીધું હોય તેટલુંજ અદા કરે, પુરતું છે.

કરજના માલનાં મિકદાર (પ્રમાણ)નું મુકરર થવું જરૂરનું છે અટકળપર કામ લેવું પુરતું નથી.

(૧) મિસ્લી-એ વસ્તુ છે, જેની જેવી બીજી વસ્તુ મળવી શક્ય હોય, જેમકે ઘઉં, અને કીંમતી એટલે એ વસ્તુ જેના જેવી બીજી વસ્તુ ન મળી શકે.

રહેન-માર્ગેજ

માર્ગેજના અર્થ એ છે કે, માર્ગેજ લેનાર પાસે, માર્ગેજ માલ રાખનાર ભરોસા કે ઇત્મીનાનને કારણે કોઇ માલ ગીરવી મુકે, એટલા માટે કે કરજ લેનાર લેણું ભરપાઇ ન કરે, તો ગીરવી લેનાર એ માલમાંથી વસુલ કરી લે ગીરવી મુરનારને રાહેન કહે છે. અને ગીરવી રાખવા (લેવા) વાળાને મુરતહેન કહે છે, અને એ માલને અયને મરહુનહ કહે છે.

ગીરવી રાખવા ટાંકણે અકદમા ઇત્મી અને કબુલનો સિગો જરૂરી છે. શબ્દો કંઈ મુકરર નથી મતલબ અદા થઈ જવું જોઈએ, અને જાહેરી આ, છે, કે મઆતાત (રીવાજ) ની રીતે વગર સીગો પડે પણ માર્ગેજનો સોદા થઈ શકે છે. એ રીતે કે કઈ લેનાર કોઇ માલને કરજના બદલે લેણુદારને આપી દે તો, લેણુદાર એ વાતને કબુલ કરી લે તો થઈ શકે છે.

ગીરવી મુકનાર અને માર્ગેજ રાખનારનું બાલીગ અને આકીલ હોવું જરૂરનું છે. વળી માર્ગેજ મુકનાર સખંદી એ પણ શરત છે કે જે માલ માર્ગેજ મુકે એમાં જાએજુલ તશરફફ (જાએઝ ખર્ચ કરવા જોગ) પણ હોય, અને ગીરવી મુકનારના માલમાં એ શરત છે કે એ અયન (વસ્તુ) હોય, કે જે વેચાઈ શકે, અને કરજના માલ સખંદી એ શરત છે કે એ ગીરવી મુકનારને જોખમે સાબીત થાય. જોઈએ તો એ અયની વસ્તુ હોય કે નફાવાળી ચીજ હોય.

જો ગીરવી મુકનાર, બીજા માણસનો માલ માર્ગેજ મુકે તો માર્ગેજનો સોદો, મુળ માલીકની રજા પર મુલતવી રહેશે, અયને મરહુનહ (ગીરવી મુકવાનો મુળ માલ) અને એનો નફો અસલ માલીકનીજ મિલકત રહે છે. પરંતુ ગીરવી લેનાર (મુરતહેન) ની રજા વગર માલીક એ ચીજને કોઇ બીજા કને નથી ફેરવી શકતો, એવીજ રીતે મુરતહેન (ગીરવી રાખનાર) ને પણ ધણીની રજા વગર એ માલને ઉપયોગમાં લેવું જાએઝ નથી. ગરજ એ કે એ બન્નેમાંથી કોઈ પણ એ માલમાંથી ખર્ચ કરવાં ચાહે તો એને (એક) બીજાની રજા લેવી જોઈએ. અને જો રાહેન, મુરતહેનની રજાથી એ ચીજને વેચી નાખે તો એ ચીજની કિંમત રહેન (માર્ગેજ) સમજાશે. એ શરતે કે માર્ગેજ મુકનારને એ કેદની સાથે એ ચીજને વેચી હોય કે લેણુદારની પાસે મુળ વસ્તુ બદલ એની કિંમત માર્ગેજ રહેશે, એવી હાલતમાં, કિંમતમાં માર્ગેજના હુકમો લાગુ પડશે.

માર્ગેજ લેનાર (લેણુદાર) ને જે વખતે પણ પોતાનું લેણું લેવાનો હક્ક હોય, અને ઉધરાણી કરે અને કરજદાર લેણું અદા ન કરે તો લેણુદારને જાએઝ છે કે માર્ગેજ વસ્તુને વેચી નાખી પોતાનું લેણું વસુલ કરે. ભલે પછી માર્ગેજ વસ્તુ

એ પ્રકારની ચીજમાંથી હોય જે લેણામાં આપવામાં નથી આવતી. લેણુદારને જોઈએ કે મુળ માર્ગીજ વસ્તુને વેચી નાખવા માટે શક્ય હોય તો હાકીમે શરઅની પણ રમ્મ મેળવી એ અને જો મુળ વસ્તુની કિંમત એના લેણાથી વધારે હોય તો, બાકીની રકમ માર્ગીજ મુકનાર (હકકદાર) ને પાછી આપવી જોઈએ.

જો કોઈ માણસને માથે માર્ગીજ લેનાર (લેણુદાર) ઉપરાંત બીજા લોકોનું કરજ પણ હોય અને એ માણસ મુફ્લીસ થઈ ગયો હોય અને એની કંતે એટલો માલ ન હોય કે કરજની પુરી રકમ અદા કરી શકાય તો બીજા કરજ (લેણુ) દારો માર્ગીજ રાખનાર (લેણુદાર) ની રકમમાં એની સાથે નહિ થઈ શકે. અલખત્તા મુળ વસ્તુને વેચીને માર્ગીજ રાખનારનું કરજ પુરૂ થઈ જવા પછી જે રકમ બચે એમાં બીજા લેણુદારો એક બીજામાં શરીક થશે. અને જો ગીરવી રાખનાર (લેણુદાર) નું કરજ માર્ગીજ ઉપરાંત બીજું પણ હોય તો એ કરજ સખંદી એની સ્થિતી પણ બીજા લેણુદારોની જેમ થશે, એટલે સદી (ભાગે પડતી) રકમ મેળવશે.

(૧) હિજ્જ

હિજ્જના અર્થ એ છે કે કોઈ માણસને એના પોતાના માલમાંથી ખર્ચ કરવા માટે અટકાવવામાં કરવામાં આવે.

કોઈ માણસને થોડાએક કારણોસર એના માલમાં ખર્ચ કરતાં રોકવામાં આવે છે.

(૧) નાખાલીગીયત, નાખાલીગ છોકરો પોતાના માલમાંથી ખર્ચ કરી નથી શકતો. બલુગની નિશાની એ છે કે વિર્પાત (ખલીત) થવા લાગે અથવા ડુંટી પાસેથી સખ્ત વાળ ઉગી આવે, અથવા છોકરાની વય પુરૂ પંદર (૨) વર્ષ અને છોકરીની વય પુરૂ નવ વર્ષની થઈ જાય.

(૨) દિવાનગી, જ્યાં લગી અકકલ ડેકાણે ન હોય. દિવાનો માણસને પોતાના માલમાંથી ખર્ચ કરવું મના છે. અને જે માણસ પર જનુનના ક્યારે ક્યારે સપાટા પડતાં હોય, એ દિવાનાપણાની હાલતમાં ખર્ચ કરવા માટે મમનુઅ (રોકવામાં આવેલ) છે. પરંતુ હુશ્યારીની હાલતમાં ખર્ચ કરવાની રમ્મ છે. દિવાનાના હુકમ (પ્રમાણે) માં નાદાન પણ સાથે છે, એટલે એ માણસ જે પોતાના માલને અયોગ્યપણે ખર્ચ કરે, (નાદાનીના માર્ગે ખર્ચ કરે.)

(૩) ગુલામ હોવું, જે અમે એ કાલ ધારણ કર્યે કે ગુલામ પોતાના માલનો માલીક હોય છે. તે આવી હાલતમાં એને પણ આકાની રજા વગર પોતાના માલને ખર્ચ કરવાની રજા નથી.

(૪) મુફ્લીસ હોવું, મુફ્લીસ પણ પોતાના માલમાં ખર્ચ કરવાથી મમનુઅ (મના થયેલ) છે. પરંતુ એને માટે થોડીએક શરતો છે.

(૧) એનું કરજ હાકીમે શરઅની પાસે સાબીત થઈ જાય (૨) કરજ મુઅ-જજલ હોય, એટલે કરજ અદા કરવા માટેની મુદત મુકરર હોય અને એ વખત આવી જાયો હોય. (૩) એનો માલ કરજની રકમ કરતાં ઓછો હોય. (૪) લેણદારો પોતાનું લેણું માંગી રહ્યા હોય. મજકુર સર્વ શરતો જોવામાં આવે તો માલ કોર્ટ કરવામાં આવશે. બિમારને માટે અકવા એ છે કે એનું ખર્ચ કરવું સહી છે. અને એક ૧/૩ ભાગથી વધારેમાં પણ ખર્ચ કરી શકે છે. અન્નમત્તા જે બિમાર પોતાના માલમાં જે ભાગ કરતા વધારે મિકદાર સખંદી કાઢ વસિયત કરે તો વધારાના પ્રમાણ (ખર્ચ) માં એ વસિયત લાગુ નહિ પડે. પરંતુ વારીસ રાજ થઈ જાય તો લાગુ પડશે. એવીજ રીતે કાઢ માણસ તંદુરસ્ત હાલતમાં જે ભાગથી વધારે માલ સખંદી વસિયત કરી જાય તો જે ભાગથી વધારેને માટે એની વસિયતનું પાલન પણ વારસની રજા મંદી પર મુલતવી છે. અને જે વારસદારમાંથી કાઢક તો વસિયતને કબુલ કરે અને કાઢ અટકાવે તો એ વારસદાર (કબુલ કરનાર) સખંદી ૧/૩ ભાગથી વધારેમાં વસિયત લાગુ પડશે અને બીજા વારસો સખંદી લાગુ નહિ પડે.

૧૩૩

તમારે તમારા જીવનની જરૂરીયાત પ્રમાણે તમારા વસ્ત્રો ને પણ સાફ રાખવા જોઈએ. એ માટે

લકી સોપ

ફેક્ટરીના લકી હોર્સ છાપ સાબુ વાપરો,

ટે. નં. ૪૨૭૮૭ લકી સોપ ફેક્ટરી

કે. કુંગરી, હસ્તાઈલીયા બેંકની બાજુમાં

મુબંઈ, નં. ૯.

ઝમાન વલ કેફાલહ

ઝમાનનાં અર્થ એ છે કે કાંઈ માણસ જોખમદાર બને, અને કાંઈનું લેણું જે બીજા માણસ પર (આવતું) હોય, એને પોતાપર લઈ લે, જોખમદાર (ઝામીન) બનવા વાળાને ઝામીન, લેણુદારને મઝમુનલહ અને કરજદારને મઝમુને અન્હો કહે છે.

જામીનગીરીમાં ઝામીન (ઝામીન બનનાર) અને મઝમુનલહ (લેણુદાર) બન્નેનું રાજ થવું જરૂરનું છે. જલ્દી પછી ઝામીન માલદાર પણ ન હોય, એ શરતે કે લેણુદાર વચ્ચે (ઝામીન) પડનારને માલથી ખાલી હોવાનું જાણતો હોય. જો લેણુદાર, અંગણ પણામાં આ રીતે કાંઈ માણસના ઝામીન બનવાપર રાજ થઈ જાય તો પાછળથી [ખબર પડતા] ઝમાનત (જામીનગીરી) ને તોડી શકે છે,

જામીનગીરી પછી કરજદાર પરથી એ કરજનો બોલો ઉતરી જાય છે. અને ઝામીનને જોખમે આવે (પડે) છે. એને ઝામીને અદા કરવું જોઈએ, જો કરજદારની ઇચ્છાથી વચ્ચે પડનારે જામીનગીરી આપી હોય, તો એણે જે (જામીને) કંઈ લેણુદારને અદા કર્યું હોય, એ કરજદાર (ઝામીન જેનો એ ઝામી ન થયો છે તેની) કનેથી લઈ શકે છે. નહિ તો લેવાનો હકકદાર નથી.

ઝામીનગીરીમાં મુદત મુકરર કરવી પણ સહી છે. જેમકે કાંઈ માણસ એ રીતે જામીન પડે કે હું આ લેણું એક વર્ષ લગીમાં પુરૂ કરીશ. જલ્દી પછી અસલે કરજ (સમય) માં મુદત મુકરર ન પણ હોય.

મજકૂર સર્વ હુકમો એ હાલત માટે છે કે કાંઈ માણસ માલનો જામીન થાય, પરંતુ જો કાંઈ માણસ એ બાબતનો જામીન પડે કે હું કરજદાર (જેનો ઝામીન થયો છે.) ને લેણુદારને સોંપી આપીશ તો એને કેફાલહ કહે છે, માંગનાર બ્યારે પણ ઇચ્છે ઝામીન પડનાર પર લાઝીમ છે કે કરજદારને એને હવાલે કરે. જો કાંઈ માણસ કરજદારને લેણુદારના કબજામાંથી જખરદસ્તી છોડાવે, તો એ પણ કશીલ નાં હુકમમાં છે.

કશીલ નિમે પ્રમાણેની રીતોમાંથી કાંઈ પણ એક રીતે કિફાલતપણામાંની જોખમદારીમાંથી છુટી શકે છે.

(૧) કરજદારને, લેણુદારને હવાલે કરી દે, (૨) કરજદાર લેણુદારનું કરજ અદા કરી ને મુક્ત થઈ જાય, અથવા ઝામીન અદા કરી દે, અથવા લેણુદાર પોતાનું લેણું માફ કરી દે.

(૩) કરજદાર મરણ પામે (૪) મકકુલ્લહ [વચ્ચે પડનારને] ઝામીનગીરીમાંથી મુક્ત કરે.

એવીજ રીતે ઝામીન પણ ચાર રીતોમાંથી એક રીતે ઝામીન પણામાંથી મુક્ત થઈ શકે છે. યાતો પોતે કરજ અદાકરે, અથવા કરજદાર પોતે અદાકરે, અથવા લેણુદાર લેણું માફ કરે અથવા ઝામીનપણાંની જોખમદારીમાંથી ઝામીનને મુક્ત કરે.

હવાલો

હવાલાની રીત એ છે કે કોઈ લેણું એકને માથે હોય એ બીજાને જોખમે ફેરવવામાં આવે. જેમકે જયદ, અમ્રનો કરજદાર હોય, તો એ કરજ અમ્ર બકરને (ત્રીજા) ને હવાલે કરી દે કે અમ્ર, મજકુર જયદને ઠેકાણે બકથી પોતાનું લેણું વસુલ કરીલે. મજકુર રીતમાં જયદને મોહિલ (કરજદાર) અમ્રને મોહતાલ (લેણદાર) બકને, મોહાલ અલયહ (હવાલો કબુલ કરનાર) કહેશે. હવાલા પછી જયદને માથેથી અમ્રના કરજનો ભાર ઉતરી જશે અને લેણું બકર મોહાલ અલયહના માથે ફેરવાઈ જશે, બકરને જોખમે કે અમ્ર (મોહતાલ) નું કરજ અદા કરી દે.

હવાલામાં શરત છે કે મોહિલ (કરજદાર) મોહતાલ (લેણદાર) બન્ને હવાલા પર રાજ થાય, રહ્યુ મોહાલ અલયહ (હવાલો કબુલ કરનાર) નું રાજ થવું તો એની બે રીતો છે. (૧) મોહાલ અલયહ-મોહિલનો કરજદાર નથી કે જેના કારણે મોહતાલ (લેણદાર) ના કરજનો બોજો મોહાલ અલયહ પર ફેરવવામાં આવે. આવી હાલતમાં મોહાલ અલયહની રજામંદી મેળવવી જરૂરનું છે. (૨) મોહાલ અલયહ (હવાલો કબુલ કરનાર) મોહિલ (મૂળ કરજદાર) નો કરજદાર હોય તો, આવી હાલતમાં એની રજા મંદીનું જરૂરી હોવું મુશકેલ છે. અગરએ અહવત એ છે કે મોહાલ અલયહની રજામંદીનું ધ્યાન રાખવામાં આવે. બંને આ હુકમ શક્તિ બહાર નથી. અને જો મોહાલ અલયહ મોહિલનો કરજદાર તો હોય પરંતુ એવા પ્રકારનું કરજ એના માથે ન હોય કે જેવી રીતે કે કરજનો બોજો એની ઉપર મુકવામાં આવ્યો છે. તો વગર શંકાએ આ રીતમાં પણ એની રજા મેળવવી જરૂરનું છે.

હવાલામાં અગત્યનું છે કે મોહિલ (મૂળ કરજદાર) ઉપર મોહતાલના કરજનો બોજો હોય. જેના બદલે એ મોહાલ અલયહ ઉપરનું કરજ એને બતાવી આપે પરંતુ જો મોહિલ, મોહતાલ [લેણદાર] નો કરજદાર ન હોય અને મોહતાલના કોઈ લેણા વગર, માત્ર નામનુંજ મોહાલ અલયહના ઉપરનું લેણું એ બતાવી આપે તો આ રીત એસ્તલાહી હવાલાની રીતમાં નહિ આવે, બંને આ પ્રકાર ઇસ્તલાહન તવકીલ કહેવાય છે. (૧)

(૧) એટલે મોહિલે, મોહતાલને પોતાનો વકીલ બનાવ્યો છે કે એ મોહાલ અલયહથી એનું લેણું વસુલ કરી આપે.

ઇજારો

ઇજારામાં (૧) થોડીએક ચીજો અગત્યની છે.

(૧) અકદ એટલે મુજર (એટલે ઇજારા પર આપવાવાળો) કહે કે અજરતો-ક હાએઝેહિદદાર એલાસનતીન એખમસીન રૂફીયાહુ (મે આ ધર વર્ષ ભરને માટે પચાસ રૂપયા ભાડેથી આપ્યું) અને મુસ્તાજર (ઇજારો લેવાવાળો) કહે ક'મીલતો હાકઝા (મેએ રીતે કબુલ કર્યું) અથવા એવા પ્રકારના બીજા વાકયો હોય જેનાથી એ સમગ્રાય કે કોઇ માણસને એક મુકરર મુદતને માટે એક મુકરર કારણ(બદલા) પર કોઈ વસ્તુના નફાનો માલીક બનાવી દીધો. ઇજારાનો સીગો યર અરબ્બીમાં પણ પડી શકાય છે, અને બન્ને તરફથી માત્ર એક વ્યક્તિ પણ સિગો પડી શકે છે. ઇજારામાં મઆતાત (૨) પણ જાએઝ છે. અલત્તા જે કોઈ માણસ કોઈ કામને માટે ઉજરત(બદલા) પર કામ કરવાવાળો સમગ્રાય તો એવી હાલતમાં મઆતાતનું જાએઝ હોવું અશ્વકય છે.

ઇજારાનું અકદ (ઇજારો મુકરર કરવું) લાઝીમની રીતોમાંથી છે, અને મઆતાતની રીતમાં જાએઝુલ ફરખ (ટુટી શકે તેવું) રહે છે. અલત્તા મોજર (ઇજારા પર આપવાવાળો) અથવા ઇજારો લેનાર, બન્નેમાંથી એક જણ એ વસ્તુમાં જે ઇજારાને કારણે એને મળી છે, ખર્ચ (ઉપયોગ) કરે. તો મઆતાતની હાલતમાં પણ લાઝીમ થઈ જશે.

(૨) જે વસ્તુ ઇજારામાં આપવામાં આવે એનું મુજ મુકરર કરી દેવામાં આવે. બલે પછી મુકરર પણે કોઇ વસ્તુનો જુજ ભાગ જેમકે અર્ધ, પોણો ભાગ વિગેરે.

(૩) ઇજારાની મુદત એવી રીતે મુકરર કરવામાં આવે કે એ સંપુર્ણ બદો-બસ્તમાં આવી જાય. મુકરર કર્યા વિનાની મુદતને માટે ઇજારો સહી નથી. જેમકે કોઇ માણસ એવી રીતે કહી આપે કે હું માફ આ ધરતમને માસિક એક રૂપયા ભાડેથી આપું છું અને એ ન દાખવે કે કેટલા વખતને માટે ભાડેથી આપું છું તો એ દુરસ્ત નથી. અલત્તા જે એમ કહે કે, આ ધરમાં તમે જેટલા દિવસ રહો હું દરેક રાત્રના ચાર આના ભાડુ લીધા કરીશ, તો એ જાહેરી રીત સહી છે. પરંતુ ઇસ્તેલાહી ઇજારામાં દાખલ નથી. બલકે “ઇબાહુ બીલ એવજના” પેટામાં છે.

[૪] ઇજારાના માલને મુકરર કરવું. એટલે એની જણસ, મિદદાર અને અદા કરવાનો સમય, સર્વ મુકરર થઈ જવું જોઈએ. અને જે અદા કરવાનો સમય મુકરર કરવામાં ન આવ્યો હોય, તો નકદરિકક અદા કરવું જોઈએ.

જે ઇજારો આપનાર કે લેનાર બન્નેમાંથી કોઇ એક મરણ પામે અથવા ઇજારો જે બાબદ સમંદી હોય એ અસ્લ વસ્તુને માલીક બીજાને વેચી નાખે તો આ વાતોથી ઇજારો બાતીલ નહિ થાય.

આ હુકમ જાએઝ છે કે કોઈ માણસ પોતાને અંતીમ રીતે કોઇ બીજાનો અજર [મજદુર] બનાવે [થાય] એવી હાલતમાં અજરની ઝાતથી જેટલી હદે નફો થાય, એ સર્વ ઇજારો લેનારની મિદકત થશે, એવીજ રીતે એ પણ જાએઝ છે કે કોઈ માણસ કોઈ ખાસ કામને માટે કોઇનો અજર બની જાય.

(૧) ઠેકા, ભાડુ, મજદુરી, ત્રણે વસ્તુ ઇજારામાં દાખલ છે.

(૨) મઆતાત, એટલે વગર સિગો પડે ઇજારો અમલમાં આવ્યું.

મુઝારેબહ

મુઝારેબાના અર્થ એ છે કે કોઈ એક માણસ રૂપ્યા, અશરશી, વિગેરેની કોઈ મુકરર રકમ કોઈ [ખીજા] માણસને વેપાર કરવાને માટે આપે અને એ શરત કરે કે વેપારનો નફો આપસમાં મુકરર પણે વહેચી લેવાશે. જેમકે અર્ધો અર્ધ નફો વેચાશે અથવા નફાના ત્રણ ભાગ કરીને વેચાશે. તો અસ્લ માલીકને મુઝારેબા અને એ ખીજાને આમીલ [કારિન્દહ] [કામ કરનાર] કહેવાશે. પરંતુ જે માલધણી એ શરત કરે કે સર્વ નફાનો માલીક હુંજ રહીશ તો એને ખીજાઅત કહે છે. એવીજ રીતે જે માલીક કંઈપણુ શરત ન કરે તો સર્વ નફાનો ધણી રહેશે. અને કારન્દહ (કામ કરનાર) ઉજરત મિસ્લ. (૧) [મજદુરી] નો હકકદાર રહેશે, પરંતુ જે એ શરત કરવામાં આવે કે સર્વ નફો કામ કરનારનો થશે, તો, એ રકમ જે કરજની નિયતથી આપી હોય તો દુરસ્ત છે, નહિ તો ખાતીલ. એવીજ રીતે જે માલીક સિકકદાર સોનું કે ચાંદી ઉપરાંત જે ખીજા વસ્તુ કામ કરનારને આપે, અથવા તો નફામાં વહેંચણીની રકમ મુકરર થઈ જાય, જેમ કે દસ રૂપ્યા કારન્દહ [કામ કરનાર] નાં અને બાકી પોતાના મુકરર કરે, અથવા એથી ઉંડુ પોતા માટે કોઈ ખાસ રકમ મુકરર કરી બાકીનો નફો કારન્દરને માટે મુકી આપે તો એ સર્વ હાલતમાં મુઝારેબહ નહિ થાય, બલકે આ સર્વ કરેલ કરાર ખાતીલ છે, અને સર્વ નફો એવી હાલતમાં માલીકનો રહેશે અને કારન્દહ મુજા મજદુરીનો હકકદાર

જે માલીક કારન્દહની સાથે કોઈ ખાસ વહેપારને માટે શરત કરે તો કારન્દહને માટે લાઝીમ છે કે એ શરતને પુરી કરે, અને જે શરતને પુરી ન કરે બલકે ખીજો વેપાર શરૂ કરે તો એ ઉખોગ ખોટો ઠરશે. અને જે માલીક રજા આપે તો સહી થશે. નહિ તો ખાતીલ થશે. અને આ બન્ને પ્રકારોમાં, ન કારન્દહ નફાનો હકકદાર થશે ન મુજા મજદુરીનો, પરંતુ જે માલીક પોતાની ખુશીથી આપે તો ખૈર.

કારન્દહ જે અમીન (અમાનતદાર) છે તો માલીકનો માલ એની કને જે બેઅહતયાતી અને પોતા તરફથી કોતાહિ વગર ખર્ચાઈ જાય તો બદલો આપવાનો એ જોખમદાર નથી.

(૧) એટલે એ કારન્દહ જેવા માણસોની હયસીયતની જેટલી મજદુરી થતી હશે એટલી એને આપવામાં આવશે,

શિક્ષ

શારીરિક મહેનતમાં શીરકત બાતીલ છે. જેમકે થોડા એક હમામી ભેગા મગીને નિશ્ચય કરે કે અમે જે કંઈ મહેનત કરીને કમાશું તે સર્વ એક જગાએ ભેગું કરીને પછી વહેંચી લઈશું, એવીજ રીતે શીરકત બાતીલ થવાની અનેક રીતો છે. જેમકે બે આવ. બાત (બજાર) માણસ જેની પાસે મુડી (કંઈ) ન હોય, પરંતુ પોતાની બજારને અગે લોકો પાસે થી કરજ લઈ શકતા હોય, એઓ અગસપરસ નકકી કરે કે અમારામાંથી દરેક અહીંતહી થી માલ કરજે લઈ આવે અને સર્વ એકઠું કરી વેચે અને નફામાં બધા સાથે રહે. એવીજ રીતે શીરકત (સાથીપણું)ની આ રીતપણુ બાતીલ છે. કે થોડા એક માણસો એ પ્રમાણે નકકી કરે કે અમારામાંથી જેને જે પણ રીતે માલ પ્રાપ્ત થાય એ સર્વ લઈ આવી એક જગ્યાએ એકઠું કરશું અને સઘળાઓ એમાં સાથી રહેશું આવા પ્રકારની શીરકતને શીરકતે વેફ મુઝલ કહેછે. આ રીતો સિવાય માલ (દાલત)માં શીરકત સહી છે.

શીરકત શીરકતના કારણો ચાર છે. (૧) શીરકત કોઈ મામલા ને કારણે કાયમ થાય જેમકે કોઈ માણસ મઝારેબહ [૧] ની જેમ કામનો કારન્દહ બની જાય, એવી [નકકી] રીતમાં એ માલીકની સાથે નફામાં સાથી છે. અથવા જેમકે બે માણસ એકેક રૂપે નાખીને અનાજનો એક ઢગ ખરી દે, અથવા એક ઘર ભાડેથી લે.

(૨) કોઈ માલ વારસામાં થોડાએક જણને મલે જેમાં એઓ સર્વ શરીક [ભાગીદાર] હોય.

(૩) એકનો માલ બીજાના માલમાં એ રીતે ભેળાઈ જાય, જેને જુદું કરવું અશક્ય હોય.

(૪) **શીરકત અકદી** ની રીત છે. જેમકે બે માણસ થોડો થોડો માલ પોતાની પાસેથી લાવે અને ભેળવીને, નકકી કરે કે આનાથી વેપાર કરશું અને નફામાં સાથે રહેશું. આવી દાલતમાં ઈજ્જત અને કબુલ જરૂરનું છે. જેઓએ તો નજ્જત અને કબુલ શબ્દો દ્વારા હોય કે કાર્ય દ્વારા. અને નફામાંની રીત જે પ્રકારે નકકી થાય એજ પ્રમાણે રહેશે. અને જે નકકી ન કરે તો જેટલો જેનો માલ એટલો એ નફાનો માલીક રહેશે. એવીજ રીતે માલ ખર્ચાઈ જાય કે નુકસાન થઈ જાય તો એમાં પણ દરેકના માલનાં પ્રમાણમાં બંનેને વેફવું પડશે.

મજકુર સર્વ રીતોમાં બંને સાથીઓમાંથી કોઈ એકને માટે રજા નથી કે એક બીજાની રજા વગર એ માલમાંથી ખર્ચ કરે.

જ્યાં લગી બંને ભાગીદાર ભાગીદારી કાયમ રાખવા માટે રાજી હોય ત્યાં લગી ભાગીદારી બાકી રહેશે. અને જે બંનેમાંથી કોઈએક ભાગીદારી માટે રાજી ન હોય તો બીજાને વહેંચણીને માટે દયાણુ કરવામાં આવશે અને બે રીતમાંથી કોઈ એક રીતે એ માલમાંથી વહેંચણી થશે.

[૧] બે કે ત્રણ અથવા ભાગીદારીમાં જે હિસાબ હોય, એ હિસાબે એ માલના ભાગલા કરવામાં આવે અને કુરઆ [એક પ્રકારની ચિઠ્ઠી ઉપાડવાની રીત] નાંખીને. જે ભાગલું જેના નામે આવે એને આપવામાં આવે, આ વહેંચણી એ વખતે થઈ શકે છે કે જ્યારે એ માલની વહેંચણી કરવાથી કિંમત એટલી ઓછી ન થઈ જાય કે નુકસાન ભોગવવું પડે, નહિ તો બંનેમાં એક પણ ભાગીદાર વહેંચણી કરવા માટે દયાણુ નથી કરી શકતો. અલખત્તા જે બંને રાજી હોય તો કંઈ વાંધો નથી.

[૨] આપસમાંજ એ માલની કિંમત આંકી લે, અને [નકકી થયેલ] કિંમતને ઉપર પ્રમાણે આપસમાં વહેંચી દે, દરેક ભાગીદાર અમીન છે પરંતુ વગર ઢીલે કોઈ ચીજ એનાથી નુકસાન થઈ જાય તો એ ઝામીન [જોખમદાર] નથી.

વકાલત

વકાલતનાં અર્થ એ છે કે કોઈ માણસ કોઈને કોઈ માલ કે હક્ક બહેનવાં અથવાં સિગો વિગેરે જીરી કરવા [પડવા] માટે પોતા તરફથી નાયબ નેમે. વકીલને માટે જાણેજ નથી કે: મોવકકીલે [વકીલ નેમનાર] જે કામ તેના માટે મુકરર કર્યું છે એ ઉપરાંત વધુ કંઈ ખર્ચ કરે, નહિ તો તસરરૂફ (ખર્ચ) ફૂઝલી [વ્યર્થ] થશે, જે મોવકકીલ રજા આપે તો એ કામ [કે ખર્ચ] ઠીક રહેશે, નહિ તો બાતીલ થશે, અને જે કોઈ માણસ કોઈને પોતાનો વકીલે મુતલક બનાવે તો વકીલને જોઈએ કે એટલી હદ લગીજ ખર્ચ કરે કે જેટલું પોતાના મોવકકીલનાં હક્કમાં સાફ સમજતો હોય.

વકીલ અમીન છે, જે એ અહતયાતી અને પોતાની કાતાહી વગર (લાચારીએ) મોઅકિકલનો માલ એના હાથે નુકસાન પામે તો એ જોખમદાર નથી.

વકીલાત અકદની જાણેજ રિતોમાંથી છે વકીલ અને મોઅકકલ બન્નેમાંથી દરેક ત્યારે પણ ચાહે ત્યારે જુદા થઈ શકે છે અને જે બન્નેમાંથી કોઈએક પોતા તરફથી ફરખ [વાત ભાંગવી, જુદુ થવું] કરી દે તો બન્નેપર એની બીજને જાણ કરવી વાજબી નથી. પણ જે વકીલ પોતા તરફથી વકાલતને ફરખ કરી દે તો ફરખ કર્યા પછી એ વકીલને એ માલમાં ખર્ચ કરવાનો હક્ક નથી. પરંતુ જે એ ખર્ચર હોય કે મોઅકકલ મારા ‘ખર્ચ’ કરવા પર રાજી ન તો જાણેજ છે. અને જે મોઅકકલ વકાલતને ફરખ કરે અને વકીલને ફરખે વકાલતની જાણ થાય તે પહેલાં એ માલમાંથી ખર્ચ કર્યું હોય તો એ ખર્ચ સહી અને કાયમ રહેશે, અને મોઅકિકલની રજાની જરૂરત નથી.

વદીઅત

વદીઅતનાં અર્થ એ છે કે કોઈ માણસ પોતાની કોઈ વસ્તુ કોઈની પાસે રક્ષણની ઇચ્છાએ અમાનત પ્રમાણે રાખે. વદીઅત અકદની જાણેજ રિતોમાંથી છે. અમાનતદાર કોને જ્યાં લગી એ વસ્તુ રહે ત્યાં લગી એની પર રિત અને રિવાજ-પ્રમાણે એ ચીજનું રક્ષણ કરવું વાજબી છે એ એનો અમીન છે. અને જે રક્ષણ કરવા છતાં નાશ પામે તો એ બદલો આપવા માટે જોખમદાર નથી. અને જે માલીક મુકરર કરે કે આ માલને ફલાણી જગ્યાએ રક્ષણમાં રાખો, તો એ જગ્યાએ રાખવું વાજબી છે, અને જે અમીન માલીકના કહેવા પર અમલ ન કરે અને એ વસ્તુ ગુમાઈ જાય તો બદલો આપવો પડશે. પરંતુ નાશ પામવાના ભયથી અમીન એ ચીજને ત્યાંથી જુદી કરે અને રિવાજ અને ધ્યાન પ્રમાણે એના રક્ષણ માટે જગ્યા બદલવી જરૂર નું હોય તો, અમીન પર જોખમદારી નથી.

અને જે માલીક મરણ પામે તો અમીન પર વાજબી છે કે તુરત જ અમાનત એના વારસદારને પહોંચાડી દે.

આરીયત

(ઉધારી-ઉછીનુ)

આરીયતના અર્થ એ છે કે કોઈએક માણસ બીજા માણસને કોઈ માલ કંઈ નફા મેળવવાની આશાએ આપે, જેમ કે વસ્ત્ર પહેરવા માટે, મકાન રહેવા માટે અથવા એવા પ્રકારની બીજી ચીજો, જે માંગ્યું (ઉછીનુ) લેનાર નકકી થયા પ્રમાણે એ ચિજને ઉપયોગમાં લે, અને એ કારણે એ વસ્તુની કિંમત ઓછી થઈ જાય, અથવા અસલ ચીજ ખલાસ થઈ જાય તો ઉછીનુ લેનાર પર કોઈ જોખમદારી નથી. પરંતુ જે ઉછીનું આપનાર આપતી વખતે જોખમદારીની શરત કરે તો અલખતતા ઉછીનુ લેનાર એ વસ્તુનો જોખમદાર છે. અથવા એ કે સોનું કે ચાંદી ઉછીનુ લઈ જાય તો પણ ઉછીનુ લેનાર ઝામીન છે.

આ હુકમ જરૂરી છે કે ઉછીનુ આપનાર એ વસ્તુનાં ઉપયોગ કરવાનો જાએઝ હકક ધરાવતો હોય. જે ગાસીબ કોઈ ગસબી વસ્તુને ઉછીનુ આપે અને ઉછીનુ લેનારના હાથમાં આવતાં એ વસ્તુની મુલ્ય ઘટી જાય અથવા ખર્ચાઈ જાય તો બંને જામીન થશે, અને બંનેને બદલો આપવો પડશે. ભલે પછી ઉછીનુ લેનારને એના ગસબી હોવાની જાણ પણ ન હોય, અને જે બંનેમાંથી એક જાણ બદલો પોતાને જોખમે લઈ લે અને અસ્લી માલીકને પહોંચાડી દે, તો બીજા એક પરથી સાકીત થઈ જશે જે ઉછીનુ લેનાર બદલો (નુકસાની) અદા કરે, જે કે એને પોતાના ઉપયોગમાં લાવતી વખતે એ વસ્તુના ગસબી હોવાની જાણ ન હોય તો અસ્લ ગાસીબ પાસેથી નુકસાની વસુલ કરશે.

ગસબ

ગસબના અર્થ એ છે કે કોઈના માલ અથવા કોઈના હકક પર, પોતાનો હકક સાબીત કર્યા વિના માલ ધણીની કે હકકદારની રજા વગર કબજો કરવો. ગસબ હરામ છે. અને ગાસીબ પર વાજબ છે કે ગસબી વસ્તુને તુરતજ એના ખરા માલીકને પહોંચાડી દે. બધે જે એ માલ જે જેનાં ઉપયોગમાં આવતો રહેશે, એ દરેક એના જોખમદાર રહેશે. અને જે ખર્ચાઈ જાય તો સર્વ પર વાજબ છે કે પોતાની જોખમદારી થી મુક્તિ મેળવે. અને આ મસઅલો આગળ જ્વાન થઈ ગયો છે. કે જે ઉપયોગમાં લેનારાઓમાં કેટલા એકને એ વસ્તુ ગસબી હોવાની જાણ ન હોય અને એનો બદલો [નુકસાની] આપવો પડે તો એ ગાસીબે અવ્વલ [પ્રથમ ગસબ કરનાર] કને થી વસુલ કરશે. અને ભરપાઈ કરવાની અસ્લ જોખમદારી એની પરજ છે, જે એ વસ્તુ મિસ્લ ધરાવતી હોય. જેમકે ઘંઝ અને જવ વગેરે, એના જેવુંજ અદા કરે અને જે મિસ્લ નથી મળી શકતી અને કિંમત અદા કરવાની જરૂર છે તો એ અદાકરવાના દિવસના ભાવે ભાવ એની મુલ્ય અદા કરવી જોઈએ.

જે ખેડુત ગસબી ઝમીનમાં ખેતી કરે તો ખેતીનો નફો ખેડુતનો છે, અને જો સખંદી ઊજરતે મિસ્લ (હકીકી-ભાડા)નો હકકદાર ઝમીનનો અસલ માલીક છે, જેને ખેડુતે અદા કરવું જોઈએ.

સુલેહ

સુલેહના અર્થ એ છે કે એ માણસ આપસમાં વિખવાદ નષ્ટ કરવા માટે અથવા વેચાણની જગ્યા કે ઈગરો, બક્ષીસ, અથવા સુધારા માટે આપસમાં મળી જાય સુલેહ લાઝીમે કસમનાં અકદમાંથી છે અને કાયમ રહે છે. જેનાથી મજકુર ફાયદાઓ પ્રાપ્ત થાય છે. આ બંને માણસોમાંથી એકને મુસાલેહ અને બીજાને મુસાલેહલહ કહે છે. અને જે વસ્તુ સંબંધી આપસમાં સ્પષ્ટીકર્ણ થઈ જાય એને મુસાલેહઅન્હો અને જે માલનાં લેણદેણથી સ્પષ્ટીકર્ણ થાય છે. એને માલુલ મુસાલેહ કહે છે.

મજકુર સર્વ બાબદો નક્કી થઈ જવા પછી મુસાલેહ, અને મુસાલેહ લહ થી કહે સાલેહતો કે અમ્મા ઝક-ર બેમા ઝક ર (૧) અને મુસાલેહ લહ કબુલનો (૨) સિગો જારી કહે. સુલેહનો સિગો બીજી બાબમાં પણ સહી છે.

અગર જો સુલેહમાં કોઈ, ખ્યાર, (અખતયારી) કોઈ એક અથવા બંને, અથવા બંને ઉપરાંત ત્રીજા માણસને માટે મુકરર કરવામાં આવે તો જાએઝ (થઈ શકે) છે. નહિ તો સુલેહનો મામલો પુખ્તાહ [નક્કી] થઈ જશે.

જો કોઈ માણસનો કોઈ પર કંઈ દાવો હોય અને મુદ્દઆ અલયહ (જેની પર દાવો હોય તે) લેણદારના લેણાનો મુન્કર થાય તો લેણદારને માટે જાએઝ છે કે, કરજવાનથી અમુક રકમ પર સુલેહ કરે, અને કરજવાન પણ કબુલ કરે. પરંતુ મુદ્દઆ અલયહના આમ કબુલ કરી લેવાથી એ લ ઝીમ નથી કે લેણદારના લેણાનો એ એકરાર કરે છે.

વળી એ કે સ્પષ્ટીકરણ (સુલેહ) માત્ર દુન્યવી જગડાને દુર કરે છે. પરંતુ જો ખરી રીતે કોઈ માણસનો કોઈ હકક કોઈને માથે રહી ગયો છે. તો હકક રાખનાર ઈન્દલાહ મશ્ગુલુલઝીમ્મહ (જેખમદાર) છે. અને આખેરતમાં તેનાથી સવાલ કરવામાં આવશે. જેમકે ઝયદનો અમ્ર પર દસ રૂપ્યાનો દાવો છે અને પાંચ રૂપ્યા પર પતાવટ થઈ જાય, અને ખરી રીતે લેણુ દસ રૂપ્યાનું જ હોય તો પાંચ રૂપ્યા અમ્ર પર બાંકી રહેશે. એવી જ રીતે જો ઝયદનું લેણુ ખરી રીતે અમ્રને માથે કંઈ પણ ન હોય અને એ દસ રૂપ્યાનો ખોટો દાવો કરીને અમ્ર પાસેથી પાંચ રૂપ્યા પતાવટ કરીને લઈ લ્યે, તો

(૧) મે મજકુર માલ સંબંધી, મજકુર ઉપર તારી સાથે સુલેહ કરી.

(૨) જેમકે કહે કે કબીલતો હાકઝા મેં આ રીતે મામલો કબુલ કર્યો.

એ પાંચ રૂપ્યાને માટે ઝયદ મશગુલુલ ઝીમ્મા (જોખમદાર) છે. અલખત્તા જો બન્ને જણ રાજ થઈને રજા આપી દે તો આખેરતનું પુછાણું કાંઈ પર બાકી નહિ રહે. એવીજ રીતે જો ઝયદને પોતાના લેણાની રકમ ખચર ન હોય, પરંતુ અમ્ર (કરજ-દાર)ને ખચર હોય અને બન્ને આપસમાં રાજ થઈ જાય, અને ઝયદ પોતાનું ખચીત લેણું રાજ થઈને બક્ષી દે તો પછી કંઈ વાત નથી. નહિ તો જેટલી હદે લેણું અમ્રને માથે બાકી રહી જશે એનો ઇન્દલાહ જોખમદાર રહેશે.

અયમ (ખોડ) અને ગખન (દગા) નો ખચર જે રીતે વેચાણમાં બ્યાન થયું છે. એ મુસાલેહમાં પણ લાગુ પડશે.

કાંઈ નફાને બદલે મુળ (વસ્તુ) અથવા નફાને બદલે નફો, અથવા વસ્તુને બદલે વસ્તુ, અથવા વસ્તુને બદલે નફા પર સુલેહ કરી લેવી જાએઝ છે. બચ્ચે સરફનો હુકમ રૂપ્યા અને અશરરીના સુલ્હના મામલામાં જારી નથી. અલખત્તા બનાખર અહવત (વજુખી) રેખાનો હુકમ સુલેહના મામલામાં લાગુ પડશે. જેમકે સો રૂપ્યાના લેણામાં નેવું રૂપ્યા પર વતાવટ થઈ જાય તો નેવું રૂપ્યાની સાથે બીજી જણસની વસ્તુ વધારા તરીકે ભેગી (સાથે) કરી લેવી જરૂરનું છે નહિ તો રેખા થઈ જશે. (૧)

૧૪૨

(૧) અહીયા એ શંસય હિતપન્ન થાય છે કે સો રૂપ્યાનું લેણું જે અગ ઉથી છે, આજે એની માંગણી વખતે સોને ઠેકાણે નેવું લેવામાં બ્યાજ ક્યાં છે? આતો નુકસાનીની સાથે રકમ પાછી આવે છે. ચાલુ રિવાજ પ્રમાણે તો આ બ્યાજ નથી પરંતુ એસ્તલાહે શરીઅતમાં આ ફેરફાર બ્યાજની તારીફમાં આવી જાય છે. કેમકે શરીઅતમાં બ્યાજની તારીફ એ છે કે બે એકજ પ્રકારની ચિજોને કાંઈ વધારાની સાથે બદલો કરવામાં આવે. અહિંયા એ રીત મોજુદ છે.

તમારે ઉસુલેદીન અને પુરૂએદીનના મર્મને સમજવું
છે ? તો “અમીન” કૃત.

—:માર્ગ દર્શક:—

—:•:—

જરૂર વાંચો

કિંમત પાર્ટેજ સહીત આઠ આના.

લખો,— અબુલ ફઝલ પ્રિં. પ્રેસ. મુંબઈ નં. ૯

હિબહ

હિબાના અર્થ એ છે કે કોઈ માણસ પોતાનો માલ કોઈ બીજાને બક્ષીદે, જોઈએ તો કંઈપણ નફા વગર, અથવા એ શરતે કે એ બીજો માણસ પણ આ માણસને, માલને બદલે બીજી કોઈ વસ્તુ આપે, પ્રથમ રિતને હિબાએ યરે મોઅવેઝહ કહે છે, અને બીજી રીતને હિબાએ મોઅવેઝહ કહે છે.

હિબાહમાં ઇજ્જત અને કબુલ જરૂરનું છે. ઇજ્જત અને કબુલને માટે ખાસ શબ્દો નથી. શબ્દો જે પણ વાપરવામાં આવે, પરંતુ મતલબ અદા થઈ જવું જોઈએ. બદલે ઇજ્જત અને કબુલને માટે માત્ર એ અમલ પણ પુરતું છે કે દેવાવાળો બક્ષવાની નિયતથી આપે, અને લેવાવાળો લઈ લે. એ પણ જરૂરનું છે કે એ માલપર લેવાવાળાનો કબ્જો પણ થઈ જાય. જ્યાં લગી માલ એને આપવામાં નહિ આવે, ત્યાં લગી એની તરફ નહિ ફેરવાય. અલબત્ત તે કોઈ માણસનું કોઈ લેણું કોઈને જોખમે હોય અને લેણુદાર, કરજદારને બક્ષી આપે તો આવી હાલતમાં કબ્જાની જરૂર નથી. પરંતુ આ રીત હિબાથી ખારીજ છે. બદલે આ ઇજરા (છૂટકારો આપવા) ની રિત છે.

હિબા એક અકદે જાએઝ છે અને વાહેબ (બક્ષિસ કરવાવાળો) ને દરેક વખતે હિબાને રદ કરવાનો અખ્તયાર છે. અલબત્ત થોડીએક જગ્યાએ લાઝીમ થઈ જાય છે, અને વાહેબ રદ કરવાનો હક નથી ધરાવતો.

(૧) મોહુબલહ (જેને હેબા (બક્ષિસ) દેવામાં આવે.) વાહેબ (બક્ષનાર) ના સગામાંથી હોય. (૨) મોહુબલહ (જેને બક્ષવામાં આવે) એ મોહુબા (બક્ષિસ) ચીજને કંઈક ઉપયોગમાં લઈ ચુક્યો હોય, જોઈએ તો એ, એને પોતે વાપરી ચુક્યો હોય અથવા પોતા પાસેથી બીજાને આપ્યું હોય અથવા એ ચીજ એની કનેથી એમને એમજ ખોવાઈ ગઈ હોય.

(૩) હિબાએ મોઅવેઝહ (નફાને બદલે અપાયેલ બક્ષિસ) જેને આ રિતમાં પણ વાહેબ. (બક્ષિસ કરવાવાળો) મોહુબલહ (બક્ષિસ લેવાવાળો)ની રજા વગર બક્ષિસને રદ નથી કરી શકતો.

ખંડ ત્રીજો

આ ખંડમાં કેટલા એક મુશ્કીલ હુકમો ધ્યાન કરવામાં આવશે.

વકફ

વકફનાં અર્થ એ છે કે કોઈ ચીજના મુળ (વસ્તુ)ને મહફૂઝ (રક્ષણ) માં રાખી દેવામાં આવે, અને એના નફા (આવક વિ:)ને ફિસખીલીલાહ જાહેર કરવામાં આવે.

વકફની શરતો

વકફ નક્કી થવા સખંદી થોડાએક હુકમો શરત છે.

(૧) સિગો જારી કરવામાં આવે. જેમકે વકફતો, અથવા સખખલતો હાઝલ માલ, (૧) અથવા આ પ્રમાણે બીજા શબ્દોમાં સિગો જારી કરવામાં આવે, વળી એકે વકફ કરનાર અથવા એનો વલી અથવા એનો વકીલ વકફને કબુલ કરે આ શરત ખાસ વકફોમાં છે. પરંતુ વકફ જે કોઈ કામ માટે અથવા દરેકની ભલામી માટે વકફ કરવામાં આવે જેમકે માત્ર ફકિર અથવા મોહતાજોને માટે વકફ કરવામાં આવે તેમાં કબુલતો સિગો જારી કરવો વિચારવા જોગ છે. અહવત (એસ્તેહ્યાખી) છે.

(૨) બનાબર અહવત (એસ્તેહ્યાખી) વકફ કરવામાં કુરખતની નિયતનું પણ ધ્યાન રાખવામાં આવે. પરંતુ કસ દે કુરખત (કુરખતની નિયત) નું જરૂરી હોવું મુશ્કીલ છે. અકવા એ છે કે કાફરનું વકફ કરેલ પણ સહી છે.

(૩) દવામ એટલે હમેશાને માટે વકફ કરવું જો એ વકફ જેમાં શરૂઆતને જુદું રાખવામાં આવે. જેમકે આવતા વર્ષ થી વકફ કરેલું, અથવા વચ્ચેના કોઈ સમય થી જેમકે મધ્યમાં આગલા વર્ષને ખારી જ કરી દેવામાં આવે અથવા વકફતો અંતીમ વખત મુકરર કરે, જેમકે કોઈ માણસ આ રીતે વકફ કરે કે હું આ વખતથી એક વર્ષ ને માટે વકફ કરે છું તો દુરસ્ત નથી.

(૪) વકફ કરેલી વસ્તુને મવકુફે અલયહા (જેને માટે વકફ કરવામાં આવે તેજ)ને અથવા એના વકીલ અથવા વલીના કબજામાં આપી દેવી. અલખત્તા જો કોઈ માણસ પોતાના બાળ વયનાં બાળકને માટે કોઈ ચીજ વકફ કરે તો કબજો આપવાની જરૂરત નથી. મસ્જિદ પર કબજો આ રીતે થાય છે કે કોઈએક માણસ એ મસ્જિદમાં જઈને એક નમાઝ પડે.

(૧) વકફતો મેં આ માલને વકફ કર્યું સખખલતો મેં આ માલને ફિ સખી-લાહ નક્કી કર્યું.

વકફ કરનારને માટે શરતો

વકફ કરનારને માટે થોડીએક હુકમો શરતો છે.

(૧) બાલીગ હોય. (૨) આકીલ હોવું (૩) જે ચીજને એ વકફ કરવા માંગે છે, એ ચીજમાં એના માટે ઉપયોગ જાએજ હોય.

મવકુફે અલયહા માટે શરતો

મવકુફે અલયહાને માટે પણ થોડીએક શરતો છે.

(૧) મવકુફે અલયહા (જેને માટે વકફ કરવામાં આવે) વકફને વખતે મોજુદ હોય. મઅદુમ (હસ્તિ વગરનો) માણસને માટે વકફ સહી નથી. અલયહા મોજુદની તખીયતમાં મઅદુમને માટે પણ વકફ સહી છે. જેમકે કોઇ માણસ પોતાની ઔલાદ માટે અને એ પછીને માટે જેમકે પાછળની નરસે ઔલાદની ઔલાદને માટે વકફ કરે તો સહી છે. ભણે પછી પાછળવાળી હસ્તી અત્યારે મોજુદ પણ ન હોય.

(૨) મવકુફે અલયહાનું મુકરર હોવું, જે મવકુફે અલયહા મજહુલ (જાણ નહારનો માણસ) હોય તો વકફ સહી નથી. અલયહા વકફ પર અનાદીને આમ્મા જેમ કે ફકિરો, મોમીનો અને વિદ્યાર્થીઓને માટે વકફ કરવું જાએજ છે. એવીજ રીતે વકફ પરજલાત પણ સહી છે. જેમકે મશાહિદે મુશરરફા (અધમ્માઅ; અ; ના રોઝા) અને મરજુદો, મદરેસા,ઓ અને મકબરાઓ વિ: ને માટે વકફ કરવામાં આવે, બદકે મુસાલેહે આમ્માહ (સર્વ લોકો) ને માટે પણ વકફ જાએજ છે. એવીજ રીતે વકફનો મુતવક્લી વકફ કરનારનાં કરાર મુજબ હશે. અને જે વકફ કરનારે પબ્લીક વકફે માટે મુતવક્લી મુકરર કરેલ ન હોય.તો જામેઉસ્શરાએત હાકીમે શરઅ એ વકફનો મુતવક્લી થશે જે વકફ કરનારે મવકુફે અલયહીમ (જેમને માટે વકફ કરેલ હોય તે) માટે વકફમાં ઉપયોગ (ખર્ચ) કરવા સમંદી મુતવક્લીની રજા અને દેખરેખની શરત લગાડી (રાખી) હોય તો, કોઇ પણ માણસને મુતવક્લીની રજા વગર ઉપયોગ કરવાનો હકક નથી. પરંતુ જે મુતવક્લીને માત્ર વકફના રક્ષણ અને દેખરેખને માટે મુકરર કરેલ હોય તો અફરાદે મવકુફે અલયહીમ ને ઉપયોગ કરવા માટે મુતવક્લીની રજાની જરૂરત નથી. બદકે અફરાદે મવકુફે અલયહીમમાં થી જે કોઇ પણ ઉપયોગમાં પહેલ કરે એ વધુ હકકદાર છે, બીજાને રોકવાનો અધીકાર નથી. પરંતુ એ અવકાફે ખાસા [ખાસ વકફે]માં વકફ કરનારે કોઇ મુતવક્લી મુકરર કરેલ ન હોય તેમાંથી વિના સંકાએ ઉપયોગ માટે હાકીમે શર્અની રજા લેવાની જરૂરત નથી.

(૩) મવકુદે અલયહ [જેના માટે વકફ થયેલ હોય] તે વકફ કરનાર સિવાય ખીજો હોવો જોઈએ. પોતાના અંગત ઉપયોગને માટે ખાસ કરીને વકફ કરવું જાયેઝ નથી, જે કોઈ માણસ ગરીબો માટે કોઈ વકફ કરવા પછી પોતે ગરીબ થઈ જાય, તો ખીજા ફકિરો સાથે એ પણ એમા શામીન થઈ શકશે.

વકફ કરવાની ચીજમાં એ પણ શરત છે કે વકફ વસ્તુ કેઈ એવી ચીજ હોય કે જે મુળ વસ્તુને કાયમ રાખીને એમાંથી ફાયદો મેળવતાં રહે. જે કે ખાવાપિવાની ચીજો વકફ કરવા હીક નથી, કેમકે એમાં નફો એ રીતે થઈ શકે છે કે એને [ખાઈ પી]ને ફનાં કરી દેવામાં આવે [એટલા માટે હીક નથી] એવીજ રીતે સોનું, ચાંદી વિ: નું પણ વકફ કરવું સહી નથી કે જેમાં નફાની એ રીત હોય કે જેને પોતા પાસેથી જીદુ કરી દેવામાં અને મુડી તરીકે કાઠી નાખવામાં આવે. અલખત્તા જે કોઈ માણસ સોનું અને ચાંદીને માત્ર જન્નત (શેલા)ની ઇમ્જાએ વકફ કરે તો દુસ્ત છે.

વકફના હુકમો

વકફ કરવાની શરતો નક્કી થઈ જવા પછી એ વકફ મિલકત વકફ કરનારની મિલકતમાંથી નિકળી એના હકકદારી તરફ વળી જાય છે. અહિં લગી કે વકફે મિરાતે આમ્મા બલકે વકફે બર જલાતનો પણ બનાબર અકવા આજ હુકમ છે અલખત્તા વકફે બર મિરાતે આમ્મા યા વકફે બર જલાતમાં મુતવલ્લીના હાતમાં અખતયાર રહે છે એ શરતે કે વકફ કરનાર કોઈ મુતવલ્લી નક્કી કરેલ હોય. નહિ તો વાએઆમ એટલે હાકીમે શર્અને અખતયાર છે.

મુળ વકફ વસ્તુને વેચવું જાયેઝ નથી માત્ર કેટલાએક સંજોગોમા રજન છે. જે થી ત્રણ જગ્યાએ વેચાણના પ્રકરણમાં બ્યાન થઈ ચુક્યું છે. એવીજ રીતે વકફ મિલકત કોઈ માણસ કોઈને બક્ષીસ આપી શકતો નથી, તેમ ન એ વારસામા વેહેંચી શકાય છે. અલખત્તા વકફ વસ્તુનો કંદ્રાક આપવું જાયેઝ છે. જે મોકુદેઅલયહ [જેને માટે વકફ થયેલ છે. તેમાંથી કોઈ] મુળ વકફ વસ્તુનો કોઈ માણસને એક મુકરર મુદતને માટે કંદ્રાકટ આપે અને મુદત પહેલાં મોકુદે અલયહ મરણ પામે, તો એના મરણ પછીના વખતને માટે કંદ્રાક રદ થઈ જશે જે મોકુદે અલયહ એ કંદ્રાકટની પુરી રકમ પોતાની હયાતીમાં આગળથી વસુલ કરી લાંબી હોય તો, એના મરણ પછી એ પછીના સમય માટે જે રકમ થાય એ એના પોતાની મિલકતમાંથી વસુલ કરવામાં આવશે. અલખત્તા વકફ કરવાવાળાના મુકરર કરેલા મુતવલ્લીએ અથવા એ મુતવલ્લીએ જે શરીઅત તરફથી મુતવલ્લી હોય, જે કોઈને વકફ (મિલકત)નો કંદ્રાકટ આપેલ હોય, તો એવા મુતવલ્લીના મરણથી ઠેકા રદ નહિ થાય. મસ્જીદ, મદ્રેસો વિગેરે જે ખરાબ થઈ જાય તો એ વકફ (મિલકત)મા થી રદ નહિ થાય.

વસિયત

વસિયતનાં અર્થ એ છે કાંઈ માણસ કાંઈ મુળ વસ્તુને અથવા એના નફાને પોતા પછીને માટે કાંઈ શખ્સને માલીક બનાવે.

શરતો

વસિયતમાં મુસી [વસિયત કરનાર] તરફથી ઇજ્જત અને કબુલનો સિગો જરૂરનું છે. ઇજ્જતને માટે શખ્સો મુકરર નથી. પરંતુ મતલબ અદા થઈ જવું જોઈએ, અને મુસાલહ [જે માણસને માટે વસિયત કરવામાં આવે] તરફથી કબુલ જરૂરી છે. ભલે પછી વસિયતને ફટલો પણ સમય વીત ગયો હોય. બલકે ભલે પછી વસિયત કરનાર મરણ પામ્યો પણ હોય. પરંતુ બનાબર અહવત અને મશહુર કવલ પ્રમાણે કબુલ, જરૂરનું છે. પરંતુ અકવા એ છે કે મુસાલહ તરફથી કબુલની જરૂરત નથી. હા. મુસાલહને અખતયાર છે કે જ્યાં લગી એ માલ એને મળ્યું ન હોય, એ વસિયતને રદ કરે; અને માલ એ વખતે એના તરફ ફેરવાશે [મળશે] કે જ્યારે મુસી મરણ પામે અને જો બનાબર કાલ, મજકુર મુસાલહ [વસિયત થયેલ] તરફથી કબુલ પણ જરૂરી ફરજ કરવામાં આવે તો મુસાલહ કબુલ પણ કરે. અને એ પછી વસિયતનો માલ મુસાલહ તરફ ફેરવાશે [હકક થશે.]

વસિયત એક જાએઝ રિતનો અકદ છે. જો એને ફરખ [રદ] કરવામાં આવે તો ખાતીલ થઈ જશે. રદ કરવાને માટે એટલું પુરતું છે કે મુસી [વસિયત કરનાર] એ વસિયતને ફેરવી. નાખે જો કાંઈ માણસ એ વખત વસિયત કરે તો એની ખીજ વખતની વસિયત મોઅતેબર [[વશવાસપાત્ર] ઠરશે. ભલે પછી એ ખીજ વખતની વસિયતના વખતે પહેલી વસિયત તરફ ધ્યાન ન પણ આપ્યું હોય એવીજ રીતે અયને મુસીખહા [જે ચીજ સખંદી વસિયત કરવામાં આવી હોય]ને વેચી નાખે તો પણ વસિયત ખાતીલ થઈ જશે.

મુસાલહ સખંદી એ પણ શરત છે કે વસિયતને વખતે હાજર હોય ભલે પછી એ માંના પેટમાં હોય (એટલે હમતના બાળક સખંદી વસિયત કરવામાં આવે) જો હમલ સાકીત થઈ જાય તો વસિયત ખાતીલ (રદ) થઈ જશે અને જો બાળક જીવતું પેદા થવા પછી મરણ પામે તો વસિયતનો માલ, (પેદા થયેલ બાળકના) વારસોને મળશે.

મુસાબેહમાં એ શરત છે કે એ વસ્તુ (નિલકત) ધરાવતો હોય અને મુસીના $\frac{1}{2}$ માલથી વધારે ન હોય જો $\frac{1}{2}$ ભાગના માલથી વધારે હોય તો વસિયતનું અમલમા આવવું મુસી (વસિયત કરનાર) નાં વારસની રાજીપા પર મુલતવી રહેશે.

મુસીને માટે જાએઝ છે કે મુકરર મુળ માલ સખંદી જે $\frac{1}{2}$ ભાગથી વધારે ન હોય, કાંઈ ખાસ માણસ અથવા કાંઈ મદ, જેમકે ફકિરો વિગેરેને માટે વસિયત કરી દે. જો કાંઈ ખાસ માણસને એ કામને માટે પોતાનો વસિ મુકરર કરી દે કે એ માલને ફકિરો વિગેરેને પહેંચાડે તો એજ માણસ એ ફરજ બજાવશે નહિ તો હાડામે શરઅ ફકિરો વિગેરેનો વલી થશે.

જો કોઈ માણસને માથે કોઈ કરજ અથવા વાજબી હકક હોય તો એને અદા કરવું વાજબી છે. અને જો અદા ન કરે તો એને અદા કરવા માટે વસિયત કરવી વાજબી છે. જોઈએ તો એ હુકમો વાજબી માલીવતથી સંબંધીત હોય, જેમકે ખૂંસ કે ઝકાત અથવા પ્રાર્થનાનાં હકકો અથવા શારીરીક ઝહેમતથી સંબંધીત હોય, જેમકે રોઝા, નમાઝ અથવા બન્ને સાથે હોય. જેમકે હજજ વિગેરે.

મુસ્તહબ છે કે મનુષ્ય મરતી વખતે મુસ્તહબાત (સુન્નતો) જેમકે સિલેઝરહામ અથવા સદકો અથવા મદરેસાની ખીના અથવા ઝયારતે અછમ્મા અ: સ: અને આવાજ પ્રકારનાં ખીજા સુન્નત કામો સંબંધી પણ વસિયત કરી જાય.

ઈર્સ-વારસો

આ પ્રકરણમાં બે પ્રકાર છે. પહેલામાં વારસાની ચિજો અને ખીજામાં વારસાની અટકાયતનું વર્ણન કરવામાં આવશે,

વારસાના કારણો એટલે જે સંબંધી કોઈ મર્યતનો વારસો કોઈ માણસને આપવામાં આવે છે. વધુ કરીને બે છે. પ્રથમ નસબ (વંશ) અને ખીજો સબબ (કારણ).

ઈર્સે નસબી

નસબી સગપણને કારણે જે લોકોને વારસો આપવામાં આવે છે. એના ત્રણ તબક્કા છે. જેને વિગતવાર, જુદુ જુદુ બ્યાન કરવામાં આવે છે.

પ્રથમ તબક્કો

આ તબક્કામાં બે ટોળાં છે, પ્રથમ ટોળામાં મર્યત (મરદાં) નાં મા, બાપ, અને ખીજા ટોળામાં મર્યત (મરનાર)ની ઔલાદ છે.

પ્રથમ વિભાગ

મર્યતના માબાપને મિલકતમાંથી વારસો આપવા સંબંધી થોડાએક મસાએલ છે.

૧ મસઅલો

જો વારસ તરીકે માત્ર મરનારનો બાપ હોય તો પુરી મિલકત વારસા તરીકે એનીજ છે, અને જો વારસ તરીકે માત્ર માં છે, તો ૧/૩ ભાગ વારસા તરીકે મળશે અને બાકીનો ભાગ પણ રદ તરીકે એનેજ આપવામાં આવશે. અને જો મા, અથવા બાપની સાથે મરનાર (સ્ત્રી) નો ધણી, અથવા મરનાર (પુરુષ) ની સ્ત્રી પણ હોય તો એને નસીબે અબલાં આપવામાં આવશે, અને બાકીનો માલ મા, અથવા બાપ જે કોઈ પણ હોય એને મળશે.

૨ મસઅલો

જો મરનારની મા અને બાપ બન્ને મોજુદ હોય તો એક ૧/૩ ભાગ માને એ શરતે કે કોઈ હાજુમ (આડ) ન હોય, અને બાકીનો માલ બાપનો છે, એ શરતે કે ધણી કે સ્ત્રિમાંથી કોઈ ન હોય, નહિ તો બાકીમાંથી પ્રથમ આ બન્નેમાંથી જે કોઈ હોય તેને નસીબે અઅલા (મોટો હિસ્સો) આપવામાં આવશે. અને જો કોઈ હાજુમ (આડ-) ન હોય તો એક ૧/૩ ભાગ માં ને અને બાકીનો બાપને મળશે.

મસઅલો

જો મરનારનો બાપ પણ હોય અને માં પણ હોય બન્ને પછી મરનાર (પુરૂષ)ની સ્ત્રિ અથવા મરનાર (સ્ત્રિ)નો ધણી મોજુદ હો કે ન હોય, પરંતુ મરનારના બે ભાઈ અથવા એક ભાઈ અને બે બહેનો હોય અથવા ચાર સગી કે અધ્ધાતી (સાવકી) (અલ્લાતી એટલે બાપ એક અને મા જુદી જુદી હોય) બહેનો હોય, અને એ આઝાદ અને મુસલમાન હોય, અને કાલ પ્રમાણે મરનારના કાલીલ પણ ન હોય જો કે આ કાલ પર ભરોસો કરવો મુશ્કીલ છે તો આ કારણને અગે વારસામાં હિસ્સાદાર નથી. પરંતુ આ લોકો મા ને માટે હાજુમ (આડ ૩૫) થઈ જાય છે. અને એમના હોવાથી માને સુદસ (૧/૬) ભાગ થી વધારે હિસ્સો નથી મળતો, જેમકે જો મરનારનાં મા બાપ હોય અને મરનારની એક દિકરી હોય તો આવી હાલતમાં ભાઈઓ હાજુમ (આડ ૩૫) થશે અને માને સુદસ (૧/૬) ભાગથી વધારે નહિ મળે, માં નો હિસ્સો કાઢી લેવા પછી એક સુદસ ભાગ બાપને આપવામાં આવશે અને અસ્લ મિલકતમાંથી ૧/૨ ભાગ દિકરીને આપીને ૧/૬ ભાગ બાકી રહેશે જેનાચાર ભાગ કરીને એક ભાગ બાપને અને ત્રણ ભાગ દિકરીને આપવામાં આવશે અને માં રદ નાં હિસ્સામાં થી મહરૂમ રહેશે.

બીજો વિભાગ

પ્રથમ તબક્કાના બીજા વિભાગમાં મરનારની ઓલાદ છે. એ વિભાગ સંબંધી થોડાએક મસાઅેલ છે.

મસઅલો

જો મરનારનો માત્ર એકજ દિકરો હોય તો સર્વ માલ એનો છે. અને જો થોડાએક દિકરાઓ હોય. તો સર્વમાં સરખે હિસ્સે વહેંચણી થશે. અને જો માત્ર એક દિકરી હોય તો અર્ધ માલ વારસા તરીકે મેળવશે અને અર્ધ માલ રદના હિસાબે એને આપવામાં આવશે અને જો દિકરીઓ વધારે હોય તો ૧/૨ માલ વારસા તરીકે અને બાકીનો ૧/૨ ભાગ રદના હિસાબે એમને આપવામાં આવશે જેને સર્વ જણીઓ આપસમાં સરખે હિસ્સે વહેંચી લશે.

મસઅલો

જો એક દિકરો અને એક દિકરી અથવા થોડા દિકરા દિકરીઓ હોય તો પુરો માલ લીઝઝક-ર મીરલ હઝઝક ઉ-સયયનના કાયદા પ્રમાણે વહેંચણી થશે,

મસઅલો

જો એક દિકરો હોય અને એક દિકરી અથવા એક દિકરો હોય અને બીજી તરફ મરનારના મા અને બાપ પણ મોજુદ હોય તો એક $\frac{1}{4}$ સુદસ ભાગ-મા ને મળશે અને $\frac{1}{4}$ ભાગ બાપને અને બાકીનો માલ ઓલાદના છે. દિકરો અને દિકરી બન્ને હોય તો ઉપર પ્રમાણે વહેંચણી થશે અને જો માત્ર એક જ દિકરો હોય તો સર્વ માલ એનો છે.

મસઅલો

જો એક તરફ મરનારની માત્ર એક દિકરી હોય અને બીજી તરફ મરનારનો બાપ હોય અથવા માત્ર મા હોય તો મા—અથવા બાપને વારસો અને રદ બન્ને રીતે મળીને $\frac{1}{4}$ ભાગ આપવામાં આવશે, અને બાકી માલ દિકરીને વારસો અને રદ બન્ને રીતે મેળવીને આપવામાં આવશે, અને મોજુદ રીતમાં જો એક દિકરીની જગ્યાએ બે કે તેથી વધારે દિકરીઓ હોય તો $\frac{1}{4}$ માલ મા અથવા બાપનો છે અને બાકીનો હકક દિકરીઓનો છે. જે એ લોકામાં સરખે હિસ્સે વહેંચી દેવામાં આવશે.

મસઅલો

જો એક તરફ મરનારના મા, બાપ બન્ને હોય અને એક તરફ મરનારી એક દિકરી હોય તો વારસા અને રદ બન્ને રીતે મેળવીને $\frac{1}{4}$ માં ને અને $\frac{1}{4}$ ભાગ બાપને અને બાકીની મિલકત દિકરીને મળશે. એ શરતે કે મા ને માટે કોઈ હાજીય ન હોય, નહિ તો, મા ને $\frac{1}{4}$ ભાગ આપવામાં આવશે. અને બાકી માં થી $\frac{1}{4}$ બાપને અને $\frac{3}{4}$ ભાગ દિકરીને આપવામાં આવશે. અને જો બે અથવા બે કરતાં વધારે દિકરીઓ હોય તો મા અને બાપ દરેકને $\frac{1}{4}$ ભાગ આપવામાં આવશે. અને બાકીની મિલકત $\frac{1}{4}$ દિકરીઓને આપવામાં આવશે એ દરેક દિકરીઓ વચ્ચે સરખે હિસ્સે વહેંચણી થશે. મજકુર શરતોમાં જો આ વારસોની સાથે પત્નિ અથવા પતિ પણ મોજુદ હોય તો એને પણ એનો હિસ્સો આપવામાં આવશે, અને $\frac{1}{4}$ ભાગ મા અને બાપ દરેકને અને બાકીનો હિસ્સો ઓલાદને આપવામાં આવશે. જો મિલકત ઓછી થશે તો એની અસર ઓલાદ માટે રહેશે. અને જો મિલકત વધી જાય તો મા—અને બાપ પણ શરીક થશે.

મસઅલો

જો મરનારની ઓલાદ ન હોય પણ ઓલાદની ઓલાદ હોય (પોતા-પોતી નનવાસા-નવાસી) તો એ પોતાના મા બાપની જગ્યાએ વારસો અને રદ બંને તરફથી હકક મેળવશે.

મસઅલો

મરનારની મિલકતમાં ચાર ચીજો એવી છે કે જે મરનારનો કાંઈ મોટો દિકરો મોજુદ હોય તો એ, એના માટેજ ખાસ છે અને બીજા વારસદારોનો એમાં કાંઈ હિસ્સો નથી.

(૧) મરનારનાં વસ્તો, (૨) મરનારની વિંટી, (૩) મરનારની તલવાર, (૪) મરનારનું કુરઆન, અકવા એ છે કે હુબ્વામાં આ ચાર ચીજો માત્ર હોય છે. પરંતુ અહવતે એસ્તેહબાબી એ છે કે મરનારના કુરઆને મજુદની રહેલ અને સવારીના થોડાઓ અને હથયારો અને પુસ્તકો સંબંધી દરેક વારસદારની આપસમા રજા મંદી થઈ જાય, અને જો એ વસ્તુઓ અનેક પ્રકારની હોય તો પ્રથમ ચાર ચીજો ભલે જોઈએ તેટલી પણ હોય એ હુબ્વામાં દાખલ છે, અગરએ અહવતે એસ્તેહબાબી એ છે કે એકથી વધારે વસ્તુ સંબંધી વારસદારોથી રજા મંદી લઈ લેવામાં આવે આજ હુકમ પહેરવાના એ વસ્ત્રોનો પણ જો જેને મરનારે તય્યાર કરાવ્યા હોય. પરંતુ હજી પહેરવાનો સમય ન મળ્યો હોય.

બીજો તખકકો

આ તખકકામાં પણ બે વિભાગ છે. પ્રથમ માં, ભાઈ અને બહેન અને બીજા માં દાદા, દાદી અને નાના, નાની.

પ્રથમ વિભાગ

આ વિભાગને, સંબંધીત થોડાએક મસાએલ છે.

મસઅલો

જો મરનારનો માત્ર સગો ભાઈ હોય અથવા સગો ભાઈ ન હોય માત્ર અધ્ધાતી (સાવંકો) ભાઈ હોય તો તમામ મિલકતનો વારસો એનો થશે. અને જો હકીકી(સગા) ભાઈ ઘણા હોય અથવા હકીકી ભાઈ ન હોવાને બદલે અધ્ધાતી ભાઈઓ ઘણા હોય તો આપસમાં સઘળાઓ સરખે હિસ્સે વહેંચી લેશે પરંતુ જો એક હકીકી બહેનજ હોય તો અર્ધ મિલકત વારસના હિસાબે અને અર્ધ રદ (વધારા) ના હિસાબે એને આપવામાં આવશે. એને જો એક કુત્તાં વધારે હકીકી બહેનો હોય તો ૨/૩ ભાગ વારસા તરીકે એમને આપવામાં આવશે બાકીનો રદ (વધારા) ના હિસાબે બંને વચ્ચે વહેંચી આપવામાં આવશે અને જો અખ્યાની; (જેની માં એક અને બાપ જુદા જુદા હોય) ભાઈ અને બહેન માત્ર હોય તો ૧/૬ વારસા તરીકે એને આપવામાં આવશે અને બાકી માલ રદના હિસાબે એમને વહેંચી દેવામાં આવશે અને બહેન અને ભાઈ બંનેને સરખે હિસ્સે આપવામાં આવશે.

મસઅલો

જો (હકીકી) સગા ભાઈ અને બહેન મોજુદ હોય અને અલ્લાતી ભાઈ, બહેન પણ મોજુદ હોય તો અલ્લાતી ભાઈ બહેનોનો વારસો આપવામાં નહિ આવે. અને સધળો માલ હકીકી ભાઈ, બહેનોનો થશે. જો માત્ર એકજ હકીકી બહેન હોય તો સર્વ મિલકત એની થશે, હકીકી બહેન, ભાઈ સાથે જો અખ્યાની ભાઈ, બહેન પણ હોય તો આ લોકો વારસો મેળવી શકશે નહિ.

મસઅલો

હકીકી ભાઈ, બહેનમાં એમના ન હોવાની હાલતમાં અલ્લાતી ભાઈ બહેન વચ્ચે વહેંચણી લીઝઝકરે મસ્લો હઝઝીલ ઉન્સયયનના હસામે થશે. અને જો એમ હોય કે એક તરફ તો હકીકી ભાઈ, બહેન મોજુદ હોય અથવા હકીકી ભાઈ, બહેન ન હોય બદલે અલ્લાતી હોય અને બીજી તરફ અખ્યાની ભાઈ, બહેન હોય, જો અખ્યાની માત્ર એક બહેન અથવા એક ભાઈ હોય તો, એ એકને અસ્લ માલમાંથી ૧/૬ ભાગ આપવામાં આવશે અને જો એક કરતા વધારે હોય તો ૧/૩ ભાગ આપવામાં આવશે, અને ૧/૩ ભાગની વહેંચણી ભાઈ, બહેન વચ્ચે એક સરખી રીતે થશે. અને ૧/૩ ભાગ ઉપરાંત બાકી માલ હકીકી અથવા એમના ન હોવાથી અલ્લાતી ભાઈ, બહેનનો હકક છે. અને જો પત્નિ અથવા પતિ પણ એ વારસોમાં મોજુદ હોય તો એમને “નસીબે અઅલા” આપવામાં આવશે, અને જો કાંઈ એાધુ થશે એ હકીકી અથવા અલ્લાતી ભાઈએ ઉપર નાખવામાં આવશે.

બાંજો વિભાગ

બીજા વિભાગમાં દાદા, દાદી, અને નાના, નાની છે. અને આ વિભાગને સમંદીત પાંચ મસાએલ છે.

મસઅલો

જો માત્ર દાદો, અથવા દાદી, અથવા નાનો, કે નાની હોય તો પુરો માલ એકનોજ છે, અને જો માત્ર દાદો અને દાદી હોય તો બન્ને વચ્ચે પુરો માલ લીઝઝકરે મસ્લો હઝઝીલ ઉન્સયયન ના કાયદા પ્રમાણે વહેંચણી થશે. અથવા જો માત્ર નાનો, કે નાની હોય તો બન્ને વચ્ચે પુરો માલ સરખે હિસ્સે વહેંચાશે.

મસઅલો

જો એક તરફ માત્ર દાદો અથવા દાદી હોય અથવા બન્ને હોય અને એક તરફ માત્ર નાનો અથવા નાની હોય અથવા બન્ને હોય તો નાનો અથવા નાનીને ૧/૩ ભાગ માલ આપવામાં આવશે અને જો બન્ને હોય તો ૧/૩ ભાગ બન્ને વચ્ચે વહેંચાઈ જશે. અને જો દાદો અથવા દાદી જો પણ હોય એમને બાકીની મીલકત મળશે અને જો બન્ને મોજુદ હોય તો બન્ને આપસમાં લીઝઝકરે મસ્લો હઝઝીલ ઉન્સયયન ના કાયદા પ્રમાણે વહેંચણી કરી લેશે.

મસઅલા

જો મરનારનો ધણી અથવા પત્નિ પણ મોજુદ હોય તો એને નસીબે અઅલા આપવામાં આવશે અને $\frac{1}{3}$ ભાગ અસ્લમાથી નાનો અથવા નાનીને અને બન્ને હોય તો બન્નેને મળશે અને બાકી નો માલ દાદા, દાદી ને આપવામાં આવશે એટલે નુકસાન દાદા, દાદી ને ફાળે રહેશે.

મસઅલો

જો એક તરફ મરનારના દાદા, દાદી હોય અને એક તરફ મરનારનાં સગા ભાઇ બહેન અથવા અલ્લાતી ભાઈ બહેન હોય તો દાદો, ભાઇના હકક પ્રમાણે ભાગ મેળવશે અને દાદી બહેનના ભાગ પ્રમાણે, એવીજ રીતે જો એક તરફ મરનારનાં નાના નાની હોય અને બીજી બાજુ મધ્યતના અખ્યાની ભાઇ બહેન હોય તો આવી હાલતમાં દરેકને સરખે હિસ્સે વહેંચણી મળશે. પરંતુ જો એક બાજુ મરનારના દાદા, દાદી હોય અને બીજી તરફ અખ્યાની ભાઇ, બહેન હોય અથવા એથી ઉલ્ટુ એટલે એક તરફ મરનારના નાના નાની હોય અને બીજી બાજુ મરનારના સગા ભાઇ બહેન અથવા અલ્લાતી ભાઇ બહેન હોય તો, વહેંચણી એ રીતે થશે કે પ્રથમ રીતમાં અખ્યાની ભાઇ અથવા બહેન, જો એક હોય તો અખ્યાની ભાઇ કે બહેનને $\frac{1}{6}$ ભાગ આપવામાં આવશે અને જો એકથી વધુ હોય તો $\frac{1}{3}$ ભાગ આપવામાં આવશે અને બાકીનો માલ દાદા, દાદીનો થશે અને બીજી રીતમાં એક $\frac{1}{3}$ નાના, નાનીનો થશે અને જો બન્ને હોય તે બન્ને વચ્ચે સરખે હિસ્સે એજ $\frac{1}{3}$ ભાગ વહેંચાઇ જશે. અને બાકીનો $\frac{2}{3}$ ભાગ માલ હકીકી અથવા અલ્લાતી ભાઇ બહેનનું થશે. બલે પછી કાઇએક પણ ભાઇ કે બહેન હોય અથવા વધારે હોય, જો વધારે હશે તો આ માલ લીઝઝકરે નિસ્બા હઝઝીલ ઉનસ-યયનના કાયદા પ્રમાણે બન્ને વચ્ચે વહેંચણી થશે.

મસઅલો

જો મરનારના ભાઇ કે બહેનમાંથી કાઇએક પણ મોજુદ હોય તો ભાઇ કે બહેનની ઓલાદને હિસ્સો આપવામાં નહિ આવે, અથવા જો બહેન કે ભાઈમાંથી કાઇ પણ મોજુદ ન હોય તો એમની ઓલાદ પોતાના મા, બાપની જગ્યાએ રહીને વાર-સામાંથી હિસ્સો મેળવશે. અને જો એની સાથે દાદા, દાદી અથવા નાનો કે નાનીપણ મોજુદ હોય તો એમને એમનો હિસ્સો મળશે. અને એમને એમનો અને હકીકી કે અલ્લાતી ભાઈ બહેનની ઓલાદને આપસમાં લીઝઝ કરે નિસ્બા હઝઝીલ ઉનસયન પ્રમાણે હિસ્સો મળશે, અને અખ્યાની (દુધ) ભાઇ, બહેનની ઓલાદ વચ્ચે સરખા હિસ્સે વહેંચણી થશે.

ત્રીજો તબક્કો

ત્રીજા તબક્કામાં પણ બે વિભાગ છે.

પ્રથમ ભાગમાં મરનારનો કાકો, અને ફાઈ છે. અને બીજા ભાગમાં મરનારનાં મામે અને માસી છે.

પ્રથમ વિભાગ

આ વિભાગવાળા માટે માત્ર એક મસઅલો છે.

મસઅલો

જો મરનારનો માત્ર એક કાકા હોય અથવા માત્ર એક ફધ હોય તો બન્નેમાંથી જે જીવતા હોય તેને સર્વ વારસો મળશે. પરંતુ જો કાકા વધારે હોય અથવા ફધઓ વધારે હોય તો, તે સધળાઓ વચ્ચે સધળો માલ સરખે હિસ્સે વહેંચવામાં આવશે. પરંતુ જો કાકા અને ફધ બન્ને હોય અથવા એકેક હોય કે વધુ વધુ હોય તો માલને લિઝઝકકરે મિસ્લો હુઝૂલીલ ઉન્સયયનના કાયદા પ્રમાણે વહેંચવામાં આવશે.

બીજો વિભાગ

બીજા વિભાગમાં મામા અને માસી સળંદી ચાર મસઅલા છે.

મસઅલો

જો મરનારના વારીસોમાં જો માત્ર એકજ મામો કે માત્ર એકજ માસી હોય તો સધળું જો એક મોજુદ હોય તેને મળશે પરંતુ જો એકથી વધુ હોય તેમામા અથવા વધારે માસીઓ વચ્ચે સરખે ભાગે વહેચાશે એવીજ રીતે જો મામો પણ અને માસી પણ હોય તો પણ બન્ને વચ્ચે સરખે હિસ્સે વહેચાણુ સધળાઓ વચ્ચે થશે.

મસઅલો

જો મરનારના કાકાઓ પણ હોય અને મામો પણ, તો ૧/૩ ભાગ મામાને આપવામાં આવશે અને બાકીનો કાકાઓનો હિસ્સો છે, જો પત્નિ કે પતી પણ મોજુદ હોય અને એની સાથે માત્ર કાકા કે મામો અથવા કાકાને મામો બન્ને હોય તો પતિ કે પત્નિને નસીબે અઅલા (મોટો હિસ્સો) આપવામાં આવશે અને એ પછી એ લોકા દરમ્યાન ઉપરના હુકમ પ્રમાણે વારસાની વહેંચણી કરવામાં આવશે.

મસઅલો

જો મરનારનો કાકા કે ફધ અથવા મામો અને માસી મોજુદ ન હોય, પરંતુ એમનામાંથી દરેકની ઓલાદ મોજુદ હોય તો ઓલાદ પોતાના મા આપના ઠેકાણે ફરશે, અને ઓલાદને મા આપ નો હિસ્સો આપવામાં આવશે. અને જ્યાં લગી કોઈએક માણસ પણ કાકાઓ અને ફધઓમાંથી મોજુદ હોય, ત્યાં લગી એમની ઓલાદને વારસો આપી શકાતો નથી. અલગત્તા માત્ર એકજ રીત આથી જુદી છે. તે આ પ્રમાણે છે કે એક તરફ મરનારનો કાકા હોય જે મરનારના બાપનો ભાઈ હોય અને બીજી તરફ મરનારનો એક કાકાઈભાઈ હોય જેનો બાપ મરનારના બાપનો હકીકી ભાઈ હતો, તો કાકાઈ ભાઈને પુરો વારસો આપવામાં આવશે અને કાકાને આપવામાં નહિ આવે.

મસઅલો

જો મરનારનાં કાકા, ફઈ, મામો અને માસી અથવા એની ઔલાદ મોજુદ ન હોય, તો મરનારના મા, અથવા બાપના કાકા, અથવા ફઈ અને મામો, માસી વારસો મેળવશે.

મિરાસે સબખી “કારણુ સરને વારસો”

કારણુ સર જે વારસો આપવામાં આવે છે એના બે પ્રકારો છે.

(૧) વારસો સ્ત્રિ પણાને અંગે (૨) વિલા, તે કારણુ. બન્નેને જુદી જુદી રીતે વર્ણવવામાં આવે છે.

સ્ત્રિપણાને અંગે વારસો

પત્નિ [સ્ત્રિ]ને પતીની અને પતિને પત્નિની મિલકતમાં થી જે ભાગ આપવામાં આવે છે. એને મિરાસ બસબખે કવજીયત કહે છે. આ જગ્યાએ થોડાએક મસાએલ વર્ણવ્યા જોગ છે.

૧ મસઅલો

પતિ પોતાની દાએમી [કાયમી નિકાહવાળી] સ્ત્રિની મિલકતમાંથી અર્ધો ભાગ મેળવે છે, એ શરતે કે પત્નિની ઔલાદ, અને તેની ઔલાદ, ઔલાદ ન હોય, નહિ તો $\frac{1}{4}$ ભાગ આપવામાં આવશે. એવીજ રીતે દાએમી પત્નિ પોતાના પતિની મિલકતમાંથી $\frac{1}{4}$ ભાગ મેળવે છે. એ શરતે કે પતિની ઔલાદ અને તેની ઔલાદો ઔલાદ ન હોય નહિ તો $\frac{1}{8}$ ભાગ મળશે. જો કોઈ માણસે સંખ્યાબંધ સ્ત્રિ એા પાછળ મુકી હોય તો બન્ને હાલતમાં પત્નિના ભાગને સર્વ બીબીયો આપસમાં સરખે ભાગે વહેંચી દેશે.

૨ મસઅલો

પતિ કે પત્નિના વારસો મેળવવામાં કાંઈ ફરક નથી કે એ બન્ને અથવા બન્નેમાંથી એક નાની વયનો હોય. એવીજ રીતે આ બાબદની પણ જરૂરત નથી કે પત્નિ મદખુલા [પતિ જોડે સંભોગમાં આવેલ] અથવા ગ્યર મદખુલહ [અથવા પત્નિ થઈ જવાં છતાં સંભોગ થયેલ ન] હોય.

૩ મસઅલો

પતિને એની પત્નિના દરેક પ્રકારના માલમાંથી વારસામાં હિસ્સો આપવામાં આવે છે. એથી ઉલ્ટુ પત્નિ ભલે પછી ઔલાદવાળી હોય કે ન હોય, એને મકાનની ઝમીન અને ખેડ ઝમીનમાંથી બિલકુલ ભાગ આપવામાં નથી આવતો, અને હંમારત

અને વૃક્ષો માં ભાગ આપવામાં આવે છે પરંતુ એ રીતે કે એની મુલ્ય આંકીને કિંમતમાંથી એ [સ્ત્રિ]ને ભાગ આપવામાં આવે છે. આ વસ્તુમાં મુળ વસ્તુ આપવામાં નથી આવતી, મજકુર ઝિન્ને ઉપરાંત મરનારની બીજી મિલકતમાં પત્નિ (સ્ત્રિ) પણ એજ પ્રમાણે હિસ્સો મેળવે છે, જે રીતે બીજા વારસદારોમાં વહેંચવામાં આવે છે. એવી રીતે આખેપાશી (કાસ વહેતુ પાણી) ની નાલીઓ વિગેરે પણ ઝમીનના હુકમમાં છે. અલખત્તા જે નાલીઓને ઇંટ વિગેરેથી બનાવવામાં આવેલ હોય એ ઇમારતના હુકમમાં દાખીલ છે. જે પાણી મરનારના મૃત્યુ સમયે નાળાઓમાં આવશે. એ નાળાઓના હુકમમાં આવી જશે.

૪ મસઅલો

જો કોઈ માણસ જીવજીવે જિમારીમાં કોઈ સ્ત્રિ જોડે લગ્ન કરે અને સ્ત્રિ જોડે સંભોગ કર્યા વિના મરણ પામે તો એ સ્ત્રિ ન તો એ મરનારની મિલકતમાં વારસ (હકક) દાર છે ન મહેરની, પરંતુ જો એક બીજા સમાગમ (સંભોગ) માં આવી ચુક્યા હોય તો મહેર અને વારસા બન્નેની હકકદાર છે એથી ઉલ્લુ જો કોઈ પુરૂષ કોઈ જિમર સ્ત્રિ જોડે લગ્ન કરે અને સ્ત્રિ એજ જિમારીમાં સમાગમ (સંભોગ) માં આવ્યા પહેલાં મરણ પામે તો, પુરૂષ (પતિ) એની મિલકતમાંથી હકક મેળવશે.

૫ મસઅલો

તલાકનાં પ્રકરણમાં જ્યાં થઈ ચુકેલ છે કે સ્ત્રિ ત્યાં લગી ઈદ્દે રજઅઇમાં હોય ત્યાં લગી સ્ત્રિ (પત્નિ) નાં હુકમમાં છે, જો એ દરમ્યાન પતી મરણ પામે તો એની મિલકતમાંથી વારસો (ભાગ) મેળવશે અને જો સ્ત્રિ (પત્નિ) આ વખત દરમ્યાનમાં મરણ પામે તો પતિને એની વારસામાંથી ભાગ મળશે. પરંતુ ઈદ્દે બાએનામાં અને ઈદ્દે રજઅઇની મુદત ખતમ થઈ જવા પછી બન્નેમાંથી કોઈ એકને પણ વારસો નહિ મળે. અલખત્તા એક રીત આથી જુદી છે. તે એ છે કે જો પતિ પોતાની જિમારીની હાલતમાં પોતાની સ્ત્રિને તલાક આપે અને એજ જિમારીમાં પુરૂષ મરણ પામે તો આવી હાલતમાં ચંદ્રના હિસાબ પ્રમાણે એક વર્ષ લગી સ્ત્રિ (પત્નિ) પતિના વારસામાંથી વારસો મેળવ્યા માટે હકકદાર છે. પરંતુ એને માટે બે શરતો છે.

(૧) તલાક ખૂદ સ્ત્રિની ઈચ્છાને અંગે ન હોય. જો કે એ સ્ત્રિઓ કે જેઓ પોતાના પતિને કંઈક આપીને તલાક મેળવે છે અથવા સ્ત્રિઓ કે જે નાખુશી અથવા અણુ બનાવને કારણે તલાક મેળવે છે. એવી સ્ત્રિઓને માટે આ (ઉક્ત) હક નહિ મળે.

(૨) તલાક મેળવ્યા પછી (એ) મજકુર સ્ત્રિએ બીજો ધણી કર્યો ન હોય

વિલાને કારણે મળતો વારસો

વિલાની (૧) ત્રણ રીતો છે (૧) વિલાએ ઇત્ક (૨) (૨) વિલાએ ઝામીને જરીરહ. (૩) વિલાએ ઇમામત, આ બાબતને માટે વિગતની જરૂરત છે, પરંતુ આ પુસ્તકમાં મુશ્કેલી છે,

નોટ:- જે માણસનો કોઈ વારસદાર ન હોય, અથવા વારસદાર હોય અને વારસાની અટકાયતના કારણસર મહરૂમ હોય, એની મિલકત, હજરત હુજૂરત અબ્જદાહો ફરજની છે. અને હજરતની ગયબતમાં મુજતહેદે જામએ શરાએતને અખતયાર છે.

વારસાની અટકાયત

જે ચીજો કોઈ માણસને વારસા થી મહરૂમ કરી દે છે એ ત્રણ છે.

(૧) કુફર, એ શરતે કે મિલકત મુકી જનાર મુસલમાન હોય, કાફરને મુસલમાનની મિલકતમાંથી હિસ્સો આપવા નથી આવી શકતો, અને જે કાફર, પાછલા તખકકા વાળાને ભાગ આપવા માટે હાજીય [આડરૂપ] પણ નથી થતો તો પહેલા અને બીજા તખકકામાં જેટલી હદ લોકો હોય એ સર્વ કાફર હોય અને ત્રીજા તખકકામાં એક મુસલમાન મોજુદ હોય તો એ મુસલમાન વારસો મેળવશે. પરંતુ કાફરને કાફરનો વારસો અને મુસલમાનને મઝહબની કચ્દ વગર મુસલમાનનો વારસો આપવામાં આવશે. આ જગાએ બે મસઅલા વર્ણુવા જોગ છે.

૧ મસઅલો

જો કોઈ કાફર મરનારના મરણ પછી અને જો વારસાની વહેંચણી પહેલા મુસલમાન થઈ જાય તો એને વારસામાંથી ભાગ આપવામાં આવશે.

૧૫૭

(૧) વિલાના અર્થ કુરખ (નજદીકી) ના થાય છે. ઇસ્તેલાહન વિલા બે માણસોના આપસના એ સબંધને કહે છે. જે નસબ અને ઝવજીયત વિના હોય, જેને કારણે એક બિગ્નની મિલકતમાં હિસ્સો મેળવે.

(૨) વિલાએ ઇત્કના અર્થ એ છે કે આઝાદ કરનાર આકા પોતાના ગુલામની મિલકતમાંથી વારસો મેળવે છે. વિલાએ ઝામીને જરી રહના અર્થ એ છે કે, જે માણસ આપસમાં નકકી કરે. કે અમારામાંથી કોઈ પરે મુસીબત આવી પડે તો એક બીજા એમાં સાથે રહેશે. અને જો બદત્તો, (નુકસાની) આપવો પડે તો એમાં પણ સાથે રહેશે, આવા બન્ને માણસો આપસમાં વારસાના હકકદાર છે. વિલાએ ઇમામતનાં અર્થ એ છે કે કેટલીક વેળા વારસો ઇમામને આપવામાં આવે છે. આની વિગત દિકાહના પુસ્તકમાં વર્ણુવામાં આવી છે.

૨ મસઅલો

જો કોઈ મુસલમાન મુરતદ [ફિતરી] થઈ જાય તો મુરતદ થતાની સાથે એનો માલ એના મુસલીમ વારસાની તરફ ફેરવાઈ જશે. અને એની પત્નિ એના સ્ત્રિ પણામાંથી તત્કાલ વિના નિકળી જશે. એને જોઈએ કે જે વખતે એનો ધણી મુરતદ થાય એ વખતેથી ઇદ્દે વફાત શરૂ કરે. અને હાકીમે શરાઅના હુકમથી એ મુરતદને કતલ કરવામાં આવશે. પરંતુ જો એ તૌબા કરી લે તો અકવા એ છે કે ઇન્દલાહ એનો તૌબા કબુલ છે. અને એ પાક પણ થઈ જશે. પરંતુ કતલનો હુકમ એની ઉપર લટકતો રહેશે, અને એનો માલ એની સ્ત્રિ એની પાસે પાછી નહિ આવે, પરંતુ હવે પછી એ જેટલી હદે વધારે માલ પેદા કરે એનો એ માલીક થઈ જશે, બધું પોતાની સ્ત્રિ જોડે પણ ઇદ્દે વફાત પછી અથવા ચાલુ મહામાં બીજી વાર લગ્ન કરી શકે છે. એવીજ રીતે મુરતદેમિલીને પણ તૌબા પર મજબુર કરવામાં આવશે. જો એ તૌબા કરીલે તો એનો માલ, અને એની સ્ત્રિ એને હવાલે કરવામાં આવશે, નહિ તો એને કતલ કરવામાં આવશે, અને એનો માલ એને કતલ કરવા પછી મુસલીમ વારસદારો તરફ ફેરવી દેવામાં આવશે. અને જો એનો કોઈ મુસલમાન વારસદાર નહિ હોય તો એ માલ ઇમામ અઃ સ. નો છે.

જો સ્ત્રિ મુરતદ થઈ જાય, જોઈએ તો એ મુસલમાન હોયને કાફર થઈ જાય અથવા કાફરમાંથી મુસલમાન થયા પછી પાછી કાફર થઈ જાય તો એને કેદ કરવામાં આવશે, અને નમાઝના વખતમાં એને મારવામાં આવશે એટલા માટે કે એ મુસલમાન થઈ જાય અથવા મરણ પામે.

(૨) “કતલ” જો કોઈ વારસ પોતાના મોરીસ (જેના વારસો મળવાનો હોય) ને હકક વગર ઇચ્છાપૂર્વક કતલ કરી નાખે તો એની મિલકતમાંથી એને (કતલ કરનારને) વારસો આપવામાં નહિ આવે બધું એ (મરનાર) ના વારસો એને હાકીમે શરાઅના હુકમથી કતલ કરી નાખશે, એવીજ રીતે જો કોઈ ઇચ્છાપૂર્વક નહિ પણ ભૂતેથી પોતાના મોરીસને કતલ કરી નાખે તો કાતીલથી પુર્ણ બદલો વસુલ કરવામાં આવશે, અને એ બદલામાંથી એને પોતા (કાતીલ) ને કંઈ હિસ્સો નહિ મળે. બધું મરનારના એ વારસદારોમાં વહેંચાશે કે જેઓ મરનારનાં, મા, બાપ, બન્ને તરફથી અથવા માત્ર બાપ તરફથી મરનાર જોડે સગંદ (સગપણ) ધરાવતાં હશે, અને સ્ત્રિ અથવા ધણી એ સર્વને બદલાની મળેલ રકમમાંથી તબક્કા-પ્રમાણે વહેંચી દેવામાં આવશે. બદલાની રકમ ઉપરાંત મરનારની બીજી મિલકતમાંથી એ (કાતીલ) ને પણ ભાગ મળશે.

(૩) ગુલામી, ગુલામ ન તો કોઈ વારસ હોય છે ન એની મિલકત એના વારસોને આપવામાં આવે છે. બધું એની મિલકત એના આકાની મિલકત છે.

બાબુલ મિરાસની સમાપ્તિ

વારસાના મસાએલ ને કે અંતીમ હદે મુશ્કિલ છે. છતાં ને કે મશહુર છે. કે અલ મિરાસુન્ની સુલ કિકકહા, એટલા માટે અમને છેલ્લુ લખાણ લખવાની જરૂર પડે છે. પરંતુ ને છેલ્લા પ્રકરણમાં વિગતવાર કામ લેવામાં આવે અને વિસ્તારવાર બ્યાન કરવામાં આવે તો અતી લખાણ થઈ જશે. એટલા માટે અમે અહીંયાં વારસાના ઉસુલી મસાએલનો એક ટુક ખુલાસો લખ્યે છીએ જે ને વાચ્યા પછી વાંચક વર્ગને વારસાનાં આગલા પ્રકરણના મસાએલ સમજવામાં આસાન થઈ જશે.

વારસદારોના પ્રકારો

વારસદાર બે પ્રકારના હોય છે. એક તો એ કે જેને માટે શરીઅતે ઇસ્લામે (મુરદાની) મિલકતમાં ખાસ હિસ્સો મુકરર કરી આપ્યો છે. એ લોકો **ઝવીલ ફરઝ** કહેવાય છે. આવા વારસો માત્ર ત્રણ છે. ધણી [પતિ] સ્ત્રિ (પત્નિ) અને માં, પરંતુ મા ને પણ ફેટલીક વખતે રક્ત ને (વધારા) કારણે પેતાના મુકરર હિસ્સા કરતાં વધુ મળે છે.

બીજી રીતના વારસદાર એ લોકો છે, જેને માટે ખાસ હિસ્સો મુકરર નથી, અને એ લોકો હસ્ત હાલત વારસો મેળવે છે. આ લોકો **ઝવીલ કરાખત** કહેવાય છે. વધુ કરીને વારસદારો આવાજ પ્રકારનાં હોય છે.

ત્રીજા પ્રકારનાં વારસદારોમાં એ લોકો છે જેને માટે ફેટલેક વખતે કોઈ ખાસ હિસ્સો મુકરર છે. અને એ હાલતમાં **ઝવીલ ફરઝની** સિકલમાં હોય છે. અને ફેટલાંક બીજી હાલતમાં એમને માટે ખાસ હિસ્સો મુકરર નથી અને એ હાલતમાં એઓ **ઝવીલ કરાખત** બની જાય છે. આવા પ્રકારના વારસો આ છે. (૧) બાપ, (૨) એક દિકરી, (૩) એક બહેન, (૪) થોડીએક દિકરીઓ, (૫) થોડીએક બહેનો, (૬) અખ્યાની (દુધ) ભાઈ અને બહેન, (જોઈએ તો એક અથવા વધુ) પ્રથમ પ્રકાર અને આ પ્રકાર ઉપરાંત જેટલી હદના પણ વારસદારો છે. એ સર્વ **ઝવીલ કરાખત** છે.

સેહામ-હિસ્સો

વારસાના મુકરર સહામ (હિસ્સા) છે. અર્થ, ૧/૨ પા ૧/૪ સુમન (૧/૮ ભાગ) સુલ્હસાન, (૨/૩) સુલ્હસ, (૧/૩ ભાગ) સુલ્હસ, ૧/૬ ભાગ જે નિચે પ્રમાણે વારસદારોને માટે મંજૂર હાલતમાં મુકરર છે.

નકસએ સેહામે મિરાસ.

નંબર	સહામ- કેંચણી	વારસ દારના નામ	વિગત
૧	અર્ધ	પતિ	એ શરતે કે એ પતિના પેટથી કાઢ ઔલાદ ન હોય
		દિકરી	એ શરતે કે માત્ર એક હોય.
		હકીકી બહેન અથવા અણાતી બહેન	એ શરતે કે માત્ર એક હોય, સગી બહેન જો એક હોય તો વારસાની હકકદાર એજ છે. નહિ તો અણાતી (સાવકી) બહેન એની કાયમ મુકામ થશે.
૨	૦૧ પા	પતિ	એ શરતે કે પતિના પેટે કાઢ ઔલાદ હોય.
૩	સુમન ૧/૮	પતિ	એ શરતે કે પતિ [ધણી] ના પિકની ઔલાદ મોજુદ હોય.
૪	સુલસાન	દિકરીઓ	જો બે અથવા બેથી વધારે હોય.
	૨/૩	બહેનો	જો બે અથવા બે કરતાં વધારે હોય, સગી, અને જો એ ન હોય તો અણાતી હોય.
૫	સુદસ	માં	એ શરતે કે કાઢ હાજીય [આડ રૂપ] ન હોય, એટલે મરનારની ઔલાદ પણ ન હોય, મરનારનો ભાઈ મોજુદ હોય.
	૧/૩	અખ્યાની બહેન અથવા ભાઈ	એ શરતે કે બે અથવા બેથી વધારે હોય.
૬	સુદસ	બાપ	એ શરતે કે મરનારની ઔલાદ મોજુદ હોય,
		માં	એ શરતે કે મરનારની ઔલાદ મોજુદ હોય.
		અખ્યાની બહેન અથવા ભાઈ	એ શરતે કે માત્ર એક હોય.

થોડાએક વિચારવા જોગ હુકમો

વારસાની જોડેચણીમાં થોડાએક હુકમો લક્ષમાં રાખવા જરૂરી છે જે નિચે મુજબ ધ્યાન કરવામાં આવે છે.

હુજબ

હુજબના અર્થ છે. માનેઅ (અટકાયત) થવું, એના બે પ્રકારો છે. હુજબ અનલ કુલ અને હુજબ અનીલ બઅઝ હુજબની પ્રથમ રીત સખંદી કુલીયાહ એ છે કે હમેશા નજીકનો વારસ બઈદ (છેટેના) નો આડ હોય ન. એટલે નજીકનાં હોવા છતા બીજા (છેટેના) ને વારસો નથી મળતો, પ્રથમ તબક્કા હોતા, તબક્કાને સાનીયા (બીજા) ને અને તબક્કે સાનીયા (બીજા) ના હોતાં તબક્કે સાલેસા (ત્રીજા) ને અને તબક્કે સાલેસા (ત્રીજા) ના હોતા મોઅતીક (આઝાદ કરવાવાળા) ને અને એના હાજર હોતા ઝામીને જરીરાને અને ઝામીને જરીરાના હાજર હોતાં ઈમામ અલયહિર્રસલામને વારસો આપી નહિ શકાય. એવીજ રીતે તબક્કા (ટોળા) માં પણ કરીબ (નજીક) છેટેનાનો અટકાવનાર થાય છે. જેમકે દિકરો મોબુદ હોય તો દિકરાના મોબુદ હોવા છતાં પોત્રા (દિકરાનો દિકરા) ને વારસો નહિ મળે જેમકે દાદો મોબુદ હોય તો પરદાદાને વારસો નહિ મળે, એવીજ રીતે જે મરનારનો કાકા મોબુદ હોય તો એની મોબુદગીમાં મરનારના બાપના કાકા લગી વારસો નહિ જાય. (મળે)

તબક્કાતે નસબી (વંશ વિભાગ) માં દરેક તબક્કામાં બે, બે, ત્રણેક ધ્યાન કરવામાં આવ્યાં છે. એમાં અજબત્તા એ પ્રમાણે છે કે એક ત્રણેક (એક ટોળું) બીજા ટોળા પર અસરે અંદાજ નથી થતો. અજબત્તા ખુદ એ ટોળાનો નજીકનો વારસ, છેટેના વારસનો, અટકાવ રૂપ થાય છે. જેમકે પ્રથમ તબક્કાનાં એક ટોળામાં વાલેદયન (મા, બાપ) અને બીજા ટોળામાં ઔલાદ, જે કે મરનારની સુલ્બી (બુનથી પેદા અથેલ) ઔલાદ એટલે દિકરો, દિકરી, મોબુદ હોય તો આમના મોબુદ હોતા, પોત્રા, પોત્રી. નવસા, નવાસી. વારસો નહિ મેળવે. પરંતુ જે દિકરો, દિકરી (મોબુદ) ન હોય તો પછી પોત્રા પોત્રી, નવાસા નવાસી વારસાના હકકદાર છે, ભલે પછી મરનારના મા, બાપ મોબુદ હોય. એટલા માટે કે મા, બાપ મરનારથી બેલાવાસ્તા નજીકી ધરાવે છે એટલા માટે નજીક છે. અને પોત્રા, પોત્રી, નવાસા, નવાસીનું મરનાર સાથે સગપણ (કરાબત) માં એક વાસ્તો (કારણ) મધ્યમાં હાથેલ છે. પરંતુ જે આ વાત હોય તો પણ એમને વારસો આપવામાં આવશે. બલકે ઔલાદ કેટલી પણ ઝીનાપસ્ત (ઔલાદની ઔલાદ) થતી ચાલી જાય જે એના ઉપરથી સંબંધીતની ઔલાદ મોબુદ નહિ હોય તો માત્ર મા બાપને કારણે આ લોકો વારસાથી મહરૂમ નહિ થાય.

બાકી એજ હાલ તબક્કે સાનીયાહ (બીજા ટોળા) નો છે જેમાં બે ટોળા છે. પહેલામાં મરનારના અજદાદ, વ જદાત એટલે દાદા-દાદી નાના-નાની છે. અને

ખીજ માં અખવહ એટલે મરનારના ભાઈ બહેન છે. અહીંયાં પણ એજ છે કે ખુદ એજ ટોળામાં નજીકનો વારસ ખીજ વારસાનો અટકાવ છે. પરંતુ ખીજ ટોળાની કંઈ અસર નથી પડતી. જેમકે જો દાદો મોજુદ હોય તો પર દાદાને વારસો નહિ મળે પરંતુ દાદા મોજુદ ન હોય અને પર દાદો હોય અને ખીજ તરફ મરનારના ભાઈ, બહેન હોય તો બાવજુદે ભાઈ, બહેન પર દાદાની નિશ્ચયતાને કારણે મરનારની થી નજીકી સંબંધ રાખે છે. પરંતુ એમના, હોતા એના થી કોઈ વિરૂદ્ધ અસર પરદાદાને માટે લાગુ નહિ પડે. એવીજ રીતે જો દાદાની સાથે ભાઈની ઔલાદ હોય તો ત્યાં પણ દાદાની મોજુદગીને કારણે ભાઈએની ઔલાદ વારસાથી મહરૂમ નહિ રહે.

અલગતા ખીજ તત્ત્વકામાં પહોંચીને આ હુકમ બદલાઈ જાય છે. અને આ તત્ત્વકાનાં દરેક નજીક ફરદે બર્હદ (દુરના વારસ)ને માટે વારસ માટે અટકાયત રૂપ થાય છે. ભલે પછી નજીકનો વારસ એક ટોળા સાથે સંબંધ ધરાવતો હોય અને ખીજે દુરનો વારસ ખીજ ટોળા જોડે સંબંધીત હોય. એટલું કે ત્યાં જે ટોળા માત્ર એટલા માટે જ છે કે બન્ને ટોળાની જલ્દને કરાજત (સગ પણ) વિવિદ છે. મામો માસી, માને કારણે મરનાર જોડે સગપણ ધરાવે છે. અને એટલા માટે માનો હિસ્સો એટલે સુદસ (૧/૩) આપવામાં આવે છે. અને કાકા અને ફાઈ બાપને કારણે મરનાર જોડે સગ પણ ધરાવે છે. એટલા માટે એમને બાપનો ભાગ એટલે બાપની મિલકત મળે છે. નહિ તો આ બન્ને પ્રકારના વારસો એક ખીજના રોકનાર હોવામાં ખીજકુલ એકજ ટોળાની જેમ છે જેમકે મરનારનો કાકા મોજુદ હોય અને મામો ન હોય બન્ને મામાનો દિકરો મોજુદ હોય તો કુલ વારસો કાકાને મળશે. મામાનો દિકરો વારસાથી મહરૂમ થઈ જશે.

અલગતા પતિ અને પત્નિ આ હુકમમાં બિલકુલ જુદા છે. ન એ કોઈની આડ થઈ શકે છે ન કોઈનાં રોક (અટકાવ) જો મર્યાતના મા, બાપ અને ઔલાદ હોય તો પતિ અથવા પત્નિ એની સાથે પણ શરીક થઈ જાય છે. અને જો ઝામીને જરીરહ લગી વારસો પહોંચે તો પણ પતી અને પત્નિ પોતાનો હિસ્સો લઈ લેશે.

હુજમઅનીલમઅઝ એ છે કે કોઈ વારીસના મોજુદ હોવાને કારણે ખીજે વારસ, વારસાથી બિલકુલ મહરૂમ નથી થઈ જના, પણ એને નજીવો હિસ્સો મળે છે. કંઈ વધારાની સાથે અથવા સારા જેવો મુકરર હિસ્સો નથી મળતો આ હુજમની જે રીતો છે. હુજમે ઔલાદ અને હુજમે ઇખ્વા.

હુજમે ઔલાદના અર્થ એ છે કે મરનારની ઔલાદ હોવા, છતાં, મરનારના મા, બાપને એકેક સુદસ (૧/૩ ભાગ) થી વધારે નહિ મળે, અલગતા એક હાલત આનાથી જુદી છે. જેમકે મરનારની એક અથવા વધુ દીકરીઓ હોય અને મા, અથવા બાપમાંથી કોઈ એક હોય તો આવી હાલતમાં કાયદા પ્રમાણે રહનો માલ મા, અથવા બાપને ૧/૩ ભાગથી વધારે મળશે. એવીજ રીતે ઔલાદ હોવાથી મરનાર (સ્ત્રી) ના ધણીને રુખ્અ (૧/૩) ભાગથી વધારે અથવા મુરદા (પુરૂષ) ની સ્ત્રીને સુમન (૧/૮) ભાગ થી વધારે નથી મળી શકતું.

હુજીમે ઇખ્વાના અર્થ એ છે કે મરનારના બે ભાઈ અથવા ચાર બહેનો હકીકી અથવા અદલાતી, મોજુદ હોય તો એમના હોવાથી માને સુદસ ૧/૬ ભાગથી વધારે નહિ મળે. જો કે આ લોકો પોતે વારસામાં ભાગ નહિ મેળવે. એ શરતે કે આ લોકો કાફીર. અને બકાલે મરનારના કાતીલ ન હોય, વળી એ શરત છે કે મરનારનો બાપ પણ જીવતો હોય, જો આ બંને શરતો દીકરામાં ન આવે અથવા એમની સંખ્યા ઓછી હોય તો (હાજમ) અટકાયત રૂપ નહિ થાય.

અકરખા પદરી વ અકરખાએ માદરીમાં આપસમાં વહેંચણી

મરનારના અકરખા માદરીમાં આપસમાં હિસ્સો હમેશા એક સરખો વહેંચાય છે, એટલે સ્ત્રિ પુરૂષ બંનેને સરખો હિસ્સો આપવામાં આવે છે. જેમકે એક અખ્યાની ભાઈ અને એક અખ્યાની બહેન વારસદાર હોય તો એક સુદસ (૧/૩) ભાગમાં બંનેને બરાબર એટલે એકેકને ૧/૬ ભાગ મળી જશે. પરંતુ મરનાર પિદરી અકરખામાં **દીઝઝકરે મિરલો હુઝઝીલ** ઉનસયયનના કાયદા પ્રમાણે પુરૂષને બે હિસ્સા અને સ્ત્રિને એક હિસ્સો આપવામાં આવે છે. જેમકે જો એક તરફ મરનારનો એક મામો, એક માસી, અને બીજી તરફ મરનારનો એક કાકો અને એક ફધ મોજુદ હોય તો મામો અને માસી બંનેને મુશતરકા (સાથે) એક $\frac{1}{3}$ ભાગ મળશે, જેમાંથી એ બંનેને સરખી રીતે વહેંચાશે, અને કાકો અને ફધને માટે મુશતરકા (સાથે) $\frac{2}{3}$ હિસ્સો, મળશે, જેનાં ત્રણ ભાગ કરીને એક હિસ્સો ફધને, આપવામાં આવશે એને બે હિસ્સા કાકાને મળશે.

વહેંચણીની રીતો

જો વારસ માત્ર એકજ હોય જેને માટે કોઈ ખાસ હિસ્સો મુકરર ન હોય, અને એનો કોઈ ભાગીદાર [ભાગ પડાવનાર વારસ] પણ ન હોય, તો પુરો વારસો એને મળશે. જેમ કે મરનારનો વારીસ માત્ર એક ભાઈ હોય, અને જો બીજો હકકદાર વારીસ પણ મોજુદ હોય અને એ **ઝવીલ કરાખતમાથીજ** હોય તો, જો બંને વારસોની કરાખતની હયાસીયત [સગપણ] એકજ પ્રકારની હોય તો બંનેમાં વહેંચણી અર્ધાઅર્ધ થઈ જશે. જેમ કે મરનાર બે ભાઈ વારસ મુકી ગયો, તો બંનેને અર્ધા અર્ધા વારસો મળશે. અને જો બે વારસદાર હોય, અને બંનેનું કરાખત (સગપણ) ની હયાસીયત જુદી જુદી હોય તો, જે વારસ જે રીતે મરનારથી સગપણ ધરાવતો હશે તે પ્રમાણે એને હિસ્સો મળશે. જેમકે મરનારનો એક મામો હોય અને એક કાકો. તો મામાને મરનારની માનો હિસ્સો એટલે એક સુદસ $\frac{1}{3}$ ભાગ મળશે, અને કાકાને મરનારના બાપનો હિસ્સો એટલે બાકીનો માલ $\frac{2}{3}$ ભાગ મળશે. અને જો કોઈ વારીસ હોય અને એ **ઝવીલકરઝમથી** હોય, અને કોઈ બીજો હકકદાર વારસ એની સાથે મોજુદ ન હોય તો એને એનો મુકરર હિસ્સો મળવા પછી બાકીના હિસ્સો પણ રદના હિસાબે એને આપવામાં આવશે. જેમકે જો મરનારની માત્ર એકજ દિકરી હોય તો અર્ધ હિસ્સો ફરજ પ્રમાણે મેળવ્યા પછી બાકીનો હિસ્સો રદ

પ્રમાણે પણ એનેજ આપવામાં આવશે. અને જો કોઈ બીજો વારસ પણ મોજુદ હોય તો હવે જેવું જોઈએ કે બીજો વારસ ઝીલ ફર્જમાંથી છે કે ઝીલ કરાબતમાંથી છે. જો ઝીલ કરાબતમાંથી હોય તો મજકુર ઉપર પ્રમાણે પ્રથમ વારસને એનો મુકરર હિસ્સો આપીને બાકીની મિલકત આ બીજા વારસને મળી જશે. જેમકે મરનારનો ધણી હોય અને દિકરો હોય, તો એક $\frac{1}{2}$ ભાગ ધણીને આપવા પછી બાકીની મિલકતનો વારસ દિકરો છે. અને જો બીજો વારસ પણ ઝીલ ફર્જમાંથી છે, તો આવી હાલતમાં ત્રણ રીતો પેદા થઈ જાય છે એક એ, કે બન્નેનો મુકરર હિસ્સો આપીને મિલકત ખતમ થઈ જાય છે અને કંઈ બચતુ નથી, આવી હાલતમાં બહેનણી બિલકુલ રહેતી નથી. એની રીત એ છે કે, જેમકે મરનારના વારસોમાં એક બહેન હોય, અને ધણી, તો બન્નેને મુકરર પણ હિસ્સો આપવામાં આવશે એટલે અર્ધો, અર્ધો ભાગ આપવામાં આવશે. બીજી રીત એ છે કે જો મુકરર હિસ્સો બહેનણીને આપ્યા પછી જો કંઈ બાકી બચે આવી હાલતમાં બહેનણીની રીત પ્રમાણે બાકીની મિલકતપણ એજ વારસોને તેને બીજી વાર આપવામાં આવશે આ બહેનણીને ઇસ્તેલાહન [૧] રદ કહે છે.

ત્રીજી રીત એ છે કે, હિસ્સેદારો એવા પ્રકારના ભેગા થઈ જાય કે મિલકત સમજાઓને પુરી બહેન ન શકાય તો આવી હાલતમાં નિચે પ્રમાણે વારસોના મુકરર હિસ્સામાં ઓછું કરવામાં આવશે. એક દિકરી, વધુ દિકરીઓ, બાપ અથવા એ વારસદારો જે મરનાર જોડે બાપના તરફ થી સંબંધ રાખતા હોય. મા અથવા એ વારીસો જે માને કારણે મરનાર જોડે સગપણ રાખતા હોય, એ બંને બહેનણીમાં ક્યારેય ઓછું કરવામાં નથી આવતું, ગરજકે મજકુર ઉપરના વારીસોના હિસ્સામાં ઓછું કરીને બાકી બીજા વારીસોને એમનો હિસ્સો, મુકરરપણે આપવામાં આવશે. જેમકે મરનારની બે સગી બહેનો હોય અને બે અખ્યાની બહેનો અને એક પતિ હોય તો આવી હાલતમાં થવું એ જોઈતું હતું કે, $\frac{1}{2}$ પતિને $\frac{1}{2}$ બે અખ્યાની બહેનોને અને $\frac{2}{3}$ બન્ને સગી બહેનોને આપવામાં આવતે, પરંતુ મિલકત પુરતી નથી થતી એટલા માટે પતિને $\frac{1}{2}$ ભાગ અને બન્ને અખ્યાની બહેનોને $\frac{1}{3}$ આપવામાં આવશે અને બાકી જે કંઈ બચે એ બન્ને સગી બહેનોને મળશે.

[૧] કે પતિને રદમાંથી બિલકુલ હિસ્સો નથી મળતો, એવીજ રીતે પતિને પણ (રદ) નથી મળતું, અલબત્ત જો ક્યાંક નસબી કે સંજાબી કોઈ તબકાનો કોઈ વારીસ પણ મોજુદ ન હોય અને મરનારનો માત્ર પતિજ હોય તો $\frac{1}{2}$ ભાગ ફરજ પ્રમાણે $\frac{1}{2}$ રદ પ્રમાણે એને આપવામાં આવશે. હુજબની રીતમાં, મા, પણ રદમાંથી મહેરમ રહેશે.

ફરી ઝા કા ઢ વાની રીત

એટલે મિલકત વહેંચવાની રીત એ છે કે અમને જે વહેંચણી ઉપર મિલકત વહેંચવી હોય, એ સર્વની ગણતરીનું એકઠીત ટોટલ કરીને એવી રીતે કાઢવામાં આવે કે એ સર્વ ગણતરીના હિસાબે મરનારના જેટલા વારસો હોય અને તેમાં જેને ભાગે કાયદા પ્રમાણે જે હિસ્સો આવતો હોય તેટલો હિસ્સો ખાસ કરીને કરવો જોઈએ તે પછી વહેંચે જેમકે મરનારની માં, બાપ અને બે દિકરીઓ હોય તો માં ને કુલ મિલકતમાંથી $1/6$ ભાગ બાપને $1/6$ ભાગ અને બન્ને દિકરીઓને માં અને બાપને મળે તે કરતાં બમણું આપવામાં આવે એવી રીતમાં કુલ મિલકતને છ ભાગ કરવામાં આવે, તેમાંથી એક ભાગ માં ને એક ભાગ બાપને અને બે ભાગ દરેક દિકરીઓને આપવામાં આવે. (આ રીતે છ ભાગમાં વહેંચવામાં આવે,) આ રીતે દરેક બીજા વારસોને માટે પણ એમના હકક પ્રમાણે મિલકતમાંથી હિસ્સો કરીને વહેંચવામાં આવશે.

સ મા પ્ત.

અગાઉથી ગ્રાહક થયેલા ભાઈઓના મુખારક નામે

૩

નંબર	નામ	ઠેકાણું
૧૦૦	શેઠ હરમાધલ અબ્દુલકરીમ પંજુ	મુંબઈ
૧૦૦	,, મહમદ બકરભાઈ હાજી નાસર માવજી	,,
૫૦	,, શેરઅલીભાઈ નાનજી	,,
૨૫	,, ખાદીમ મોટર વર્કસ	,,
૧૦	હાજી દાઉદભાઈ હાજી નાસર માવજી	,,
૧૦	શેઠ ફાજલભાઈ હાજી બહેચ્છી રામજી	,,
૫	બહેબુદા (હ: શેઠ મહમદઅલીભાઈ હાજી દાઉદ નાસર)	,,
૨	શેઠ રોશનઅલીભાઈ શેરઅલી નાનજીઆણી	,,
૨	,, ફિદાહુસેનભાઈ શરીફ	,,
૧	,, યુસુફઅલી સાલેમામદ ધરમસી	,,
૧	હાજી હૈદરઅલી હાજી બચુઅલી જે. પી	,,
૧	,, અકબરઅલી અબ્દુલા માવજી	,,
૧	,, અલાદીનભાઈ નાનજી સાયુબખા	,,
૧	,, બકરઅલીભાઈ જમાલ	,,
૧	,, મહમદઅલીભાઈ લધા	,,
૧	,, અકબરઅલીભાઈ હિરજી	,,
૧	,, હસનઅલીભાઈ શેરમાહમદ	,,
૧	,, હુસેનભાઈ બકર કાનજી	,,
૧	,, હુસેનઅલી મેલેદીના	,,
૧	,, એ. આર. ફાઝલભાઈ	,,
૧	,, મહમદહુસેન જી. મેલેદીના	,,
૧	,, ફાઝલભાઈ હસનઅલી	,,
૧	,, હયાહિમભાઈ મહમદઅલી કાગઠ	,,
૧	હાજી હખીમભાઈ અબ્દુલા શરીફ	,,
૧	શેઠ સુલતાનઅલી સી. નાથાણી	,,
૧	,, બકરઅલીભાઈ રમજનઅલી મેલજી	,,
૧	,, હરિમાધલભાઈ બકર	,,

નંબર	નામ	ઠેકાણું
૧	હસનઅલી જી. મર્યાન્ટ	„
૧	તુરાબહુસેન ભાઈ બંદેઅલી	„
૧	અબ્દુલહુસેન ભાઈ નાનજી	„
૧	અબ્દુલ્લાભાઈ મનજી ખટાકી	„
૧	નજરઅલીભાઈ વાલજી	„
૧	મહમદહુસેન હાજી અબ્દુલ્લા	„
૧	હસનઅલી જી. મુરાજી	„
૧	હાજીરહુસેન વજીરઅલી બંદેઅલી	„
૫	હાજી જાનમહમદભાઈ પ્રેમજી	મુંદ્રા (કચ્છ)
૧	જુસબ અલીભાઈ માસ્તર	પંદરપુર
૧	અબ્દુલ્લાભાઈ હુસેન જાફર	નાદેડ
૧	જાનમામદ ભાઈ રહેમતુલ્લા	બોધસર
૧	મહેરઅલીભાઈ વાલજી	હડીઆણા
૧	હાજી અકબરઅલી ભીમજી	રંગુન
૧	મામદભાઈ ખીમજી	કચ્છ, કેરા
૧	કાસમઅલી અમરસી	લાલપુર
૧	ગુલામહુસેનભાઈ અલીભાઈ	અમરેલી
૧	બહાદુરઅલીભાઈ ભાણજી	કુકડ, (ભાવનગર)
		આફ્રીકા.
૧	જી. એચ. અબ્દુલરસુલની કું.	મુઆન્ઝા
૧	ધારઅલીભાઈ ગુલામહુસેન	મોગગ
૧	અબ્દુલ્લામનજી ધારસી	સરોતી
૧	કાસમઅલી અબ્દુલ્લા	કમાચુચુ
૧	અકબરઅલી ગુલામહુસેન	„
૧	સુલેમાન માહમદ ભીમજી	થુકાબા
૧	હખીબ લાલજી	„

શુદ્ધિ પત્રક :—

પાત્રું	પેરેઆફઅને મધાળું	લાઇન	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૦	૨	૧	મમીઝ	મુમમ્મઝ
૧૩	૧	૧૦	અને પાણીના વપરાસથી કોઇ હુકમ એના માટે જાહેર થયેલું ન હોય	અને પાણીનો વપરાસ એના માટે નહતર રૂપ ન હોય.
૧૩	૧	૧૦	જુનુખ (રત્ની સંગમાં આવેલ)	જુનુખ (સ્ત્રિસંગ અથવા કોઇપણ પ્રકારે વિર્ધિપાત થયું)
૧૬	મુબતેલાતે વઝુ' ૪	આપટમ (૬)	ઇસ્તેલાઝા (સ્ત્રિ જાતની માંદગી)	ઇસ્તેલાઝા (સ્ત્રિ જાતને માથા મેલુ કાપના ઉપરાંત આવડું તે)
૧૭	અહિકામેખપુલખલા ૧	૧	સ્ત્રિઓએ (શરમગાહ)	સ્ત્રિ અને પુરૂષ બન્નેએ શરમગાહને
૨૪	હયઝ સંખંદી હુકમે ૧	૧	હયઝ સંખંદી થોડાએક હુકમે	હયઝવાળી સ્ત્રિમાટે થોડાએક હુકમે
૨૫	હયઝના વખતે હરામના હુકમે ૧	૫	અને અહવાત (વજુખી) એ છે.*	
૩૪	૧ છું (૪)	૧	જાનવરે મહરમ [ફાલગુ જાનવર]	જાનવરે મહતરમ (ઇઝઝતદાર જાનવરે)
૩૬	તહારતે ખખસી	૪	અમગાહર [ગરુડ પક્ષી]	અમગાહર (વડવાંગળી)
૧૧૫	સમાપ્ત ૧	૧	અજાનખી [મુસાફર પરદેશી]	અજાનખી (અંજાણુ)

* આ વાક્યના અર્થ પાછલા ભાગમાં સોખત કરવાથી ખતવાના છે.
અફવી શબ્દ જ્યાં જ્યાં લખાયેલો છે ત્યાં ત્યાં “અફવા” શબ્દ વાંચવું.

100